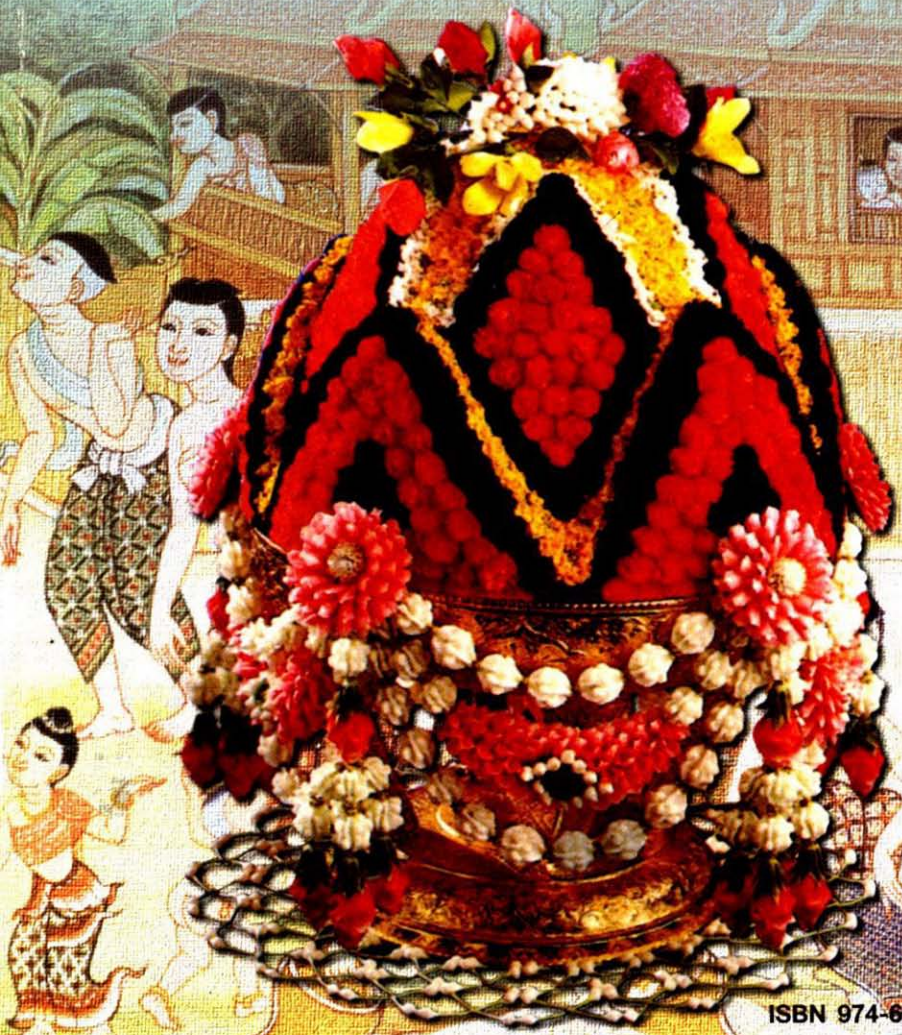
ประวัติครู

๑๖ มกราคม ๒๕๔๗

ISBN 974-650-394-4

จรรยาบรรณครู พ.ศ.๒๕๓๙

๑. ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริม ให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า

๒. ครูต้องอบรมสั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะและนิสัยที่ถูกต้องดีงามให้เกิดแก่ศิษย์อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ

๓. ครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งกาย วาจา และจิตใจ

๔. ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคมของศิษย์

๕. ครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้างจากศิษย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติและไม่ใช้ให้ศิษย์กระทำการใดๆ อันเป็นการหาประโยชน์ให้แก่ตนโดยมิชอบ

๖. ครูย่อมพัฒนาตนเองทั้งในด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง อยู่เสมอ

๗. ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครูและเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพครู

๘. ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์

๙. ครูพึงประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ และพัฒนาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY
3961118015

ประวัติครู
คุรุสภาจัดพิมพ์เนื่องในวันครู
๑๖ มกราคม ๒๕๔๗

หนังสือประวัติครู ๑๖ มกราคม ๒๕๔๗
สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา
เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
พิมพ์จำนวน ๔,๑๑๐ เล่ม
ISBN 974-650-394-4

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
กรุงเทพมหานคร

พระราชดำรัส
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ในโอกาสทรงเป็นประธานเปิดงานวันครู
ณ หอประชุมคุรุสภา
วันพุธที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๔๕

"ในสังคมไทยนั้น ครูเป็นบุคคลที่ควรแก่การเคารพยกย่องและเชิดชูให้เป็นผู้มีพระคุณเสมอเหมือนบิดามารดามาแต่โบราณกาล ในฐานะเป็นผู้ประสาทวิชาความรู้และชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต ปัจจุบันแม้โลกจะเจริญก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับการศึกษามากขึ้นเป็นลำดับ ครูก็ยังคงมีความสำคัญไม่เสื่อมคลาย เพราะนอกจากครูจะถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการอันเป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการประกอบอาชีพแล้ว ครูยังมีหน้าที่สำคัญคือ ชี้แนะให้เยาวชนรู้จักเลือกสรรสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาตนเองและปลูกฝังความคิดที่ดีงามสร้างสรรค์ เป็นพื้นฐานให้เยาวชนเติบโตขึ้นเป็นคนดี มีคุณธรรม มีความสามารถที่จะเป็นที่พึ่งของตนของครอบครัวขยายไปถึงชุมชนได้ ผู้ที่ประกอบอาชีพครูจึงควรจะภูมิใจได้ว่า ตนมีส่วนสำคัญในการสร้างคนให้มีคุณภาพและเป็นกำลังที่แข็งแกร่งของประเทศชาติ"

คำนำ

หนังสือประวัติครูประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๗ นี้ เป็นเล่มที่ ๔๗ ที่คณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติครูของคุรุสภาได้เลือกสรรประวัติครูผู้ล่วงลับไปแล้ว ที่มีผลงานดีเด่นเป็นแบบอย่างและมีจริยวัตรอันงดงามมาจารึกไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นเล่มแรกและจัดทำเป็นประจำทุกปีมายกเว้นปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ที่มิได้จัดทำ หนังสือชุดนี้จึงมีประวัติอันยาวนานมาถึง ๔๗ ปี มีครูที่ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติคุณมาแล้วถึง ๖๖๖ คน รวมทั้งเล่มนี้เป็น ๖๙๓ คน งานจัดทำประวัติครูนี้จึงเป็นงานที่คุรุสภาภูมิใจที่ได้แสดงกตเวทิตาต่อครูผู้มีคุณูปการต่อการศึกษาของชาติที่ยิ่งใหญ่ยิ่ง

ท่านที่ได้ติดตามหนังสือประวัติครูมาโดยลำดับ คงตระหนักแล้วว่า หนังสือชุดนี้เป็นแหล่งรวมคุณค่าด้านต่าง ๆ ทางการศึกษาไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าของทรัพยากรบุคคล ผู้ได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ทางการศึกษาได้สร้างสรรค์ผลงานอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของประเทศชาติอย่างยิ่งยวด หรือคุณค่าด้านประวัติการศึกษาของชาติ ตลอดจนความเป็นมาของสถาบันการศึกษาที่สำคัญ ๆ และเหตุการณ์ในยุคสมัยต่าง ๆ รวมทั้งศิลปวิทยาการทั้งหลายอันเป็นพื้นฐานความเจริญรุ่งเรืองของการศึกษาในปัจจุบัน ที่สำคัญคือหนังสือชุดนี้เป็นแหล่งอ้างอิงที่กว้างขวาง ชัดเจน และถูกต้องอีกด้วย หากหนังสือชุดนี้มีอันจะต้องล้มเลิกไปด้วยเหตุผลใดก็ตามคุรุสภาและคณะกรรมการผู้จัดทำก็ภูมิใจยิ่งที่ได้ทุ่มเทและตั้งใจจัดทำหนังสือประวัติครูนี้ เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติคุณของ**ครูให้ประดับไว้ในโลกา**

ประวัติของครูทั้ง ๒๗ คน ในหนังสือเล่มนี้ ล้วนน่าสนใจน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เช่น ประวัติของ **ฯพณฯ นายสัญญา ธรรมศักดิ์** ครูผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย และกลายเป็นนายกรัฐมนตรีพระราชทานคนแรกและคนเดียวของประเทศไทยหลังเหตุการณ์วิกฤตเมื่อ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ทั้งยังรอบรู้อย่างลึกซึ้งในหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา จนได้เป็นประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก เป็นประธานองคมนตรี มีความดีความสามารถจนได้ชื่อว่าเป็น**คนของแผ่นดิน พระธรรมราชานุวัตร** (กมล โกวิโท) ซึ่งหลายคนเรียกท่านว่า**หลวงเตี่ย** เป็นพระภิกษุผู้มีคุณูปการต่อการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้พระสงฆ์สามเณรได้รับความสำเร็จในการศึกษาและสอบพระปริยัติธรรม

ได้เป็นจำนวนมาก เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปต่างประเทศโดยสร้างวัดไทยและเปิดโรงเรียนสอนพุทธศาสนาเป็นแห่งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นกรรมการจัดทำหนังสือเรียนและหนังสือเสริมประสบการณ์พระพุทธศาสนาและจริยธรรม ทั้งยังเป็นครูสอนวิชาดังกล่าวในโรงเรียนหลายโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย นาย**มโน กฤษณจินดา** ผู้ซึ่งครูไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ น้อยคนนักที่จะไม่รู้จักนามนี้ เพราะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแต่งตำราวิชาครูชุด **"คณะห้าอาจารย์"** ซึ่งระยะนั้นขาดแคลนตำราที่จะช่วยให้บรรดาครูประจำการได้ศึกษาเพื่อสอบเลื่อนวิทยฐานะ ตำราชุดนี้จะเรียกว่าเป็นตำราวิชาครูระดับมาตรฐานในยุคนั้นก็ว่าได้ **ศาสตราจารย์ คุณหญิง อุบล หุวะนันทน์** เป็นครูที่เป็นแบบอย่างของนักศึกษาทุกด้าน ร่วมริเริ่มก่อตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เป็นกำลังสำคัญในการร่างหลักสูตรการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) ริเริ่มจัดชั่วโมง Moral lab เพื่อให้นักศึกษารอบรู้และรู้จักการวางตัวในสังคมในการดำเนินชีวิต **นายประสิทธิ ถาวร** ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) พุทธศักราช ๒๕๓๑ เป็นครูดนตรีไทยผู้มีความสามารถยอดเยี่ยม โดยเฉพาะการบรรเลงระนาดเอก ได้ประพันธ์เพลงไทยเป็นจำนวนมาก เป็นผู้ตั้งวง **"มหาดุริยางค์ไทย"** และได้แสดงในงานสำคัญ ๆ มากมาย เป็นที่ชื่นชมของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ **นายเทพ สุนทรศารทูล** ผู้ได้รับยกย่องจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติว่า เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมสาขามนุษยศาสตร์ (การส่งเสริมและพัฒนา) ทั้งได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และอักษรศาสตร์ มีความเชี่ยวชาญทางการประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองจนมีผลงานมากมาย **นายบรรจง ชูสกุลชาติ** ปลัดกระทรวงศึกษาธิการคนแรก ที่ไต่เต้าจากการเป็นครู ศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัด จนผงาดขึ้นเป็นปลัดกระทรวงคนที่ ๒๓ มีผลงานอันทรงคุณค่ามากมายทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เป็นผู้นำ**วิธีการทำงานแบบครบวงจร**มาใช้ในงานการศึกษาจนได้รับความสำเร็จ ทำให้งานการศึกษาพัฒนาขึ้นทุกด้าน ได้สร้างอาคาร **"รัชมังคลาภิเษก"** ที่สมบูรณ์ทั้งประโยชน์ใช้สอยและความงดงามเป็นศรีสง่าแก่กระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ยังมีประวัติของครูผู้มีผลงานอันควรแก่การศึกษาอีกหลายคนในหนังสือประวัติครูเล่มนี้

คณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติครูขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือในการจัดทำ ทั้งส่งข้อมูลเบื้องต้น ข้อมูลเพิ่มเติมไปให้คณะกรรมการพิจารณา และช่วยเรียบเรียงด้วย ดังปรากฏนามอยู่ท้ายประวัติเรื่องนั้น ๆ แล้ว

คณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติครู

๑๖ มกราคม ๒๕๔๗

สารบัญ

หน้า

นายเสริม วรศรี ๑
นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ๖
นายทีฆ์ ทุมแต้ม ๑๖
พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว กนฺโตภาโส) ๒๐
นางบรรเลง มหาเทพกษัตรสมุห ๒๗
ศาสตราจารย์ คุณหญิง อุบล หุวะนันทน์ ๓๔
นายสุพจน์ โสวภาค ๔๒
นายมโน กฤษณจินดา ๕๑
นายไกร ศรีศักดา ๕๘
ศาสตราจารย์ ดร.ฟุ้งเฟื่อง เครือตราชู ๖๒
ศาสตราจารย์ ดร.มัลลิกา เภาพิจิตร ๖๗
นายประสิทธิ์ ถาวร ๗๓
นางสาวกรรณี หังสนาวิน ๘๒
พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิโท) ๘๘
นายเปลี่ยน อุปริวงศ์ ๙๙
นายปรีชา ศรีสำราญ ๑๐๔
นายเทพ สุนทรศารทูล ๑๑๑
รองศาสตราจารย์ ดร.จำเรียง ภาวิจิตร ๑๑๗
ศาสตราจารย์ พันโทเสื่อม ลัธธนันท์ ๑๒๒
นายบรรจง ชูสกุลชาติ ๑๒๙
นายชนิด จำปาแดง ๑๔๒
นายบุญเรือง แม่นยำ ๑๔๘
นายสะอาด โพธิ์ปาน ๑๕๓
นายประยูร ยศสุนทร ๑๖๐
นายเฉลิม จันเสน ๑๖๔
นายจารึก รัตนโอภาส ๑๖๙
นายสมเกียรติ พันธ์หมุด ๑๗๔
นามานุกรมครู (ที่พิมพ์ประวัติแล้ว) ๑๗๘

นายเสริม วรศรี

พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๕๔๕

นายเสริม วรศรี

พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๕๔๕

นายเสริม วรศรี เกิดวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ ที่ตำบลท่าพระ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรคนเดียวของนายทอง นางผาด วรศรี

ก่อนอายุครบเกณฑ์ได้ไปเรียนหนังสือกับ "ครูหยา" ที่บ้านปากคลองด่านติดกับวัดปากน้ำภาษีเจริญ ขณะนั้นครูหยาเป็นครูโรงเรียนวัดนวลนรดิศอยู่แล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ จึงได้ฝากนายเสริมเข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนวัดนวลนรดิศ เรียนร่วมกับนักเรียนหญิง ต่อมาจึงได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนวัดอินทารามจนจบชั้นประถมปีที่ ๕ ขณะนั้นนายเสริมมีอายุถึง ๑๗ ปี แล้ว จึงไปเรียนต่อชั้นมัธยมซึ่งเป็นฝึกหัดครูชั้นต้นที่โรงเรียนเพาะช่าง 3 ปี จนจบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ในขณะเป็นครูประจำการอยู่ ก็เข้ารับการอบรมวิชาชุดครูประถมจากสามัคยาจารย์สมาคม สอบได้วุฒิประโยคครูประถม (ป.ป.) ใน พ.ศ. ๒๔๗๙ แล้วเข้าอบรมวิชาชุดครูมัธยมต่อไป และเข้าเรียนหลักสูตรแผนกกลางคืนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สอบได้วิชาบำรุงสัตว์และสัตวแพทย์ชั้นปีที่ ๓ ใน พ.ศ. ๒๔๙๐

นายเสริมมีความถนัดและรักดนตรีมาตั้งแต่ยังเยาว์ ได้คลุกคลีอยู่กับนักดนตรีฝึกฝน และเล่นดนตรีแลกเปลี่ยนความรู้ทางดนตรีกับเพื่อนรุ่นเดียวกันมาตลอด นายเสริมได้เล่าให้ศิษย์คนหนึ่งฟังว่า

"...สนใจดนตรีไทยมานานแล้ว เรียกว่าตั้งแต่ยังเด็กๆ ก็ว่าได้ เท่าที่จำความได้ตอนนั้นไปเที่ยวที่อู่ทหารเรือปากคลองบางหลวงบ่อยๆ ได้ไปรู้จักกับนายใบที่ขอบสีซอด้วงกับนายบำสีซออู้ ไปขลุกอยู่ที่นั่น ตั้งแต่นั้นก็สนใจดนตรีมาตลอด ตอนนี้เพื่อนๆ ที่เคยเล่นดนตรีด้วยกันล้มหายตายจากกันไปหมดแล้วไม่มีเหลือ ดนตรีไม่เคยเรียนแต่เป็นประเภทครูพักลักจำ เพื่อนๆ คนไหนไปได้อะไรมาก็มาบอกต่อกัน แลกเปลี่ยนกัน นักดนตรีทางสายบ้านบางลำพูก็พอรู้จักตัวกันอยู่หลายคน..."

ใน พ.ศ. ๒๔๙๐ กระทรวงศึกษาธิการได้ร่วมกับคุรุสภา ได้พิจารณาเห็นว่าครูที่สอนวิชาดนตรีอยู่ในโรงเรียนต่างๆ ยังขาดความรู้วิชาดนตรี หรือดุริยางคศาสตร์สากลอยู่เป็นอันมาก จึงได้จัดให้มีการอบรมขึ้น ณ อาคารสามัคยาจารย์สมาคมเดิม โดยมี

พระเจนดุริยางค์กับนายเจ เอ เดเก้นท์ ชาวสวิส ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการจ้างมาสอนภาษาอังกฤษ มีหลักสูตรอบรม 8 เดือน นายเสริมได้เข้ารับการอบรมด้วย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้เข้ารับการอบรมวิชาดนตรีและขับร้องของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ รุ่นที่ ๑๑ ทำให้นายเสริมเป็นครูดนตรีที่สามารถทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ

นายเสริมเข้ารับราชการเป็นครูโรงเรียนวัดอินทารามใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ในตำแหน่งครูประจำชั้น ต่อมากระทรวงธรรมการได้ยุบโรงเรียนวัดอินทารามไปรวมกับโรงเรียนวัดนวลนรดิศ ใน พ.ศ. ๒๔๘๑ นายเสริมก็ได้ย้ายมาเป็นครูโรงเรียนวัดนวลนรดิศด้วย เนื่องจากนายเสริมเรียนสำเร็จจากโรงเรียนเพาะช่างซึ่งเป็นฝึกหัดครูชั้นต้น และมีความรู้ทางด้านดนตรี จึงได้รับมอบหมายให้เป็นครูสอนวิชาพิเศษ คือ การฝีมือ การขับร้องและดนตรีไทย

โดยทั่วไปนักเรียนชั้นมัธยมจะไม่ค่อยสนใจวิชาพิเศษ เช่น การฝีมือ ขับร้อง ดนตรี เพราะไม่มีความสำคัญต่อการเรียนต่อเหมือนวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ จะเรียนอย่างเสียไม่ได้ ยิ่งครูผู้สอนไม่สนใจในตัวเด็ก และไม่มีวิธีเร้าความสนใจ จูงใจที่ดีแล้ว นักเรียนจะเบื่อหน่ายไม่เรียน ประกอบกับคะแนนของวิชาพิเศษก็น้อยไม่ค่อยมีผลต่อการสอบ แต่ถ้าครูผู้สอนวิชาพิเศษเหล่านี้มีความเข้าใจเด็ก มีวิธีจูงใจและเร้าความสนใจของเด็กได้แล้ว วิชาเหล่านี้ก็สามารถสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเด็กให้พัฒนาทางด้านอารมณ์ ซึ่งปัจจุบันนี้มีนักการศึกษาเป็นอันมากได้หันมาสนใจ ศึกษาและให้ความสำคัญ เพราะเด็กแม้จะสติปัญญาดีเรียนเก่งแต่พัฒนาการในด้านอารมณ์ไม่ดี ก็มักจะไม่มีความสำเร็จในชีวิตการงาน ตรงกันข้ามเด็กที่เรียนไม่เก่งหรือปานกลางแต่มีพัฒนาการทางอารมณ์ดี กลับสามารถเป็นผู้นำและประสบความสำเร็จในชีวิตการงานได้ดีกว่า วิชาที่นายเสริมสอนซึ่งสมัยก่อนถือว่าไม่สำคัญและต่ำต้อยนั้น ปัจจุบันกลับเป็นวิชาสำคัญที่สุดในการพัฒนาลักษณะนิสัยของเด็กใช้ได้แม้แต่การบำบัดทางใจ เช่น ดนตรีบำบัด กิจกรรมบำบัด เป็นต้น

เมื่อได้รับมอบหมายให้สอนวิชาที่ตนถนัด นายเสริมก็ตั้งใจสอนอย่างเต็มความสามารถ ใช้จิตวิทยาที่ร่ำเรียนมาศึกษาทำความเข้าใจเด็กแต่ละคนพร้อมทั้งจูงใจและเร้าใจให้เด็กรักที่จะเรียน นายดำรงค์วุฒิ วิริยะ ศิษย์คนหนึ่งของนายเสริมกล่าวไว้ในหนังสือ**อนุสรณ์ "ครู ๕ แผ่นดิน" เสริม วรศรี ๒๙ มีนาคม ๒๕๔๖** ความตอนหนึ่งว่า

"...ท่านถือว่าชั่วโมงขับร้องเป็นชั่วโมงที่ปล่อยลูกศิษย์ตามสบาย ท่านจึงถือว่าเป็นครูที่ใจดีที่สุด ไม่ถือโกรธใคร หากจะพลั้งเผลอโยกเยกหลับนกกันบ้าง เรื่องเครื่องดนตรี เป็นเรื่องที่ใครใส่ใจก็ได้ไป แต่ที่ทุกคนต้องเป็นและร่วมกันก็คือการขับร้อง อย่างน้อยก็ต้องร้องเพลงชาติ เพลงสรรเสริญให้ถูกต้องที่สุด คุณครูจะมีไม้บรรทัด ๑ อันคอยให้จังหวะ..."

นายเรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์ ศิษย์อีกคนหนึ่งก็กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันว่า

"...ผมเรียนวิชาดนตรีและขับร้องกับครูเสริม วรศรีมาตลอด ผู้ที่เข้าเรียนในโรงเรียนแห่งนี้ก่อนผมหลายรุ่นและหลังผมอีกไม่กี่รุ่น ทุกคนล้วนรู้จักครูเสริมทั้งสิ้น ใครไม่รู้จัก ไม่ใช่ศิษย์หรือนักเรียนโรงเรียนนี้ ว่าได้ถึงขนาดนั้น ทุกวันนี้ผมร้องเพลง 2 เพลงหลักไม่ผิดเพี้ยนทั้งทำนองและเนื้อร้อง เสียงสั้น เสียงยาว คือเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี เพราะครูเสริมคอยกำกับ คอยฟัง และคอยเข้มงวดเมื่อออกเสียงผิดหรือผิดกุญแจ (คีย์) และผิดบันไดเสียงของตัวโน้ต..."

ในด้านวิธีสอนที่จะให้นักเรียนเข้าใจในวิธีที่เรียน นายเสริมก็ทำให้เป็นที่ประทับใจของศิษย์ทั้งหลาย นายพัชพล เมษประสาท ศิษย์คนหนึ่งกล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันนั้นว่า

"...ผมมีโอกาสฝากตัวเป็นศิษย์ของท่าน ผมถือว่าเป็นบุญและวาสนาในชีวิต ความเคารพความศรัทธาต่ออาจารย์ผู้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้อย่างไม่ปิดปังหวงแหน ทั้งให้ประสบการณ์ชี้แนะข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามทางด้านดนตรีไทยตลอดจนให้แนวคิดมุขตลก คำคมต่างๆ ด้วยวิธีการสอนที่ไม่เหมือใคร เข้าใจง่าย อีกทั้งเรื่องราวในอดีตสมัยเก่าๆ ที่คนรุ่นหลังไม่เคยได้ยิน เหล่านี้ผมถือว่าเป็นโชคดีและเป็นศิริมงคลแก่ลูกศิษย์อย่างผมหาที่เปรียบไม่ได้แล้ว อีกอย่างหนึ่งที่ผมภาคภูมิใจในตัวอาจารย์เสริมก็คือความใจดี มีเมตตา ที่สำคัญไม่มีครั้งใดเลยที่ผมจะเคยได้ยินอาจารย์เสริมกล่าววาจาไม่สุภาพหรือให้ร้ายผู้อื่น วาจาของท่านจัดเป็นวาจาสุภาษิตโดยแท้..."

ความรู้ดนตรีไทยที่นายเสริมสอนในระดับมัธยมศึกษานั้น นักเรียนที่สนใจก็สามารถนำไปประกอบอาชีพหรือเป็นประโยชน์แก่สังคมได้ พลเอกหอม ให้ลำยอง ศิษย์คนหนึ่งกล่าวไว้ในหนังสือดังกล่าวตอนหนึ่งว่า

"...คุณครูเป็นนักดนตรีไทยที่ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างยิ่ง ตลอดชีวิตของท่านได้สืบสานวัฒนธรรมทางด้านดนตรีไทย โดยฝึกสอนให้แก่บรรดาศิษย์ทั้งหลาย ให้มีความรู้ความเข้าใจสามารถบรรเลงและขับร้องได้เป็นอย่างดีในหลายสถาบันการศึกษาด้วยกัน และผมเป็นศิษย์ผู้หนึ่งของท่านในด้านนี้ ซึ่งได้นำไปขยายผลเมื่อไปรับราชการที่จังหวัดลพบุรี โดยเป็นประธานชมรมดนตรีไทยและนาฏศิลป์จังหวัดลพบุรี มาเป็นเวลายาวนาน..."

นอกจากประสิทธิประสาทความรู้และทักษะทางการขับร้องและดนตรีไทยให้แก่นักเรียนเป็นรายบุคคลแล้ว นายเสริมยังมีความสามารถในการสอนนักเรียนเป็นหมู่คณะให้ตั้งวงดนตรีได้ด้วย ดังที่นางบุญศรี มุสิกานนท์ ผู้เคยเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนศึกษานารี กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน ตอนหนึ่งว่า

"...ท่านเป็นครูที่ขยัน ตรงเวลาในการสอนเสมอ ถ้าไม่เจ็บป่วยจริงๆ จะไม่ขาดการสอนเลย การสอนดนตรีไทยให้นักเรียนเข้าใจจนรวมเล่นเป็นวงออกแสดงในงานต่าง ๆ ได้นั้น ในความรู้สึกของข้าพเจ้าเป็นเรื่องยากจริงๆ เนื่องจากมีเครื่องดนตรีหลายชนิดแต่ละชนิดก็มีวิธีการเล่นต่าง ๆ กัน แต่ท่านก็อารมณ์เย็นพยายามสอนรุ่นแล้วรุ่นเล่า เพื่อให้วงดนตรีไทยของโรงเรียนดำรงอยู่ได้ไม่ขาดสาย นับว่าคุณครูเป็นปูชนียบุคคล โดยแท้..."

นอกจากการเป็นนักดนตรีไทย รู้จักกันกว้างขวางในวงการแล้ว นายเสริมยังมีความสามารถในการทำเครื่องดนตรีอีกด้วย ดังที่นายพัชพล เมษประสาท ได้กล่าวไว้อีกความตอนหนึ่งว่า

"...ชื่อของอาจารย์เสริม วรศรี เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในหมู่นักดนตรีไทยรุ่นเก่า ๆ ทั้งฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนคร ไม่ว่าจะเป็นชื่อเสียงในการทำเครื่องดนตรีอาทิ ซออู้ ซอด้วง ใช้วัสดุจำพวกไม้หรืองาช้าง กลึงได้ทรวดทรงดีนัก ทั้งจะเข้ รูปร่างและวิธีแทงลูกบิดก็สวยงามแบบโบราณ นอกจากนี้ยังมีฝีมือมากในการควั่นไหมสายซอ สายจะเข้ ตลอดจนขึ้นหนังหน้ากลองประเภทต่าง ๆ ขึ้นหน้าซอ ฉลุ และแกะกระโหลกซอได้อย่างดีเยี่ยม..."

นายเสริมรับราชการครูอยู่ที่โรงเรียนวัดนวลนรดิศจนเกษียณอายุราชการในพ.ศ. ๒๕๐๐ และยังเป็นลูกจ้างโรงเรียนเดิมต่อไปอีกหลายปี นอกจากนี้ยังเป็นครูสอน

พิเศษวิชาดนตรีไทยให้แก่โรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่างๆ เช่น โรงเรียนศึกษานารี โรงเรียนพาณิชยการธนบุรี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตพาณิชยการพระนคร และวิทยาเขตเพาะช่าง เป็นต้น ทุกครั้งที่มีงานแสดงมุทิตาจิตของสมาคมนักเรียนเก่าวัดนวลนรดิศ นายเสริมจะไปร่วมด้วยเสมอ ศิษย์ที่เข้ามาแสดงมุทิตาจิตต่อนายเสริมจะรู้สึกประทับใจมากเพราะนายเสริมมีความจำดี สามารถจำชื่อนักเรียนที่เคยสอนได้แทบทุกคน

นายเสริมได้รับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติครูอาวุโสของคุรุสภา ใน พ.ศ. ๒๕๑๗

นายเสริมสมรสกับนางสาวเปรื่อง นิยม มีบุตร 11 คน คือ นายวิจิตร (ถึงแก่กรรม) นางอุไรวรรณ ศาสตระรุจิ นางประไพ แสงสกุล นายทิพย์ ร้อยตำรวจตรี อาทิตย์ ร้อยตรีอุทัย (ถึงแก่กรรม) เด็กหญิงไสว (ถึงแก่กรรม) นายไพบูลย์ (ถึงแก่กรรม) นายวิลาศ นางมุกดา (ถึงแก่กรรม) และนางสาวโสภา วรศรี เมื่อภรรยาเดิมถึงแก่กรรมได้สมรสใหม่กับนางสาวสมพร สุวรรณวัฒนะ ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ มีบุตร ๒ คน คือ นางพิศมัย สุวรรณมาลัย และนางวิไลวรรณ แสงไพบูลย์

นายเสริมผู้มีอารมณ์ศิลปินจึงมีสุขภาพจิตดีมาก ดูแลสุขภาพ ออกกำลังกาย และช่วยเหลือตัวเองเป็นกิจวัตร จึงได้อายุยืนเกินกว่า ๑ ศตวรรษ ครั้งสุดท้ายที่นายเสริมได้ไปร่วมงานแสดงมุทิตาจิตที่โรงเรียนวัดนวลนรดิศ คือวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ก็ยังแข็งแรงความจำดีอยู่ทุกประการ แต่ต่อมาอีกประมาณ ๑ สัปดาห์ ก็มีอาการอัมพาตที่แขนขวา เส้นเลือดในสมองตีบจึงได้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล จนกระทั่งถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๑๐๔ ปี ๘ เดือน ๑๕ วัน นับเป็นครูปูชนียบุคคลที่อายุยืนยาวที่สุดคนหนึ่ง

นายจรูญ มิสินทร์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

อนุสรณ์ "ครู ๕ แผ่นดิน" เสริม วรศรี ๒๙ มีนาคม ๒๕๔๖.

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๕๔๕

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เกิดวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๐ ที่บ้านข้างวัดอรุณราชวราราม ตำบลบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรพระยาธรรมสารเวทย์-วิเศษภักดีศรีสัตยาวัตตาพิริยพาหะ (ทองดี ธรรมศักดิ์) กับคุณหญิงชื้น ธรรมสารเวทย์ฯ มีน้องสองคน คือ นายบรรจง ธรรมศักดิ์ และนางชุมวิทยากิจ (ฉวี โปตระนันท์) กับมีพี่ชายต่างมารดาคนหนึ่ง ซึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นพระอรรถธาณีโอสถและพี่น้องทั้งสามได้ถึงแก่กรรมแล้ว

พ.ศ. ๒๔๕๖ อายุ ๖ ขวบ เข้าเรียนในชั้นมูลศึกษาที่โรงเรียนทวีธาภิเษกก่อน พออายุได้ ๗ ขวบ จึงย้ายไปเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษา (ภาควิชาภาษาอังกฤษ) ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ พอจบก็เข้าทำงานที่กระทรวงยุติธรรมมีหน้าที่เป็นนักเรียนล่าม ได้เงินเดือน ๓๕ บาท ขณะเดียวกันก็สมัครเป็นนักศึกษาในโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม ศาสตราจารย์สัญญาเป็นคนเรียนหนังสือเก่งมาตั้งแต่เด็ก สมัยที่เรียนชั้นประถมและมัธยมก็สอบได้ที่ ๑ มาตลอด เมื่อมาเรียนกฎหมายก็ขยันขันแข็งทั้ง ๆ ที่ทำงานอยู่ด้วย จนสามารถสอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตไทยรุ่น พ.ศ. ๒๔๗๑ นั่นเอง

พ.ศ. ๒๔๗๒ สอบชิงทุน "รพีบุญนิธิ" ซึ่งเป็นทุนกระทรวงยุติธรรม ได้คะแนนสูงสุดเป็นอันดับ ๑ (จาก ๖๒ คน) เพื่อไปศึกษาต่อที่ สำนัก The Middle Temple Courts นครลอนดอน ประเทศอังกฤษ ขณะนั้นอายุ ๒๒ ปี พออายุได้ ๒๕ ปี สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิต ที่เรียกกันว่า Barrister-at-Law เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕[๑] และ อีก ๒๓ ปีต่อมา เมื่อรัฐบาลตั้งวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๙๘ แล้ว ศาสตราจารย์สัญญาจึงได้เข้าศึกษาในหลักสูตรของวิทยาลัยดังกล่าวเป็นรุ่นที่ ๑ ในปีนั้นเอง

---

[๑] ศาสตราจารย์สัญญา ใช้เวลาศึกษาภายในเวลาเพียง ๒ ปี ๓ เดือน ทั้งๆ ที่ตามกฎเกณฑ์ และระเบียบของสถาบัน จะต้องใช้เวลากับการสมาคม หรือที่เรียกกันว่า "Bar Dinner" ซึ่งหมายถึง การรับประทานอาหารร่วมกับเนติบัณฑิตสภาให้ครบ ๓ ปีก่อน จึงจะได้เป็นเนติบัณฑิตอย่างสมบูรณ์

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๕๔๕

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

ความสำเร็จทางการศึกษาของศาสตราจารย์สัญญา ตามที่กล่าวมานี้ เป็นความสำเร็จทางโลกที่พบได้จากบุคคลทั่ว ๆ ไป แต่ยังมีการศึกษาอีกด้านหนึ่งที่น้อยคนนักจะประสบความสำเร็จได้ โดยเฉพาะผู้ที่ยังอยู่ในโลกียวิสัยแบบฆราวาส คือการศึกษาด้านศาสนา ศาสตราจารย์สัญญาเป็นพุทธศาสนิกชนที่ประสบความสำเร็จในการศึกษาทางธรรมะอย่างน่าอัศจรรย์ เพราะได้สนใจวิชาพุทธศาสนามาตั้งแต่เยาว์วัย พออายุ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๔๗๐) ก็ได้เข้าสู่สมณเพศทันที และตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัยจนสามารถสอบได้นักธรรมชั้นตรีเป็นที่ ๑ ศาสตราจารย์สัญญาได้เล่าเหตุการณ์สมัยบวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ไว้ในโอกาสวันคล้ายวันเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ ตอนหนึ่งว่า

"...สมเด็จพระอาจารย์ท่านเรียกพวกเราซึ่งมี 3 คน ขึ้นไปบนกุฏิของท่านทุกคนเพื่อสอนธรรมะ กระผมเรียนไป ๒ เดือน รู้สึกว่าได้พบวิชาใหม่ยอดเยี่ยมที่สุดในโลก ไม่มีอะไรเหมือนเลย...สมเด็จพระอาจารย์ถามว่า...'บวช ๖ เดือนได้อะไรบ้าง' พระสัญญาตอบว่า กระผมมาได้รับคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้วมีความรู้สึกเหมือนมาพบแสงสว่างจากชีวิตซึ่งเดินมาในที่มืด ๆ ได้มาพบแสงสว่าง...กระผมได้มาพบแสงสว่างด้วยตนเองจริง ๆ จากคำสอนเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔..."

เมื่อไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ ศาสตราจารย์สัญญายังใช้เวลาว่างเข้าร่วมศึกษาธรรมะกับ**คณะมหาโพธิสมาคม** ซึ่งได้ตั้งสำนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ในกรุงลอนดอน โดยมีพระภิกษุลังกา ๒ รูป กับชาวอังกฤษอีกหลายคนเป็นผู้สอน ในขณะฟังคำสอน ศาสตราจารย์สัญญาก็มีโอกาสสนทนาธรรมกับผู้สอน แสดงให้เห็นว่ามีความรู้จริงและลึกซึ้งทางพระพุทธศาสนา ทำให้ได้รับเชิญเป็นผู้ร่วมสอนในบางครั้งด้วย มีชาวอังกฤษสนใจไปฟังกันมาก

นอกจากนี้ศาสตราจารย์สัญญา ยังเขียนบทความเล่าและวิเคราะห์เกี่ยวกับความก้าวหน้าของพุทธศาสนาในประเทศอังกฤษส่งมาลงใน**หนังสือพิมพ์ไทยเกษมรวมข่าว** ในประเทศไทยหลายครั้ง ทำให้พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยได้ทราบถึงกิจกรรมพุทธศาสนาของชาวอังกฤษ และได้มีพระภิกษุที่ใช้นาม "อินทปัญโญภิกขุ" เขียนจดหมายโต้ตอบเกี่ยวกับเรื่องที่ศาสตราจารย์สัญญาเขียนในบทความหลายครั้ง ซึ่งตอนนั้นศาสตราจารย์สัญญากับอินทปัญโญภิกขุยังไม่รู้จักกัน แต่วันหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๗๖ หลังจากกลับมาจากประเทศอังกฤษแล้ว มีพระฝรั่งชาวอิตาเลียนชื่อ

พระโลกนาถ มาแสดงปาฐกถาธรรมที่วัดบวรนิเวศวิหาร ศาสตราจารย์สัญญาก็ไปฟังด้วย และได้รับเชิญให้เป็นล่าม ซึ่งสามารถแปลภาษาธรรมะได้อย่างถูกต้องแม่นยำ และมีพระภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งที่นั่งใกล้ๆกัน ได้ซักถามปัญหาธรรมะหลายข้อติดๆกัน ซึ่งศาสตราจารย์สัญญาก็แปลเป็นภาษาอังกฤษไปอย่างรวดเร็วจนพระโลกนาถชม ทั้งผู้ถามผู้แปลว่าถามดีมาก และผู้แปลก็เก่งมาก แสดงว่าทั้งผู้ถามผู้แปลมีความรู้ทางพุทธศาสนาดีจริงและลึกซึ้ง นี่ก็เป็นสิ่งที่ยืนยันว่าศาสตราจารย์สัญญานั้นเข้าใจเรื่องพุทธศาสนาอย่างดียิ่ง เมื่อออกจากห้องประชุมในวันนั้น ศาสตราจารย์สัญญาจึงทราบว่าพระภิกษุหนุ่มรูปนั้นคือ อินทปัญโญภิกขุ หรือพุทธทาส อินทปัญโญ ในเวลาต่อมาซึ่งก็คือภิกษุที่เคยเขียนจดหมายติดต่อตอนศาสตราจารย์สัญญาอยู่ที่อังกฤษนั่นเอง ต่อมาศาสตราจารย์สัญญาได้มีบทบาทสำคัญมากในทางศาสนาคือ เป็นนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย และเป็นประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (The World Fellowship of Buddists)

พ.ศ. ๒๔๗๖ เมื่อกลับมาจากประเทศอังกฤษ ได้รายงานตัวที่กระทรวงแล้วก็ได้รับการบรรจุให้เป็นผู้พิพากษาฝึกหัดประจำอยู่ที่ศาลแพ่งก่อนอีก ๓ ปี ต่อมาจึงได้เป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา ใน พ.ศ. ๒๔๗๙[๑] แล้วเลื่อนเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นข้าหลวงยุติธรรมภาค ๔ พ.ศ. ๒๔๙๔[๒] เป็นปลัดกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. ๒๔๙๖ ขณะอายุเพียง ๔๖ ปี แล้วกลับไปเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกาอีกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ และปีต่อมาเลื่อนเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา แล้วเลื่อนเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ เพียงปีเดียวก็ได้เลื่อนขั้นเป็นประธานศาลฎีกาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ จนกระทั่งเกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ แล้วได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นองคมนตรีในปีที่เกษียณนั่นเอง พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับการสรรหาให้ไปเป็นคณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และยังทำหน้าที่องคมนตรีอยู่ด้วย พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้รับ

---

[๑] ตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกามีหน้าที่ในการค้นคว้ากฎหมายช่วยเหลือผู้พิพากษาศาลฎีกา ซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้การฝึกปรือของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมทย์

[๒] สำนักงานข้าหลวงยุติธรรมภาค ๔ ตั้งอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ มีหน้าที่ดูแลศาลยุติธรรม ๑๔ จังหวัดทางภาคเหนือ ตำแหน่งนี้คือ อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๕ ในปัจจุบัน

โปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นคนที่ ๑๒ ของประเทศ หลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ แต่หลังจากนั้นอีก ๔ วัน ศาสตราจารย์สัญญาก็ได้รับโปรด-เกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ คราวนี้ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๘ หลังจากที่ได้บรรลุภารกิจที่ได้รับใส่เกล้าฯ และที่ได้สัญญากับประชาชนเอาไว้นั่นคือ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ และจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างยุติธรรม รวมอายุเป็นนายกรัฐมนตรี ๒ สมัย เป็นเวลา ๑๘ เดือนพอดี เรื่องราวช่วงนี้ ศาสตราจารย์สัญญา ได้เขียนอัตชีวะประวัติของตนเองไว้ว่า

"...เป็นคณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อยู่ ๓ ปี รัฐบาลก็ขอให้เป็นอธิการบดีและเป็นองคมนตรีอยู่ด้วย อันนี้ก็เป็นไปตามแบบแผน ไม่ได้ขัดข้องอะไร เป็นอธิการบดีอยู่จนถึงวันมหาวิปโยค ๒๕๑๖ วันที่ ๑๔ ตุลาคม ในหลวงก็โปรดเกล้าฯให้เป็นนายกฯ ...ต้องขาดจากองคมนตรี... ต้องออกจากตำแหน่งอธิการบดี...เพราะมาทำงานการเมืองแล้ว ก็ไม่ควรอยู่ฝ่ายประจำต่อไป เป็นนายกอยู่ ๑ ปี ๔ เดือน...ก็กราบถวายบังคมลาออก...โปรดเกล้าฯให้เป็นองคมนตรีใหม่ และใน พ.ศ. ๒๕๑๘ วันเฉลิมฯ ก็โปรดเกล้าฯ ให้เป็นประธานองคมนตรี..."

ศาสตราจารย์สัญญาได้ปฏิบัติหน้าที่รับใช้เบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จ-พระเจ้าอยู่หัวในตำแหน่งประธานองคมนตรีอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๕๔๑ จึงได้กราบถวายบังคมลาออกจากการเป็นประธานองคมนตรีเพราะสุขภาพไม่สมบูรณ์ (ขณะอายุได้ ๙๑ ปี)

ศาสตราจารย์สัญญาเป็นคนไทยที่มีความคิดในเรื่องรักชาติอย่างรุนแรงคนหนึ่ง คือ ก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษนั้น ประเทศไทยยังอยู่ในภาวะเสียสิทธิพิเศษทางศาลแก่ชาวต่างชาติ เวลามีคดีความที่ชาวต่างชาติต้องขึ้นศาลไทย ถ้าเขาไม่พอใจเขาจะถอนคดีไปให้ศาลกงศุลของเขาพิจารณาแทน เรื่องนี้ศาสตราจารย์สัญญาได้ตั้งใจไว้ว่า เรียนจบมาเมื่อใดจะพยายามแก้ไขให้สิทธิพิเศษของกงศุลต่างชาติหมดไปให้จงได้ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อศาสตราจารย์สัญญากลับมารับราชการนั้น สิทธิพิเศษดังกล่าวได้เลิกไปก่อนหน้านี้แล้ว

ศาสตราจารย์สัญญาได้ประกอบคุณงามความดีไว้ในแผ่นดินนี้เป็นอันมาก ซึ่งคงไม่มีผู้ใดที่จะกล่าวให้จบภายในเนื้อที่จำกัดได้ อย่างไรก็ตามคำสดุดีของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรี และรัฐบุรุษ ได้กล่าวในโอกาสเป็นประธานเปิดงานสดุดีเกียรติภูมิ **สัญญา ธรรมศักดิ์ คนของแผ่นดิน** เมื่อ วันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ณ หอประชุมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ น่าจะเป็นถ้อยคำที่สรุปเกียรติประวัติของศาสตราจารย์สัญญา ได้ครอบคลุมมากที่สุดคือ

"ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ นับเป็น ***คนของแผ่นดิน*** *ที่มีทั้งความดีและความเก่ง สมดังชื่อของการจัดงานวันนี้...ศาสตราจารย์สัญญาเป็นนักกฎหมายที่ยึดมั่นในหลักความสุจริตและความยุติธรรม ท่านปฏิบัติและพร่ำสอนโดยไม่ท้อถอยว่า* ***เงินไม่ใช่สิ่งที่สำคัญที่สุดในโลก*** *แต่การงานและวิชาความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญกว่า ท่านได้นำหลักธรรมของศาสนาพุทธมาใช้ในการปฏิบัติราชการ และในการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นหลักอิทธิบาท ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ และหลักอื่นๆ สำหรับท่านแล้ว "หลักธรรมในพระพุทธศาสนาช่วยให้มีความสำเร็จในชีวิตได้อย่างดีที่สุด" การปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างด้วยการถ่ายทอดหลักธรรม และการปฏิบัติตามหลักธรรมที่สอดคล้องกับสิ่งที่พูดเป็นสิ่งที่ทำให้ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับการยกย่องไว้ในฐานะประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก*

ในทางการเมือง ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็น **นายกพระราชทาน***คนแรกและคนเดียวของประเทศไทย..."*

สำหรับชีวิตด้านการเมืองนั้น ศาสตราจารย์มารุต บุนนาค ผู้เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และเป็นศิษย์คนหนึ่ง ได้กล่าวยกย่องศาสตราจารย์สัญญา ไว้เมื่อคราวร่วมอภิปราย เรื่อง **"ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ แบบอย่างการเมืองไทย"** ถึง ๗ ประการคือ **ประการแรก** ศาสตราจารย์สัญญาเป็นผู้ที่เคารพสิทธิเสรีภาพของบุคคล โดยในสมัยที่ศาสตราจารย์สัญญา เป็นอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น ศาสตราจารย์สัญญาได้มอบสิทธิให้อาจารย์นักศึกษาทุกคนแสดงความคิดเห็นได้โดยเสรี **ประการที่สอง** ได้ริเริ่มจัดตั้งสมัชชาแห่งชาติขึ้นแทนสภานิติบัญญัติแห่งชาติ **ประการที่สาม** ได้ใช้หลักประนีประนอมกับฝ่ายนายทุน เพื่อไม่ให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในบ้านเมือง **ประการที่สี่** ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร ซึ่ง

สำนักงานปฏิรูปที่ดินก็ยังปฏิบัติหน้าที่อยู่จนถึงปัจจุบัน **ประการที่ห้า** ได้เสนอจัดตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริตในวงราชการขึ้นเพื่อดำเนินการสอบสวนผู้ที่กระทำการทุจริต **ประการที่หก** ได้ใช้มาตรา 17 ให้ยึดทรัพย์ของอดีตนักการเมืองที่ถูกกล่าวหาว่าทุจริตต่อหน้าที่จนร่ำรวยขึ้นอย่างผิดปกติ และ**ประการสุดท้าย** ได้ตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ได้ผ่านการพิจารณาโดยเอกฉันท์เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

คำกล่าวยกย่องประการที่สอง-ประการสุดท้าย ข้างบนนี้ คือส่วนหนึ่งของพันธกิจของศาสตราจารย์สัญญา ระหว่างดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ ๑ ปี ๔ เดือน (พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๘) ยังมีคำกล่าวยกย่องเกียรติคุณอีกมากมายที่ศาสตราจารย์สัญญาได้รับการกล่าวขานจากวงการต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะในขณะรับราชการอยู่ที่กระทรวงยุติธรรม ศาสตราจารย์สัญญาคือ ข้าราชการตุลาการที่สุจริต สัตย์ซื่อ และมือสะอาด จึงสามารถไต่เต้าจากผู้ช่วยผู้พิพากษาจนถึงปลัดกระทรวงได้ในเวลาเพียง ๒๐ ปี ทั้งยังได้พัฒนาระบบงานต่างๆ ของกระทรวงยุติธรรมหลายประการ เช่น เดิมนั้นผู้ที่ผ่านการสอบคัดเลือกจะได้รับการบรรจุเป็นผู้พิพากษาเลย แต่ศาสตราจารย์สัญญาเปลี่ยนเป็นว่า เมื่อผ่านการสอบคัดเลือกได้แล้ว จะต้องเข้ารับการฝึกอบรมก่อนอย่างน้อย ๒ ปี จึงบรรจุให้ ซึ่งระบบนี้ยังใช้มาจนถึงปัจจุบัน และผลงานชิ้นสำคัญของศาสตราจารย์สัญญาที่ได้รับความสนใจกันทั้งประเทศคือ กรณีตัดสินจำคุกรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์พร้อมภรรยาและพวกในคดีกินป่า เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ในขณะที่ศาสตราจารย์สัญญาดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา และเป็นเดือนสุดท้ายก่อนที่จะเกษียณอายุราชการ ซึ่งจากการตัดสินครั้งนั้น ทำให้ศาสตราจารย์สัญญาได้รับสมญาว่า **เปาบุ้นจิ้นของเมืองไทย** นับแต่นั้นเป็นต้นมา

วิถีชีวิตความเป็นอยู่และการปฏิบัติหน้าที่ราชการของศาสตราจารย์สัญญานั้นเรียบง่าย สมถะ ยึดมั่นในความถูกต้องดีงามและปรารถนาที่จะเห็นผู้เกี่ยวข้องทั้งครอบครัวและผู้ร่วมงาน ได้รู้เห็นคุณค่าของจริยธรรมอันสูงสุดที่มนุษย์พึงปฏิบัติ ซึ่งศาสตราจารย์สัญญาได้กล่าวถึงความรู้สึกดังกล่าวฝากไว้แก่ข้าราชการตุลาการในงานเลี้ยงอำลาวันครบเกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ความตอนหนึ่งว่า

"ชีวิตเรา ตุลาการ ทั้งชีวิต อุทิศเพื่อความบริสุทธิ์ยุติธรรม เพราะฉะนั้น อย่าได้วอกแวกไปในทางโลภ โกรธ หลง จนเป็นจน เงินเดือนตุลาการมีมากกว่า เงินเดือนข้าราชการพลเรือนอื่นๆ พอสมควร เราอย่าไปคิดรวยลัด รวดเร็ว เพื่อให้ คนที่บ้านใส่แหวนเพชรเร็ว เป็นตุลาการ คิดอย่างนั้นไม่ได้หรอก ในบรรดาข้าราชการ ตุลาการฝ่ายเดียวเท่านั้นที่ทำงานภายใต้พระปรมาภิไธย..."

สิ่งที่ศาสตราจารย์สัญญาสอนและอบรมผู้ร่วมงานเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ได้ปฏิบัติด้วยตนเองแล้วทั้งสิ้น เรื่องนี้นายชาติศักดิ์ บุตรชายคนโตได้เขียนไว้ใน "ความทรงจำและความในใจ" ที่พิมพ์ไว้ในหนังสือพุทธทาสภิกขุกับสัตบุรุษสัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ความตอนหนึ่งว่า

"...ผมยังจำบ้านไม้ชั้นเดียว มีคลองรอบบ้าน...พ่อเป็นประมุขของบ้าน ใช้ชีวิตอย่างชาวบ้านธรรมดา...ไม่มีพิธีรีตองในบ้าน...ตอนพ่อเป็นปลัดกระทรวงยุติธรรม... พ่อจะซื้อรถโฟล์คสวาเก็นเพราะเป็นรถใช้ง่าย ดูธรรมดา...พ่อสอนลูกทุกเรื่อง ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดบังราษฎร์บังหลวง พ่อสอนตรงๆ เป็นเรื่องบาปบุญคุณธรรม เป็นเรื่องศักดิ์ศรีที่เราจะต้องยึดถือตลอดเวลา..."

กับอีกตอนหนึ่ง วันที่ศาสตราจารย์สัญญาได้เป็นนายกรัฐมนตรี นายแพทย์จักรธรรม บุตรชายคนที่สองเขียนไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันว่า

"...พวกเรารู้พร้อมกันทางโทรศัพท์เมื่อเห็นในหลวงและพ่อออกโทรทัศน์ ประกาศว่าพ่อเป็นนายกรัฐมนตรี...ลูกชายศาสตราจารย์สัญญา กลายเป็นลูกนายก... ซึ่งน่าจะมีอะไรพิเศษกว่าคนธรรมดา...แต่ไม่มีอะไรพิเศษเลย เข้าไปทำงานเย็นกลับบ้าน... ที่บ้านยังเป็นส่วนตัว ไม่รับแขกเหมือนเดิม พ่อยังอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ สวดมนต์ ไหว้พระก่อนนอน..."

ด้านการสอน นอกจากจะสอนวิชากฎหมายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว ศาสตราจารย์สัญญายังเป็นอาจารย์พิเศษบรรยายวิชากฎหมายการค้าให้แก่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยติดต่อกันกว่าสิบปี ได้แต่งตำรากฎหมายและเขียนบทความตีพิมพ์ในวารสารต่างๆ อาทิ **คำอธิบายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คำอธิบายกฎหมายแพ่งลักษณะหุ้นส่วนบริษัท คำอธิบายกฎหมายแพ่งลักษณะทรัพย์** เป็นต้น ใน พ.ศ. ๒๕๓๒

ได้แสดงปาฐกถาชุดสิรินธรเฉพาะพระพักตร์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่องจุดเด่นบางประการในวิวัฒนาการกฎหมายไทย อันเป็นปาฐกถาที่ทรงคุณค่าทางวิชาการ เพียบพร้อมด้วยข้อเท็จจริง และข้อคิดเห็นอันทรงคุณค่า

ศาสตราจารย์สัญญาได้ชื่อว่าเป็นปูชนียบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยความดีงาม เป็นผู้ที่เลิศล้ำในคุณธรรมอันประเสริฐ เป็นแบบฉบับแก่คนทั้งปวงทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นผู้ที่จรรโลงและเชิดชูพระพุทธศาสนา อุทิศตนสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมในพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย และประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๗ ถึง ๒๕๔๑ ยาวนานถึง ๑๕ ปี ศาสตราจารย์สัญญาได้ตั้งมูลนิธิของ พ.ส.ล. ขึ้น ๒ มูลนิธิ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ทางพระพุทธศาสนาในหมู่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ และเพื่อส่งเสริมกิจการขององค์การ พ.ส.ล. เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้อำนวยการสร้างสำนักงานใหญ่ พ.ส.ล. ณ บริเวณอุทยานเบญจสิริ แทนอาคารสำนักงานเดิมที่คับแคบทรุดโทรมด้วย

เกียรติคุณที่ได้รับมีมากมาย อาทิ ได้รับนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๘ และนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยศรีปทุม พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นต้น และในฐานะที่นายสัญญา ธรรมศักดิ์เป็นบุคคลผู้มีคุณูปการต่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงประกาศยกย่องในฐานะ**ธรรมศาสตราจารย์**ของมหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๔๖ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตา และเป็นการเชิดชูเกียรติแก่นายสัญญา ธรรมศักดิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับกองทุนศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ตลอดจนบรรดาศิษยานุศิษย์ และผู้ที่เคารพยกย่อง ได้ร่วมกันจัดสร้างอนุสาวรีย์ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ไว้ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ทราบถึงเกียรติประวัติ และคุณงามความดีในฐานะที่เป็นนักกฎหมายที่เปี่ยมไปด้วยความรู้ความสามารถทางวิชาการกฎหมายและทางการบริหาร ที่ทรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ยุติธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ นพรัตนราชวราภรณ์ ปฐมจุลจอมเกล้า มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก มหาวชิรมงกุฎ เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา และเหรียญรัตนาภรณ์

นอกจากนี้ยังได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากต่างประเทศ คือ สายสะพาย "THE RISING SUN" ชั้นที่ ๑ จากพระเจ้าจักรพรรดิญี่ปุ่น สายสะพาย "DAS GROBKREUZ" ชั้นที่ ๑ พิเศษ จากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน สายสะพายชั้นที่ ๑ LA GRAN CRUT จากพระราชาธิบดีแห่งสเปน

ศาสตราจารย์สัญญาสมรสกับนางสาวพังงา เพ็ญชาติ (ภายหลังชื่อนี้เพี้ยนเป็นพงา ต่อมาได้เป็นท่านผู้หญิงพงา) มีบุตร ๒ คน คือ นายชาติศักดิ์ กับนายแพทย์จักรธรรม ธรรมศักดิ์

โดยปกติศาสตราจารย์สัญญาเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง สุขภาพดีมาก โดยเฉพาะด้านจิตใจ แต่พออายุได้ ๘๘ ปี ในพ.ศ. ๒๕๓๘ ก็มีอาการเหนื่อยล้าต้องนอนพักรักษาตัวอยู่ที่บ้าน และได้ลาออกจากตำแหน่งประธานองคมนตรี ใน พ.ศ. ๒๕๔๑ ดังกล่าวมาแล้ว อาการป่วยของศาสตราจารย์สัญญานั้น ผิดกับคนป่วยทั่วๆ ไป ซึ่งนายวรทัศน์ วัชรวลี ได้เขียนไว้ในบทความเรื่อง "ศาสตราจารย์สัญญาฯ สัตบุรุษแผ่นดินรัตนโกสินทร์" ความตอนหนึ่งว่า

"...จิตใจของท่านเป็นปกติ มีผิวพรรณผ่องใสอย่างผู้ที่ผ่านการฝึกฝนสมาธิจิตทางพระพุทธศาสนามานานปี แม้ในช่วงปลายจะพูดไม่ได้ แต่ท่านสามารถใช้สายตาและภาษามือพูดผ่านการแปลเป็นคำพูดโดยผ่านผู้ที่พยาบาลท่าน สามารถสื่อความรู้สึกต่างๆ กับผู้ที่ไปเยี่ยมเยือนท่านได้เป็นอย่างดี..."

ครั้นถึงวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕ มีอาการหัวใจเต้นผิดปกติ และความดันโลหิตตก จึงนำส่งโรงพยาบาลรามาธิบดี พอถึงเช้าวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ก็ถึงแก่อสัญกรรม สิริอายุได้ ๙๔ ปี ๙ เดือน ๑ วัน

ชีวิตของศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นชีวิตของการทำงานอุทิศตนเพื่อชาติเพื่อแผ่นดิน เป็นชีวิตของการเสียสละ เป็นชีวิตที่ประสบความสำเร็จในทางการงานที่ดำรงตำแหน่งสูงสุดในทางศาล สูงสุดในทางบริหาร สูงสุดทั้งในการรับใช้องค์พระ-ประมุขอันเป็นที่รัก เป็นชีวิตที่เป็นแบบอย่างในฐานะคนของแผ่นดินอย่างแท้จริง

สัญ ญาธรรมศักดิ์แก้ว กาลสมัย
ญา ณวุฒิวิสุทธิวัย สว่างรู้
ธรรม สัจสัจธรรมใส สะอาดส่อง
ศักดิ์ แห่งเนติธรรมผู้ พิเศษเนื้อมณีสยาม

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

นายแพทย์จักรธรรม ธรรมศักดิ์ ผู้ให้ข้อมูลเบื้อต้น
นายจันทร์ ชุ่มเมืองปัก ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

ความมุ่งมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาของศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศ.สัญญา ท่านผู้หญิงพงา ธรรมศักดิ์ ๒๕๔๕.

ที่ระลึกในงานสวดพระอภิธรรมศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม, ๒๕๔๕.

พงศ์อินทร์ ศุขขจร. **ประวัติการศึกษาไทย. ๒๕๓๗.**

พุทธทาสภิกขุ กับ สัตบุรุษสัญญา ธรรมศักดิ์, **บันทึกประวัติศาสตร์วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์สวนโมกข์ กับ ฯพณฯ ศ.สัญญา ธรรมศักดิ์,** อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศ.สัญญา ธรรมศักดิ์, ๒๕๔๕.

วิมลพรรณ ปีตธวัชชัย. **สัญญา ธรรมศักดิ์ คนของแผ่นดิน** กรุงเทพมหานคร : ไดเร็คมีเดีย กรุ๊ป. ๒๕๔๖.

หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนายสัญญา ธรรมศักดิ์ น.ร., ป.จ., ม.ป.ช., ท.ว.ม. และ**ท่านผู้หญิงพงา ธรรมศักดิ์** ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ๒๕๔๕.

นายทีม์ ทุมแต้ม

พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๕๓๗

นายทีม์ ทุมแต้ม เกิดเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ที่บ้านคำพอก ตำบลท่าจำปา อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นบุตรคนที่ ๒ ของนายพรมมากับนางคำ ทุมแต้ม มีพี่ คือ นางบุญมี สอนซ้าย มีน้องอีก ๔ คน คือ นายดี นายคำดี นางจันทร์ศรี ตักโพธิ์ และนางบุศดี บุโพธิ์ ต่างก็ถึงแก่กรรมไปหมดแล้ว

เนื่องจากบิดามารดาเป็นชาวนามีฐานะยากจน จึงได้นำไปถวายเป็นศิษย์ของพระครูอุเทนธรรมพิทักษ์ (จูม ธมฺมิโก) เจ้าคณะอำเภอท่าอุเทน เพื่อรับการศึกษาเล่าเรียนเบื้องต้น โดยบวชเป็นสามเณรที่วัดกลาง อำเภอท่าอุเทน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้เล่าเรียนเขียนอ่านที่สำนักเรียนวัดกลางอยู่ ๓ พรรษา จึงได้ลาสิกขาออกมา เข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนประชาบาลตำบลท่าอุเทน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ครั้นเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๓ แล้วก็ได้รับการอุปการะจากขุนดรุณการวรสาร ธรรมการจังหวัด ให้ไปเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนประจำจังหวัดนครพนม "ปิยะมหาราชาลัย" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ จบชั้นมัธยมปีที่ ๓ อันเป็นชั้นสูงสุดในสมัยนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ นายทีม์เป็นนักเรียนที่เรียนเก่ง ความประพฤติเรียบร้อย สอบไล่ได้ที่ ๑ ทุกปี จึงได้รับการยกเว้นค่าเล่าเรียนตลอดเวลา ๓ ปี

นายทีม์ได้รับคัดเลือกเป็นนักเรียนทุนของจังหวัดนครพนมให้ไปเรียนฝึกหัดครูที่โรงเรียนฝึกหัดครูมูล มณฑลอุดร การเดินทางในสมัยนั้นต้องโดยสารเรือกลไฟไปยังจังหวัดหนองคาย แล้วจึงเดินทางไปจังหวัดอุดรธานี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้รับทุนเล่าเรียนปีละ ๑๐๐ บาท เรียนจบและได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมูล (ป.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒

นายทีม์เริ่มเข้าเป็นครูประชาบาลที่โรงเรียนประชาบาลตำบลนาหว้า ๑ (ปัจจุบันคือ อำเภอนาหว้า) กิ่งอำเภออากาศอำนวย (ปัจจุบันคือ อำเภอศรีสงคราม) จังหวัดนครพนม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ เนื่องจากโรงเรียนนี้มีครูเพียงคนเดียวจึงต้องทำหน้าที่ครูใหญ่ด้วย และได้รับเงินเดือนๆ ละ ๓๐ บาท นายทีม์ได้ปรับปรุงการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การสอนวิชาลูกเสือก็ได้สอนให้นักเรียนปฏิบัติตามหลักสูตรและสอดคล้องกับสภาพป่าเขาลำเนาไพรในท้องถิ่นของตน ซึ่งสร้างความพอใจให้แก่นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียนเป็นอย่างมาก ยิ่งสอนวิชาการทำ

นายทีม์ ทุมแต้ม

พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๕๓๗

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

สวนครัวแล้ว นายทีฆ์สามารถสอนและนำนักเรียนให้ปฏิบัติได้จริงและถูกต้องตามหลักวิชา ทำให้นักเรียนและผู้ปกครองได้บริโภคพืชผักสวนครัวตามฤดูกาลตลอดทั้งปี ทั้งยังได้สอนให้ชาวบ้านรู้จักขยายพันธุ์ไม้ยืนต้นด้วยการตอนกิ่ง การเพาะเมล็ด การบำรุงกล้า ตลอดจนการปลูกไม้ยืนต้นให้ถูกต้องตามหลักวิชาการเกษตรอีกด้วย

เนื่องจากนายทีฆ์ได้บวชเรียนมาแล้ว จึงสามารถร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามประเพณีนิยมกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี และเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน ให้ช่วยขอบเขิง[๑]เกี่ยวกับการชำระความการประนีประนอมยอมความระหว่างชาวบ้านคู่กรณีอยู่เสมอ นายทีฆ์ได้พยายามศึกษาหาความรู้เพื่อเลื่อนวิทยฐานะของตนให้สูงขึ้น จนสอบได้ประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) ในเวลาต่อมา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ นายทีฆ์ได้รับคำสั่งให้ไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนประชาบาลตำบลบ้านแพง ๑ (ปัจจุบันคือ อำเภอบ้านแพง) ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงเหนืออำเภอท่าอุเทนขึ้นไป ๓๙ กิโลเมตร มีประชากรหนาแน่นมากกว่าตำบลนาหว้า ขณะเดียวกันอาคารเรียนก็อยู่ในสภาพที่คับแคบไม่พอกับจำนวนนักเรียนที่มาเข้าเรียน นายทีฆ์ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี จนสามารถต่อเติมอาคารเรียนให้มีห้องเรียนเพิ่มขึ้นพอเพียงกับจำนวนนักเรียน

เนื่องจากชาวบ้านแพงทำไร่ยาสูบและไร่แตงโมเป็นอาชีพหลัก นายทีฆ์จึงส่งเสริมให้ปลูกยาสูบ (พันธุ์พื้นเมือง) และแตงโมตามหลักวิชา แล้วนำผลการเรียนรู้ไปถ่ายทอดให้แก่ผู้ปกครองที่บ้านด้วย ในการนี้นายทีฆ์ได้นำเมล็ดแตงโมพันธุ์บางเบิด ซึ่งเป็นแตงโมที่มีขนาดใหญ่ และมีราคาดีจากภาคกลางมาขยายพันธุ์ให้แก่ชาวบ้านปลูกจำหน่ายเป็นสินค้าแทนแตงโมพันธุ์พื้นเมืองซึ่งมีขนาดเล็กและไม่ค่อยมีราคา ปรากฏว่าได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเป็นอย่างมากและกลายเป็นพืชเศรษฐกิจคู่กับยาสูบของชาวบ้านแพงสืบมาจนทุกวันนี้

นายทีฆ์ได้พัฒนาการเรียนการสอนของโรงเรียนประชาบาลตำบลบ้านแพง ๑ ให้มีคุณภาพดีขึ้น ทำให้นักเรียนที่จบประโยคชั้นประถมบริบูรณ์สามารถไปเรียนต่อระดับ

---

[๑]ขอบเขิง คือ ประเพณีพื้นเมืองของชาวไทญ้อ ชาวภูไท และชาวไทยอีสานแถวริมแม่น้ำโขงเกี่ยวกับการชำระความ การประนีประนอมยอมความระหว่างชาวบ้านคู่กรณี ซึ่งปัจจุบันนี้ยังมีอยู่บ้าง เช่น สั่งการให้คู่กรณีปฏิบัติตามคำชี้ขาดของผู้นำท้องถิ่นหรือผู้อาวุโสในท้องถิ่นนั้นๆ

มัธยมหรือระดับอาชีพที่จังหวัดนครพนมและจังหวัดใกล้เคียงได้ นอกจากนั้น ยังได้ส่งเสริมกีฬาฟุตบอลของตำบลจนมีความเข้มแข็งกว่าทีมฟุตบอลของตำบลอื่นอีกด้วย

พ.ศ. ๒๔๘๒ นายทีม์ได้รับคำสั่งให้มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนประชาบาลตำบลพนอม ๑ อำเภอท่าอุเทน ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงห่างจากตำบลบ้านแพงมาทางทิศใต้ประมาณ ๑๗ กิโลเมตร ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเป็นหลัก และมีการทำไร่ฝ้ายเลี้ยงสัตว์ การประมงตามฤดูกาล ในระยะนั้นเป็นภาวะสงครามมหาเอเชียบูรพา รัฐบาลมีนโยบายให้ประชาชนปฏิบัติตามรัฐนิยม นายทีม์ได้ปฏิบัติตนสนองตอบนโยบายของรัฐโดยจัดการศึกษาให้แก่นักเรียน ประชาชน ให้สามารถพูด เขียนหนังสือไทยได้ถูกต้องตามรัฐนิยม กระตุ้นและติดตามให้มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหารตลอดปี ทั้งยังส่งเสริมความรู้ด้านการเกษตร และหัตถกรรมไม้ไผ่และดินเผา เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ด้วย ในด้านการจัดการเรียนการสอนก็ได้พัฒนาคุณภาพให้ดีขึ้น ยังผลให้นักเรียนที่จบประโยคชั้นประถมบริบูรณ์ สามารถศึกษาต่อระดับสูงขึ้นที่จังหวัดนครพนมและจังหวัดใกล้เคียงได้ นักเรียนที่สอบได้ชั้นมัธยมปีที่ ๓ เพื่อสิทธิ์บางอย่าง (เรียน ๑ ปี) ก็สามารถไปสมัครสอบเข้าเป็นครูประชาบาลในท้องถิ่นได้

พ.ศ. ๒๔๙๑ นายทีม์ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ตรวจการประถมศึกษาของอำเภอท่าอุเทน ปฏิบัติหน้าที่ตรวจการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในท้องที่อำเภอท่าอุเทนจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๔ จึงได้รับคำสั่งให้กลับไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนประชาบาลตำบลพนอม ๑ ตามเดิม ครั้น พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้เลื่อนเป็นข้าราชการชั้นตรี

พ.ศ.๒๔๙๙ นายทีม์ได้รับคำสั่งให้มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นใหม่อยู่ทางทิศใต้ของอำเภอท่าอุเทน นายทีม์ต้องบุกเบิกก่อสร้างโรงเรียนจากสภาพที่ไม่มีอะไรเลย จนกระทั่งสร้างอาคารเรียนแบบกึ่งถาวรพร้อมด้วยครุภัณฑ์ มีอาคารประกอบ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น มีรั้วรอบขอบชิด สามารถเปิดสอนได้ทันในปีการศึกษา ๒๔๙๙ นายทีม์ได้พัฒนาการเรียนการสอนของโรงเรียนจนมีคุณภาพ ทำให้นักเรียนที่จบชั้นประโยคประถมศึกษาไปศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาในอำเภอท่าอุเทน และจังหวัดนครพนมได้เป็นอันมาก

นายทีม์ดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านท่าอุเทน เป็นเวลา ๑๓ ปี ครบเกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ รวมเป็นเวลาราชการได้ ๓๙ ปี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน คือ จตุรถาภรณ์มงกุฎไทย เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ และเหรียญราชการชายแดน

นายทีฆ์สมรสกับนางสาวจูม วดีศิริศักดิ์ เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๔ มีบุตร ๘ คน ได้แก่ นายปรีชา (ถึงแก่กรรม) เด็กชายปัญญา (ถึงแก่กรรม) นางรำเพย วดีศิริศักดิ์ เด็กหญิงรำแพน (ถึงแก่กรรม) นายบัญญัติ นายมนัส (ถึงแก่กรรม) นายธรรมนูญ และนางอัมพวัน ศิริพรศรี ต่อมาบุตรได้ขอใช้นามสกุลใหม่ว่า "ธนธีระกุล"

หลังเกษียณอายุราชการแล้ว นายทีฆ์นอกจากได้รับเชิญให้เป็นที่ปรึกษาของโรงเรียนบ้านท่าอุเทนแล้ว ยังเป็นกรรมการพัฒนาท้องถิ่นในอำเภอท่าอุเทน และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตามวัดต่างๆ ในท้องที่อำเภอท่าอุเทนและท้องที่อำเภออื่นๆ ที่ตนเคยดำรงตำแหน่งครูใหญ่มาก่อน กระทั่งถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๗ สิริอายุได้ ๘๗ ปี ๕ เดือน ๒๗ วัน

ชีวิตของครูประชาบาลคนหนึ่ง แม้จะถือกำเนิดมาในครอบครัวที่ยากจน แต่เรียนดีและได้ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหารโรงเรียน ได้ให้การศึกษาแก่ศิษย์และประชาชนด้วยความอุตสาหะวิริยะ จึงนับเป็นปูชนียบุคคลคนหนึ่ง

นางรำเพย วดีศิริศักดิ์, นายบัญญัติ ธนธีระกุล ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายวิศิษฏ์ ดวงสงค์ ผู้เรียบเรียง

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว กนฺโตภาโส)

พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๕๓๒

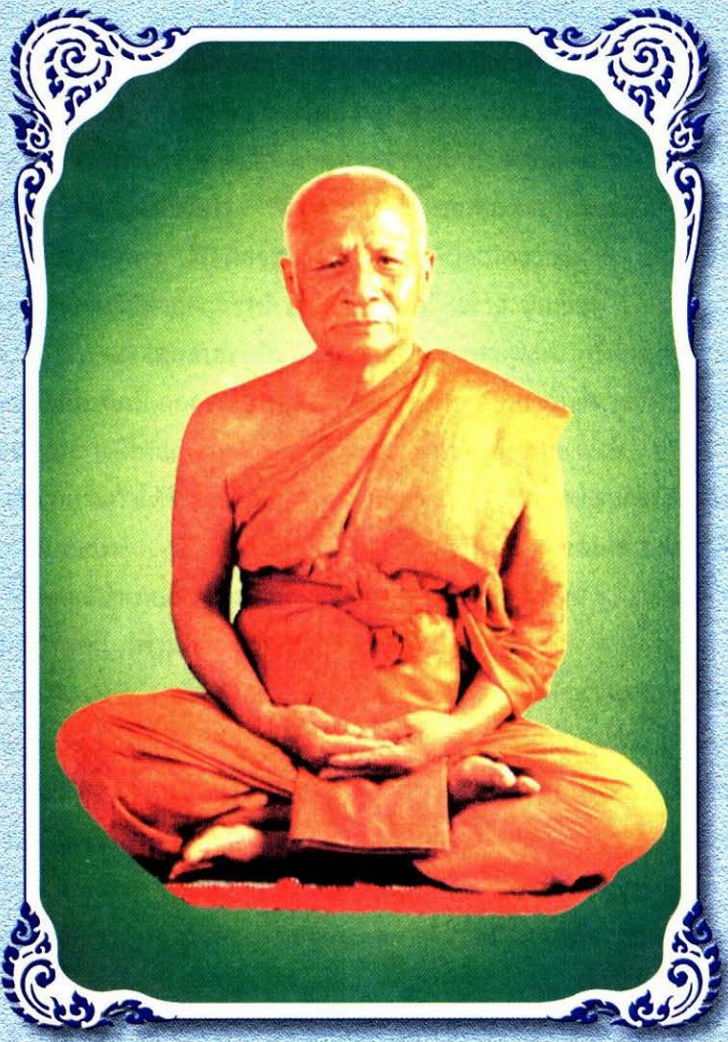
พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว กนฺโตภาโส) เดิมชื่อแก้ว อุทุมมาลา เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๐ ณ บ้านหนองหอย ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นบุตรคนที่ ๔ ของนายแพงกับนางทองจันทร์ อุทุมมาลา มีพี่ ๓ คน คือนางสาวเอี้ยง นางสาวเสี่ยน นายเกิ่ง และมีน้องอีก ๑ คน คือ นางเมฆ หาญมนตรี ต่างก็ถึงแก่กรรมไปหมดแล้ว

ในวัยเด็กได้ช่วยบิดามารดาทำนาเลี้ยงชีพจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๒ อายุได้ ๑๒ ปี บิดาถึงแก่กรรมจึงได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดราชกิจศิลาเหล็ก บ้านหัวบึงท่า ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม ได้เล่าเรียนความรู้เบื้องต้นจนจบแบบเรียนเร็ว ทั้ง ๓ เล่ม ของกระทรวงธรรมการในสมัยนั้น และยังได้เรียนอักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทยน้อย จนสามารถอ่านออกเขียนได้

พ.ศ. ๒๔๖๔ เข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๑ และปีที่ ๒ พร้อมกันที่โรงเรียนวัดใต้เทิง อำเภอเมืองอุบลราชธานี สอบไล่ได้ชั้นประถมปีที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ครั้นทราบข่าวว่าโยมมารดาถึงแก่กรรม จึงเดินทางกลับอำเภอธาตุพนมแล้วลาสิกขาออกมาช่วยพี่น้องทำนาเลี้ยงชีพ พ.ศ. ๒๔๖๗ เข้าเรียนต่อชั้นประถมปีที่ ๓ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับที่โรงเรียนประชาบาลตำบลธาตุพนม "พนมวิทยาคาร" จบประโยคชั้นประถมบริบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

พ.ศ. ๒๔๗๑ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ พัทธสีมาวัดพระธาตุพนม (วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร พระอารามหลวงชั้นเอก ในปัจจุบัน) โดยพระครูศีลาภิรัต (หมี อินฺทวงฺโส) เป็นอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า **กันโตภาโส** พระภิกษุแก้วเข้าเรียนพระปริยัติธรรมฝ่ายนักธรรมและสอบได้นักธรรมตรีในปีเดียวกัน

พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้รับการอุปการะจากอุปัชฌาย์ให้ไปเรียนนักธรรมที่วัดเหนือ (วัดสระทอง) อำเภอเมืองร้อยเอ็ด เรียนอยู่ ๑ พรรษา ก็สอบได้นักธรรมโท พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้เดินทางไปเรียนพระปริยัติธรรมฝ่ายนักธรรมและบาลีที่สำนักเรียนวัดโบสถ์สามเสน กรุงเทพมหานคร แล้วย้ายไปเรียนที่สำนักเรียนวัดเบญจมบพิตรในเวลาต่อมา และ

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว กนฺโตภาโส)

พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๕๓๒

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

สอบได้นักธรรมเอกพร้อมกับเปรียญธรรม ๓ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ และในปีถัดมาก็สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค พ.ศ. ๒๔๗๘ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค ที่สำนักเรียนวัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร อำเภอเมืองแพร่ พ.ศ. ๒๔๘๗ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค ที่สำนักเรียนวัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม

พระมหาแก้วได้รับคัดเลือกจากพระธรรมโกศาจารย์ (ปลด กิตฺติโสภโณ)[๑] เจ้าสำนักเรียนวัดเบญจมบพิตร ซึ่งเป็นเจ้าคณะมณฑลพายัพในสมัยนั้น ให้ไปเป็นครูสอนบาลีที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร อำเภอเมืองแพร่ ตามคำขอของพระปริยัติวงศาจารย์ (ฟู อตฺตสิโว)[๒] เจ้าสำนักเรียน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ครั้งถึง พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้กลับมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม ตามคำนิมนต์ของคณะสงฆ์และญาติโยม นอกจากรับผิดชอบงานบริหารวัดแล้วยังเป็นครูสอนนักธรรมและบาลีให้แก่พระภิกษุสามเณรในวัดจนถึง พ.ศ. ๒๕๓๒

พระมหาแก้วได้รับพระราชทานสมณศักดิ์และรับผิดชอบงานพระศาสนา ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นที่พระครูธรรมเจติยานุรักษ์ และได้รับแต่งตั้งให้เป็นอุปัชฌาย์ เจ้าคณะอำเภอธาตุพนม เจ้าสำนักเรียนวัดพระธาตุพนม และเป็นผู้อำนวยการศึกษาอำเภอธาตุพนม ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑

พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นศึกษาจังหวัดนครพนม ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่พระพนมเจติยานุรักษ์

พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นเจ้าคณะจังหวัดนครพนม

พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นเจ้าคณะตรวจการภาคผู้ช่วย ภาค ๔ รูปที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นพระราชาคณะเสมอชั้นราช ในราชทินนามเดิม (พระพนมเจติยานุรักษ์)

พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่พระเทพรัตนโมลี

พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่พระธรรมราชานุวัตร

---

[๑] คือ สมเด็จพระวันรัตน ในเวลาต่อมา สมณศักดิ์และตำแหน่งสุดท้าย เป็นที่ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก

[๒] คือ พระธรรมราชานุวัตร ในเวลาต่อมา สมณศักดิ์และตำแหน่งสุดท้าย เป็นที่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY
3961118015

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว) บริหารวัดพระธาตุพนม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๙ สมัยที่ยังเป็นพระมหาแก้วเรื่อยมาจนดำรงสมณศักดิ์เป็นที่พระธรรมราชานุวัตร อันเป็นสมณศักดิ์ครั้งสุดท้าย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่วัดพระธาตุพนม และการพระศาสนามากมายหลายด้าน เป็นผลให้วัดพระธาตุพนมซึ่งเป็นวัดราษฎร์ ได้รับการยกฐานะจากทางราชการขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นต้นมา ผลงานและเกียรติคุณที่ควรกล่าวถึง มีดังนี้

ในด้านการศึกษา พระภิกษุสามเณรในวัดได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพดีขึ้น จนเป็นที่ยอมรับในวงการสงฆ์ โรงเรียนพระปริยัติธรรมฝ่ายบาลีที่จัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๙ ก็ได้รับการยกฐานะเป็นโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกสามัญในเวลาต่อมา ปัจจุบันสถานศึกษาแห่งนี้เป็นศูนย์การศึกษาของพระภิกษุสามเณรในท้องที่จังหวัดนครพนมและใกล้เคียง นอกจากนี้ ยังได้จัดตั้งโรงเรียนธรรมศึกษา และโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์สำหรับประชาชนและนักเรียนอีกด้วย

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว) ยังได้เล็งเห็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีโรงเรียนมัธยมศึกษาให้บุตรหลานที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ได้เข้าเรียนโดยไม่ต้องเสียเวลาไปเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาในตัวจังหวัดนครพนมที่อยู่ห่างไกลด้วยความยากลำบากและเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก ด้วยเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะให้มีโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอธาตุพนม จึงได้อนุญาตให้กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (กรมสามัญศึกษาในปัจจุบัน) ใช้ที่ดินของวัดจำนวน ๑๑ ไร่ จัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาคือ โรงเรียนธาตุพนม ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๓ ถึงปัจจุบัน

ด้านการปกครอง ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดนครพนมและเจ้าคณะตรวจการภาคผู้ช่วยภาค ๔ (ปัจจุบันแบ่งท้องที่ออกเป็นภาค ๘, ๙ และ ๑๐) รูปที่ ๑ ได้จัดประชุมอบรมสัมมนาพระสังฆาธิการในจังหวัดและปกครองคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

ด้านการเผยแผ่ธรรมะ พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว) ได้เผยแผ่ธรรมะให้แก่ประชาชนโดยแสดงพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม อบรมประชาชนอย่างสม่ำเสมอ จนได้รับการยกย่องจากวงราชการและสาธุชนทั่วไปว่าเป็นพระนักเทศน์ที่มีฝีปากเยี่ยมรูปหนึ่ง นอกจากนี้ ได้ฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นพระนักเทศน์เพื่อเผยแผ่

ธรรมะ ได้จัดตั้งคณะพุทธนารีวัดพระธาตุพนมโดยอบรมธรรมะและฝึกปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และยังได้เผยแผ่ธรรมะด้วยการออกนิตยสาร "พนมสาร" รายไตรมาสไปยังวัดต่างๆ ในท้องที่จังหวัดนครพนม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ อีกด้วย

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว) ได้พัฒนาวัดพระธาตุพนมฯ ให้เจริญรุ่งเรืองอย่างมากสมกับเป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระมหาสม (สุมโน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมฯ ในปัจจุบันได้กล่าวถึงผลงานการพัฒนาวัดพระธาตุพนมฯ ไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร (ครบ ๕๐ วัน) ความตอนหนึ่งว่า

"วัดพระธาตุพนมฯ เมื่อ ๕๐ ปีก่อน เกือบจะไม่มีอะไร นอกจากองค์พระธาตุพนม โบสถ์เก่าแก่ กุฏิอันทรุดโทรม ๒ หลังด้านหน้า และกุฏิเจ้าอาวาสองค์ก่อน บัดนี้กลายเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง...มีต้นไม้ปลูกร่มรื่น เป็นรมนียสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้เป็นอย่างดี..."

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว) ได้เป็นแกนนำชาวบ้านให้ช่วยกันอนุรักษ์ต้นไม้ด้วยการปลูกป่ารักษาแหล่งน้ำต่างๆ ในชุมชน เพื่อความชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์ในกาลข้างหน้า

ในด้านวรรณกรรม พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว) เป็นพระนักเขียนและศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมแถบลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่ยังเป็นพระมหาแก้ว มีวรรณกรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองหลายเรื่อง เช่น **กาพย์บั้งจุ้ม**[๑] **ของชนชาติไทย** (๒๔๘๓) การนับวันเดือนปีของไทยเดิมหรือปีหนไทย[๒] (๒๔๙๑) **อุรังคนิทานหรือตำนานพระธาตุพนมพิสดาร** (๒๔๙๑ - ปัจจุบัน) ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ถอดความจากอักษรธรรมเรื่อง อุรังคธาตุ[๓] ในหนังสือใบลาน ๗ ผูก เป็นภาษาพื้นเมืองลานช้างอ่านเข้าใจยาก แล้วนำมาเรียบเรียงขึ้นใหม่เป็นภาษาไทยกลาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ จัดเป็นวรรณกรรมชั้นเยี่ยมซึ่งได้รับความสนใจจากนักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ และประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก นอกจากนี้

---

[๑] บั้งจุ้ม หมายถึง ประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวเก่าแก่ของบ้านเมืองที่บันทึกไว้บนผิวไม้ไผ่เป็นซีกๆ แล้วรวมเก็บไว้ในกระบอก

[๒] ปีหนไทย เป็นปีไทยโบราณที่ใช้อยู่ในหมู่สังคมชาวไทยภาคเหนือหรือลานนา

[๓] อุรังคธาตุ คือ พระธาตุส่วนอกของพระพุทธองค์ ตามที่กล่าวไว้ในตำนานว่า พระมหากัสสปะพร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป อัญเชิญจากมัชฌิมประเทศมาประดิษฐานไว้ที่องค์พระธาตุพนม ณ ภูกำพร้า เมื่อพระพุทธกาลล่วงไปแล้ว ๘ ปี (หรือ พ.ศ. ๘)

ยังมีวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ที่พิมพ์เผยแพร่ไปแล้ว ได้แก่ **ประชุมศิลาจารึกพระธาตุพนม** (๒๔๙๒) **ประวัติพระธาตุเชิงชุม** (๒๔๙๕) **สงฆ์ไทยต้องการอะไร** (๒๔๙๘) **ประวัติพระธาตุบังพวน** (๒๕๐๒) **ประวัติพระธาตุภูเพ็ก** (๒๕๐๓) เป็นต้น

พระธรรมราชานุวัติ (แก้ว) สนใจใฝ่ศึกษาโบราณคดีเป็นอย่างมาก ได้รวบรวมบรรดาเอกสารและโบราณวัตถุในวัดพระธาตุพนมฯ และสถานที่ใกล้เคียง มาจัดตั้งเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม "รัตนโมลีศรีโคตบูร" เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ เพื่อให้เป็นแหล่งวิชาสำหรับผู้สนใจโบราณคดีได้ศึกษาค้นคว้ามาจนทุกวันนี้

นอกจากนี้ ยังตระหนักในศิลปวัฒนธรรมการประดิษฐ์ดอกไม้ใบตอง การทำพนมหมาก (หมากเบงจ์) การดนตรี และการฟ้อนรำพื้นบ้านของชาวธาตุพนม ซึ่งนับวันแต่จะหมดสิ้นไป จึงได้เสนอแนวคิดไปยังโรงเรียนธาตุพนมให้ช่วยกันหาทางอนุรักษ์ไว้ โดยเริ่มดำเนินงานตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา ทำให้นักเรียนและประชาชนชาวธาตุพนมสามารถสืบทอดศิลปะการประดิษฐ์ดอกไม้ใบตอง การทำพนมหมาก (หมากเบงจ์) ตลอดจนท่าฟ้อนรำศรีโคตบูร ซึ่งจวนจะสูญสิ้นไปให้คงอยู่ถึงปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้เป็นกรรมการบูรณะพระธาตุพนมองค์เดิมร่วมกับกรมศิลปากร พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นกรรมการก่อสร้างพระธาตุพนมองค์ใหม่แทนองค์เดิมที่พังทลายลง สมัยดำรงสมณศักดิ์เป็นที่พระเทพรัตนโมลี พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นประธานสร้างตึก "พระเทพรัตนโมลี" มอบให้แก่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช อำเภอธาตุพนม นอกจานั้นยังเป็นกรรมการอุปถัมภ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยฯ และกรรมการอื่นๆ อีกหลายตำแหน่ง

เกียรติคุณด้านวิชาการที่ได้รับ พ.ศ. ๒๕๓๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ถวายปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นที่พระเทพรัตนโมลี

ชีวิตบั้นปลายของพระธรรมราชานุวัตร (แก้ว) แม้จะเข้าสู่วัยชรามากแล้ว ก็ยังเอาใจใส่ต่อการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรในวัดอย่างสม่ำเสมอ พระมหาสมสุมโน ได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดิมตอนหนึ่งว่า

"...ด้วยความรักในการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ขณะที่ได้เลื่อนเป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ท่านก็ยังต้องสอนบาลีไวยากรณ์ให้แก่พระเณรอยู่ด้วยใจจดใจจ่อ เอาใจใส่ไม่ทอดธุระ..."

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว) ถึงแก่มรณภาพด้วยโรคหัวใจล้มเหลว เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ สิริอายุได้ ๘๒ ปี ๑๑ วัน พรรษา ๖๑

พระอมรเมธาจารย์ (นคร เขมปาลี) ผู้เคยดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ได้กล่าวถึงพระธรรมราชานุวัตร (แก้ว) ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ ว่า

"หลวงพ่อพระธรรมราชานุวัตร (แก้ว กนฺโตภาสเถร) ... เป็นพระเถระที่มีคุณวุฒิและคุณธรรมสูงเป็นที่เคารพนับถือของพระสงฆ์ สามเณร และประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตลอดทั้งภาค รวมไปถึงพระสงฆ์และประชาชนแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำโขง ได้อุทิศตนด้วยความเสียสละอย่างสูงเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา สังคม และประเทศชาติมาตลอดเวลาอันยาวนาน... การที่หลวงพ่อพระธรรมราชานุวัตรได้ถึงแก่มรณภาพลง จึงเป็นการสูญเสียอย่างสำคัญยิ่งของพระสงฆ์และประชาชนชาวอีสาน และประชาชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แสงสว่างคือประทีปแห่งธรรมได้ดับลงไปดวงหนึ่ง..."

พระมหาสม(สุมโน), นายบัญญัติ ธนธีระกุล ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายวิศิษฏ์ ดวงสงค์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสืออนุสรณ์งานบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร (ครบ ๕๐ วัน) ถวายแด่พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมาลา). ๖ พฤษภาคม ๒๕๓๒. กรุงเทพมหานคร: นีลนาราการพิมพ์. ๒๕๓๒.

หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว กันโตภาส มหาเถร) ณ เมรุวัดพระธาตุพนมฯ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘.

พระเทพรัตนโมลี. อุรังคนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม พิสดาร). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา. ๒๕๐๕.

ปีหนไทย

กำหนดให้ ๑ หน หรือ ๑ มหาปริวัตร มี ๖๐ ปี ถ้าเป็นวันมี ๖๐ วัน ๑ มหาปริวัตรแบ่งออกเป็น ๕ อนุปริวัตร (ประกอบด้วยแม่ปี ๑๐ แม่ คือ กาบ ดับ (หรือ ฮับ) รวาย (หรือฮวย) เมิง เบิก กัด กด ลวง (หรือ ฮวง) เต่า กา และลูกปีอีก ๑๒ ลูก คือ ไจ้ เป้า ยี่ เหม้า สี ไส้ สง้า มด สัน เฮ้า เส็ด ไค้ ซึ่งตรงกับชื่อปีชวด ฉลู ขาล เถาะ มะโรง มะเส็ง มะเมีย มะแม วอก ระกา จอ กุน ของเขมรและไทยกรุงเทพฯ การนับปีให้ขึ้นต้นด้วยแม่ปีและตามด้วยลูกปี เริ่มจากอนุปริวัตรที่ ๑ ได้แก่ กาบไจ้ (ชวด) ดับเป้า (ฉลู) ฯลฯ เมื่อถึงปีที่ ๑๑ ก็ขึ้นต้นด้วยแม่ปี กาบ ตามด้วยลูกปี เส็ด เป็น กาบเส็ด (จอ) และปีที่ ๑๒ ก็ขึ้นต้นด้วยแม่ปี ดับ ตามด้วยลูกปี ไค้ เป็น ดับไค้ (กุน) เมื่อขึ้นอนุปริวัตรที่ ๒ ก็เริ่มต้น รวายไจ้ (ชวด) เมิงเป้า (ฉลู) เรื่อยไปจนถึงกาไค้ (กุน) ในอนุปริวัตรที่ ๕ ก็ครบ ๖๐ ปี แล้วมาตั้งต้นใหม่ในอนุปริวัตรที่ ๑

นางบรรเลง มหาเทพกษัตรสมุห
พ.ศ. ๒๔๕๑ - ๒๕๔๕

นางบรรเลง มหาเทพกษัตรสมุท

พ.ศ. ๒๔๕๑ - ๒๕๔๕

นางบรรเลง มหาเทพกษัตรสมุท (บรรเลง สาคริก) เกิดเมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ที่บ้านหน้าวังบูรพาภิรมย์ ถนนมหาไชย จังหวัดพระนคร เป็นบุตร หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) กับนางโชติ ศิลปบรรเลง มีพี่น้องร่วม บิดามารดาเดียวกันสามคนคือ เด็กหญิงสร้อยไข่มุกต์ เด็กหญิงศุกร์ดารา คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง (ไชยพรรค) มีน้องสามคนคือ เด็กชายศิลปสราวุธ นายประสิทธิ์ นางชัชวาลย์ จันทร์เรือง พี่น้องทุกคนถึงแก่กรรมหมด มีน้องต่างมารดาสี่คน คือ นางภัลลิกา ศิลปบรรเลง (ถึงแก่กรรม) นายขวัญชัย (ถึงแก่กรรม) นาวาเอกพิเศษ สมชาย ศิลปบรรเลง ร.น. และนายสนั่น ศิลปบรรเลง

นางบรรเลงเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนศรีจิตสง่า ซึ่งเป็นโรงเรียนในเครือโรงเรียนราชินี จบชั้นประโยคประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๑ เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนราชินี จบชั้นมัธยมปีที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๖๖ ขณะที่กำลังเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๗ ได้ลาออกไปเป็นครูที่โรงเรียนฝึกหัดครูเบญจมราชาลัย พ.ศ. ๒๔๖๘ สอบได้ประโยคครูประถม (ป.ป.) พ.ศ. ๒๔๗๒ สอบได้ประโยครูมัธยม (ป.ม.) พ.ศ. ๒๕๐๑ เข้าศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษ ได้รับประกาศนียบัตรจากสมาคมนักเรียนเก่าสหรัฐอเมริกา (American University Alumni Association : A.U.A.A.) และได้รับทุนศึกษาและดูงานการสอนดนตรีที่ The Philippines Normal College ที่ประเทศฟิลิปปินส์ เป็นเวลา ๑ ปี

พ.ศ. ๒๔๖๗ นางบรรเลงเข้ารับราชการเป็นครูสอนวิชาขับร้อง ดนตรีไทย ภาษาอังกฤษ และงานช่างฝีมือต่างๆ ที่ตนถนัดที่โรงเรียนฝึกหัดครูเบญจมราชาลัย พ.ศ. ๒๔๗๕ ย้ายไปเป็นครูโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๐ ย้ายไปเป็นครูที่โรงเรียนฝึกหัดครูสวนสุนันทาวิทยาลัย จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ในตำแหน่งอาจารย์เอก หัวหน้าภาควิชานาฏศิลป์ดนตรี วิทยาลัยครูสวนสุนันทา

นางบรรเลงเป็นบุคคลที่เกิดมาเพื่อเป็นครูสอนขับร้อง และดนตรี - นาฏศิลป์ไทย โดยแท้ เพราะนอกจากจะมีพรสวรรค์ด้านน้ำเสียงที่ไพเราะ นุ่ม ทุ้ม กังวานใสแล้ว ยังมีความเชี่ยวชาญเป็นเอกในการเล่นดนตรีไทยได้ทุกชนิด โดยเฉพาะระนาดทุ้มกับจะเข้

ด้วยว่าได้ใกล้ชิดและเติบโตในแวดวงของนักดนตรี เครื่องดนตรี ในวงดนตรีของบิดาคือ หลวงประดิษฐ์ไพเราะ นักระนาดเอก วงปี่พาทย์วังบูรพาภิรมย์ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช มาตั้งแต่เกิด และซึมซับเอาความเป็นศิลปินจากบิดาโดยสายเลือด นางบรรเลงจึงเป็นผู้มีความสามารถยอดเยี่ยมด้านการขับร้องและดนตรีไทยเป็นอย่างยิ่ง เคยขับร้องเพลงและเล่นดนตรีในวงดนตรีของบิดาประชันกับวงดนตรีอื่น ซึ่งมีชื่อเสียงในเวลานั้น และได้รับรางวัลที่ ๑-๒ มาโดยตลอด ได้ช่วยบิดาสอนดนตรีไทยตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนโรงเรียนราชินี เมื่อมาเป็นครูสอนขับร้องและดนตรี-นาฏศิลป์ไทย จึงมีผลงานดีเด่นมากมาย เช่น

เมื่อเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนฝึกหัดครูเบญจมราชาลัย และโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ นางบรรเลงเป็นครูสอนวิชาขับร้องดนตรีนาฏศิลปและโน้ตสากล ทำให้นักเรียนมีความรู้เชี่ยวชาญจนตั้งวงดนตรีไทยของโรงเรียน สามารถออกงานบริการชุมชนได้ และนางบรรเลงได้เสนอให้มีการประกวดขับร้องดนตรีไทย เล่นดนตรีไทย และแสดงละครในงานชุมนุมอนุกาชาด และงานศิลปหัตถกรรมของกระทรวงศึกษาธิการขึ้นเป็นครั้งแรก นอกจากนี้ยังเป็นคนแรกที่ได้คิดให้มีดนตรีประกอบท่ากายบริหารในการประกวดกายบริหารของนักเรียนในงานศิลปหัตถกรรมอีกด้วย

ต่อมาเมื่อนางบรรเลงย้ายมาเป็นครูที่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย และต่อมาคือวิทยาลัยครูสวนสุนันทา (ปัจจุบันคือ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา) ก็มีผลงานอีกมากมาย เช่น

๑. เป็นผู้**ริเริ่มก่อตั้งวงดนตรีไทยระดับมัธยมศึกษา**คือ "วงนักเรียนมัธยมสาธิต" **ระดับนักศึกษาฝึกหัดครู** "วงนักศึกษา" และได้ฝึกซ้อมจนวงดนตรีทั้งสองระดับชนะเลิศการประกวดในงานศิลปหัตถกรรมและงานชุมนุมอนุกาชาด

๒. **ริเริ่มจัดการแสดงละครจากบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ เป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๙๓** แสดงให้ประชาชนชมด้วย เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมเป็นอันมาก จึงได้จัดทุกปี โดยใช้ตัวละครจากนักเรียนฝึกหัดครูเป็นหลัก ส่วนนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นตัวแสดงสลับฉาก การจัดแสดงละครของนางบรรเลงนั้น สร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนมาก ทำให้โรงเรียนสวนสุนันทามีชื่อเสียงในการแสดงละครมาจนถึง

ปัจจุบัน ทั้งยังริเริ่มให้มีการรำชัดชาตรี[๑] ในละครบางเรื่อง ทำให้ละครมีแนวแปลกไปจากเดิม

๓. เป็นผู้ให้แนวคิดเรื่องการแต่งตัวของตัวละครแบบลำลอง ซึ่งเป็นแบบแผนการแต่งกายแบบประหยัด เช่น เกล้าจุกกระบังหน้าแทนชฎา ส่วนเสื้อผ้าก็ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ดูคล้ายการแต่งกายแบบยืนเครื่อง และใช้เป็นแบบอย่างมาจนทุกวันนี้

๔. ริเริ่มปรับปรุงการเรียนการสอน โดยใช้ "นิทานเพลง" ที่ได้แต่งให้วิทยุโรงเรียน เช่น ละครเพลงเรื่องนารีผล นกกระสากับหมาจิ้งจอก เป็นต้น และนำ "ละครปริศนา" (Dumb Combo) ซึ่งเป็นแบบอย่างการละครในรัชกาลที่ ๖ มาใช้ในการสอนนักเรียนฝึกหัดครู ทำให้ผู้เรียนได้รับทั้งความรู้และความสนุกสนานในการเรียนด้วยอานิสงส์ของวิธีสอนนี้ ทำให้สถาบันราชภัฏสวนสุนันทาเป็นสถาบันราชภัฏแห่งแรกที่เปิดสอนโปรแกรมนาฏศิลป์และการละคร และโปรแกรมวิชาดนตรีในเวลาต่อมา

๕. เป็นผู้จัดให้มีพิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ ในวิทยาลัยครูสวนสุนันทา เป็นครั้งแรก ฯลฯ

นางบรรเลงมีผลงานที่ทำร่วมกับสถาบันอื่นอีก คือ

๑. เป็น**กรรมการรุ่นแรกในการร่างหลักสูตรวิชาขับร้อง ฟ้อนรำ ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา**ของกระทรวงศึกษาธิการ

๒. เป็นผู้ร่างหลักสูตร และจัดให้มีการอบรมวิชานาฏศิลป์ขั้นพื้นฐานทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติแก่สมาชิกชุมนุมละครของคุรุสภา

๓. เป็นกรรมการร่างหลักสูตรวิชาชุดครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) ชุดวิชาการละครเพื่อการศึกษาของกองส่งเสริมวิทยฐานะ กรรมการฝึกหัดครู และของคุรุสภา และเป็นผู้ให้การอบรมตามโครงการอบรมการศึกษาภาคฤดูร้อน (อ.ศ.ร.) ของคุรุสภาด้วย

๔. เป็นกรรมการจัดทำบทเรียนเพลงไทย แต่งเนื้อเพลงพร้อมทั้งให้ทำนองเพลงประกอบบทเรียนออกอากาศในรายการวิทยุโรงเรียนระดับประถมศึกษาของ

---

[๑] รำชัดชาตรี คือ วิธีรำชัดแขนอย่างละครที่เล่นอย่างแบบปักษ์ใต้ ดนตรีจังหวะเร็ว

วิทยุศึกษา กรมวิชาการ ซึ่งต่อมาเป็นงานของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน แม้เกษียณอายุราชการแล้วก็ยังเป็นกรรมการอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๐

๕. เป็นอาจารย์พิเศษสอนดนตรีไทยที่โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง

๖. เป็นผู้เขียนเอกสารการสอนหน่วยที่ ๑๑ เรื่องดุริยางคศิลป์ไทย วิชาไทยคดีศึกษา ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

นอกจากนี้นางบรรเลงยังได้ใช้ความสามารถด้านการขับร้อง ดนตรีและนาฏศิลป์ช่วยเหลือสังคมอีก เช่น

๑. จัดดนตรีและการแสดงของสวนสุนันทาไปบรรเลง และแสดงในงานรื่นเริงของกระทรวงศึกษาธิการ

๒. จัดละครการกุศลหารายได้ช่วยเหลือนักเรียนและโรงเรียนต่างๆ เช่น ช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนสอนคนตาบอด ทุ่งมหาเมฆ และหารายได้สมทบทุนสร้างตึกคหกรรมของโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น

๓. เป็นผู้ควบคุมวงดนตรีไทยไปบรรเลงที่สถานีวิทยุ อ.ส. (อัมพรสถาน)

ฯลฯ

นางบรรเลงนอกจากจะเชี่ยวชาญด้านขับร้อง ดนตรีและนาฏศิลป์แล้ว ยังมีความสามารถอื่นๆ อีกและได้ทำงานพิเศษนอกเหนือจากการเป็นครู คือ

๑. เมื่อเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนฝึกหัดครูเบญจมราชาลัยได้ถวายตัวเป็นข้าหลวงวงมโหรีในรัชกาลที่ ๗ และด้วยความที่เป็นผู้สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้คล่องแคล่วจึงได้รับเลือกให้เป็นผู้ต้อนรับแขกเมืองคนสำคัญๆ ผู้สำเร็จราชการของประเทศสิงคโปร์ เจ้าชายเดนมาร์ค เป็นต้น และยังได้ทำหน้าที่ล่ามในงานต่างๆ อีก

๒. นางบรรเลงนอกจากจะมีน้ำเสียงไพเราะชวนฟังแล้วยังมีลีลาในการพูดอย่างมีศิลปะ จึงได้**เป็นผู้พากย์ภาพยนตร์เป็นคนแรกในวงการพากย์ภาพยนตร์** ที่โรงภาพยนตร์ศรีอยุธยา และยังได้แสดงเป็นตัวละครเอกในคณะละครวิทยุ "ขุนลีลาศาสตร์สุนทร" ละครไขปัญหาชีวิตคณะแรกที่เป็นต้นแบบให้เกิดบัญชรไขปัญหาชีวิตในหนังสือพิมพ์ และนิตยสารต่างๆ

๓. ได้รับเลือกเป็นตัวแทนประเทศไทยไปประชุมเกี่ยวกับการละครในภูมิภาคเอเชียที่ประเทศอินเดีย

๔. เมื่อได้รับทุนกระทรวงศึกษาธิการไปศึกษาและดูงานที่ประเทศฟิลิปปินส์ ก็ได้ทำชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทย โดยการไปแสดงการเล่นเครื่องดนตรีจะเข้ตามมหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นที่ชื่นชอบของชาวฟิลิปปินส์เป็นอันมาก นางบรรเลงยังได้นำโน้ตเพลงชาติไทยไปสอนนักดนตรีฟิลิปปินส์จนสามารถเล่นได้

ผลงานด้านการประพันธ์ เนื้อร้องและทำนองเพลงของนางบรรเลงมีเป็นจำนวนมาก เช่น เพลงฉิ่งฉับ เพลงแขกระเริง เพลงระบำรำมะนา เพลงกาเรียนทองชั้นเดียว นิทานเพลงเรื่องนารีผล ฯลฯ บทเพลงของนางบรรเลง นอกจากจะสนุกสนานเป็นที่พึงพอใจของนักเรียนแล้ว ยังเป็นคติสอนใจ และให้ความรู้ด้านต่างๆ อีกด้วย เช่น เพลงเต่า ซึ่งเป็นเพลงสำหรับนักเรียนชั้นประถมปีที่ ๑ ซึ่งมีเนื้อร้องว่า

สี่ตีนเดินมา หลังคามุงกระเบื้อง เดินยักเยื้อง เชื่องช้าเป็นหนักหนา
ฉันคือเต่า อาศัยอยู่ในนา กินผักหญ้า เป็นอาหารเบิกบานใจ

เมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว นางบรรเลงยังได้ทำประโยชน์ให้แก่สังคม เช่น จัดตั้งชมรมดนตรีไทยของมูลนิธิหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ดำเนินกิจกรรมสอนดนตรีไทยแก่ครูดนตรีและประชาชนผู้สนใจทั่วไป ร่วมจัดงาน “๑๒๐ ปี ๓ ครูดนตรีไทย” กับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และร่วมจัดงาน “ราตรีประดับดาว” เทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชและสถาบันพระปกเกล้า เป็นต้น

เกียรติคุณที่ได้รับ พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้รับพระราชทาน “เสมาทองคำ ร.พ.” จากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะและช่างฝีมือ จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย เบญจมาภรณ์ช้างเผือก เหรียญจักรพรรดิมาลา และเหรียญกาชาดสรรเสริญ

นางบรรเลงสมรสกับขุนตำรวจเอก พระมหาเทพกษัตรสมุห (เนื่อง สาคริก) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ มีบุตร ๔ คน คือ นางสาวมาลินี นายนิคม นางเพียงเพ็ญ พานิชพัฒน์ และนายชนก สาคริก

นางบรรเลงเป็นผู้ที่มีจริยวัตรงดงาม มีคุณธรรมสูง มีความวิริยะ อุตสาหะ อุทิศตนให้แก่งานในหน้าที่ด้วยความมีน้ำใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นผู้ให้ทั้งความรู้วิชาการ และกำลังใจแก่ผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง หรือบรรดาศิษย์ทั้งหลาย เป็นแบบอย่างที่ดีของบรรดาศิษย์ทั้งปวง

นางส่องสี ชุติวงศ์ ผู้เคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการ-ฝึกหัดครู และเคยเป็นศิษย์ของนางบรรเลง ได้เขียนคำไว้อาลัยในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นางมหาเทพกษัตรสมุห (บรรเลง ศิลปบรรเลง สาคริก) ตอนหนึ่งว่า

"...ตลอดชีวิตความเป็นครูของคุณครูบรรเลง...ท่านเป็นกำลังสำคัญในการผลิต 'ครู' สอนวิชาดนตรีนาฏศิลป์ และขับร้องเพลงไทยทั่วประเทศ ออกไปสู่วงการศึกษาเป็นจำนวนมาก จึงนับได้ว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่รักษาศิลปะการดนตรีและนาฏศิลป์ไทยให้ยั่งยืนมาจนทุกวันนี้ แม้เมื่อเกษียณอายุราชการแล้วท่านยังเป็นที่ปรึกษาของศิษย์...และได้ทำงานด้านนี้ตลอดมา..."

รองศาสตราจารย์ ดอกเตอร์โกวิท ขันธศิริ ผู้เคยเป็นอาจารย์คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเป็นศิษย์ของนางบรรเลง ได้เขียนไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ว่า

"...ท่านอาจารย์บรรเลงเป็นที่เคารพรักของศิษย์และอาจารย์ในวิทยาลัยฯ รวมไปถึงเจ้าหน้าที่และคนงานทุกคน...เนื่องจากท่านเป็นผู้มีเมตตา และเป็นนักวิชาการด้านการละครและดนตรี ผู้มีความคิดริเริ่มและวิสัยทัศน์กว้างไกลมาก...ท่านมีส่วนสำคัญในการที่ทำให้กระผมได้เล่นดนตรีไทยมากขึ้น... รวมทั้งการที่กระผมมีโอกาสได้ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศฮอลแลนด์ ก็ได้รับการสนับสนุน แนะนำ และให้กำลังใจจากท่านอาจารย์บรรเลง..."

ปรกตินางบรรเลงเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรง เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้ป่วยเป็นไข้หวัดใหญ่ต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาล จากนั้นต้องเข้าออกโรงพยาบาลอยู่หลายครั้ง และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๙๔ ปี ๑ เดือน ๒ วัน

นางรัชนี ศรีไพรวรรณ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางมหาเทพกษัตรสมุห (บรรเลง ศิลปบรรเลง สาคริก) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันจันทร์ที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๖.

ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล หุวะนันทน์

พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๕๔๕

ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล หุวะนันทน์ เดิมชื่อ ทวี นามสกุลเดิม คุวานเสน เกิดวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ที่บ้านในตรอกเจ้าภาณุมาศ ตำบลสี่แยกพระยาศรี อำเภอพาหุรัด จังหวัดพระนคร เป็นบุตรคนเดียวของพระยาเกษตรหิรัญรักษ์ (อุ่ม คุวานเสน) กับนางริ้ว คุวานเสน แต่มีพี่และน้องร่วมบิดาอีกหลายคน

เมื่อเยาว์วัยเรียนหนังสือเบื้องต้นกับพี่สาวคนโตซึ่งเป็นพี่ต่างมารดาจนอ่านออกเขียนได้ อายุ ๘ ขวบเข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๒ ที่โรงเรียนศรีจิตรสง่าซึ่งอยู่ตรงข้ามกับวังสราญรมย์ เรียนจนถึงชั้นมัธยมปีที่ ๑ จึงย้ายไปเข้าเรียนที่โรงเรียนราชินีปากคลองตลาดในชั้นมัธยมปีที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ครั้นเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๗ แล้วได้ย้ายไปสอนที่โรงเรียนราชินีบน ตำบลบางกระบือ ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบลจึงต้องไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๘ ที่โรงเรียนนี้ เรียนจบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นนักเรียนที่เรียนจบชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ (ชาย) ของโรงเรียนราชินีบนเป็นรุ่นแรกและสอบได้เป็นที่ ๑ ของโรงเรียน

พ.ศ. ๒๔๗๓ เข้าศึกษาต่อชั้นประโยคครูมัธยม (ป.ม.) ที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ เมื่อรับราชการเป็นครูระยะหนึ่งได้ลาออกมาศึกษาต่อระดับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (อ.บ.) ที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับพระราชทานปริญญาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ และเมื่อกลับเข้ารับราชการเป็นครูแล้ว พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้ลาไปศึกษาต่อระดับปริญญามหาบัณฑิตในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมิชิแกน เมืองแอน อาร์เบอร์ ประเทศสหรัฐอเมริกา สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ และเมื่อเกษียณอายุราชการแล้วได้รับพระราชทานปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕

พ.ศ. ๒๔๗๖ ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล เข้ารับราชการเป็นครูที่โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ต่อมาลาออกจากราชการเพื่อศึกษาต่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ กลับเข้ารับราชการเป็นอาจารย์โรงเรียนสายปัญญา สามปีต่อมาย้ายไปเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล หุวะนันทน์

พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๕๔๕

โรงเรียนศึกษานารี และโรงเรียนฝึกหัดครูสวนสุนันทา แล้วจึงลาไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ต่อมาได้รับทุนกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา จึงได้เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยและได้รับคำสั่งให้ไปเป็นครูสอนภาษาไทยให้แก่ทหารอเมริกันที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย สงครามสงบจึงเดินทางกลับ ถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๐

เมื่อไปรายงานตัว กระทรวงศึกษาธิการได้บรรจุในสังกัดเดิมคือ แผนกฝึกหัดครู กรมวิสามัญศึกษา ในขณะนั้น และให้ไปช่วยสอนที่โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมซึ่งตั้งอยู่ด้านหลังของกระทรวงศึกษาธิการ (ปัจจุบันคือ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม) พ.ศ. ๒๔๙๒ ย้ายไปสอนภาษาอังกฤษที่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ (ปัจจุบัน คือ สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์) และได้รับเชิญไปสอนพิเศษวิชาครู (ต่อมาเรียกวิชาการศึกษา) ที่แผนกฝึกหัดครูมัธยม โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๙๓ ย้ายไปดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยม โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้มีการตราพระราชบัญญัติวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้น และต่อมาได้โอนแผนกฝึกหัดครูมัธยม โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาซึ่งสังกัดกรมวิสามัญศึกษา ไปรวมกับวิทยาลัยวิชาการศึกษา สังกัดกรมการฝึกหัดครู และเลื่อนฐานะเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ได้ดำรงตำแหน่งรองอธิการ และบริหารงานในตำแหน่งนี้มาจนกระทั่งเกษียณอายุราชการเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล เป็นผู้ร่วมริเริ่มและก่อตั้งสถาบันการศึกษาและระดับอุดมศึกษาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในส่วนกลาง กล่าวคือ พ.ศ. ๒๔๙๗ ขณะดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครู โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ได้เป็นกำลังสำคัญในการร่างหลักสูตรการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) ซึ่งเป็นหลักสูตร ๔ ปีให้แก่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และได้รับมอบหมายให้ก่อตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาค คือ วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน ที่จังหวัดชลบุรี ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยบูรพา งานทั้งสองนี้ เป็นงานที่ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบลภาคภูมิใจมาก ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบลได้เล่าเรื่องนี้ไว้ในงานเขียนเรื่องชีวิตมัชฌิมวัยตอนปลาย ซึ่งนำมาพิมพ์ไว้ในหนังสือที่ระลึก อุบล หุวะนันทน์ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๖ เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ ความตอนหนึ่งว่า

"...ข้าพเจ้าทำงานที่นี่ด้วยความสนุกสนานและความภาคภูมิใจ จากการที่ได้มีโอกาสร่างหลักสูตร ๔ ปีขึ้นเสนอคณะกรรมการและได้รับความเห็นชอบให้ใช้เป็นหลักสูตร ๔ ปี ซึ่งเป็นหลักการและหัวใจของการศึกษาระดับอุดมศึกษา ทำให้แผนกฝึกหัดครูมัธยมได้รับเลื่อนฐานะเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา และนอกเหนือไปกว่านั้น ยังได้รับมอบหมายให้ก่อตั้งสถาบันระดับอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาค คือ วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน คือ ในปีการศึกษา ๒๔๙๗ นั้น หลักสูตรระดับปริญญา ๔ ปีของวิชาการศึกษา ได้รับอนุมัติให้ใช้ได้แล้ว จึงเกิดวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้น ๓ แห่ง ได้แก่ที่ประสานมิตร เป็นวิทยาลัยศูนย์กลาง และวิทยาลัยสาขาอีก ๒ แห่งคือที่ปทุมวันและในส่วนภูมิภาคที่ตำบลบางแสน จังหวัดชลบุรี...สำหรับสาขาบางแสนที่ตั้งใหม่ในขณะนั้นสถานที่มีแล้วแต่ตัวอาคารยังไม่มี ต้องตั้งงบประมาณและใช้เวลาสร้างปีเศษ แต่ทางราชการต้องการจัดตั้ง ๓ วิทยาลัยนี้พร้อมกันในปี ๒๔๙๗ ข้าพเจ้าเป็นนักบริหารหญิงรู้วิธีประหยัด แม้เนื้อที่ของวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวันมีเพียงกระแบะมือ คือ อาศัยบนตึกชั้น ๓ ของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และมีอาคารห้องสมุดซึ่งสร้างค้างไว้อีกตึกหนึ่ง ข้าพเจ้าก็สามารถเจียดสถานที่ให้ครูอาจารย์และก่อกำเนิดวิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสนได้ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยจัดรับนิสิตปีที่ ๑ จำนวน ๙๐ คนในปีนั้น ใช้ห้องประชุมเป็นห้องเรียน แบ่งนิสิตออกเป็น ๒ กลุ่ม ถ้าวิชาบรรยายก็เรียนรวมกัน ถ้าวิชาที่ต้องใช้ทักษะก็จัดแยกเป็นกลุ่มๆ ละ ๔๕ คน เปิดรับนิสิตบางแสนได้ ๑ ปี พอปี ๒๔๙๘ อาคารที่บางแสนก็เสร็จหนึ่งอาคาร มีสถานที่เพียงพอรับนิสิตรุ่นที่ ๒ อีก ๙๐ คน จึงได้อพยพนิสิต ๑๘๐ คนไปเรียนที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสนได้ ข้าพเจ้าจัดอาจารย์ในคณะของวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวันไป ๖ คน ชาย ๒ คน หญิง ๔ คน โดยสัญญาว่าถ้าเขาต้องการย้ายกลับเมื่อใดก็จะขอย้ายมาวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวันได้ แต่ขอให้อยู่ประมาณ ๒ ปีอย่างน้อย วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสนก็เจริญเติบโตมาจนถึงทุกวันนี้ คงจะไม่มีใครนึกถึงความยากลำบากในการจัดตั้งดอกกระมัง แต่อย่างไรก็เป็นความภาคภูมิใจของข้าพเจ้า เพราะถ้าข้าพเจ้าปฏิเสธไม่ยอมรับทำ งานก็คงจะเกิดขึ้นได้แต่ก็คงจะล่าช้าไปไม่ทันเปิดในปีแรกที่ได้สร้างหลักสูตรปริญญา ๔ ปี ให้แก่สถาบันแห่งนี้..."

ในระยะเดียวกันนี้ ยังมีงานอีกงานหนึ่งซึ่งศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ภาคภูมิใจมาก คือ การก่อตั้งโรงเรียนมัธยมสาธิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน ซึ่ง

เรื่องนี้ ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ได้เล่าไว้ในงานเขียนเรื่องเดียวกัน ความตอนหนึ่งว่า

"...ในระหว่างนี้แผนกฝึกหัดครูได้มีฐานะเป็นกรมแล้ว ได้มีงานชิ้นเอกเกิดขึ้นอีกด้วย คือ เราได้ตั้งโรงเรียนฝึกสอนสำหรับวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้นเรียกว่า โรงเรียนมัธยมสาธิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน แต่ปักอกเสื้อนักเรียนว่า ต.อ. เพื่อระลึกถึงโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาซึ่งเป็นสังกัดเดิม เป็นที่น่าภูมิใจที่โรงเรียนแห่งนี้เป็นที่นิยมและยกย่องของผู้ปกครองและประชาชนทั่วไป จนเป็นที่รู้จักเลื่องลือกันโดยกว้างขวาง จนน่าจะได้สมญาว่า โรงเรียนประชานิยม"

ต่อมา พ.ศ. ๒๕๑๐ ทางราชการได้ขยายสาขาของวิทยาลัยวิชาการศึกษาไปยังส่วนภูมิภาคหลายแห่ง สำหรับที่จังหวัดพิษณุโลก คือ วิทยาลัยวิชาการศึกษาพิษณุโลก ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยนเรศวร ในปีนั้นอาคารสถานที่ยังไม่พร้อม ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล จึงให้นักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษาพิษณุโลกรุ่นแรก มาเรียนที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน รวมทั้งบริหารจัดการเรียนการสอนให้ด้วย ซึ่งเรื่องนี้ รองศาสตราจารย์ ดอกเตอร์วิชัย เทียนน้อย อธิการบดีสถาบันราชภัฏธนบุรี ได้เล่าไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน ความตอนหนึ่งว่า

"ผมรู้จักท่านอาจารย์ คุณหญิงอุบล หุวะนันทน์ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้บริหารสูงสุดของวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน (มศว.ปทุมวัน) เมื่อพวกเราได้ผ่านการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในนามของวิทยาลัยวิชาการศึกษาพิษณุโลก ฝากเรียนที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน พวกเรา ๖๐ คนเดินทางมารายงานตัวเข้าเรียนในปีการศึกษา ๒๕๑๐ เรียนอยู่ที่นี่ ๕ ภาคเรียน และไปฝึกสอนที่พิษณุโลก ๑ ภาคเรียนก่อนจบการศึกษา พวกเราประทับใจในตัวท่านอาจารย์คุณหญิงมาก..."

ในด้านความเป็นครู ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล เป็นครูที่มีวิธีการสอนที่สนุกสนาน มีเกร็ดความรู้ต่างๆ สอดแทรกในระหว่างสอนและเป็นกันเองกับศิษย์ ทำให้ศิษย์สนใจ กล้าซักถาม และได้รับความรู้ความเข้าใจในวิชาที่เรียนเป็นอย่างดี แม้ต่อมาเมื่อเป็นผู้บริหารแล้ว ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ก็ยังสอนอยู่เป็นประจำ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นลินี โพธิทัต ศิษย์วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวันรุ่นที่ ๑ ได้เล่าถึงเรื่องการสอนและวิธีสอนของศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ไว้ในหนังสือเล่มเดิม ความตอนหนึ่งว่า

"...แม้ว่าภาระหน้าที่ทางด้านการบริหาร รวมถึงการปรับปรุงหลักสูตรทางด้านการศึกษาให้เหมาะสมกับระดับปริญญาจะมีมากมาย แต่ท่านมิได้ละเลยที่จะอบรมสั่งสอนดิฉันและเพื่อนร่วมรุ่นให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีศีลธรรมจรรยา มีความซื่อสัตย์ สุจริต และมีระเบียบวินัย ซึ่งท่านถือว่าผู้เป็นครูในอนาคตต้องมีคุณสมบัติดังกล่าว... ทุกครั้งที่มีกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นงานรับน้องใหม่ งานเลี้ยงสังสรรค์ งานแข่งกีฬาระหว่างชั้นปี ท่านจะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เมื่องานแต่ละครั้งจบลง ท่านจะประเมินผลสรุป ถ้ามีข้อบกพร่องท่านจะแนะนำการแก้ไขและย้ำเตือนให้ระมัดระวังสำหรับข้อดีท่านจะกล่าวชมเชยและควรนำไปใช้ประโยชน์ในภายภาคหน้า...

...เมื่ออยู่ชั้นปีที่ ๔ ท่านยิ่งเข้ามาใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น โดยแนะให้มีการจัดแบ่งกลุ่มรับประทานอาหารกลางวันร่วมกับท่านทุกวันพฤหัสบดีของสัปดาห์ หมุนเวียนกันไปจนครบทุกกลุ่ม...ช่วงรับประทานอาหารร่วมกันจะเป็นเวลาที่ท่านจะซักถามหาข้อมูลเกี่ยวกับการเรียน หลักสูตรที่ใช้สอน รวมไปถึงเรื่องส่วนตัว... ก่อนจบการศึกษาในปลายภาคเรียนของชั้นปีที่ ๔ ได้จัดให้มีช่วงการปัจฉิมนิเทศ อาจารย์คุณหญิงอุบลจะเชิญวิทยากรที่มีชื่อเสียงทั้งทางด้านการศึกษาและทางด้านอื่นๆ มาบรรยายให้ความรู้โดยประสงค์จะให้ 'ศิษย์' ของท่าน มีวิสัยทัศน์นอกเหนือจากด้านวิชาการที่ได้รับเต็มเปี่ยม (เพราะเรียนถึง ๒๔๐ หน่วยกิต) เพื่อนำไปประกอบวิชาชีพ 'ครู' ที่มีคุณภาพสืบไป"

นอกจากการจัดหลักสูตรให้นิสิตได้รับความรู้อย่างเต็มเปี่ยมแล้ว ศาสตราจารย์คุณหญิงอุบล ยังได้จัดชั่วโมง**ห้องปฏิบัติการทางจริยศึกษา** (Moral Lab) ในตอนบ่ายของวันพฤหัสบดีให้แก่นิสิตชั้นปีที่ ๔ ด้วย โดยศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล เป็นผู้บรรยายเองบ้าง เชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายบ้าง รองศาสตราจารย์สีอุไร จิปิภพ ผู้เคยร่วมงานเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน ได้เล่าไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันความตอนหนึ่งว่า

"ระหว่างที่คุณหญิงบริหารงานเป็นรองอธิการอยู่นั้น ท่านมีความเห็นว่านิสิตของท่านซึ่งจะสำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน จะต้องเป็นคนดี ต้องรอบรู้สิ่งต่างๆ รอบๆ ตัว จะต้องเป็นคนที่สมบูรณ์ ดังนั้นท่านจึงจัดให้มีชั่วโมง Moral Lab ในบ่ายวันพฤหัสบดีสำหรับอบรมนิสิตชั้นปีที่ ๔ ที่จะสำเร็จการศึกษา ผู้ที่ไม่ได้

เข้าเรียนชั่วโมง Moral Lab นี้จะไม่สำเร็จการศึกษา เนื้อหาในชั่วโมง Moral Lab จะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องการวางตัวในสังคม ให้นิสิตมีความรู้ทางด้านวัฒนธรรม ระเบียบประเพณี ศีลธรรม จรรยามรรยาท และการดำเนินชีวิต ฯลฯ .... ในส่วนของอาจารย์ที่ไม่ได้มีหน้าที่อบรม Moral Lab คุณหญิงก็จะให้บุคลากรจาก ส.อ.ร.ด. มาฝึกการออกกำลังกายและการป้องกันตนเองให้แก่อาจารย์ นับว่าทุกคนทั้งอาจารย์และศิษย์ต่างก็ได้รับประโยชน์กันถ้วนหน้า"

นอกจากการสอนและการบริหารการศึกษาแล้ว ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ยังมีความสามารถในการแสดงละครมาตั้งแต่ยังเป็นนิสิตชั้นปีที่ ๑ และเมื่อเป็นผู้บริหารแล้วก็ยังได้แสดงละครการกุศลของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การเมืองเรื่องรัก บทประพันธ์ของศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ต่อมาระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ เสด็จเป็นการส่วนพระองค์มาทรงดนตรีที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ได้รับมอบให้เป็นโฆษกในงานดังกล่าว ยังความปลาบปลื้มและภาคภูมิใจแก่ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล เป็นอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ได้เล่าเรื่องนี้ไว้ในงานเขียนเรื่องเดิม ความตอนหนึ่งว่า

"ข้าพเจ้าได้รับเลือกให้เป็นโฆษกเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จมาทรงดนตรีที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเสด็จทรงดนตรีตามสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ก็เพื่อจะได้ทรงทำความคุ้นเคยกับบุคคลที่จะออกไปทำงานสำคัญๆ ของประเทศชาติ และเพื่อให้เขาทั้งหลายรู้จักมีรสนิยมทางดนตรีด้วย... ในการทรงดนตรีนั้นทางสถาบันจะต้องจัดบุคคลขึ้นทำหน้าที่โฆษก ทุก ๆ แห่งเขาเลือกแต่โฆษกชาย แต่ที่ประสานมิตรกลับเลือกโฆษกหญิง...เป็นอันว่าในปีแรกซึ่งทรงประหลาดพระทัยที่เห็นโฆษกหญิง และทรงบัญญัติศัพท์ใหม่ว่า 'โฆษกี' งานสำเร็จลงอย่างน่าปลาบปลื้ม..."

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ยังได้ทำงานสังคมด้านอื่นๆ อีกหลายงาน ได้แก่ นายกสมาคมศิษย์เก่าราชินี อุปนายกสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย และที่สำคัญคืองานสังคมสงเคราะห์โดยเฉพาะด้านสตรี ซึ่งศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ถือว่าเป็นการให้การศึกษาทางอ้อมแก่สตรี เพราะเด็กหรือเยาวชนนั้นก่อนที่จะได้รับการศึกษา

ในโรงเรียน จะต้องได้รับการศึกษาจากครอบครัวเป็นเบื้องแรก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากมารดาซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนให้การศึกษาแก่บุตร ดังนั้นศาสตราจารย์คุณหญิงอุบล จึงได้ทำงานสังคมสงเคราะห์ด้านสตรี และได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมสตรีไทยแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ ๒ วาระ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๒ และ พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๑๖ นายกสมาคมสตรีอาสาสมัครรักษาดินแดนในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาสิริโสภาพรรณวดี ประธานสภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๑๘

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย ทุติยจุลจอมเกล้า และทวีตียาภรณ์ช้างเผือก

ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล สมรสกับ ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์มาลัย หุวะนันทน์ เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา มีบุตร ๔ คน คือ รองศาสตราจารย์ ดอกเตอร์อุมา สุคนธมาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดอกเตอร์โอม พลตำรวจตรีอมรรักษ์ และนายอุ้มยศ หุวะนันทน์

หลังเกษียณอายุราชการแล้วในระยะแรกๆ ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล ได้ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์อย่างเต็มตัว คุณหญิงอัมพร มีศุข ผู้เคยดำรงตำแหน่งรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการได้เล่าไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน ความตอนหนึ่งว่า

"ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๗ รัฐบาลไทยได้เสนอชื่อ พีบล ให้ไปรับเลือกตั้งและท่านก็ได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมาธิการ ในคณะกรรมาธิการว่าด้วยสถานภาพสตรีแห่งสหประชาชาติ (U.N. Commission on Status of Women) เป็นครั้งแรกที่ประเทศมีผู้แทนอยู่ในคณะกรรมาธิการนี้ และท่านได้ไปร่วมประชุม ๒ ครั้ง ครั้งหนึ่งที่กรุงเจนีวา และอีกครั้งหนึ่งที่นครนิวยอร์ค... เมื่อท่านเป็นกรรมาธิการจนหมดวาระก็ขอตัวไม่สมัครรับเลือกตั้งอีกสมัย"

ในระยะต่อมาเมื่องานด้านสังคมสงเคราะห์ลดลง ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล จึงมีเวลาเดินทางไปทัศนศึกษาตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ และได้เยี่ยมเยียนเพื่อนสนิทมิตรสหายด้วย ต่อมาได้เดินทางไปปฏิบัติธรรมที่วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย กับพระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรังสี) แม่ชีอบเชย สาตราภัย ได้เล่าไว้ในหนังสือเล่มเดิมความตอนหนึ่งว่า

"...คุณหญิงท่านก็น่ารักและน่าเคารพนับถือ ไม่ถือตัว ท่านทำตัวตามสบาย นุ่งดำใส่ขาวเป็นขาววัด เช้าก็ใส่บาตรท่านหลวงปู่...แล้วก็ขึ้นศาลา สวดมนต์ทำวัตรเช้า ตอนพระท่านฉันเช้า บางวันคุณหญิงก็จะทำอาหารบ้างเล็กๆ น้อยๆ ขึ้นไปถวายท่านหลวงปู่ พอ ๑ ทุ่มพระท่านจะตีระฆังให้ขึ้นศาลาทำวัตรเย็น ท่านหลวงปู่เทศนาแล้วพานั่งสมาธิ คุณหญิงท่านก็ได้ปฏิบัติเช่นนี้ทุกครั้งที่มาค้างที่วัด..."

ในการศึกษาและปฏิบัติธรรมนับได้ว่า ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล เข้าถึงธรรมได้ในระดับสูง ดังจะเห็นได้จากงานเขียนหลายเรื่องที่เขียนขึ้นโดยใช้นามปากกาว่า **หินสามก้อน** เช่น เรื่องของพระสารีบุตร เรื่องของพระมหากัสสปเถระ เรื่องของพระอานนท์ เรื่องของพระองคุลิมาล เรื่องของนางปฏาจารา เรื่องของนากีสาโคตมีเถรี เป็นต้น

ตามปรกติ ศาสตราจารย์ คุณหญิงอุบล เป็นผู้มีสุขภาพดีร่างกายแข็งแรง เมื่อล่วงเข้าสู่วัยสูงอายุก็มีโรคภัยไข้เจ็บบ้าง แต่ก็ได้รับการดูแลรักษาจากแพทย์และการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลานเป็นอย่างดี จนกระทั่งสังขารค่อย ๆ เสื่อมลง มีการหกล้มโดยไม่ทราบสาเหตุบ้าง หลงลืมบ้าง จนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรมที่บ้านด้วยความชรา เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๙๑ ปี ๖ เดือน ๒๗ วัน

นายสดุภณ จังกาจิตต์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสือที่ระลึก อุบล หุวะนันทน์ ๒๒ เมษายน ๒๕๔๖.

นายสุพจน์ โสวภาค

พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๕๔๓

นายสุพจน์ โสวภาค เดิมชื่อ คช เป็นบุตรคนสุดท้องของหลวงวัง (นายกลั่น โสวภาค) กับนางลุน โสวภาค เกิดเมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ที่บ้านคุ้มโพธิ์ร้าง หมู่ที่ ๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มีพี่รวม ๙ คน ได้แก่ นายเปล่ง นางปลิด เย็นเสมอ นายโบ นางเปลี่ยน ดีเสมอ นางเพาะ ทวีรักษ์ นางเบียน ธนาบูรณ์ นางบอน โสวภาค นายกลิ้ง และนางพนัส กองสุข ซึ่งถึงแก่กรรมหมดแล้ว

พ.ศ. ๒๔๖๕ ขณะอายุ ๘ ขวบ นายสุพจน์ได้เข้าเรียนตามโครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔[๑] ที่โรงเรียนวัดบูรพารามจนจบชั้นประถมปีที่ ๓ แล้วเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนประจำจังหวัดสุรินทร์ (ปัจจุบัน คือ โรงเรียนสุรวิทยาคาร) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ เรียนอยู่ ๖ ปี จบชั้นมัธยมปีที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ แล้วจึงมาเรียนต่อในชั้นมัธยมปีที่ ๗ (สายภาษาต่างประเทศ) ที่โรงเรียนอินทรศึกษา จังหวัดพระนคร ปลายปีสอบไล่เสร็จแล้วก็เดินทางกลับบ้านที่จังหวัดสุรินทร์ ตั้งใจว่าเปิดเทอมจะมาเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๘ ต่อ แต่ในช่วงปิดเทอมนี่เอง พี่สาวที่เป็นผู้อุปการะคนสำคัญ คือ นางเบียน ได้ป่วยและถึงแก่กรรม พี่ ๆ ที่เหลือจึงได้ปรึกษากันและมีมติให้นายสุพจน์ลาออกจากโรงเรียน ทำให้นายสุพจน์ไม่ได้ศึกษาต่อในชั้นมัธยมปีที่ ๘ หลังจากที่ช่วยงานบ้านอยู่ระยะหนึ่งจึงไปสมัครเป็นเสมียนฝึกหัดที่อำเภอเมืองสุรินทร์ ได้รับเงินเดือน ๓ บาท แต่ไม่ช้าไม่นานก็ออกมาช่วยพี่ ๆ ทำงานบ้านอีกจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๗๘ ผู้จัดการโรงเรียนกงลิบหักหาว (ปัจจุบันคือ โรงเรียนวาณิชย์นุกูล) ได้ชวนให้ไปเป็นครู ได้รับเงินเดือน ๑๒ บาท และปีต่อมาได้ขึ้นเป็น ๑๕ บาท วิชาที่นายสุพจน์ได้รับมอบหมายให้สอน คือ วิชาภาษาไทยชั้นประถมปีที่ ๔

---

[๑] พ.ศ. ๒๔๖๔ รัฐบาลได้ประกาศใช้โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ (แทนโครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๕๖ และฉบับแก้ไข พ.ศ. ๒๔๕๘) โครงการศึกษาฉบับนี้กำหนดชั้นประถมศึกษาไว้ ๕ ปี (๓+๒) มัธยมศึกษา ๘ ปี (๓+๓+๒) จากนั้นเป็นระดับชั้นประกาศนียบัตรและชั้นปริญญา กับมีสายมัธยมวิสามัญศึกษาอีก ๘ ปีเท่ากับสายสามัญศึกษา (สายนี้เรียนวิชาอาชีพ) อนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๖๔ นอกจากรัฐบาลจะประกาศใช้โครงการศึกษาใหม่แล้ว ยังโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ อีกด้วย

นายสุพจน์ โสวภาค

พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๕๔๓

พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้อุปสมบท ณ วัดบูรพาราม บวชอยู่นาน ๖ เดือน ก็กลับมาสอนหนังสือตามเดิม พ.ศ. ๒๔๘๑ ลาออกจากโรงเรียนกงลิบหักหาว มา**จัดตั้งโรงเรียนของตนเองชื่อ โรงเรียนสุรินทร์ศึกษา** ได้เปิดสอนตั้งแต่วันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ มีนักเรียนชั้นประถมปีที่ ๑-๔ ในวันเปิดภาคเรียน รวม ๔๙ คน มีครู ๔ คน และได้รับใบอนุญาตเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑

พ.ศ. ๒๔๘๒ นายสุพจน์ได้ขออนุญาตเปิดสอนถึงชั้นมัธยมปีที่[๑] ๑ ในปีนี้มีนักเรียนทั้งหมด ๑๕๙ คน มีครูเพิ่มอีก ๑ คน เมื่อมีนักเรียนเพิ่มขึ้นทำให้สถานที่เรียนเดิมคับแคบ จึงย้ายไปตั้งโรงเรียนใหม่ภายในวัดบูรพาราม

พ.ศ. ๒๔๘๓ ขออนุญาตเปิดสอนถึงชั้นมัธยมปีที่ ๒ มีนักเรียนทั้งสิ้น ๒๐๗ คน ครูเพิ่มอีก ๔ คน รวมเป็น ๙ คน ในปีนี้เองนายสุพจน์ได้ขออนุญาตปลูกอาคารเรียนถาวร ๒ ชั้น ๑ หลัง ขึ้นภายในวัดมีจำนวนห้องเรียนรวม ๑๒ ห้อง (ปัจจุบันวัดได้ใช้เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม)

นายสุพจน์และคณะผู้บริหาร ได้พยายามพัฒนาโรงเรียนทั้งด้านงานธุรการและวิชาการโดยเน้นหลักการจัดการศึกษาครบทั้ง ๔ องค์[๒] คือ จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา **ด้านจริยศึกษา** ได้พยายามอบรมบ่มนิสัยให้นักเรียนเป็นคนดี มีวินัย โดยตั้งคำขวัญซึ่งถือเป็นอุดมการณ์ของโรงเรียนว่า **งามเมื่อเข้ามา และจงงามยิ่งเมื่อออกไป** นับเป็นคำคมและสร้างสรรค์ที่ทั้งนักเรียนและผู้ปกครองต่างพอใจ **ด้านพลศึกษา** ก็ฝึกให้ศิษย์เป็นคนเข้มแข็ง อดทน เป็นคนสง่าและให้มีการออกกำลังกายเป็นประจำ **ด้านพุทธิศึกษา**หรือด้านวิชาการก็ขยายชั้นเรียนขึ้นปีละ ๑ ชั้น จนถึงชั้นมัธยมปลาย ส่วน**ด้านหัตถศึกษา** ได้สอนอาชีพต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร สอนให้ศิษย์มีความขยันขันแข็งไม่เลือกงาน ไม่เลือกอาชีพ แต่ขอให้เป็นอาชีพที่สุจริต ให้ฝึก

---

[๑] พ.ศ. ๒๔๘๒ การจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙ คือมีชั้นประถม ๔ ปี มัธยม ๖ ปี (มัธยมต้น ๓ ปี มัธยมปลาย ๓ ปี) เตรียมอุดมศึกษา ๒ ปี และอุดมศึกษา ผู้ที่สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๖ ถือว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมบริบูรณ์ แล้วออกไปประกอบอาชีพต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางราชการหรืออาชีพอย่างอื่นได้ แผนการศึกษาชาติฉบับนี้ใช้ไปเป็นเวลา ๑๕ ปี จึงมีแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔

[๒] แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔ แบ่งองค์ประกอบของการศึกษาออกเป็น ๔ องค์ แทนที่จะเป็น ๓ อย่างเดิม คือ จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา การที่เพิ่มหัตถศึกษาเข้ามาเป็นองค์ที่ ๔ ก็เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนเกิดความเคยชินและความขยันหมั่นเพียรในการใช้มือปฏิบัติงาน เพื่อเป็นรากฐานของการประกอบสัมมาชีพ

ทำงานด้วยความวิริยะ อุตสาหะ และอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ผลแห่งการปฏิบัติดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ โรงเรียนของนายสุพจน์จึงได้รับการสนับสนุนจากทางราชการมาเป็นลำดับ โดยได้รับเงินอุดหนุนประเภทโรงเรียนดีและได้รับการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่าโรงเรียนรัฐบาลจากกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นต้นมา และจาก พ.ศ. ๒๔๘๗ จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๔ กระทรวงศึกษาธิการยังได้มอบให้โรงเรียนคัดนักเรียนที่เรียนดี มีความประพฤติดี ส่งเข้ามาเรียนที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมในจังหวัดพระนครอีกปีละ ๑ คน ด้วย

พ.ศ. ๒๕๐๐ โรงเรียนของนายสุพจน์มีนักเรียนทั้งสิ้น ๑,๒๕๗ คน เป็นนักเรียนชายล้วน และในปีนี้เอง มีนักเรียนหญิงที่เรียนจบชั้นประถมปีที่ ๔ ทั้งจังหวัดเป็นจำนวนมากจนโรงเรียนมัธยมสายสตรีมีให้เรียนไม่พอ นักเรียนสตรีจำนวนหนึ่งได้มาสมัครเข้าเรียนชั้นมัธยมที่โรงเรียนสุรินทร์ศึกษาโดยขอเรียนรวมกับนักเรียนชาย ซึ่งทางราชการก็ได้อนุญาตให้ตามที่โรงเรียนขอไป แต่ใน พ.ศ. ๒๕๐๑ นายสุพจน์ได้ขออนุญาต**จัดตั้งโรงเรียน "กุลสตรีโสววิทยา"** (ต่อมาได้ขอเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสตรีสุรินทร์ศึกษา) แยกนักเรียนหญิงมาเรียนที่นี่ทั้งหมด โดยมีที่ตั้งโรงเรียนอยู่บริเวณถนนหลักเมืองไม่ห่างจากศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมากนัก จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๕๑๔ นายสุพจน์จึงได้ย้ายโรงเรียนสุรินทร์ศึกษา จากวัดบูรพารามมาตั้งภายในบริเวณเดียวกันกับโรงเรียนสตรีสุรินทร์ โดยสร้างอาคารเรียนแยกต่างหากอีกหลังหนึ่ง

พ.ศ. ๒๕๒๐ เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายให้สถานศึกษาจัดการศึกษาแบบสหศึกษา นายสุพจน์จึงได้ขออนุญาตยุบโรงเรียนสตรีสุรินทร์ศึกษามารวมกับโรงเรียนสุรินทร์ศึกษา สำหรับด้านการเรียนการสอนได้ขออนุญาตเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ ๑ จนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

พ.ศ. ๒๕๒๔ นายสุพจน์ได้ขออนุญาต**จัดตั้งโรงเรียนเทคนิคพณิชยการสุรินทร์ศึกษา** เพื่อสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ขึ้นภายในบริเวณเดียวกันกับโรงเรียนสุรินทร์ศึกษา แต่แยกอาคารเรียนเป็นสัดส่วนและได้ขยายการสอนถึงหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) ในปีต่อมา

ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ **ได้ขอเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเทคนิคพณิชยการสุรินทร์เป็นโรงเรียนเทคโนโลยีสุรินทร์ศึกษา** และได้ขอขยายหลักสูตรไปจนถึงระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน

นายสุพจน์ได้ลาออกจากตำแหน่งผู้จัดการโรงเรียนโดยมอบให้บุตรสาวคนโตรับหน้าที่แทนใน พ.ศ. ๒๕๓๕ แต่โดยพันธกิจแล้ว นายสุพจน์ยังติดตามดูการเรียนการสอนด้วยความห่วงใยและผูกพันอยู่เหมือนเดิม แม้โดยตำแหน่งในโรงเรียนจะเป็นเจ้าของและผู้จัดการ แต่โดยบทบาท และหน้าที่นายสุพจน์ก็ปฏิบัติตนเหมือนครูคนอื่นๆ ในสายตาของคนทั่วไปนายสุพจน์เป็นครูที่ยึดมั่นในพรหมวิหาร ๔ มาโดยตลอด มีแต่ความเมตตา ความห่วงใยและผูกพันกับศิษย์ทุกคน และความปรารถนาดีดังกล่าวนี้เป็นไปด้วยความสม่ำเสมอติดต่อกันยาวนานถึง ๖๕ ปี (พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๕๔๓) จนผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปเรียกขานนายสุพจน์ว่า **ครูสุพจน์** และศิษย์ทุกคนก็เรียกนายสุพจน์ด้วยความเคารพและศรัทธาว่า**พ่อครูสุพจน์** หรือ **คุณพ่อครูสุพจน์**

ภารกิจของนายสุพจน์ที่ปฏิบัติประจำวัน คือ มาโรงเรียนแต่เช้า เดินดูแลชั้นเรียน พอ ๘ นาฬิกา ก็อบรมนักเรียนที่รอบเสาธง ให้ข้อคิดเตือนใจ เป็นการปลูกฝังให้ศิษย์เป็นผู้มีระเบียบวินัย มีความอ่อนโยน มีคารวะต่อบิดามารดา ครูอาจารย์และผู้ใหญ่ๆ ทั่วไป แม้นนายสุพจน์จะไม่เคยศึกษามาจากโรงเรียนฝึกหัดครูใดๆ โดยตรง แต่นายสุพจน์ก็ได้จดจำสิ่งดีงามเหล่านี้มาจากครูอาจารย์รุ่นเก่า ตั้งแต่สมัยที่นายสุพจน์เรียนอยู่ในชั้นมัธยม ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้นายจักรกฤช โสวภาค บุตรคนหนึ่งของนายสุพจน์ ได้เขียนเรื่อง *"คำบอกเล่าจากพ่อสุพจน์ โสวภาค"* ที่พิมพ์ไว้ในหนังสือ **อนุสรณ์ ๗๒ ปี ครูสุพจน์ โสวภาค** เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ ความตอนหนึ่งว่า

"...พ่อเริ่มเป็นครูในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ โดยได้เริ่มกวดขันนักเรียนในเรื่องความมีระเบียบวินัย ความสะอาดที่ได้ติดตัวมาจากสมัยเรียนมัธยม โดยขุนคงฤทธิศึกษากร[๑] ปลูกฝังให้..."

ในเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และระเบียบวินัยให้แก่ศิษย์อย่างสม่ำเสมอนี้ นายสุทัศน์ ทิวทอง ผู้เคยดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมการศาสนา ซึ่งเป็นศิษย์เก่าโรงเรียนสุรินทร์ศึกษาคนหนึ่ง ได้กล่าวไว้ใน**หนังสืออนุสรณ์รำลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นายสุพจน์ โสวภาค** ความตอนหนึ่งว่า

---

[๑] ขุนคงฤทธิศึกษากร (ปาน คงฤทธิศึกษากร) เป็นอดีตครูและศึกษาธิการจังหวัดหลายจังหวัด วาระสุท้ายของชีวิต เป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรองประธานสภาผู้แทนราษฎร (โปรดอ่านรายละเอียดในหนังสือประวัติครู พ.ศ. ๒๕๑๔)

"ผมจำภาพติดตามาจนทุกวันนี้ เมื่อคราวที่คุณพ่อของผม...พาผมไป...ซื้อสมุดหนังสือเข้าเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๑ ผมได้รู้จักคุณครูสุพจน์ในวันนั้น...ความรู้สึก 'เกรงและนับถือ' ก็เกิดขึ้นกับตัวผมโดยไม่มีคำอธิบายและไม่อาจอธิบายได้

....ผมต้องเข้าแถวเคารพธงชาติทุกเช้า คุณครูสุพจน์จะแนะนำสั่งสอนนักเรียนที่หน้าเสาธงด้วยเสียงดังฟังชัด จริงจังโดยสม่ำเสมอ ไม่ว่าฝนจะตก ฟ้าจะร้อง แดดจะออก...สิ่งที่ผมได้รับติดตัวมาจนถึงทุกวันนี้ คือ ***งาม เกียรติยศ ซื่อสัตย์ และตรงเวลา*** *...คุณครูสุพจน์ คือ ผู้นำ คิด และ ติดยึดแน่นอยู่กับความระลึกนึกคิดของผมตลอดเวลา..."*

นางปลั่งศรี มูลศาสตร์ ผู้เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนสิรินธร ซึ่งเป็นโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสุรินทร์ ได้กล่าวไว้คล้ายๆ กันในหนังสืออนุสรณ์เล่มเดียวกันว่า

"...ดิฉันมีน้องสาวแท้ๆ เคยเรียนระดับประถมศึกษาของโรงเรียนสุรินทร์ศึกษา... และมีน้องสาวอีกคนหนึ่งเคยเป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียนสุรินทร์ศึกษา... ขอยืนยันว่าบุคคลทั้งสองที่ผ่านโรงเรียนแห่งนี้ มีความสามารถ มีความรับผิดชอบสูง ได้รับเกียรติบัตรแห่งความรู้ ความสามารถ และความดี เชื่อว่าสถานศึกษาแห่งนี้มีส่วนบ่มเพาะความรู้ ความดีงามให้แก่เขาจนมีผลสืบเนื่องในกาลต่อมา..."

นายสุพจน์ เป็นนักสู้ชีวิตอย่างแท้จริง ไม่เคยย่อท้อ ในการดำเนินงานโรงเรียนเอกชนนั้น ความจริงไม่ใช่เรื่องง่าย ไม่ใช่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นไปอย่างที่เราคิด บางปีนักเรียนมีน้อย ครูเท่าเดิม ค่าใช้จ่ายก็เท่าเดิม บางครั้งก็เพิ่มขึ้น และต้องรักษาคุณภาพของการเรียนการสอนไว้ ในเรื่องนี้นายสุพจน์ ปฏิบัติตนด้วยความอดทน ด้วยความเสียสละ ซึ่งนายเทียม ศิวะสุข ขณะดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ได้กล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพเล่มดังกล่าว ความตอนหนึ่งว่า

"...คุณพ่อสุพจน์ เป็นนักสู้ชีวิตที่ผ่านปัญหาอุปสรรคมากมาย ด้วยวิญญาณของการเป็นครูที่มีความอุตสาหะ ไม่ย่อท้อต่อชีวิต มีความเข้มแข็งเสียสละ เอาใจใส่อบรมสั่งสอนนักเรียนอย่างดีที่สุด โรงเรียนมีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ... ท่านมีแต่ความเสียสละ ความจริงใจ และซื่อสัตย์ต่ออาชีพของการเป็นครูอย่างแน่วแน่..."

นายสุพจน์ยึดอุดมการณ์ของความเป็นครูที่ว่า **ครูคือ ผู้ที่ยกระดับวิญญาณหรือจิตใจให้แก่ศิษย์...ให้สูงขึ้นและพัฒนาขึ้น ให้ศิษย์มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี** ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวที่นายสุพจน์ได้พูดกับนักเรียนกลุ่มหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ ขณะอายุได้ ๗๒ ปี (ซึ่งนายสุพจน์ใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า พ่อและแทนศิษย์ว่า ลูก) ดังนี้

"พวกลูกมิได้เกิดมาเพียงเพื่อตัวเราเองเท่านั้น ยังมีอีกหลายชีวิตที่ต้องการความช่วยเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมยังมีปัญหาอีกมากมายที่รอการแก้ไข ชีวิตของลูกมีแต่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นทุกวันในอนาคต และจะต้องเข้าไปรับผิดชอบต่อปัญหาทั้งปวง...อย่าได้สร้างปัญหาให้เกิดแก่ตนเอง...สิ่งสำคัญต้องเตรียมตัวให้พร้อม.... ร่างกาย, จิตใจ จงมีความเข้มแข็ง แต่อย่างแข็งกระด้าง... จงมีความสุภาพอ่อนโยนแต่อย่าอ่อนไหว ทั้งความคิดและจิตสำนึก ถ้าลูกๆ ...เชื่อพ่อ และปฏิบัติได้ ก็จะได้ขึ้นชื่อว่าเป็นคนดี สังคมก็จะต้องดีขึ้นอย่างแน่นอน"

นอกจากเป็นเจ้าของโรงเรียนและเป็นครูแล้ว นายสุพจน์ยังได้สมัครเป็นสมาชิกสภาเทศบาลเมืองสุรินทร์ และได้รับแต่งตั้งเป็นเทศมนตรีเทศบาลเมืองสุรินทร์ถึง ๓ สมัย และกรมพลศึกษาได้แต่งตั้งให้เป็นกรรมการลูกเสือจังหวัดสุรินทร์ เพราะกองลูกเสือของโรงเรียนสุรินทร์ศึกษาเข้มแข็งมาก ทั้งยังเป็นวิทยากรประจำในการอบรมลูกเสือชาวบ้านของจังหวัดสุรินทร์อีกด้วย

นายสุพจน์เป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์หลายอย่าง อาทิ เป็นคนมีระเบียบงานทุกอย่างของโรงเรียนสุรินทร์ศึกษา หรือโรงเรียนเทคโนโลยีสุรินทร์ศึกษาต้องเป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบทุกประการ แม้การจัดโต๊ะเรียนหรือการจัดห้องประชุมต้องจัดให้เป็นระเบียบสวยงามอยู่ตลอดเวลา การแต่งกายของครู นักเรียน ต้องเป็นระเบียบแม้เวลามีการจัดแถวเดินพาเหรด หรือฝึกนักศึกษาวิชาทหาร นายสุพจน์ต้องไปดูที่สนามด้วยตนเอง จนกว่าจะเข้มแข็งเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงสั่งเลิก

นอกจากนี้นายสุพจน์ยังมีนิสัยรักความสะอาดและรับผิดชอบสูง เรื่องความรับผิดชอบสูงนี้มีหลักฐานที่ชาวสุรินทร์ฝังใจและมีความศรัทธาต่อนายสุพจน์เป็นอย่างมากก็คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ ปีนั้น นายสุพจน์มีตำแหน่งเป็นเทศมนตรีด้วย ได้เกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ขึ้นในจังหวัดสุรินทร์ ต้นเพลิงเกิดครั้งแรกเมื่อเวลาประมาณ ๑๕.๒๐ น. ที่บริเวณตลาดสดเทศบาลเมืองสุรินทร์ ภายหลังขยายวงกว้างไปจนถึงบริเวณโรงเรียน

และบ้านพักส่วนตัวของนายสุพจน์ ขณะที่นายสุพจน์ได้รับทราบทางโทรศัพท์ว่าไฟได้ลุกลามไปถึงโรงเรียนและบ้านพักของตนแล้วนั้น นายสุพจน์ยังสั่งการให้ดับไฟที่จุดอื่นอยู่ ยังไม่รีบกลับไปดูโรงเรียนและบ้านของตนในทันที จนกระทั่งงานดับไฟที่ตนรับผิดชอบลงบแล้ว จึงรีบกลับไปโรงเรียน ก็เป็นขณะที่ไฟได้ไหม้อาคารเรียนอนุบาลและส่วนหนึ่งของบ้านไปแล้ว เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่านายสุพจน์เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และเป็นผู้มีความรับผิดชอบในหน้าที่สูงยิ่ง จากพฤติกรรมนี้ชาวสุรินทร์ทั่วไปต่างแซ่ซ้องในคุณความดีของนายสุพจน์มาจนถึงปัจจุบันและคงจะไม่มีวันเสื่อมคลาย

นายสุพจน์เป็นชาวสุรินทร์ที่มีความรักและหวงแหนต่อวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณของจังหวัดสุรินทร์ อย่างเคร่งครัดและจริงจัง ได้นำเรื่องราวของวัฒนธรรมเก่าแก่ของชาวสุรินทร์หลายประเภท มาถ่ายทอดให้แก่นักเรียนอย่างต่อเนื่อง เช่น การรำสาก เรือมอันเร กันตรึม เพลงพื้นเมือง รำเพลงตลก เป็นต้น เรื่องนี้มีกล่าวไว้ใน**อนุสรณ์ ๗๒ ปี ครูสุพจน์ โสวภาค ๓๐ สิงหาคม ๒๕๒๙** ตอนหนึ่งว่า

"นายสุพจน์ ได้เป็นหัวหน้าชุดควบคุมการแสดงเรือมอันเรของจังหวัดสุรินทร์ในงานศิลปหัตถกรรมแห่งชาติที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยเฉพาะพระพักตร์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี... เป็นผู้รำนำหน้าการแสดงเรือมอันเรในงานช้าง ที่เปิดการแสดงครั้งแรก ณ อำเภอท่าตูม ตลอดจนการแสดงครั้งต่อๆ มาอีกหลายครั้ง...

...นายสุพจน์ได้เดินทางไปเผยแพร่การดำเนินงานโครงการวัฒนธรรมเคลื่อนที่ที่ภาคเหนือและภาคใต้ในนามศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ในฐานะที่ได้รับแต่งตั้งจากประธานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้เป็นอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์..."

และเรื่องเดียวกันนี้ นายอิศรา จรัณยานนท์ผู้เคยดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมสามัญศึกษาได้กล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์รำลึกงานพระราชทานเพลิงศพฯ ความตอนหนึ่งว่า

"...นอกจากเรื่องการฝึก การสอนในฐานะครูแล้วตัวท่านยังเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมประเพณีศิลปะของชาวสุรินทร์ การถึงแก่กรรมของอาจารย์สุพจน์ทำให้รองอธิการบดีฝ่ายวัฒนธรรมของสถาบันราชภัฏสุรินทร์อุทานว่า บันทึกประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์หายไปหลายหน้า... เพราะตัวท่านเป็นตัวประวัติศาสตร์ เป็นนักอนุรักษ์วัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ ท่านให้โรงเรียนสุรินทร์ศึกษาเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม และขณะนี้ก็ยังเป็นอยู่...อาจารย์สุพจน์สิ้นไปคนหนึ่งเสมือนเรื่องเมืองสุรินทร์หายไปครึ่งหนึ่ง..."

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน คือ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

นายสุพจน์สมรสกับนางสาวละมุน กลั่นสุภา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ มีบุตร ๑๐ คน คือ นางสาวรพีพรรณ นายธีรพงศ์ นายเกียรติยศ นางมานิดา นางมัลลิกา แสงเพชร นายคธาศักดิ์ นายจักรกฤช นางสาวกฤติกา นายวุฒิพันธุ์ และนายพุฒิชัย โสวภาค

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับปริญญาครุศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา จากสถาบันราชภัฏสุรินทร์ นอกจากนี้ยังได้รับเกียรติบัตร วุฒิบัตร ยกย่องอีกมาก

โดยปกตินายสุพจน์เป็นผู้มีสุขภาพดี ออกกำลังกายโดยสม่ำเสมอ รับประทานเฉพาะอาหารที่เป็นประโยชน์และเป็นคนสนุกสนานร่าเริง ไม่เครียด จนกระทั่งในช่วงต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๓ โรงเรียนเทคโนโลยีสุรินทร์ศึกษาได้เป็นตัวแทนประเทศไทยไปแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (กันตรึม) ที่เมืองแฮนด์โนเวอร์ ประเทศเยอรมนี นายสุพจน์ได้ไปชมการฝึกซ้อมก่อนที่นักเรียนจะเดินทางไปร่วมการแสดง ขณะดูการฝึกซ้อม ต้องโดนลมพัดและอากาศที่ชื้นเย็นเป็นเวลาถึง ๒ ชั่วโมง อาการป่วยกำเริบต้องเข้าโรงพยาบาล หลังจากที่รักษาตัวอยู่โรงพยาบาลมาแล้วสัปดาห์เศษ คณะแสดงกันตรึมเดินทางกลับมาและไปเยี่ยมไข้ที่โรงพยาบาล นายสุพจน์แสดงอาการดีใจและตื่นเต้นมาก ที่ทราบว่าการแสดงของศิษย์ได้รับความสนใจจากชาวเยอรมนี แต่หลังจากนั้นอาการป่วยก็กำเริบขึ้นอีก ต้องนำเข้ารักษาตัวในห้องฉุกเฉิน แต่อยู่ได้เพียง ๑๕ วัน นายสุพจน์ก็ถึงแก่กรรม สิริอายุได้ ๘๕ ปี ๑๐ เดือน ๑๓ วัน

นายคชาศักดิ์ โสวภาค ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายจันทร์ ขุ่มเมืองปัก ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

นายพงศ์อินทร์ ศุขขจร. **ประวัติการศึกษาไทย.** ๒๕๓๗.

คชาศักดิ์ โสวภาค. **คำบอกเล่าจากพ่อสุพจน์ โสวภาค : ๗๒ ปี ครูสุพจน์ โสวภาค.** ๓๐ สิงหาคม ๒๕๒๙.

อนุสรณ์รำลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นายสุพจน์ โสวภาค. ณ วัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์. ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๔๓.

สูจิบัตร "๕๐ ม่วง - ชมพู" ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓.

นายมโน กฤษณจินดา

พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๕๔๖

นายมโน กฤษณจินดา

พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๕๔๖

นายมโน กฤษณจินดา เกิดวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ที่บ้านพักนายอำเภอโนนลาว (ต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอสันเทียะ ปัจจุบันคือ อำเภอโนนไทย) จังหวัดนครราชสีมา เป็นบุตรของพระบริรักษ์นครเขตร (ย้อย กฤษณจินดา) กับนางบริรักษ์-นครเขตร (ใบ) มีพี่ ๒ คนคือ นายบุญ (ถึงแก่กรรม) นางกมล เวชยานนท์ (ถึงแก่กรรม) มีน้อง ๓ คน คือ นายยอด นางมนี วงศาโรจน์ และนางสาวบัวงาม กฤษณจินดา

การศึกษาชั้นประถมได้เข้าเรียนที่โรงเรียนศรีธานีพิชัย อำเภอโนนวัด (ต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอกลางและโนนสูง ตามลำดับ) จังหวัดนครราชสีมา เมื่อบิดาย้ายไปรับราชการที่จังหวัดเพชรบูรณ์ก็ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนประจำจังหวัดเพชรบูรณ์จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๒ อันเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียน ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ บิดาจึงส่งเข้ามาเรียนที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ซึ่งเป็นโรงเรียนแบบ Public School[๑] ของอังกฤษ รับนักเรียนทั้งอยู่ประจำและไปกลับ แต่เนื่องจากโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยารับนักเรียนตั้งแต่ชั้นมัธยมปีที่ ๔ ขึ้นไป นายมโนจึงต้องไปเรียนที่โรงเรียนสุขุมาลัย ซึ่งเป็นสาขาของโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เสียก่อน แล้วจึงเข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จนจบชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ชาย (มัธยมปีที่ ๘) ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้วสอบเข้าเรียนเตรียมแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ ขณะที่กำลังเรียนชั้นปีที่ ๑ ได้ร่วมค้นคว้าทดลองทางเคมีกับเพื่อน เกิดอุบัติเหตุระเบิดขึ้นทำให้ห้องปฏิบัติการเสียหาย เลยถูกปรับให้สอบตกวิชาเคมี ต้องเรียนซ้ำชั้นแต่ก็ต้องออกจากโรงเรียนเพราะขณะนั้นบิดาซึ่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ถูกกล่าวหาว่าพัวพันกับขบถบวรเดช ถูกเรียกเข้ามากักตัวอยู่ที่กระทรวงกลาโหมจึงไม่มีเงินส่งเสียให้เรียน พ.ศ. ๒๔๗๗ ทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยประกาศให้ทุนเรียนวิทยาศาสตร์เพื่อให้ออกไปเป็นครูในต่างจังหวัด จำนวน ๙ ทุน และอุดหนุนค่ากินอยู่ด้วย นายมโนจึงสมัครเข้ารับทุนเรียน

---

[๑] Public School แบบอังกฤษที่ตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ คือ โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา มีพระยาประมวลวิชาพูลเป็นอาจารย์ใหญ่ รับนักเรียนทั้งประจำและไปกลับ เน้นการพัฒนาด้านลักษณะนิสัยแบบสังคมผู้ดี เป็นนักกีฬา มีความเป็นสุภาพบุรุษที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรม

๓ ปี สอบได้ที่ ๑ ในจำนวนผู้รับทุนทั้งหมด ได้วุฒิประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (ป.ม. วิทยาศาสตร์) ใน พ.ศ. ๒๔๗๙ สิ่งหนึ่งที่นายมโนมีความภูมิใจในขณะที่เรียนก็คือ การกีฬา นายมโนเล่นกีฬาได้ดีแทบทุกประเภททั้งลู่และลาน ได้รับเครื่องหมายดีเด่นแห่งกีฬาจนได้รับผ้าเต็มสี ที่เรียกว่า Full Colour ของมหาวิทยาลัย ได้เสื้อสามารถชั้น ๑ สีชมพู มีตราพระเกี้ยวบนเสื้อเป็นเกียรติ พ.ศ. ๒๔๙๔ สอบได้อนุปริญญานิติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้รับทุนให้ไปศึกษาวิชาสถิติจากสถาบันศูนย์สถิติแห่งประเทศอินเดีย ได้รับประกาศนียบัตรวิชาสถิติสากล พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้รับประกาศนียบัตรผู้สำเร็จการอบรมจาก สมาคมนักเรียนเก่าอเมริกัน (เอ.ยู.เอ.เอ.) พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้รับเครื่องหมายลูกเสือชั้นวูดแบดจ์ ที่ค่ายลูกเสือวชิราวุธ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้รับปริญญานิติศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายมโนเริ่มรับราชการในตำแหน่งครูตรีประจำกรมศึกษาธิการ ในพ.ศ. ๒๔๘๐ และย้ายไปดำรงตำแหน่งครูตรีโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลกในปีเดียวกันนั้นเอง พ.ศ. ๒๔๘๖ ย้ายมาดำรงตำแหน่งครูตรีโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในปีนี้ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งครูตรีโรงเรียนฝึกหัดครูพิบูลวิทยาลัย จังหวัดลพบุรี พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้เลื่อนขั้นเป็นข้าราชการชั้นโทในตำแหน่งครูโท แล้วย้ายมาดำรงตำแหน่งครูโทโรงเรียนบ้านสมเด็จพระเจ้าในอีกหนึ่งเดือนต่อมา พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้ย้ายเข้ามาเป็นครูประจำกรม-วิสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๘ รักษาการในตำแหน่งหัวหน้าแผนกอบรมครูชั้นมัธยม กองส่งเสริมวิทยฐานะ กรมการฝึกหัดครู พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกอบรมครูชั้นมัธยม และในปีเดียวกันได้รักษาการในตำแหน่งหัวหน้าแผนกส่งเสริมวิทยฐานะครูมัธยมอีกตำแหน่งหนึ่ง พ.ศ. ๒๕๐๒ ย้ายกลับไปดำรงตำแหน่งอาจารย์เอก วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และดำรงตำแหน่งนี้จนเกษียณอายุราชการ ใน พ.ศ. ๒๕๑๗

หน้าที่การงานในฐานะครูวิทยาศาสตร์ที่ได้รับทุนการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทางราชการส่งไปสอนที่โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคมซึ่งเป็นโรงเรียนประจำมณฑลมาก่อน นายมโนก็ได้ใช้ความสามารถทางการสอนวิทยาศาสตร์ สอนนักเรียนอย่างมีคุณภาพไม่แพ้โรงเรียนในกรุงเทพฯ ได้รับความรักใคร่ยกย่องนับถือทั้งในหมู่นักเรียนที่เป็นศิษย์ เพื่อนร่วมงานและประชาชนทั่วไป นายมโนสอนอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลกเป็น

เวลา ๖ ปี ก็ขอย้ายกลับกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งนายมโนได้บันทึกไว้ด้วยลายมือตนเองความตอนหนึ่งว่า

"....ทำการสอนที่จังหวัดพิษณุโลกเป็นเวลา ๖ ปี ได้เงินเดือนขึ้นในปีนี้ ๑ ขั้น นับว่าโชคดีกว่าบรรดาครูอื่นๆ ๒๓ คน เป็นเงินเดือน ๆ ละ ๙๐.๐๐ บาท เป็นผลดีที่รับราชการที่นี่ นอกจากสอนแล้วปลายปีต้องทำหน้าที่รักษาการแทนครูใหญ่แทบทุกปี คือ ปิดภาคปลาย โอกาสที่จะได้ท่องเที่ยวตามอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงจึงน้อยมาก กลับเยี่ยมพี่น้องในกรุงเทพฯ ก็ชั่วปีละไม่กี่วัน...."

เมื่อย้ายจากจังหวัดพิษณุโลกเข้ากรุงเทพฯ นายมโนก็ไม่ได้อยู่ในกรุงเทพฯ ตามที่หวังเอาไว้เพราะต้องเตรียมตัวอพยพนักเรียนฝึกหัดครูไปสอนที่จังหวัดลพบุรี นายมโนได้บันทึกไว้ด้วยลายมือของตนอีกตอนหนึ่งว่า

"...เหตุการณ์บ้านเมืองก็เป็นที่น่าวิตกอยู่บ้างในตอนนั้น เพราะมีข่าวการทิ้งระเบิดประปรายของฝ่ายสัมพันธมิตรบ้างแล้ว แต่ก็นาน ๆ ครั้ง เพื่อความไม่ประมาท จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เตรียมย้ายเมืองหลวงไปจังหวัดเพชรบูรณ์ ชั่วคราว ฝ่ายฝึกหัดครูก็เตรียมย้ายไปหัวเมืองกันโกลาหล อาจารย์เกยูร ผลาชีวะ อาจารย์ใหญ่จากเชียงใหม่และข้าพเจ้านำนักเรียน ๖๐ คน ไปหลบภัยสอนกันที่จังหวัดลพบุรี ใช้ตึกโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยตึกหนึ่ง ซึ่งติดกับกองทหารลพบุรี เป็นที่สอนและเป็นหอพัก...โรงเรียนฝึกหัดครูลพบุรีมีอาจารย์เกยูร เป็นอาจารย์ใหญ่ อาจารย์สายภาณุรัตน์ จากโรงเรียนลพบุรีวิทยาลัยเป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่อีกตำแหน่งหนึ่ง ข้าพเจ้าเป็นครูน้อยเพียงคนเดียว พอถึงจังหวัดลพบุรีก็เริ่มสอนกันเลย..."

จึงนับว่านายมโนมีส่วนสำคัญในการย้ายนักเรียนส่วนหนึ่งจากโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาไปยังจังหวัดลพบุรี และตั้งเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูแห่งใหม่ที่มีชื่อว่าโรงเรียนฝึกหัดครูพิบูลวิทยาลัย ทำให้การศึกษาของนักเรียนฝึกหัดครูไม่ขาดตอน เมื่อสิ้นสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้ว ทางราชการหมดความจำเป็นที่จะคงโรงเรียนฝึกหัดครูนี้ไว้ จึงย้ายนักเรียนกลับมาเรียนที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาเช่นเดิม นายมโนจึงได้ย้ายกลับมาเป็นครูที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

เดิมโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยามีทั้งแผนกฝึกหัดครู และโรงเรียนมัธยมซึ่งมีอาจารย์ใหญ่ปกครองทั้ง ๒ แผนก ต่อมามีการยกฐานะแผนกฝึกหัดครูให้เป็นวิทยาลัย-

ครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาและให้แผนกมัธยมเป็นโรงเรียนสาธิต เมื่อนายมโนย้ายกลับมาดำรงตำแหน่งอาจารย์เอกและได้รับแต่งตั้งจากวิทยาลัยให้เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสาธิต ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๖ นายมโนได้ปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนสาธิตให้มีคุณภาพ ไม่เพียงแต่เป็นที่ฝึกปฏิบัติการวิชาชีพของนักเรียนฝึกหัดครู หากแต่ได้มีคุณภาพในระดับโรงเรียนมัธยมชั้นดีทั้งหลาย โดยได้ขอร้องให้ครูอาจารย์ที่สอนระดับฝึกหัดครูหมุนเวียนกันลงไปสอนในระดับมัธยมด้วย

เนื่องจากนายมโนเป็นครูที่เก่งในด้านการปกครองและกิจกรรม มีความเข้าใจในปัญหาของเด็ก สามารถแก้ปัญหาของนักเรียนจนเป็นที่ยอมรับนับถือกันทั่วไป เมื่อวิทยาลัยมีนักศึกษามากขึ้นและเปิดทำการสอนหลายรอบ นายมโนจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายปกครอง และในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสูง พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๗ นายมโนซึ่งเป็นหัวหน้าพร้อมด้วยคณาจารย์ฝ่ายปกครองของวิทยาลัยก็ได้ดูแลนักเรียนนักศึกษาจำนวนหลายพันคน และครูที่เข้ามาศึกษาอบรมภาคฤดูร้อนจำนวนพันกว่าคน ที่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างดุดัน แข็งขัน จนสามารถผ่านวิกฤติมาได้ แม้จะมีบาดเจ็บสูญเสียไปบ้างก็เล็กน้อยเหลือเกิน แสดงถึงความสามารถขันติธรรมอันสูงยิ่งของนายมโน และนายมโนก็ทำหน้าที่ฝ่ายปกครองจนกระทั่งเกษียณอายุราชการ

ด้านวิชาการ นายมโนมีผลงานในการแต่งตำราวิชาชุดครูมากมายตั้งแต่เข้ามาดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกอบรมครู กองส่งเสริมวิทยฐานะ กรมการฝึกหัดครู ตั้งแต่เริ่มตั้งกรมเป็นเวลาประมาณ ๕ ปี นายมโนได้มองเห็นปัญหาของครูประจำการซึ่งต้องศึกษาเพื่อพัฒนาวิชาชีพโดยการสอบวิชาชุดครู ตั้งแต่ครูมูล ครูประถมและครูมัธยม ในสมัยนั้นตำราหาได้ยากหรือมีก็ไม่ครบถ้วนตรงกับปัญหาหรือความต้องการของครู นายมโนต้องทำหน้าที่บรรยายในการอบรมครูด้วย จึงได้ร่วมกับเพื่อนครูแต่งตำราวิชาครูขึ้น คือ ร่วมกับนายถวิล สุริยนต์ นายอนิรุทธิ์ พันธ์พิทย์แพทย์ นายพิษณุ ชัชวาลย์ปรีชา และหม่อมราชวงศ์ทวีโภค เกษมศรี เรียกว่าคณะ ๕ อาจารย์ เป็นที่รู้จักของวงการครูทั่วประเทศเป็นอย่างดี เช่น

ชุดครูมูล ได้แก่ เรื่อง จะศึกษาวิชาครูมูลอย่างไรจึงจะได้ผลดีแน่นอน,

ประมวลความรู้ชุดครูมูล ๖ วิชา, ชุดครูมูลเฉพาะวิชาวิทยาศาสตร์

ชุดครูประถม ได้แก่ - ประมวลความรู้ชุดครูประถม ชุดวิชาครู ชุดวิทยาศาสตร์
- เขียนร่วมกับนายพร ทองพูนศักดิ์ และนายสวัสดิ์ บุษปาคม คือ สรุปชุดวิชาครูประถมแผนใหม่

ชุดครูมัธยม
- คณะ ๕ อาจารย์ และนายเทือก กุสุมา ณ อยุธยา ได้แก่ ประมวลความรู้ชุดครูมัธยมและวิทยาศาสตร์ชุดครูมัธยม
- ร่วมกับนายวิรุฬห์ สุวรรณกิตติ ดร.พิทักษ์ รักษพลเดช และนายชำเลือง วุฒิจันทร์ ได้แก่ คู่มือศึกษา-วรรณคดีไทยชุดภาษาไทยครูมัธยม และสังเขปวิชาภาษาไทยชุดครูมัธยม ภาควรรณคดีไทย
- คณะ ๕ อาจารย์ ร่วมกับนายปรีชา ศรีวาลัย คือ ประมวลความรู้วิชาชุดครูมัธยม ชุดภาษาอังกฤษ

เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้เปลี่ยนหลักสูตรฝึกหัดครูประถม (ป.ป.) มาเป็นประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) นายมโนได้ร่วมกับคณะเขียนตำราวิชาชุดครู ป.กศ. อีกเช่น

- ร่วมกับนายสนอง สุขสมาน นายพิษณุ ชัชวาลย์ปรีชา นายใย ยรรยง และ นายบุญศักดิ์ ขวัญเจริญ เขียนรวมวิชาชุด ป.กศ. วิชาครู สังคมศึกษา และภาษาไทย
- คณะ ๕ อาจารย์ร่วมกับ ดร.พิทักษ์ รักษพลเดช เขียนประมวลความรู้วิชาครู ป.กศ. ชุดวิทยาศาสตร์และชุดวิชาครู
- คณะ ๕ อาจารย์ร่วมกับนายปรีชา ศรีวาลัย เขียนประมวลความรู้วิชาครู ป.กศ. ชุดภาษาอังกฤษ

นอกจากเขียนตำราวิชาชุดครูแล้ว นายมโนยังได้ร่วมกับ ดร.พิทักษ์ รักษพลเดช แต่งแบบเรียนวิทยาศาสตร์สำหรับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาด้วย คือ แบบสอน

อ่านวิทยาศาสตร์เบื้องต้น สำหรับชั้นประถมปีที่ ๑, ๒ แบบเรียนวิทยาศาสตร์เบื้องต้น สำหรับชั้นประถมปีที่ ๓, ๔, ๕, ๖, ๗ และแบบเรียนวิทยาศาสตร์สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๓

งานวิจัย - ในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕ นายมโนได้ร่วมทำงานวิจัยให้แก่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาหลายเรื่อง เช่น ความต้องการของผู้สำเร็จการศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๕ คุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดี การวิเคราะห์ความประพฤติของนักเรียน พ.ศ. ๒๕๑๕ และลักษณะของครูที่สังคมต้องการ เป็นต้น

ด้านกิจกรรมพัฒนาการศึกษา นายมโนก็ช่วยราชการในหน้าที่สำคัญต่างๆ ตลอดมา เช่น

พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๔๙๘ กรรมการและเลขานุการโครงการพัฒนาการศึกษาจังหวัดชลบุรี

พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๐๔ เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ ในการทำสำมะโนประชากรของสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๘ เจ้าหน้าที่สวัสดิการในการประชุมเกี่ยวกับการศึกษานานาชาติ ณ ศาลาสันติธรรม หลายครั้ง

พ.ศ. ๒๔๙๘-๒๕๐๔ ผู้ให้การอบรมวิชาชุดครู พ.กศ., พ.ม. และกรรมการสอบวิชาชุดครู พ.กศ. วิชาวิทยาศาสตร์

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ ตริตาภรณ์ช้างเผือก ตริตาภรณ์มงกุฎไทย และเหรียญจักรพรรดิมาลา

นายมโนสมรสกับนางสาวทวีลดา กิ่งศักดิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีบุตร ๔ คน คือ นายภราดร นางสาวจอมขวัญ นายศิพพร และนางสาวเฟื่องเพชร กฤษณจินดา

หลังจากเกษียณอายุราชการแล้ว นายมโนก็ยังเป็นกรรมการตรวจข้อสอบวิชาชุดครูอยู่ และไปสอนพิเศษที่มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยอีก ๒ ปี หลังจากนั้นได้ดำรงชีวิตเรียบง่ายอยู่กับบ้าน ขี่จักรยานออกกำลังกายไปตามถนนและซอยต่าง ๆ ใกล้

บ้านเป็นประจำ จนอายุ ๘๐ ปี ได้ประสบอุบัติเหตุ ถูกรถยนต์เฉี่ยวชนจึงเสียชีวิต ต่อมามีอาการของโรคสมองฝ่อ ร่างกายอ่อนแอลง เส้นโลหิตในสมองตีบ และถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ สิริอายุได้ ๘๘ ปี ๔ เดือน ๕ วัน

นางสาวจอมขวัญ กฤษณจินดา ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายจรูญ มิลินทร์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

มโน กฤษณจินดา. **บันทึกส่วนตัว.** (ไม่ปรากฏวันเดือนปีที่เขียน)

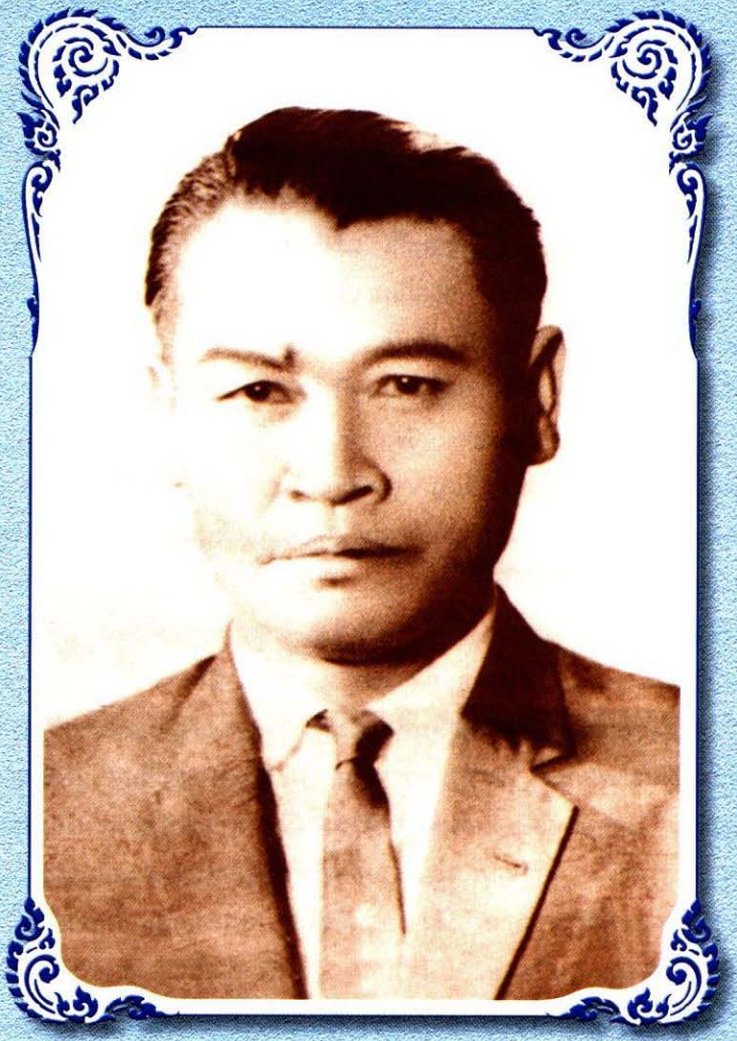
นายไกร ศรีศักดา

พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๕๓๖

นายไกร ศรีศักดา เกิดเมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐ ที่บ้านตำบลศรีจันทร์ (ปัจจุบันคือ ตำบลมดแดง) อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบุตรคนที่ ๔ ของนายกล้าย นางเหรียญ ศรีศักดา มีพี่ ๓ คน คือ นางเกลื่อน สุทธิพันธ์ (ถึงแก่กรรม) นางกร่าย ทองประสี (ถึงแก่กรรม) นางกร่วน วงศ์สวัสดิ์ (ถึงแก่กรรม) มีน้อง ๔ คน คือ นายกรี นายกริส นางกรีก ทองโสภา และนายสวัสดิ์ (ถึงแก่กรรม) บิดามารดาประกอบอาชีพทำนา

การศึกษาเบื้องต้นเรียนจบชั้นประโยคประถมศึกษาจากโรงเรียนวัดศรีจันต์แล้ว พ.ศ. ๒๔๗๓ เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนประจำจังหวัดสุพรรณบุรี "กรรณสูตศึกษาลัย" สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ด้วยความเป็นคนขยัน เรียนหนังสือเก่ง ขอบศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เมื่อเข้าเป็นครูแล้วจึงสมัครสอบวิชาชุดครู สอบได้ประโยคครูพิเศษมูล (พ.) สอบได้ประโยคครูพิเศษประถม (พ.ป.) และสอบได้ประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ต่อมาสมัครเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำเร็จได้รับปริญญานิติศาสตรบัณฑิต

นายไกรเข้าเป็นครูครั้งแรกที่โรงเรียนเติมวิทยา อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ ในปีต่อมาย้ายไปเป็นครูที่โรงเรียนประจำอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ปัจจุบันคือ โรงเรียนหล่มศักดิ์วิทยาคม นายไกรรับราชการครูอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์มาตลอด หลังจากนั้นจึงย้ายกลับมาเป็นครูที่โรงเรียนกรรณสูตศึกษาลัย อันเป็นบ้านเกิดใน พ.ศ. ๒๔๙๑ ระหว่างนี้ได้ไปช่วยราชการที่สำนักงานเลขานุการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ด้วย ต่อมา พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้ลาออกจากข้าราชการครูเพื่อไปสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ไม่ประสบความสำเร็จ แล้วกลับเข้ามาเป็นครูที่โรงเรียนสหวิทย์ (ปัจจุบันคือ โรงเรียนสหวิทย์พาณิชยการ) อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี หลังจากนั้นก็กลับเข้ารับราชการอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นครูใหญ่โรงเรียนศรีรัตนมหาธาตุ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัด

นายไกร ศรีศักดา

พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๕๓๖

สุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ และย้ายไปเป็นครูใหญ่โรงเรียนเมธาวิทยา อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘

นายไกรประกอบวิชาชีพครูด้วยความขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบสูง เคร่งครัดในเรื่องระเบียบวินัย แต่ใจดีมีเมตตาจึงเป็นที่เคารพนับถือของศิษย์จนได้รับฉายาว่า **ครูไกรใจดี** วิชาที่สอนคือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในระหว่างที่รับราชการครูมีความสนใจการเมืองจึงลาออกจากราชการสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสุพรรณบุรีถึง ๕ สมัย แต่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง ด้วยความมีใจรัก มุ่งมั่นในเรื่องการเมือง ต่อมาจึงสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นนักการเมืองระดับท้องถิ่น ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี ๕ สมัย เป็นสมาชิกสภาจังหวัดสุพรรณบุรี ๔ สมัย และยังได้ประกอบวิชาชีพทนายความ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๓๓

ความสามารถพิเศษของนายไกรที่ปรากฏอย่างชัดเจนคือ ความสามารถด้านการแต่งคำประพันธ์ ได้เรียบเรียงหนังสือไว้หลายเล่ม เช่น เกิดดอนเจดีย์ กรุงศรีอยุธยาแห่งความหลัง และอังกฤษสนุก เป็นต้น นามปากกาที่ใช้ คือ ***ภารตี*** หนังสือเรื่อง **เกิดดอนเจดีย์** ผลงานการศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงของนายไกร รวบรวมจัดพิมพ์ไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นหนังสือขนาด ๑๖ หน้ายก ความยาว ๓๐๐ หน้า เนื้อหาสาระเป็นประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา เริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) จนถึงสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเฉพาะได้บันทึกหลักฐานประวัติศาสตร์โบราณคดีสำคัญเรื่องเกี่ยวกับการค้นพบเจดีย์ยุทธหัตถี ตลอดจนความเป็นมาของการบูรณะและการจัดงานฉลองอนุสรณ์ดอนเจดีย์

นายไกรเป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิตสูง ได้ใช้วิชาความรู้ที่ศึกษาค้นคว้ามาอย่างคุ้มค่า ตลอดระยะเวลาทั้งวิชาชีพครู นักการเมืองท้องถิ่น และอาชีพทนายความ ความเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม แน่วแน่มั่นคงในมาตรฐานจรรยาบรรณวิชาชีพ จึงทำให้ได้รับการยกย่องสรรเสริญอยู่เสมอ

พลเอกธีรเดช มีเพียร ผู้เคยดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงกลาโหม ศิษย์เก่าโรงเรียนกรรณสูตศึกษาลัย ได้เขียนระลึกถึงคุณงามความดีไว้ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนายไกร ศรีศักดา ความตอนหนึ่งว่า

"เมื่อพูดถึงความจำ ดูเหมือนว่าครูไกรท่านจำชื่อและลักษณะพิเศษของศิษย์ได้ทุกรุ่น และเกือบทุกคนถือว่าท่านให้ความรักและความเอาใจใส่ต่อนักเรียนอย่างแท้จริง นอกจากคุณครูไกรจะรักนักเรียนศิษย์ของท่านแล้ว ท่านยังรักโรงเรียนของเราและรักชาติอย่างมากอีกด้วย เช่น แต่งเพลงดอนเจดีย์ และเพลงปลุกใจอื่นๆ และทราบว่าคุณครูไกรได้เขียนบทความ สารคดี และนวนิยาย ลงในหนังสือพิมพ์รายวัน รายสัปดาห์ ซึ่งล้วนแต่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านทั้งสิ้นโดยสรุป คุณครูไกร ศรีศักดา เป็นผู้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูอย่างแท้จริง มีความประพฤติและการปฏิบัติดี มีอารมณ์ขัน ร่าเริงและเยือกเย็น เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ทุกคน"

นายสุวิทย์ วิสุทธิสิน ผู้เคยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมพลศึกษา ได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันความตอนหนึ่งว่า

"คุณครูไกร ศรีศักดา คุณครูประจำชั้นของเราเมื่อ ๔๐ ปีเศษที่ผ่านมา ผมไม่ทราบว่าท่านบรรจุเข้ารับราชการครูที่โรงเรียนกรรณสูตศึกษาลัยตั้งแต่เมื่อใด ผมรู้จักท่านเมื่อผมเข้ามาศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่โรงเรียนนี้ ขณะนั้นพวกผมกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ปีการศึกษา ๒๔๙๖ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียนสมัยนั้น ผมจำได้ว่าท่านเป็นครูที่เคร่งครัดระเบียบวินัยมาก มีความรับผิดชอบสูง แกร่งและเข้มแข็งในเชิงความเป็นผู้นำ อ่อนหวานและมีอารมณ์ขันเสมอในขณะปฏิบัติหน้าที่การสอน มรดกที่พวกเราได้รับจากท่านน่าจะแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ ค่าของความเป็นคนประการหนึ่ง และความเป็นผู้รอบรู้ในวิชาชีพอีกประการหนึ่ง คุณครูให้ความรักความเมตตากับพวกเราเป็นอย่างมาก ท่านไม่เคยลงโทษพวกเราด้วยการเฆี่ยนตี ท่านบอกว่าการกระทำอย่างนี้เป็นการไม่ให้เกียรติมนุษย์ด้วยกัน เพราะมนุษย์สามารถชี้แนะว่ากล่าวตักเตือนให้เป็นผู้รู้ดีรู้ชอบได้"

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน คือ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย

นายไกรสมรสกับนางสาวพรพันธุ์ แซ่เตีย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ มีบุตร ๗ คน คือ นางเพ็ญสิน กมลประภา นางชูรัตน์ นุชประไพ นางยาใจ หงษ์สวัสดิ์ นางเจริญพร เคลือบมงคล พันโทเกรียงศักดิ์ นายวรพันธุ์ และนายอนุสรณ์ ศรีศักดา

นายไกรป่วยเป็นโรคมะเร็งปอด เข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลและถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาลจังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ สิริอายุได้ ๗๖ ปี ๔ เดือน ๒ วัน

นายเจริญพร เคลือบมงคล, นายสมบัติ จำปาเงิน ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายยุทธ โตอดิเทพย์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนายไกร ศรีศักดา ณ เมรุวัดไชนาวาส จังหวัดสุพรรณบุรี วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๖.

ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์ฟุ้งเฟื่อง เครือตราชู
พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๕๔๖

ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์ฟุ้งเฟื่อง เครือตราชู เกิดเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ที่ตำบลบ่อพลับ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นบุตรคนที่ ๔ ของขุนมนัสเนติ (มนัส เครือตราชู) กับนางมนัสเนติ (ดำ เครือตราชู) มีพี่ ๓ คน คือ พลเรือโทโกเมท นางกัลยา สมหวัง รองศาสตราจารย์เฟื่องฟุ้ง (ถึงแก่กรรมทั้งหมด) มีน้อง ๒ คน คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์มงคล (ถึงแก่กรรม) และนายพล เครือตราชู

ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนประชาบาล วัดยางทอง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ซึ่งอยู่ใกล้บ้านคุณปู่ จบชั้นประโยคประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๙ แล้วเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนวรนารีเฉลิม ซึ่งเป็นโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสงขลา จบชั้นมัธยมปีที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๗๗ แล้วสอบได้ทุนเล่าเรียนของจังหวัดเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ จังหวัดพระนคร จบชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ (ชาย) พ.ศ. ๒๔๗๙ พร้อมทั้งสามารถสอบได้ประกาศนียบัตรประโยคครูมูลและประโยคครูประถม จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (อ.บ.) และประโยคครูมัธยม (ป.ม.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ต่อมาภายหลังจากรับราชการได้ระยะหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ก็สอบได้รับทุนมูลนิธิฟุลไบร์ท ไปศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย (Teacher's College Columbia University, New York) ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับปริญญา M.A. in Teaching English as a Foreign Language เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับคัดเลือกให้ไปศึกษาต่อระดับปริญญาเอกที่ Indiana University เมือง Bloomington มลรัฐ Indiana ประเทศสหรัฐอเมริกา และได้รับปริญญา Ed.D. in Teaching and Linguistics เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓

ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องเข้ารับราชการในตำแหน่งอาจารย์ตรี โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ สอนวิชาภาษาอังกฤษ สอนอยู่ไม่นาน เมื่อเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาได้ย้ายหลบภัยออกไปต่างจังหวัดหลายจังหวัด ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องได้เลือกไปสอนที่จังหวัดราชบุรี เพื่อจะได้กลับบ้านที่

ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์ฟุ้งเฟื่อง เครือตราชู

พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๕๔๖

จังหวัดสงขลาได้สะดวก หลังสงครามสงบโรงเรียนก็ย้ายกลับมาที่เดิม ต่อมาโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาได้ตั้งแผนกฝึกหัดครูมัธยมขึ้น จึงได้รับมอบหมายให้สอนภาษาอังกฤษ ครั้นแผนกฝึกหัดครูมัธยมได้ยกฐานะเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในปัจจุบัน) ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกวิชาภาษาอังกฤษ

นโยบายการศึกษาของประเทศในขณะนั้น มุ่งขยายจำนวนผู้จบการศึกษาระดับปริญญาให้มากขึ้น รัฐบาลจึงขยายจำนวนวิทยาลัยวิชาการศึกษาเพิ่มขึ้นอีกหลายวิทยาเขต ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องได้รับการทาบทามให้ไปเป็นรองอธิการหลายครั้ง แต่เนื่องจากเป็นผู้ที่มีนิสัยไม่ทะเยอทะยานแสวงหาหรือไขว่คว้าในเรื่องใดๆ มีความพอใจในสิ่งที่ตนมีตนเป็น และทำหน้าที่อย่างดีที่สุดเสมอมา จึงปฏิเสธที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นรองอธิการ แต่ต่อมาเมื่อถูกคัดเลือกให้ไปอบรมวิชาทางการบริหาร และได้รับการขอร้องจากผู้ใหญ่ จึงจำต้องรับเป็นรองอธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษาพระนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ และใน พ.ศ. ๒๕๑๗ วิทยาลัยวิชาการศึกษาได้รับการยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ **ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องจึงเป็นรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน เป็นคนแรก** จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๘ เมื่อครบวาระในตำแหน่งผู้บริหาร จึงกลับมาทำหน้าที่เป็นผู้สอนในตำแหน่งศาสตราจารย์พิเศษ ระดับ ๙ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน จนเกษียณอายุราชการ

ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องเป็นปูชนียบุคคลของวงการศึกษาไทย ที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมควรค่าแก่การถือเป็นแบบอย่าง ทั้งด้านการเป็นครู การเป็นผู้บริหาร การครองตนและการครองงาน เพราะตลอดชีวิตประกอบแต่คุณงามความดี มีความเมตตาต่อศิษย์และบุคคลทั่วไป ไม่เคยด่างพร้อยในเรื่องการทุจริตประพฤติมิชอบ หรือการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

เมื่อเป็นอาจารย์ผู้สอน ก็ถึงพร้อมด้วยความรู้ความสามารถ เป็นผู้ที่เสียสละอุทิศเวลากำลังกายและสติปัญญาในการสอนศิษย์ สอนทั้งด้านความรู้และความประพฤติอย่างครบถ้วน ในเรื่องนี้นางปรียา พินธุพันธ์ ผู้เคยเป็นนิสิตปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ ได้เขียนถึงศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องไว้ตอนหนึ่งว่า

"ท่านเป็นอาจารย์ที่ตรงต่อเวลา จัดลำดับการสอนอย่างมีระบบระเบียบทำให้จดบันทึกได้ง่าย สมัยก่อนการเรียนอาศัยการจดเป็นสำคัญ ไม่มีหนังสือเป็นเล่มๆ หรือจะถ่ายเอกสารเหมือนสมัยนี้ไม่ได้ อาจารย์จะบรรยายและเขียนข้อความสำคัญๆ ให้นิสิตจดตามได้ทันและครบถ้วน นอกจากนี้นอกห้องบรรยาย อาจารย์ยังให้โอกาสนิสิตซักถามข้อสงสัยต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง มีความเมตตาให้คำปรึกษาอย่างเป็นกันเอง เคยเรียนวิชา Morphology ระดับปริญญาตรีกับอาจารย์ ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจและประทับใจในการสอนของอาจารย์เป็นอย่างมาก อาจารย์บรรยายเสร็จก็จะมีแบบฝึกหัดให้วิเคราะห์ภาษาอีก ทำให้รู้สึกสนุกและเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้น ต่อมาได้เรียนกับอาจารย์ในระดับประกาศนียบัตรชั้นสูงอีกในวิชา Syntax อาจารย์ให้วิเคราะห์สร้างภาษาอังกฤษเปรียบเทียบกับภาษาไทย โดยให้นิสิตหาตัวอย่างมาวิเคราะห์เปรียบเทียบเอง ซึ่งทำให้น่าสนใจมาก แม้เวลาจะผ่านมาหลายปีแล้วแต่ทุกอย่างยังอยู่ในความทรงจำเสมอ"

ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องมีผลงานการเขียนหนังสือประกอบการเรียนการสอนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษหลายเล่ม ที่สำคัญเช่น ภาษามลายูในสี่จังหวัดภาคใต้ หนังสือคู่มือครูในการออกเสียงภาษาไทยแก่ผู้พูดภาษามลายู วิเคราะห์ตัวอักษรไทย A Contrastive Study of Phonology for Pedagogical Applications. เป็นต้น

เมื่อเป็นผู้บริหารก็ได้รับความเคารพยำเกรงจากผู้ใต้บังคับบัญชาและนิสิตนักศึกษา เพราะท่านเป็นผู้บริหารที่มีคุณธรรมน้ำใจ ให้ความรักความเมตตาแก่ทุกคน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบสูง มีความละเอียดถี่ถ้วน มีระเบียบในการทำงาน งานทุกอย่างที่ทำจะมีการวางแผน เลือกวิธีการทำงาน จัดลำดับความสำคัญ จัดระเบียบให้กับตนเองในการทำงาน

ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องเป็นผู้ที่สนใจศึกษาธรรมะและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง จนมีความรู้อย่างลึกซึ้งและเกิดความศรัทธาอย่างแรงกล้า อันเนื่องจากในเยาว์วัยได้ใกล้ชิดและซึมซับความศรัทธาในพุทธศาสนาจากครอบครัวและสิ่งแวดล้อมดังบันทึกชีวิตวัยเด็ก ตอนหนึ่งว่า

"...ชีวิตเมื่อเด็ก ๆ มีแต่สนุกสนาน กินและเล่น ไม่ถูกเร่งรัดให้เรียนหนังสือ ไม่ต้องเรียนพิเศษ ไม่ต้องกวดวิชาเพื่อจะเข้าเรียน...ที่เล่นที่โปรดปราน ไม่ใช่สนามเด็กเล่น

แต่คือลานวัด เพราะบ้านคุณปู่ คุณย่าอยู่หน้าวัดมัชฌิมาวาส (วัดกลาง) ซึ่งเป็นวัดหลวงของจังหวัด วัดในสมัยนั้นดูกว้างขวางร่มรื่นด้วยต้นไม้ใหญ่ มีต้นสมอ ซึ่งเมื่อถึงฤดูมีดอกจะมีกลิ่นตุๆ โชยไปถึงบ้าน มีต้นไทร มีต้นจันทร์และอื่นๆ อีกหลายอย่าง ข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ วัยเดียวกันเล่นกันทั้งวัน เหนื่อยก็พัก หิวก็กลับบ้านกินข้าว และก็กลับไปเล่นใหม่ รู้จักพระในวัดเกือบทั้งวัด วิ่งขึ้นวิ่งลงกุฏิต่างๆ โดยเฉพาะในวันเสาร์และวันสำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งหมายความว่าในวันนั้นจะได้กินอาหารและขนมอร่อยๆ เป็นพิเศษ หลังจากที่พระฉันเสร็จแล้ว รู้จักที่จะรับศีลอุโบสถมาตั้งแต่เด็ก ๆ ที่บ้านคุณปู่ คุณย่า จะนิมนต์พระมาที่บ้านทุกวันพระเพื่อให้คุณทวดได้รับศีลรับพร ลูกหลานในละแวกเดียวกันก็จะทำอาหารมาถวายสังฆทานและถือเป็นวันถือศีลแปด จึงได้รับศีลแปดตามผู้ใหญ่ไปด้วย เพียงเพื่อจะได้มีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นอยู่ตามปกติและรู้สึกสนุกไปด้วย...."

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้เสนอและได้รับอนุมัติให้เปิดสอนวิชาพุทธศาสน์ เป็นวิชาเลือกในภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์ โดยศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องเป็นผู้สอนเอง ซึ่งต่อมาได้เปิดสอนวิชานี้ในวิทยาเขตอื่น ๆ อีก นับเป็นผู้ริเริ่มการสอนวิชาพุทธศาสน์ และการนำนิสิตนักศึกษาไปศึกษาพุทธศาสนานอกสถานที่เป็นคนแรก โดยได้นำนิสิตนักศึกษาไปศึกษาและปฏิบัติธรรมปีละ ๒ ครั้ง ณ สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นเจ้าอาวาสของพุทธสถานนี้ การศึกษาพุทธศาสนาภาคสนามเช่นนี้ทำให้นิสิตนักศึกษามีความเข้าใจในพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และเกิดความซาบซึ้งในพระธรรมมากขึ้น

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ ประถมาภรณ์ช้างเผือก ประถมาภรณ์มงกุฎไทย และเหรียญจักรพรรดิมาลา

หลังเกษียณอายุราชการ ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องได้ปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสอนวิชาพุทธศาสน์ให้แก่นิสิตนักศึกษา โดยไม่รับค่าตอบแทน เพราะถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่ง ได้สร้างบ้านพักในสวนโมกขพลารามชื่อ **บ้านเครือตราชู** เพื่อเป็นที่พำนักในการปฏิบัติธรรม ได้ช่วยท่านพุทธทาสถอดเทป แปลธรรมะของท่านพุทธทาสเป็นภาษาอังกฤษ ช่วยบัญญัติคำสอนแก่พุทธศาสนิกชน เป็นต้น

ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ **เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา** ถึงงานพูดแล้วเป็นหนังสือว่า ท่านได้พูดและพิมพ์เป็นหนังสือไว้มากมายหลายเล่ม เช่น บรมธรรม มหิดลธรรม ฆราวาสธรรม เป็นต้น และกล่าวตอนหนึ่งถึงศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องว่า

"...ตอนนี้เกือบไม่จำเป็นจะต้องมาที่นี่แล้วเพราะไปหาอ่านเองได้ มีสมบูรณ์ที่สุดแล้ว ไม่ต้องมาก็ได้ แต่อาจารย์ฟุ้งเฟื่องยังไม่ยอม ยังมา มาทุกปี..." ซึ่งคำพูดดังกล่าวสร้างความปิติและภาคภูมิใจแก่ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องอย่างยิ่ง

ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องมีหน้าตาอิ่มเอิบ แจ่มใส ไม่มีโรคภัยที่ร้ายแรงเบียดเบียน ด้วยผลจากการปฏิบัติธรรมและการมีจิตใจที่ดีงาม จะมีแต่ความเสื่อมทางสายตาที่ทำให้ไม่สามารถอ่านหนังสือได้เหมือนเมื่อก่อน ท่านได้พูดเสมอว่า หากต้องอยู่ต่อไปขอมีอายุเพียง ๘๐ ปี ก็พอ และขอให้อวัยวะทุกๆ ส่วนในร่างกายไปพร้อมๆ กัน อย่าอยู่โดยมีอวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดใช้ไม่ได้เลย ศาสตราจารย์ฟุ้งเฟื่องได้ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคปอดบวมเมื่อ วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ สิริอายุได้ ๘๓ ปี ๔ เดือน ๒๕ วัน

รองศาสตราจารย์ ฉะอ้อน วิสุทธิมรรค, นางปรียา พินธุพันธ์ ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายธเนศ ขำเกิด ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ดร.ฟุ้งเฟื่อง เครือตราชู ป.ช., ป.ม. ณ เมรุวัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๖.

ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์มัลลิกา เภาพิจิตร

พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๕๕๔

ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์มัลลิกา เภาพิจิตร

พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๕๔๔

ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์มัลลิกา เภาพิจิตร เกิดเมื่อ วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ที่บ้านตำบลรองเมือง อำเภอปทุมวัน จังหวัดพระนคร เป็นบุตรคนที่สองของนายเชาวน์กับนางจู เภาพิจิตร มีพี่น้องรวม ๗ คน มีพี่สาวคนเดียว คือ นางสาวจำนง และน้องอีก ๖ คน คือ นางสมศรี แพรัตกุล (ถึงแก่กรรม) ศาสตราจารย์ สมจิต ธนสุกาญจน์ แพทย์หญิง สมใจ อัศวมณี นายไพบูลย์ (ถึงแก่กรรม) พลอากาศตรี นายแพทย์ไพโรจน์ และนางวาณี วัลยะเสวี

การศึกษาในระดับประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๗๐ เรียนที่โรงเรียนอรุณเสริมวิทยา พ.ศ. ๒๔๗๒ ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนเยนเฮย์เมมโมเรียล (Jane Hayes Memorial) จบชั้นประโยคประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๗๔ เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๔ ศึกษาต่อคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (อ.บ.) พ.ศ. ๒๔๘๙ สำเร็จประโยคครูพิเศษมัธยม พ.ศ. ๒๔๙๕ สอบได้ทุนฟุลไบร์ท (Fulbright) ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย (Columbia University) ประเทศสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๔๙๗ สำเร็จปริญญาโท (M.A.) ทางด้านอักษรศาสตร์และการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๐๔ ได้รับทุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเพื่อศึกษาต่อระดับปริญญาเอก ได้รับปริญญา Doctor of Education จากมหาวิทยาลัยอินเดียนา (Indiana University)

ศาสตราจารย์มัลลิกา เริ่มรับราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ที่โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม ดำรงตำแหน่งอาจารย์ตรี ต่อมา พ.ศ. ๒๔๙๒ ย้ายไปรับราชการที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา สอนวิชาภาษาอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๙๕ - ๒๔๙๗ ลาไปศึกษาต่อปริญญาโท แล้วกลับมาสอนที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และเป็นอาจารย์สอนแผนกฝึกหัดครูมัธยม โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาด้วยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ ในปีนั้นกระทรวงศึกษาธิการประกาศโอนแผนกฝึกหัดครูมัธยม โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ซึ่งเดิมสังกัดกรมวิสามัญศึกษาไปสังกัดกรมการฝึกหัดครู และยกฐานะแผนกฝึกหัดครูมัธยม

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน ศาสตราจารย์มัลลิกา เป็นอาจารย์รุ่นแรกคนหนึ่งของวิทยาลัยนี้ พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้ดำรงตำแหน่งอาจารย์โท วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน พ.ศ. ๒๕๐๑ ลาไปศึกษาต่อปริญญาเอก ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา

พ.ศ. ๒๕๐๔ สำเร็จการศึกษาปริญญาเอก กลับเข้ารับราชการ ณ ที่เดิม พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์เอก เป็นหัวหน้าแผนกวิชาการศึกษา รับผิดชอบงานการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ส่วนวิชาที่สอนประจำ คือ วิชาการมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นวิชาหลักหรือวิชาบังคับที่นิสิตนักศึกษาทุกคนต้องเรียน วิชาที่สอนอีกวิชาหนึ่ง คือ วิชาการวัดและประเมินผลการศึกษา ซึ่งเป็นวิชาที่ศาสตราจารย์มัลลิกามีความเชี่ยวชาญ ในขณะนั้นทางวิทยาลัยเปลี่ยนวิธีการให้คะแนนนิสิตนักศึกษาโดยการตัดเกรดแบบ T-Score อาจารย์ผู้สอนบางคนคับข้องใจไม่เข้าใจเรื่องการวัดผลแบบใหม่ ศาสตราจารย์มัลลิกาให้ความช่วยเหลืออธิบายวิธีการวัดผล ทำให้เพื่อนอาจารย์เข้าใจทำคะแนนได้ และยังสามารถถ่ายทอดวิธีการวัดผลให้ผู้อื่นได้อีก นอกจากนี้ ศาสตราจารย์มัลลิกายังทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับคณะวิชาวิจัยการศึกษาอีกด้วย

พ.ศ. ๒๕๐๙ ศาสตราจารย์มัลลิกาได้รับเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับทุนรัฐบาลฝรั่งเศสไปศึกษาและดูงานการบริหารการศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศส เป็นเวลา ๖ เดือน และในปีนี้ ศาสตราจารย์มัลลิกาได้รับเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการเป็นรองศาสตราจารย์ ของวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน

ศาสตราจารย์มัลลิกาปฏิบัติงานในหน้าที่ราชการด้วยความขยันขันแข็งเอาใจใส่ในหน้าที่การงานอย่างจริงจังและจริงใจ มีความเจริญก้าวหน้า พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้เลื่อนตำแหน่งทางวิชาการเป็น ศาสตราจารย์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน ในปีนี้เป็นปีที่วิทยาลัยวิชาการศึกษามีความเปลี่ยนแปลง คือ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตรได้รับสถาปนาเป็น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (มศว.ประสานมิตร) วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน ซึ่งเป็นวิทยาเขตหนึ่ง ก็ได้รับยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน (มศว. ปทุมวัน) สำหรับ ศาสตราจารย์มัลลิกา ได้รับแต่งตั้งเป็นคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และได้รับ

ความไว้วางใจจากคณะอาจารย์ให้รับหน้าที่ประธานสภาคณาจารย์ชุดแรกของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน เพราะเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมที่สุด

ศาสตราจารย์มัลลิการับตำแหน่ง คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร อยู่เพียง ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีคนแรกของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน อันเป็นตำแหน่งผู้บริหารสูงสุดของสถาบันการศึกษาที่ ศาสตราจารย์มัลลิกา ทำงานมาแต่แรกเริ่ม ศาสตราจารย์มัลลิกาได้บริหารงานอย่างเต็มความสามารถที่จะพัฒนามหาวิทยาลัยทั้งด้านปริมาณและคุณภาพตลอดจนบุคลากรของมหาวิทยาลัย ในระยะนั้นงานด้านวิชาการของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน มีความโดดเด่นเป็นพิเศษในด้านการสอนภาษาอังกฤษ รวมทั้งภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน ศาสตราจารย์มัลลิกาทำหน้าที่ผู้บริหารด้วยความเชื่อมั่น กล้าตัดสินใจ และมีวิสัยทัศนกว้างไกล มุ่งมั่นที่จะขยายอาคารเรียนของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ศาสตราจารย์มัลลิกา อยู่ในตำแหน่งรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ครบวาระใน พ.ศ. ๒๕๒๐ และได้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งศาสตราจารย์ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จนเกษียณอายุราชการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔

ศาสตราจารย์มัลลิกาเป็นผู้มีรูปร่างหน้าตางดงาม ใจเย็น สุขุม พูดน้อย บุคลิกสง่างาม น่าเกรงขาม ทำสิ่งใดมีความตั้งใจจริง เป็นอาจารย์ที่เก่งภาษาอังกฤษ สอนดี สอนเก่ง มีความรู้ความสามารถรอบด้าน ทันต่อเหตุการณ์ เป็นนักวิชาการที่น่าเลื่อมใส เป็นที่ประทับใจของศิษย์ ในด้านการบริหาร ศาสตราจารย์มัลลิกาเป็นผู้บังคับบัญชาที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและเมตตาธรรม แม้จะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง แต่ก็รับฟังความเห็นของผู้อื่นเสมอ ให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงานและนิสิตนักศึกษาเป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านวิชาการหรือปัญหาส่วนตัว เมื่อมีงานใหม่ทุกครั้ง ผู้บังคับบัญชาจะแต่งตั้งให้ศาสตราจารย์มัลลิกา เป็นผู้บุกเบิกรับผิดชอบหรือเป็นหัวหน้างานคนแรกเสมอ ศาสตราจารย์มัลลิกาเป็นผู้บริหารที่มีความสามารถกล้าคิดกล้าทำได้พัฒนางานทุกด้านให้มีคุณภาพทั้งด้านวิชาการตลอดจนสวัสดิการของพนักงาน จึงเป็นที่รักนับถือของบรรดาอาจารย์และผู้ร่วมงานทุกคนดังที่รองศาสตราจารย์

ดร.ชมพันธ์ กุญชร ณ อยุธยา ผู้เคยเป็นรองอธิการบดีคนหนึ่ง (พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๖) ได้เขียนยกย่องชมเชยไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์มัลลิกา เภาพิจิตร ตอนหนึ่งว่า

"ศาสตราจารย์มัลลิกา เภาพิจิตร เป็นผู้บังคับบัญชาที่พวกเราทุกคนรักและเคารพเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านได้แสดงถึงความเป็นผู้นำที่กล้าหาญ และให้ความเมตตาสนิทสนมเป็นกันเองกับผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างสม่ำเสมอ เสมือนหนึ่งเป็นครอบครัวเดียวกัน ทำให้พวกเรารู้สึกอบอุ่นและทำงานด้วยความรักและความสบายใจด้วยศรัทธาที่มีต่อท่านรองอธิการบดีของเรา"

ศาสตราจารย์มัลลิกาได้รับความสะเทือนใจเป็นอย่างมากในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดี เป็นที่ทราบดีว่าในระยะนั้น ปีหนึ่ง ๆ มีบัณฑิตสำเร็จการศึกษาประมาณปีละ ๓๐๐-๔๐๐ คน ต่างได้ไปทำประโยชน์ต่อประเทศชาติ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ก็เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง แต่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน มีอาคารเรียนบางหลังเก่าและทรุดโทรม เพราะใช้งานมานาน สมควรที่จะมีอาคารเรียนใหม่แทนอาคารเก่าเพื่อให้ใช้งานได้เต็มที่ ศาสตราจารย์มัลลิกาได้พยายามจัดของบประมาณ และได้รับอนุมัติจากสำนักงบประมาณแผ่นดินให้ก่อสร้างอาคาร มีการประกวดราคาและกำลังจะดำเนินการก่อสร้าง แต่มีคำสั่งจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในขณะนั้นให้ระงับการก่อสร้างอย่างกะทันหัน เพราะทางมหาวิทยาลัยมีนโยบายที่จะไปสร้างมหาวิทยาลัยใหม่รวมวิทยาเขตส่วนกลางอยู่ที่อำเภอวังน้อย การก่อสร้างอาคารของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จึงต้องมีอันล้มเลิกไปเพื่อรอมหาวิทยาลัยแห่งใหม่ แต่ในที่สุดทางมหาวิทยาลัยกลางก็ไม่ได้รับอนุมัติให้ซื้อที่ดินที่อำเภอวังน้อย เมื่อไม่มีการก่อสร้าง งบประมาณของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวันต้องคืนกลับให้สำนักงบประมาณตามเดิม ความหวังที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จะได้อาคารใหม่จึงเป็นอันล้มเหลว ทำให้ศาสตราจารย์มัลลิกาเสียใจและผิดหวังมาก ต่อมามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ได้สลายตัวไปรวมกับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วิทยาเขตกลาง เมื่อสิ้นแผนพัฒนาการศึกษาอุดมศึกษาระยะที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๓๖)

ศาสตราจารย์มัลลิกาเป็นตัวอย่างที่ดีที่น่าสรรเสริญประกอบแต่คุณความดี ทุ่มเทชีวิตจิตใจเพื่องานด้วยความเสียสละ รองศาสตราจารย์ สีอุไร จิปิภพ อาจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน และ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้เขียนขึ้นขมระลึกถึง ศาสตราจารย์มัลลิกา ไว้ในหนังสืออนุสรณ์เล่มเดียวกัน ความตอนหนึ่งว่า

"อาจารย์เป็นตัวอย่างที่ดีแก่อนุชนรุ่นหลัง อาจารย์รับราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตอย่างแท้จริง ไม่เห็นแก่อามิสสินจ้างใด ๆ รักความยุติธรรม ขอบศึกษาหาความรู้ แสวงหาความก้าวหน้าทางวิชาการเป็นสำคัญ โดยส่วนตัวแล้วอาจารย์เป็นตัวอย่างที่ดีในการประหยัด ไม่สุรุ่ย สุร่าย ฟุ่มเฟือย ทั้ง ๆ ที่อาจารย์อยู่ในฐานะที่จะทำอะไรได้ตามใจชอบ"

ผลงานทางวิชาการของ ศาสตราจารย์มัลลิกา มีงานเขียนร่วมกับศาสตราจารย์กมล เภาพิจิตร คือ Modern English-Thai Dictionary มีจำหน่ายอย่างแพร่หลายเป็นพจนานุกรมอังกฤษ-ไทยที่มีผู้ใช้เป็นจำนวนมากทั่วประเทศ

ตำราทางวิชาการ ได้แก่ เรื่องการวัดผลและประเมินผลการศึกษา และเรื่องการเปรียบเทียบระบบการศึกษาในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ ประถมาภรณ์ช้างเผือก ประถมาภรณ์มงกุฎไทย และเหรียญจักรพรรดิมาลา

ศาสตราจารย์มัลลิกาสมรสกับศาสตราจารย์ ดอกเตอร์กมล เภาพิจิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ มีบุตร ๓ คน คือ นายธไนวัล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กัญญรัตน์ เบญจวัง และนางนิรมล อัศวมณี

หลังเกษียณอายุราชการ ศาสตราจารย์มัลลิกามีชีวิตเรียบง่าย มีครอบครัวที่เป็นสุขและอบอุ่น บุตรทุกคนประสบความสำเร็จในการศึกษาเจริญรอยตามบิดา มารดา มีหน้าที่การงานที่ดีและมั่นคง ศาสตราจารย์มัลลิกาเป็นคนอ่อนโยน มีน้ำใจดี เป็นที่รักของพี่น้อง ญาติมิตรและศิษย์ เต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ เป็นคนรักสัตว์ ได้เลี้ยงสุนัขและแมวไว้ในบ้านเป็นจำนวนมาก บางครั้งถึง ๒๐-๓๐ ตัว สุขภาพโดยทั่วไปแข็งแรง ไม่ค่อยเจ็บป่วย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ อายุ ๗๐ ปี พบว่าเป็นโรคเบาหวาน พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับการผ่าตัดหัวใจ เนื่องด้วยเส้นโลหิตเลี้ยงหัวใจทำงานไม่ปกติ

เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้ไปร่วมงาน "๕๓ ปี ปทุมวันคืนถิ่น" ที่สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จัดขึ้น ด้วยความรักและความผูกพันที่ได้พบปะศิษย์เก่าหลายรุ่นและบรรดาอาจารย์ที่เคยร่วมงานกัน ทำให้ศาสตราจารย์มัลลิกามีความสุขและสดชื่น ต่อมาเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔ เข้ารับการรักษาโรคทางเดินอาหาร พบว่ามีโลหิตออกจากแผลในลำไส้ใหญ่ทั้งเกิดโรคติดเชื้อในกระแสโลหิตและในปอด เป็นเหตุให้หัวใจล้มเหลว ถึงแก่อนิจกรรมอย่างสงบเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ สิริอายุได้ ๘๐ ปี ๖ เดือน ๒๑ วัน

นายอินทร พื้นงาม นายกสมาคมศิษย์เก่า แผนกฝึกหัดครูมัธยม โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา, วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน สดุดีเทิดพระคุณอาจารย์ ศาสตราจารย์มัลลิกา ไว้ในหนังสืออนุสรณ์ เล่มเดียวกัน

"ท่านเป็นผู้ประสาทวิชาด้านการศึกษาให้ลูกศิษย์จำนวนมหาศาล ซึ่งกระจัดกระจายไปทำงานทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ บุญคุณอันเป็นคุณูปการนี้พวกเราศิษย์เก่า "ปทุมวัน" จะจารึกไว้ในหัวใจตลอดชีวิต"

นางประภา สุขีนัย ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

อนุสรณ์งานเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์มัลลิกา เภาพิจิตร ปช..ปม. ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๔.

นายประสิทธิ์ ถาวร

พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๕๔๕

นายประสิทธิ์ ถาวร
พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๕๔๕

นายประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) เกิดเมื่อวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ที่ตำบลท่าเจ้าสนุก อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรของนายสุดและนางฟู ถาวร บิดาเคยเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียง มีพี่น้อง ๖ คน

นายประสิทธิ์เรียนชั้นประถมศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ อายุ ๗ ขวบ ที่โรงเรียนประชาบาลวัดสฏางค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรียนจบชั้นประโยคประถมศึกษา

เนื่องจากนายประสิทธิ์มีพี่เขยเป็นครูดนตรีไทยและเป็นเจ้าของวงปี่พาทย์ จึงได้เริ่มเรียนดนตรีไทยกับพี่เขยตั้งแต่อายุ ๘ ขวบ หัดฆ้องวงใหญ่และระนาดเอก นายประสิทธิ์เรียนได้เร็วและมีฝีมือดี พี่เขยจึงให้เป็นคนระนาดเอกประจำวงปี่พาทย์ตั้งแต่อายุ ๑๑-๑๒ ขวบ ต่อมาได้เรียนระนาดเอกเพิ่มเติมจากนายเจริญ ดนตรีเจริญ ครูดนตรีไทยอีกคนหนึ่ง สามารถบรรเลงระนาดได้ดีถึงขั้นเดี่ยวเพลงสำคัญ ๆ ได้ เช่น เพลงพญาโศก เพลงแขกมอญ และเพลงเชิดนอก เป็นต้น

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ นายประสิทธิ์อายุได้ ๑๓ ปี นายทองดี ศุณะมาลัย น้าชาย ซึ่งเป็นศิษย์คนโปรดคนหนึ่งของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เห็นหน่วยก้านทางดนตรีของนายประสิทธิ์หวังที่จะส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าและได้เรียนดนตรีไทยจากครูผู้เชี่ยวชาญ นายทองดีพร้อมด้วยนางฟูมารดาและญาติได้นำนายประสิทธิ์ไปฝากตัวเป็นศิษย์ของท่านครูหลวงประดิษฐ์ไพเราะ ที่บ้านศิลปบรรเลง ถนนบริพัตร ตำบลบ้านบาตร อำเภอป้อมปราบศัตรูพ่าย จังหวัดพระนคร ในขั้นต้นท่านปฏิเสธไม่ยอมรับคนเข้าบ้านในระยะนั้น แต่เมื่อได้รับการกราบไหว้วิงวอนขอเพียงให้นายประสิทธิ์ได้มีโอกาสแสดงฝีมือให้ท่านได้พิจารณาดูว่าจะเป็นนักดนตรีที่ดีได้หรือไม่ เมื่อท่านอนุญาตให้บรรเลงเพลงสาธุการ นายประสิทธิ์ตีระนาดได้เพียงครึ่งเพลง หลวงประดิษฐ์ไพเราะก็รับตัวไว้และให้ทำพิธีมอบตัวเป็นศิษย์ตามประเพณีโบราณ[๑] นายประสิทธิ์จึงได้

[๑]พิธีมอบตัวเป็นศิษย์ตามประเพณีโบราณ มีว่า เมื่อได้วันกำหนดฤกษ์ยามแล้ว ต้องจัดเครื่องบูชาประกอบด้วย ศีรษะสุกร ๑ บายศรีปากชาม ๑ ขนมต้มแดง ๑ ขนมต้มขาว ๑ ผลไม้อื่นๆ ตามสมควร ขันล้างหน้า ๑ ผ้าขาว ๑ เงิน ๖ บาท พิธีเริ่มด้วยกล่าวคำบูชาครู แล้วกล่าวคำปฏิญาณต่อเทพศักดิ์สิทธิ์ว่า จะซื่อสัตย์สุจริตเป็นศิษย์ที่ดี ไม่คิดทรยศทั้งต่อหน้าและลับหลัง ครูรับเป็นศิษย์แล้วจะประพรมน้ำพระพุทธมนต์และเจิมหน้าเสร็จพิธี

เป็นศิษย์ของหลวงประดิษฐ์ไพเราะอย่างสมบูรณ์ ระยะแรกที่เริ่มเรียนดนตรีไทย นางสาวชิ้น ศิลปบรรเลง (ต่อมาคือคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง) บุตรของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ เห็นว่านายประสิทธิ์เรียนจบชั้นประโยคประถมศึกษาแล้ว ควรได้เรียนต่อในโรงเรียน จึงส่งให้เข้าเรียนที่โรงเรียนนาฏดุริยางค์ (ต่อมาเป็นโรงเรียนนาฏศิลปและวิทยาลัยนาฏศิลปในปัจจุบัน) นายประสิทธิ์เป็นนักเรียนรุ่นแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ เรียนด้านดนตรีและโขนละคร จบชั้นมัธยมปีที่ ๓ ตามหลักสูตรเดิม ไม่ได้เรียนต่อ ภายหลังได้เข้าอบรมหลักสูตรดุริยางค์ไทยเพิ่มเติมจากกรมศิลปากรอีก ๑ ปี และได้รับประกาศนียบัตรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒

ในด้านการเรียนดนตรีไทยกับหลวงประดิษฐ์ไพเราะ นายประสิทธิ์ต้องอาศัยอยู่ในบ้านของครูเพื่อให้ได้รับการฝึกฝนตัวต่อตัวโดยไม่จำกัดเวลาเรียน นายประสิทธิ์มีมานะอุตสาหะตั้งใจฝึกฝนอย่างขยันขันแข็ง ได้รับการถ่ายทอดศิลปะดนตรี และระเบียบวิธีการบรรเลงดนตรีอย่างลุ่มลึก ได้เรียนเพลงต่างๆ ตลอดจนการประพันธ์เพลงล้วนแต่เป็นแม่บท กลอนดนตรีอย่างดีที่สุด โดยเฉพาะด้านการบรรเลง ระนาด ก่อนจะลงมือต่อเพลง ครูจะมอบไม้ตี สอนการจับไม้ระนาด และถ่ายทอดวิธีการตีระนาดอย่างถูกวิธี มีศิลปะต่าง ๆ หลายรูปแบบ ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนจนชำชองไม่เลือกเวลา ในเรื่องนี้นายประสิทธิ์เล่าไว้ในบทความเรื่อง **ครูเสมือนพ่อ** จากหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายประสิทธิ์ ถาวร ตอนหนึ่งว่า

"ท่าน...บังคับให้ผมกินนอนอยู่กับระนาดตลอดเวลา ผมต้องไล่ระนาดจนกว่าจะง่วงเพลียก็หลับไปข้าง ๆ รางระนาด พอตื่นขึ้นมาก็ไล่ระนาดต่อไปอีก ท่านให้ผมตีอย่างเต็มที่ทุกครั้ง ตีจนง่วงพับหลับไปกับระนาด พอตื่นก็ตีระนาดอย่างเต็มที่ ผมปฏิบัติตามคำสั่งของท่านอย่างเคร่งครัด ผลที่ได้รับคือไม่ว่าผมจะง่วงเพียงใด ผมก็สามารถตีระนาดได้ดีเหมือนทุกทีไป"

ด้วยความที่เป็นผู้มีฝีมือในการบรรเลงระนาด ในขณะนั้นอายุ ๒๐ ปี ได้เป็นระนาดเอกรุ่นเล็กของวงปี่พาทย์ของครู และได้รับมอบหมายให้แสดงฝีมือระนาดประชันกับวงปี่พาทย์วงอื่น ๆ สามารถบรรเลงเพลงได้อย่างไพเราะสอดคล้องกับเนื้อหาและอารมณ์ของเพลงอย่างดีเยี่ยม การบรรเลงระนาดในครั้งนั้นได้รับความชื่นชมจากผู้ฟังและนักระนาดเป็นอย่างมาก นายประสิทธิ์เป็นศิษย์ที่โชคดีที่ได้รับการ

ฝึกฝนจากครูอย่างใกล้ชิด ได้รับความรักความเมตตาการอบรมสั่งสอนการประสิทธิ์ประสาทวิชาศิลปะดนตรีทุกอย่างทุกประการจนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในดนตรีไทยอย่างดียิ่งคนหนึ่ง นายประสิทธิ์มีความกตัญญูมีความตั้งใจมั่นที่จะทำหน้าที่สืบสานศิลปะดนตรีไทยตามปณิธานของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ ให้เป็นที่ปรากฏและสามารถปฏิบัติได้เป็นอเนกประการในเวลาต่อมา

หลังจากที่นายประสิทธิ์อุปสมบทแล้ว ได้เข้ารับราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นครูสอนดนตรีไทยตำแหน่งศิลปินจัตวา แผนกดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้เลื่อนเป็นศิลปินตรี แผนกโรงเรียนนาฏศิลป กองการสังคีต กรมศิลปกร พ.ศ. ๒๕๐๗ เลื่อนเป็นศิลปินโท สังกัดเดิม พ.ศ. ๒๕๑๑ เลื่อนตำแหน่งเป็นศิลปินเอก แผนกโรงเรียนนาฏศิลป สังกัดกองศิลปศึกษา กรมศิลปากร เมื่อโรงเรียนนาฏศิลปยกฐานะเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป สังกัดกองศิลปศึกษา กรมศิลปากร นายประสิทธิ์ดำรงตำแหน่งดังนี้ พ.ศ. ๒๕๑๖ ดุริยางคศิลปิน พ.ศ. ๒๕๒๐ อาจารย์ ๒ ระดับ ๖ พ.ศ. ๒๕๒๓ อาจารย์ ๓ ระดับ ๗ และเกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔

นายประสิทธิ์เป็นครูสอนดนตรีไทยผู้มีความเชี่ยวชาญ รอบรู้ในเรื่องเพลงและการบรรเลงดนตรีทุกประเภท โดยเฉพาะความรู้เรื่องเพลงหน้าพาทย์ เป็นที่ทราบในวงการดนตรีไทยว่า สามารถบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ได้สง่างามไม่มีผู้ใดเหมือน ประกอบกับนายประสิทธิ์มีความรู้ความเข้าใจในด้านจิตวิทยา ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาดนตรีไทยของโรงเรียนนาฏศิลปให้น่าสนใจและน่าศึกษา หลักสูตรเดิมสอนในมุมแคบ ในแต่ละปีกำหนดให้นักเรียนได้เรียนเพลงที่ยาก ใช้เวลาเรียนมาก เช่น เพลงโหมโรงเย็น เป็นต้น นักเรียนจะได้เรียนเพลงใหม่ ๆ น้อยมาก ยังผลให้ผู้เรียนขาดความกระตือรือร้น และไม่มีความสามารถบรรเลงเพลงอื่น ๆ ได้ เมื่อยกร่างหลักสูตรใหม่ในแบบมุมกว้าง นักเรียนได้เรียนและรู้จักเพลงทุกชนิดทั้งเพลงเกร็ด เพลงตับ เพลงเถา พร้อมทั้งสอดแทรกเพลงหน้าพาทย์สำคัญ ๆ ตลอดจนเพลงในพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะกับชั้นเรียน ทำให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขึ้นสามารถแสดงผลงานได้ในเวลาอันรวดเร็ว ต่อมาเมื่อโรงเรียนนาฏศิลปยกฐานะเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป นายประสิทธิ์ก็ได้เป็นผู้วางหลักสูตรใหม่ด้านการดนตรีไทยของวิทยาลัยทุกระดับ ทั้งในระดับชั้นต้น ชั้นกลาง ชั้นสูง และระดับปริญญา ทั้งยังเป็นผู้สอนอีกด้วย

หน้าที่ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นผู้อำนวยเพลงหรือผู้ควบคุมวงดนตรีของวงดนตรีไทยวิทยาลัยนาฏศิลปมาตั้งแต่เริ่มรับราชการ ด้วยความรู้ความสามารถและการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้วงดนตรีไทยของวิทยาลัยนาฏศิลปสามารถบรรเลงได้ไพเราะงดงามถูกต้องตามหลักวิชาการ ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

นายประสิทธิ์ได้รับเชิญให้ไปสอนดนตรีไทยและเป็นวิทยากรที่โรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่างๆ หลายแห่ง เช่น โรงเรียนบางบัวทอง โรงเรียนรุ่งอรุณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และหน่วยงานเอกชนที่สนใจดนตรี เป็นต้น

นายประสิทธิ์เป็นครูผู้ทุ่มเทและเอาใจใส่ในการเรียนการสอนศิลปะดนตรีไทยมีวิธีการสอนที่ฉลาด เป็นกันเอง ปฏิบัติตนต่อศิษย์ประดุจบิดากับบุตร สอนด้วยการสาธิตและให้คำอธิบายในเชิงอุปมาอุปไมย ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย แม้ผู้เรียนจะไม่มีพรสวรรค์ก็สามารถเข้าวงและบรรเลงได้ไพเราะ ที่โรงเรียนนาฏศิลปจะมีวงปี่พาทย์ทั้งรุ่นเล็กและรุ่นใหญ่ในความควบคุมของนายประสิทธิ์ ซึ่งสามารถนำออกแสดงได้ทุกโอกาส นายประสิทธิ์ผู้สืบสานศิลปะดนตรีไทยได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถและภูมิปัญญาของคนไทยในด้านดนตรีที่มีคุณค่ามหาศาล ตลอดชีวิตการเป็นครูมีผลงานสร้างสรรค์เป็นอันมาก ได้สร้างบุคลากรทั้งที่เป็นศิลปินดนตรีไทยและครูดนตรีไทยจำนวนมาก นายประสิทธิ์ให้ข้อคิดและย้ำเตือนศิษย์ให้เห็นความสำคัญของดนตรีไทยอยู่เสมอว่า

"ดนตรีไทยของเรามีความมหัศจรรย์ เพลงไทยมีความหลากหลาย การเล่นดนตรีนั้น มิใช่เพียงเราทำได้ แต่ต้องเล่นให้ไพเราะได้ทั้งรสและอารมณ์ของเพลง ต้องให้เข้าถึงหัวใจของผู้ฟังทุกสถานการณ์สมกับคำที่ว่า ดนตรีดีที่เพราะ เช่นนี้จึงจะเรียกว่า เข้าถึงแก่นของดนตรี"

ผลงานด้านศิลปะดนตรีไทย ของนายประสิทธิ์มีมากหลายประการ สร้างชื่อเสียงให้แก่วงดนตรีของวิทยาลัยนาฏศิลป กรมศิลปากร และเผยแพร่ไปยังต่างประเทศสมภาคภูมิที่ดนตรีไทยเป็นวัฒนธรรมและเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ผลงานที่สำคัญคือ

- ในฐานะเป็นผู้ควบคุมวงดนตรีไทย ได้ทำหน้าที่ควบคุมวงดนตรีไทยทุกครั้งที่กรมศิลปากรไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ ดังเช่น ในประเทศ

มาเลเซีย อินโดนีเซีย พม่า สหรัฐอเมริกา เยอรมนี สาธารณรัฐประชาชนจีน และญี่ปุ่น เป็นต้น

- ในงานมหกรรมดนตรี เมื่อครั้งเปิดศาลาดนตรี ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ในครั้งนั้นนายประสิทธิ์ได้เดี่ยวระนาดเอก ๒ ราง เพลงอาหนู ๓ ชั้น ได้รับความชื่นชมจากผู้ฟังเป็นอย่างมาก

- เมื่อครั้งนายธนิต อยู่โพธิ์ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ได้มอบหมายให้นายประสิทธิ์เป็นผู้บันทึกแผ่นเสียงของกรมศิลปากร โดยบรรเลงเพลงระนาดเอกในชุดเพลงโหมโรงเย็น และเดี่ยวระนาดเอกเพลงต่อยรูปสามชั้น สำหรับเผยแพร่

- นายประสิทธิ์เป็นผู้นำเพลงพม่าแท้ ๆ มาฝึกหัดนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป และข้าราชการกองสังคีต นำออกแสดงด้วยวงปีพาทย์พม่าเป็นครั้งแรกโดยนายประสิทธิ์ควบคุมการบรรเลงและร่วมบรรเลงด้วยตนเอง ได้รับความนิยมจากผู้ชมมาก นอกจากนี้ยังเป็นผู้ปรับเพลงอินโดนีเซียแท้ ๆ รวมทั้งเพลงไทยสำเนียงชวา นำออกบรรเลงด้วยปีพาทย์ชวา ณ สังคีตศาลาเช่นเดียวกัน ประสบผลสำเร็จดี

ในด้านการสร้างสรรค์เพลง นายประสิทธิ์ประพันธ์เพลงและเปลี่ยนทางเพลงเป็นจำนวนมาก เริ่มแรกจะใช้เฉพาะการบรรเลง และต่อมากรมศิลปากรได้คิดประดิษฐ์ท่ารำ นำไปใช้ในการแสดงที่สำคัญ ๆ ได้รับความสนุกสนานและเป็นที่นิยมมากดังตัวอย่างเพลงที่นายประสิทธิ์ได้ประพันธ์ไว้ คือ

- เพลงพม่านิมิต เดิมคือเพลงชุดพม่า-มอญ แล้วขยายเป็นเพลงพม่านิมิต ๒ ชั้น ใช้แสดงครั้งแรกในงานมหกรรมดนตรีไทยครั้งที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ผู้แสดงแต่งตัวเป็นพม่าและมอญที่มีท่ารำสวยงาม

- เพลงสำเนียงภาคใต้ ชื่อเพลงตะลุงราษฎร์ (พ.ศ. ๒๕๒๑) มีชุดระบำรำประกอบเรียกชื่อว่าชุด "ระบำร่อนแร่" กรมศิลปากรได้นำระบำชุดนี้ออกแสดงในงานต้อนรับแขกเมืองคนสำคัญหลายครั้ง เป็นเพลงที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามของธรรมชาติ

- เพลงชุดสำราญดนตรีกลอง เพลงชุดนี้ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้รับเชิญให้นำไปแสดงในงาน Fifth International Conference of Thai Studies แห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ โดยให้ชื่อ

การแสดงว่า "ประสิทธิ์ ถาวร" (Prasit Thawon Ensemble) มีผู้แสดงจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกรมศิลปากรร่วมด้วย

- เพลงระบำรัตนกาญจนา บรรเลงด้วยวงมโหรี แสดงในวาระมงคลสมัยพระราชพิธีกาญจนาภิเษก ฉลองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙

นอกจากนี้ ยังมีเพลง ทรงพระเจริญ เพลงถวิลหา เพลงสงกรานต์วันปีใหม่ และเพลงอื่น ๆ อีกมาก

ผลงานอันเป็นเกียรติประวัติ ที่บ้านดนตรีไทยของนายประสิทธิ์ เป็นแหล่งรวมข้อมูลเพลงไทยที่นายประสิทธิ์จัดทำแถบบันทึกเสียงการบรรเลงดนตรีประเภทต่าง ๆ และการขับร้องของนักดนตรีอาชีพที่มีความถูกต้องไพเราะเป็นแบบอย่างที่ดี ความอุตสาหะพยายามในการทำแถบบันทึกเสียงนี้ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑ จนถึง พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นเวลา ๓๐ ปี มีแถบบันทึกเสียงชนิดม้วน ๕๐๐ ม้วน และชนิดตลับ ๒๐๐ ตลับ รวม ๑๓๔ รายการ คิดจำนวนเพลงไทย ๒,๐๐๐ เพลง ผลงานนี้เป็นที่รู้จักและนิยมกันอย่างแพร่หลาย เป็นงานดีมีคุณค่า นายประสิทธิ์เห็นว่าจะไม่มีผู้สืบทอด จึงได้มอบผลงานทั้งหมดและโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทของมหาวิทยาลัยมหิดล ใน พ.ศ. ๒๕๔๑ ทางมหาวิทยาลัยรับมอบแล้วจัดตั้งเป็นศูนย์ข้อมูลดนตรีไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ ตั้งชื่อศูนย์ข้อมูลเป็นเกียรติแก่ผู้ให้ว่า **ศูนย์ข้อมูลวัฒนธรรมดนตรีไทย "ประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติ" สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล** ขณะนี้ทางสถาบันฯ มีผลงานเผยแพร่ ๒ ชุด คือ **"ชุดสืบสานอาจารย์ประสิทธิ์"** เป็นสำเนาแถบบันทึกเสียงเพลงไทย อีกชุดหนึ่งคือ **"ชุดสานเสียงเรียงร้อย"** เป็นสำเนาแถบบันทึกเสียงการบรรเลงดนตรีประเภทต่างๆ เช่น เครื่องสาย เครื่องสายปี่ชวา มโหรี ปี่พาทย์ เป็นต้น มีผู้สนใจมาก ผลงานนี้สมดังเจตนารมณ์ของนายประสิทธิ์ ที่ได้มีผู้อนุรักษ์ สร้างสรรค์ สืบทอดผลงานดนตรีไทยให้คงอยู่และแพร่หลายสืบต่อไป

ผลงานที่นายประสิทธิ์ภูมิใจอย่างยิ่ง อีกอย่างหนึ่งคือ การตั้งวงดนตรีชื่อ **"วงมหาดุริยางค์ไทย"**[๑] สืบสานปณิธานหลวงประดิษฐ์ไพเราะ ที่ใฝ่ฝันจะให้มีวงปี่พาทย์วงใหญ่บรรเลงเพลงไทยพร้อมกันด้วยความไพเราะเพราะพริ้ง เมื่อนายประสิทธิ์ได้เป็นครูสอนดนตรีไทย มีศิษย์ที่เป็นครูดนตรีไทยเป็นจำนวนมาก ได้พร้อมใจกันฝึกซ้อมและได้ตั้งวงแสดงเป็นครั้งแรก เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ในงานพระราชพิธีสถาปนาและเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมาร ใช้ผู้บรรเลงและผู้ขับร้อง จำนวน ๔๐๐ คน ได้รับความชื่นชมจากมหาชนเป็นอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ผู้ทรงเป็นอัครศิลปิน ทรงเข้าพระทัยในดนตรีไทยอย่างถ่องแท้ มีพระราชกระแสที่ประทับใจ พระราชทานในการบรรเลงครั้งนี้ว่า

"...ที่ได้ไปฟังก็เกิดความรู้สึกปิติยินดีอย่างยิ่ง เพราะเห็นถึงว่าดนตรีไทยนี้บรรเลงด้วยวงใหญ่ทำให้เกิดพลัง ทำให้เกิดความรู้สึกที่มหัศจรรย์ทีเดียวเมื่อได้แสดงเช่นนั้น เลยทำให้คิดว่า ดนตรีไทยนี้จะทำให้ใหญ่โตก็ทำได้ ในการนี้ เป็นที่น่าชื่นชมและต้องชมเชยว่า ทำด้วยความเพียรอย่างยิ่ง เพราะว่าจะต้องฝึกอย่างมาก ที่จะให้วงใหญ่อย่างนี้ บรรเลงด้วยความไพเราะได้อย่างดี หมายถึงจะต้องฝึกมากและต้องรักษาวินัยให้จงดี ทั้งนี้ก็แสดงให้เห็นว่า ทุกคนได้มีความตั้งใจที่จะรักษาวัฒนธรรมของบ้านเมือง คือดนตรีของเรา ดนตรีไทยเพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ว่า เรามีของดีทางศิลปะ ก็นับว่าเป็นสิ่งที่น่าชื่นชม ในทางเป็นชาติไทยก็เป็นความหวัง เพราะว่าถ้ารักษาวัฒนธรรมด้วยความเข้มแข็งเช่นนี้ หมายความว่าเรากำลังรักษาความเป็นปึกแผ่นของชาติ วิญญาณของชาติไทยอยู่ มีหวังว่าเราจะอยู่ยงได้..."

"วงมหาดุริยางค์ไทย" ได้นำแสดงในงานสำคัญ ๆ อีกหลายครั้ง ดังเช่น พ.ศ. ๒๕๑๙ งานมหกรรมดนตรีและนาฏศิลปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พ.ศ. ๒๕๒๐

---

[๑] **"วงมหาดุริยางค์ไทย"** เป็นการบรรเลงวงดนตรีไทยขนาดใหญ่ บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีดีด สี ตี เป่า ทั้งประเภทเครื่องสายและปี่พาทย์ มีผู้ร้องส่วนหนึ่งและใช้ผู้บรรเลงเป็นเรือนร้อย ผู้บรรเลงแต่ละกลุ่มสามารถบรรเลงดนตรีให้มี **เสียง** ที่สอดประสานกันอย่างไพเราะ แสดงให้เห็นถึง **พลังของเสียงดนตรี** และ **พลังแห่งความสามัคคี** แรก ๆ เรียกกันติดปากว่า **วงดนตรี ๒๐๐ คน ของครูประสิทธิ์** หรือ **การบรรเลงคอนเสิร์ตไทย** พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์ ร.น. เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรได้ประชุมผู้ทรงคุณวุฒิช่วยกันตั้งชื่อวงดนตรีพิเศษนี้ตกลงกันใช้ชื่อว่า **วงมหาดุริยางค์ไทย** เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

งานอุทยานสโมสร ซึ่งรัฐบาลจัดถวายเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในมหามงคลสมัยที่ได้ดำรงพระราชอิสริยยศ พ.ศ. ๒๕๒๔ งานมหกรรมดนตรีศรีศตวรรษในโอกาสครบร้อยปีเกิดหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ใช้ผู้บรรเลงมากกว่า ๔๐๐ คน ใน พ.ศ. ๒๕๒๕ แสดงในวาระเฉลิมฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ งานเฉลิมพระเกียรติมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

เกียรติคุณที่นายประสิทธิ์ได้รับยกย่อง มีดังนี้

- ภาคีสมาชิกราชบัณฑิตยสถาน ประเภทวิจิตรศิลป์ สำนักศิลปกรรมราชบัณฑิต และร่วมเป็นคณะบรรณาธิการสารานุกรมไทยแห่งสำนักศิลปกรรมราชบัณฑิตยสถาน
- ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) พุทธศักราช ๒๕๓๑
- ได้รับพระราชทานปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ดุริยางค์ไทย) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาดนตรีไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และได้รับยกย่องเป็นศิลปินแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕
- ในฐานะที่ได้รับยกย่องเป็นศิลปินเอกและครูชั้นใหญ่ของกรมศิลปากร นายประสิทธิ์ได้รับมอบตำราไหว้ครูจากคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ศิลปินแห่งชาติ และครูมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทยของกรมศิลปากร เพื่อเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย จึงได้เป็นผู้สืบทอดมรดกอันสำคัญนี้ตลอดมา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ ตริตาภรณ์ช้างเผือก และตริตาภรณ์มงกุฎไทย

นายประสิทธิ์สมรสกับนางทองเต็ม มีบุตร ๑ คน คือ นายธงชัย ถาวร

นายประสิทธิ์เป็นครูสอนดนตรีไทยที่สุภาพอ่อนโยน มีอัธยาศัยและมนุษยสัมพันธ์อันดียิ่งพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์และผู้ที่สนใจดนตรีไทยได้ทุกเวลาด้วยความเต็มใจ เป็นผู้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและใจบุญ ประกอบการกุศลอยู่เสมอ ได้บริจาคที่ดินจำนวน ๔๒ ไร่ ให้แก่วัดจงกลณี อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อสร้างโรงเรียนประสิทธิ์วิทยา สำหรับการศึกษาของเด็กใน

ละแวกนั้น ในวัยสูงอายุเมื่อวางภารกิจต่างๆ ให้น้อยลง และหวังจะมีชีวิตอย่างสุขสบายในบั้นปลายของชีวิต ได้ซื้อบ้านและพักอาศัยอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ ใช้ชีวิตอย่างสงบ ปลูกและดูแลต้นไม้ในบ้าน แต่ยังรับเป็นที่ปรึกษาดนตรีไทยตามคำเชิญ กิจกรรมที่สำคัญที่ขาดไม่ได้คือ การไหว้ครูเป็นประจำทุกปี

พ.ศ. ๒๕๔๔ ป่วยเป็นมะเร็งตับ ได้รับการรักษาที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ระยะหนึ่งแล้วกลับไปรักษาตัวที่จังหวัดเชียงใหม่ แม้ขณะที่ป่วยเมื่อมีศิษย์ซึ่งเป็นครูสอนดนตรีไทยไปเยี่ยม ก็ได้ฝากฝังงานด้านการประพันธ์เพลงและการบรรเลงดนตรีไทยให้ศิษย์ช่วยกันอนุรักษ์ไว้ และพยายามสร้างผลงานให้ปรากฏ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕ ป่วยกะทันหันด้วยหัวใจขาดเลือด เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลมหาราชจังหวัดเชียงใหม่ และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๘๑ ปี ๒ เดือน ๖ วัน

นางประภา สุขีนัย ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

ศิลปากร, กรม. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย).** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดียสแควร์, ๒๕๔๖.

นางสาวกรรณี หังสนาวิน

พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๕๔๕

นางสาวกรรณี หังสนาวิน เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นบุตรของนายนาวาเอก พระยากำแหงณรงค์ฤทธิ์ ร.น. (ห้อง หังสนาวิน) กับคุณหญิงกำแหงณรงค์ฤทธิ์ (ศิริ หังสนาวิน สกุลเดิม ชูโต) เกิดที่จังหวัดพระนคร ณ วังนางเลิ้ง* ที่ประทับของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ มีพี่ชาย ๑ คน คือ นายกำแหง (ถึงแก่กรรม)

ชื่อของนางสาวกรรณี ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เมื่อนายนาวาเอก พระยากำแหงณรงค์ฤทธิ์ ร.น. ดำรงตำแหน่ง เจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือและเป็นราชองครักษ์ ได้ขอพระราชทานนามแก่บุตรี และได้รับพระราชทานนามว่า "กรรณี" พร้อมทั้งพระราชทานเสมาทองคำสลักอักษรพระนาม "ว.ป.ร." ที่นางสาวกรรณีได้เทิดทูนรักษาไว้ชั่วชีวิต นอกจากนี้นามสกุล "หังสนาวิน" เป็นนามสกุลพระราชทานด้วยเช่นกัน (ตามประกาศครั้งที่ ๔ วันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๖)

การศึกษาเล่าเรียนของนางสาวกรรณี พ.ศ. ๒๔๗๑ - ๒๔๗๕ ได้เข้าเรียนระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนพร้อมวิทยามูล นางเลิ้ง เมื่อบิดาถึงแก่อนิจกรรม มารดาได้พาบุตรทั้ง ๒ ไปอยู่กับยายที่บ้านสี่แยกบ้านแขก จังหวัดธนบุรี และได้เข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนศึกษานารี

พ.ศ. ๒๔๘๑ เรียนจบชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ เรียนต่อที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ พ.ศ. ๒๔๘๔ เข้าศึกษาต่อคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างที่เรียนปีที่ ๓ เกิดเจ็บป่วยด้วยโรคมาลาเรียขึ้นสมอง

---

*__วังนางเลิ้ง__ ปัจจุบัน คือ บริเวณธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร นางสาวกรรณีเกิดที่วังนี้เนื่องด้วยบิดาเป็นศิษย์คนโปรดในนายพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เมื่อรับราชการได้เป็นทหารคนสนิทในพระองค์ท่าน ต่อมาได้รับยศเป็นนายเรือเอกห้อง หังสนาวิน ร.น. ได้สมรสกับนางสาวศิริ ชูโต ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าจอมมารดาไหมด พระมารดาของเสด็จในกรมฯ ทั้งสองได้รับเมตตาจากเจ้าจอมมารดา สร้างบ้านเป็นเรือนหอให้อยู่ในเขตวังนางเลิ้ง ประมาณ ๑ ไร่ และมีบุตร ๒ คน เมื่อนายพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์สิ้นพระชนม์ และเจ้าจอมมารดาไหมดถึงแก่อนิจกรรม จึงได้ย้ายครอบครัวออกจากวังนางเลิ้งไปอยู่บ้านในที่ดินพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ใกล้โรงไฟฟ้าสามเสน เมื่อบิดาถึงแก่อนิจกรรมจึงได้ย้ายไปอยู่ที่จังหวัดธนบุรี

นางสาวกรรณี หังสนาวิน

พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๕๔๕

ไม่สามารถเข้าสอบได้ทำให้การเรียนช้าไป จน พ.ศ. ๒๔๙๑ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี อักษรศาสตรบัณฑิต (อ.บ.) พ.ศ. ๒๔๙๗ - ๒๔๙๘ ได้รับคัดเลือกให้ศึกษาต่อแผนกครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) ต่อมาสอบชิงทุนองค์กรร่วมมือระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (I.C.A.) ตามความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ไปศึกษาและดูงานที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย นครนิวยอร์ค ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นเวลา ๑ ปี สำเร็จปริญญาโท ด้านอักษรศาสตร์ (M.A.)

เมื่อนางสาวกรรณีสำเร็จการศึกษาอักษรศาสตร์บัณฑิต ได้เข้าทำงานแผนกสถิติ กรมศุลกากร ๑ ปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้รับบรรจุให้เข้ารับราชการเป็นครูตรีที่โรงเรียนมัธยมวัดนวลนรดิศ จังหวัดธนบุรี สอนชั้นมัธยมปีที่ ๔ - ๖ เป็นเวลา ๕ ปี วิชาที่สอนได้แก่ วิชาภาษาไทย ประวัติศาสตร์ และวิชาอื่นๆ

พ.ศ. ๒๔๙๘ หลังจากสำเร็จครุศาสตร์บัณฑิต นางสาวกรรณีได้รับคำสั่งย้ายให้ไปรับราชการตำแหน่งครูโทโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย จังหวัดลพบุรี ในขณะนั้นเป็นระยะเริ่มแรกที่โรงเรียนได้เปิดสอนระดับเตรียมอุดมศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ โรงเรียนขาดแคลนครูอาจารย์ที่มีวุฒิระดับปริญญา ครูส่วนใหญ่มีวุฒิอย่างสูงคือประโยคครูมัธยม (ป.ม) กระทรวงศึกษาธิการส่งนางสาวกรรณีไปประจำที่โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย รับผิดชอบสอนวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และสังคมศึกษา นางสาวกรรณีได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจในการสอน และเป็นกำลังหลักในการวางรากฐานการเรียนการสอนระดับเตรียมอุดมศึกษาของโรงเรียนจนประสบผลดีเป็นที่พึงพอใจ เนื่องด้วยสมัยนั้นการสอบชั้นประโยคเตรียมอุดมศึกษาต้องใช้ข้อสอบกลางของกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงศึกษาธิการจะประกาศผลสอบ หากโรงเรียนใดไม่มีนักเรียนสอบได้เลย ผลการสอบของโรงเรียนจะเป็นศูนย์เปอร์เซ็นต์ แต่ด้วยความเข้มงวดกวดขันที่นางสาวกรรณีเอาใจใส่ในการสอนทั้งในเวลาและนอกเวลา นักเรียนสามารถสอบผ่านได้ ทำให้ได้ความรักและผูกพันกันตลอดมา

พ.ศ. ๒๕๐๓ นางสาวกรรณี ได้รับแต่งตั้งเป็นศึกษานิเทศก์โท ประจำศูนย์พัฒนาการศึกษาภาคการศึกษา ๖ (ต่อมาเป็นเขตการศึกษา) ซึ่งมี ๗ จังหวัด คือ จังหวัดลพบุรี (ที่ตั้งศูนย์) จังหวัดชัยนาท จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสระบุรี

จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดอุทัยธานี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้เลื่อนเป็นศึกษานิเทศก์เอก ประจำศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคการศึกษา ๖

พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้รับแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งเป็นโรงเรียนในโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม และได้รวมโรงเรียนการช่างสตรีเข้าด้วยกัน นางสาวกรรณีมีความเข้าใจในการใช้หลักสูตรโรงเรียนมัธยมแบบประสม ซึ่งเป็นโรงเรียนในโครงการทดลองการบริหารงานด้านการเรียนการสอนจึงเป็นไปด้วยดี

พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดสิงห์ บางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร (โรงเรียนนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสิงหราชพิทยาคม ปัจจุบันใช้ชื่อว่า โรงเรียนมัธยมวัดสิงห์) โรงเรียนวัดสิงห์ในครั้งนั้น อยู่ในสวนมะพร้าวค่อนข้างเปลี่ยว นางสาวกรรณีต้องมาเช่าบ้านใกล้โรงเรียนเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติราชการ ได้พัฒนาโรงเรียนหลายด้าน ทั้งด้านการเรียนการสอน อาคารสถานที่ ได้ปรับปรุงถนนหนทาง และบริเวณโรงเรียนให้สวยงาม

พ.ศ. ๒๕๑๖ ย้ายไปดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศน์เอก กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่นิเทศการสอน วิชาสังคมศึกษาและนิเทศการบริหาร พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นศึกษานิเทศก์ ๗ ระดับ ๗ และ พ.ศ. ๒๕๒๔ เกษียณอายุราชการ

นางสาวกรรณีเป็นคนชอบศึกษาหาความรู้ ทำงานขยันขันแข็ง ทำสิ่งใดก็ตั้งใจทำให้สำเร็จอย่างรวดเร็ว ทั้งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เมื่อได้รับเชิญเป็นวิทยากรจากหน่วยงานอื่นนอกจากงานในหน้าที่จะได้รับคำชมเสมอ ดังเช่น ได้รับเชิญจากคุรุสภาให้ร่วมเป็นกรรมการในการปาฐกถาเพื่อการศึกษาภาคฤดูร้อน (ป.ศ.ร.) ภาคการศึกษา ๗ พ.ศ. ๒๔๙๖ - ๒๔๙๗ นางสาวกรรณีปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จลุล่วงด้วยความเรียบร้อย ได้รับคำขอบคุณจากคุรุสภาและได้รับความภูมิใจในการปฏิบัติงาน ดังปรากฏในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพเป็นบทกลอนตอนหนึ่งว่า *"สมาชิกทั้งหกเมืองล้วนเลื่องลือ นับถือภาษาไทยในตัวฉัน ใจจดจ่อซาบซึ้งอยู่ทั่วกัน...."* และอีกตอนหนึ่งว่า *"ผู้ใหญ่ท่านสรรเสริญเกินฉันคิด กำลังจิตค่อยแกร่งกล้าพายพัน"*

นางสาวกรรณีชอบแต่งคำประพันธ์ เช่น แต่งเพลงพวงมาลัยใช้ในการอบรม และบทกลอนต่าง ๆ แม้เกษียณอายุราชการแล้วก็ยังเขียนบทกลอนส่งความสุขอำนวยพรปีใหม่ให้แก่ศิษย์เก่าจากโรงเรียนมัธยมที่เคยสอน ขณะที่เจ็บป่วยรักษาตัวอยู่โรงพยาบาล พูดไม่ถนัด ก็จะเขียนข้อความหรือคำกลอนบอกอาการและความรู้สึกให้ทราบ

งานด้านวิชาการ นางสาวกรรณีเขียนบทความ และตำราเผยแพร่หลายเรื่อง ดังเช่น บทความเรื่องนำชมพระบรมมหาราชวัง, วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และคู่มือการบริหารงานเกี่ยวกับสังคมศึกษา วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เรื่อง "การปรับปรุงงานด้านจริยธรรม" ซึ่งหน่วยศึกษานิเทศก์มอบหมายให้เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ เพื่อมอบแก่โรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศ

นางสาวกรรณีมีลักษณะความเป็นครูที่เสียสละ น้ำใจดีมีนิสัยตรงไปตรงมา มีความรักให้แก่ศิษย์ทุกคนอย่างจริงใจ มานะพากเพียรในการอบรมสั่งสอนศิษย์อย่างจริงจัง ดังที่นายชงค์ วงษ์ขันธ์ ซึ่งเคยเป็นผู้บริหารโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย จังหวัดลพบุรี เขียนรำลึกถึง นางสาวกรรณี ไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพเล่มเดียวกันว่า

"อาจารย์อยู่ที่ไหน จะเห็นได้จากการที่กลุ่มนักเรียนห้อมล้อมอยู่โดยรอบ เป็นภาพแสดงถึงความเป็นที่รักของศิษย์... อย่างไม่ต้องบรรยายด้วยวาจา...ผลงานที่ท่านฝากไว้โดยเฉพาะที่ท่านได้วางรากฐานการเรียนการสอนไว้ในระดับชั้นมัธยมปลาย จะยังคงอยู่และตกทอดสู่อนุชนรุ่นหลังอย่างไม่มีวันสูญเปล่า คุณความดีของท่านยังคงสถิตอยู่ในหัวใจของศิษย์ และผู้ร่วมงานทุกคนชั่วกาลนาน..."

นางสาวกรรณี นอกจากจะเป็นคนจริงจังรักงานในหน้าที่แล้วยังมีเมตตากรุณาและกล้าตัดสินใจ นางศรีวรรณ รู้ธรรม ครูโรงเรียนมัธยมวัดสิงห์ ผู้ได้ร่วมงานอย่างใกล้ชิดเล่าไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันว่า

"มีนักเรียนคนหนึ่งสอบตกมัธยมสาม สองปีซ้อน ได้เข้าไปพบท่านด้วยตนเอง ขอเรียนซ้ำชั้นโดยสัญญาว่า จะตั้งใจเรียน ท่านอนุญาตให้เรียนจนจบ ปัจจุบันนี้เป็นนายตำรวจ ยศพันตำรวจโท ดิฉันยังคิดว่าถ้าไปพบอาจารย์ใหญ่ที่เถรตรง และไม่มีความเมตตา อนาคตของนักเรียนคนนี้จะเป็นอย่างไร"

นางสาวกรรณีเป็นครูที่ทุ่มเทชีวิตจิตใจอบรมสั่งสอนศิษย์ด้วยความรักและเอื้ออาทร ให้ความรู้อบรมความดี และสร้างจิตสำนึกที่ดีให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จูงใจให้นักเรียนกระตือรือร้นที่จะศึกษาต่อวิชาทหาร ด้วยแรงกระตุ้นของครู ปรากฏว่าศิษย์หลายคนเข้าเรียนต่อวิชาทหารและรับราชการมีตำแหน่งสูงอย่างน่าภูมิใจ ดังที่นาวาตรี สมบูรณ์ โสมาภา ร.น. ศิษย์คนหนึ่งของนางสาวกรรณี ผู้เคยรับราชการเป็นทหารเรือ ได้เขียนคำไว้อาลัยในหนังสือเล่มเดียวกันว่า

"ท่านเกิดในตระกูลสูง เชื้อสายลูกประดู่...ความรักความภาคภูมิใจในตัวบิดาของท่านอาจารย์กรรณีฯ ได้ถ่ายทอดความรู้สึกที่ดีในความเป็นชายชาติทหารให้แก่บรรดาลูกศิษย์ทั้งหลายรวมทั้งต่อข้าพเจ้าในขณะที่ศึกษาอยู่ ณ โรงเรียนวัดนวลนรดิศ เมื่อ ๔๐ กว่าปีที่ผ่านมา บรรดาลูกศิษย์ลูกหาของอาจารย์... ได้มีโอกาสศึกษาต่อในสถาบันทหารทั้งสามเหล่าทัพเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจจะเป็นเพราะแรงบันดาลใจจากการอบรมสั่งสอนของท่านนอกเหนือจากวิชาการสามัญ ทำให้อยากเป็นทหารรับใช้ชาติบ้านเมือง บรรดาลูกศิษย์ของท่านเมื่อรับราชการทั้งสามเหล่าทัพ จนเกษียณอายุราชการต่างได้รับพระราชทานยศในตำแหน่งสูง ๆ ในแต่ละกองทัพ ดังเช่น พลเอก จรูญ พูนสนอง เสนาธิการทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด พลอากาศโท ไพโรจน์ เนตรศิริ และพลเรือโท เฉลิมพล เทพหัตถี เป็นต้น"

นอกจากนี้ยังมีศิษย์ที่มีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพอื่น ๆ อีก บรรดาศิษย์ทั้งหลายจากสถานศึกษาที่นางสาวกรรณีเคยสอนได้แสดงความกตัญญูกตเวที โดยไปเยี่ยมเยียนและรับใช้ช่วยเหลือครูอยู่เสมอด้วยความผูกพันตราบจนวาระสุดท้ายของชีวิต

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย ตริตาภรณ์ช้างเผือก และเหรียญจักรพรรดิมาลา

ในวัยสูงอายุ นางสาวกรรณีผู้มีรูปร่างค่อนข้างอ้วน แม้จะมีโรคประจำตัวคือ โรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรคปวดข้อ และกระดูกงอกในหัวเข่า แต่ก็รักษาตัวอย่างดีด้วยความระมัดระวัง ไปไหนได้ตามปกติ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๓๗ เกิดอาการเจ็บป่วยด้วยโรคหลอดเลือดหัวใจตีบตัน พ.ศ. ๒๕๔๐ มีโรคไตแทรกซ้อน พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับการรักษาผ่าตัดนิ่วในไต พ.ศ. ๒๕๔๕ เกิดอาการโรคหัวใจกำเริบและได้รับการทำบอลลูนหัวใจ ขณะที่ทำกายภาพบำบัด หัวใจหยุดเต้น แพทย์ได้ให้ความช่วยเหลือพยาบาลอย่าง

เต็มที่ อาการก็ไม่ดีขึ้นและถึงแก่กรรมในวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๘๑ ปี ๑ เดือน ๖ วัน

นางประภา สุขีนัย ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ อาจารย์ กรรณี หังสนาวิน ท.ม.,ต.ช. ณ ฌาปนสถานกองทัพอากาศ วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร วันอาทิตย์ที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖.

พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิโท)

พ.ศ. ๒๔๖๗ - ๒๕๔๕

พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิโท) หรือที่รู้จักกันในนาม **หลวงเตี่ย** เกิดเมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ที่บ้านหมู่ที่ ๑๗ ตำบลบางแขม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม มีนามเดิมว่า หว่อยฮั้ว ลิ้มศิริชัย เป็นบุตรนายอ่อง นางหมา ลิ้มศิริชัย มีพี่ ๗ คน คือ นายงิ้น นายวีระ พงษ์ขวัญ (ใช้นามสกุลตา ยาย) นายเป้งเล้ง เด็กชาย หนูเล็ก (ถึงแก่กรรม) นายประจินต์ นางเล็ก ชูรัตนธรรม นางบุญเพิ่ม (ฝาแผด) พระธรรมราชานุวัตร (ฝาแผด) และมีน้อง ๑ คน คือ นางว่อยง้อ แก้วสุจริต

จบการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๕ จากโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ ออกมาช่วยงานบิดามารดา และได้อาศัยอยู่กับพี่ชายคือ นายวีระซึ่งอุปสมบทอยู่ที่วัดลาดปลาเค้า ต่อมาย้ายตามพระวีระไปอยู่ที่วัดพระงาม ตั้งอยู่ในตัวเมืองนครปฐม บรรพชาที่วัดห้วยจระเข้ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ เริ่มเรียนพระปริยัติธรรม สอบได้นักธรรมชั้นตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ สอบได้นักธรรมชั้นโท และชั้นเอก ตามลำดับ ด้วยความเป็นผู้มีความมุ่งมั่นในการศึกษา จึงได้รับทุนการศึกษาจากวัดพระงาม

พ.ศ. ๒๔๘๓ พระวีระได้นำมาฝากให้เรียนด้านบาลีไวยากรณ์ สำนักวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กับพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (เผื่อน ติสฺสทตฺโต) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จนสอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค (ป.ธ.๓) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ ต่อมาวันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๗ กลับมาอุปสมบทที่วัดพระงาม โดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (เผื่อน ติสฺสทตฺโต) ซึ่งต่อมาดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวันรัต อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอมรเวที (ปุ่น ปุณฺณสิริ) ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระสุธรรมมุนี (ฟุ้ง ปุณฺณโก) ภายหลังได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระธรรมเสนานี เป็นพระอนุสาวนาจารย์ หลังจากอุปสมบทแล้วได้ศึกษาต่อด้านบาลีไวยากรณ์ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค (ป.ธ.๔) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ เปรียญธรรม ๕ ประโยค (ป.ธ.๕) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ และสอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ พร้อมทั้งศึกษาวิชาสามัญด้วยตนเอง สอบวิชาชุดครูได้ประโยคครูมูล (พ.) พ.ศ. ๒๔๙๗ สอบได้ประโยคเตรียม

พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิโท)

พ.ศ. ๒๔๖๗ - ๒๕๔๕

อุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๐ สอบได้ประโยคครูพิเศษประถม (พ.ป.) พ.ศ. ๒๕๐๗ สอบได้ประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) พ.ศ. ๒๕๐๘

พระธรรมราชานุวัตรเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีความเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียนมาตั้งแต่ยังเยาว์วัย เคร่งครัดในการปฏิบัติตามคำอบรมสั่งสอนของครู อาจารย์ และพระเถระผู้ใหญ่ ขอบศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากการอ่านหนังสือ ดังปณิธานที่บันทึกด้วยตนเองว่า **"เกิดทั้งทีต้องเอาดีให้ได้"**

คุณธรรมสำคัญประการหนึ่งที่พระธรรมราชานุวัตรได้ยึดมั่นและปฏิบัติต่อเนื่องมาอย่างสม่ำเสมอก็คือความกตัญญูกตเวที เมื่อครั้งเทศน์ปุจฉาวิสัชนากับพระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทโร) วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้เล่าถึงการถือปฏิบัติต่อโยมบิดามารดาในช่วงที่เป็นสามเณร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมด้านหนึ่งที่มีอยู่อย่างเด่นชัดและมีมาตั้งแต่เยาว์วัย ความว่า

"ผมเป็นคนเห็นใจพ่อแม่พี่น้อง ออกจากบ้านมาบวชเณรตั้งแต่อายุ ๑๒ - ๑๓ ปี ไม่เคยขอเงินแม่สักสตางค์ โยมให้ ๓๐ บาท คืน ๑๕ บาท เป็นนักเรียนทุนวัดพระงามส่งมาเรียนบาลีที่กรุงเทพฯ กลับบ้านสตางค์ก็พอมีอยู่บ้าง แต่ไม่เคยขึ้นรถเข้าบ้าน ค่ารถ ๑๐ สตางค์ไม่ขึ้น เดินเอา ทางประมาณ ๓ กิโลเมตร เพราะมีความคิดว่าลูกคนจน คนจะว่าดูซิพ่อแม่ทำงานแทบตาย เณรไปอยู่กรุงเทพฯ ทำนั่งรถโก้เก่"

พ.ศ. ๒๔๘๔ ขณะที่อุปสมบทได้เพียงหนึ่งพรรษาได้รับมอบหมายหน้าที่เป็นเลขานุการสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองในสมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสฺสทตฺโต) ซึ่งดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองคณะสงฆ์ ๒ สมัย รวมระยะเวลา ๔ ปี และได้รับการแต่งตั้งเป็นเลขานุการเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๔๙๐ ตำแหน่งหน้าที่งานปกครองและงานคณะสงฆ์ของพระธรรมราชานุวัตรในลำดับต่อมาสรุปได้ดังนี้ พ.ศ. ๒๕๐๓ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนฯ พ.ศ. ๒๕๐๘ เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง พ.ศ. ๒๕๐๙ เลขานุการแม่กองงานพระธรรมทูต พ.ศ. ๒๕๑๔ รองเจ้าคณะภาค ๑๔[๑] เลขานุการสมเด็จพระสังฆราช พ.ศ. ๒๕๑๖ เจ้าคณะภาค ๑๔ พ.ศ. ๒๕๓๒ เจ้าคณะภาค ๓[๒]

---

[๑] ภาค ๑๔ ขณะนั้นหมายถึง เขตปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย มี ๔ จังหวัด คือ จังหวัดกาญจนบุรี นครปฐม สมุทรสาคร และสุพรรณบุรี

[๒] ภาค ๓ ขณะนั้นหมายถึง เขตปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย มี ๔ จังหวัด คือ จังหวัดลพบุรี อุทัยธานี สิงห์บุรี และชัยนาท

ผลงานด้านส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา พระธรรมราชานุวัตรเป็นนักการศึกษาที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ เป็นทั้งนักคิด นักปฏิบัติ พัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เจริญก้าวหน้ามั่นคง ได้ริเริ่มตั้ง**โรงเรียนสหศึกษาบาลีองค์พระปฐมเจดีย์จังหวัดนครปฐม** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ เพื่อแก้ปัญหาการศึกษาบาลีไวยากรณ์ของพระสงฆ์สามเณรในยุคนั้นเนื่องจากไม่มีสำนักเรียน ไม่ครูสอน และขาดเงินอุดหนุน

ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ขณะที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๑๔ ได้จัดทำโครงการอบรมนักเรียนบาลีก่อนสอบ ทำให้พระสงฆ์สามเณรประสบความสำเร็จในการสอบพระปริยัติธรรมและสอบบาลีสนามหลวง คณะสงฆ์ภาค ๑๔ ได้รับการยกย่องว่าเป็นต้นแบบในการจัดโครงการดังกล่าว นอกจากนี้พระธรรมราชานุวัตรยังมีส่วนในการยกระดับการศึกษาของพระสงฆ์ สามเณร ให้มีการเปิดสอนวิชาสายสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ในโรงเรียนบาลีสาธิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่วัดพระเชตุพนฯ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

งานส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ที่พระธรรมราชานุวัตรได้ดำเนินการสรุปได้ตามลำดับ ดังนี้ พ.ศ. ๒๔๘๔ ครูสอนนักธรรมสำนักเรียนวัดพระเชตุพนฯ พ.ศ. ๒๔๙๐ ครูสอนบาลี สำนักเรียนวัดพระเชตุพนฯ พ.ศ. ๒๔๙๒ ผู้อำนวยการตรวจประโยคนักธรรมชั้นตรีสนามหลวง ภาค ๒ พ.ศ. ๒๔๙๔ ผู้ริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พ.ศ. ๒๔๙๘ ครูสอนวิชาภาษาไทยโรงเรียนบาลีสาธิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๒ อาจารย์ผู้ปกครองโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่วัดพระเชตุพนฯ เป็นครูสอนภาษาไทยและหน้าที่พลเมือง

ด้านการสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เริ่มที่โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัยเป็นแห่งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ หลังจากนั้นโรงเรียนอื่นๆ ก็ได้นิมนต์ไปสอนวิชาศีลธรรมด้วยดังนี้ พ.ศ. ๒๕๐๔ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย พ.ศ. ๒๕๐๕ โรงเรียนสตรีวัดระฆัง พ.ศ. ๒๕๐๖ - ๒๕๒๖ โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๒๒ โรงเรียนศึกษานารี โรงเรียนสตรีประชากร โรงเรียนดรุณนิเวศย์ โรงเรียนรุจิเสรีวิทยา พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๔๕ โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๒ - ๒๕๔๕ ผู้อำนวยการโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดพระเชตุพนฯ

นอกจากนี้พระธรรมราชานุวัตรยังเป็นคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา หนังสือเสริมประสบการณ์ พระพุทธศาสนาและจริยธรรม ของกระทรวงศึกษาธิการ และมีผลงานประพันธ์หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก สนับสนุนส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทย จัดให้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ตำหนักวาสุกรี และจัดงานวันกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส จัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดทั้งการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมของสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตรมีผลงานปรากฏทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะการสร้างวัดไทยที่สหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๑๒ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระราชโมลี ได้เป็นหัวหน้าคณะสงฆ์ไปจำพรรษา ณ นครลอสแองเจลิส ได้ริเริ่มให้มีการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา ร่วมมือกับพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่อยู่ในสหรัฐอเมริกา สร้างวัดไทยขึ้นเป็นแห่งแรก โดย สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริ) วัดพระเชตุพนฯ ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ และเริ่มสร้างอุโบสถ พ.ศ. ๒๕๑๗

การสร้างวัดไทยในสหรัฐอเมริกาประสบปัญหาต่างๆ หลายด้านด้วยกัน แต่ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ความแน่วแน่มั่นคงของคณะสงฆ์ ทำให้สร้างวัดไทยในสหรัฐอเมริกาสำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ทั้งนี้พระธรรมราชานุวัตรมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในความสำเร็จดังกล่าวทำให้วัดไทยในสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์รวมของคนไทยในการประกอบศาสนกิจตามแนวทางของพระพุทธศาสนาและส่งเสริมสนับสนุนในด้านศิลปวัฒนธรรมไทย เปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อสอนภาษาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ร่วมกับคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดทำโครงการสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ ตลอดทั้งประสานงานกับกระทรวงศึกษาธิการ อนุญาตให้คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดการศึกษานอกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอก โดยให้ดำเนินการ ณ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดไทยลอสแองเจลิส สหรัฐอเมริกาเป็นแห่งแรกในต่างประเทศ จัดโครงการวัฒนธรรมไทยคืนถิ่น โดยให้เยาวชนไทยที่เกิดในสหรัฐอเมริกาเดินทางกลับประเทศไทย เพื่อสัมผัสกับบ้านเกิดเมืองนอนของบรรพบุรุษของตน

เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีสำนึกรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนเรียนรู้ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทย

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรีได้กล่าวคำปราศรัย ณ วัดไทยลอสแองเจลิส เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๕ มีความตอนหนึ่งว่า

"กระผมได้ไปมาแล้วหลายประเทศไม่เคยเห็นคนไทยที่ไหน จะมีความสามัคคีกลมเกลียวพร้อมเพรียงกันอย่างคนไทยในลอสแองเจลิสนี้ วัดวาอารามทุกอย่างเป็นไทยแท้ไม่ใช่ของจอมปลอมไม่ใช่ของเทียม และเรียนตรงๆ ว่าคราวนี้ผมมีความประทับใจที่สุด ในชีวิตผมครั้งหนึ่งที่ได้มาพบคนไทยที่มีคุณธรรมทั้งหลายทั้งปวง ที่บรรพบุรุษของเราได้สร้างสรรค์มา และมีผู้นำคือ ***เจ้าคุณเทพโสภณ*** *ที่ไม่ใช่จะเป็นผู้อบรมสั่งสอนเราในทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นผู้สร้างสรรค์ให้เกิดชุมชนไทยที่นี่"*

พระธรรมราชานุวัตรได้รับการแต่งตั้ง และได้รับพระราชทานตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะตามลำดับ ดังนี้ พ.ศ. ๒๔๙๐ พระครูปลัด ฐานานุกรมในพระเทพเวที (ปุ่น ปุณฺณสิริ) พ.ศ. ๒๔๙๓ พระครูปลัดธรรมจริยวัฒน์ ฐานานุกรมในพระธรรมดิลก (ปุ่น ปุณฺณสิริ) พ.ศ. ๒๕๐๐ พระครูปลัดสุวัฒนสุตคุณ ฐานานุกรมในพระธรรมวโรดม (ปุ่น ปุณฺณสิริ) พ.ศ. ๒๕๐๓ พระราชาคณะชั้นสามัญ ที่พระรัตนเวที พ.ศ. ๒๕๑๑ พระราชาคณะชั้นราช ที่พระราชโมลี พ.ศ. ๒๕๑๕ พระราชาคณะชั้นเทพ ที่พระเทพโสภณ พ.ศ. ๒๕๓๓ พระราชาคณะชั้นธรรม ที่พระธรรมราชานุวัตร

หน่วยงานและสถาบันในประเทศประกาศเกียรติคุณยกย่องพระธรรมราชานุวัตรที่ได้ส่งเสริม เผยแผ่พระพุทธศาสนา และร่วมพัฒนาการศึกษาของชาติ ที่สำคัญๆ มีดังนี้

พ.ศ. ๒๕๓๔ สภาการฝึกหัดครูถวายปริญญาบัตรครุศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาเทคนิคการศึกษา โปรแกรมวิชาการบริหารการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๕ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีพระราชทานเสาเสมาธรรมจักร ในฐานะผู้มีเกียรติคุณทำประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ของกระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. ๒๕๓๕ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประทานปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๓๖ กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ถวายโล่เกียรติคุณการเป็นวิทยากรบรรยายพิเศษแก่นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยพาณิชยการเชตุพน ฯ ปีการศึกษา ๒๕๒๗ - ๒๕๓๔

พ.ศ. ๒๕๔๑ สำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ถวายโล่เกียรติคุณในฐานะผู้สนับสนุนการจัดการศึกษา ของสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๔๒ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ถวายโล่เชิดชูเกียรติคุณในฐานะผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๒

เกียรติคุณที่ได้รับจากองค์กรในต่างประเทศ พระธรรมราชานุวัตรได้ปฏิบัติศาสนกิจตำแหน่งหัวหน้าคณะสงฆ์วัดไทยลอสแองเจลิส ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๒ - ๒๕๓๒ ได้พัฒนาวัดและชุมชนไทยในลอสแองเจลิสให้เจริญก้าวหน้า จึงได้รับการประกาศเกียรติคุณ ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้รับโล่บุคคลดีเด่นของชุมชน จากประธานสภาผู้แทนรัฐแคลิฟอเนียร์

พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับเกียรติเป็นแขกพิเศษของนครลอสแองเจลิส รับการถวายกุญแจเมืองจากนายกเทศมนตรี

พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้รับเกียรติบัตรผู้นำดีเด่นของชุมชนไทย จากสภาผู้แทนรัฐแคลิฟอร์เนีย

พ.ศ. ๒๕๒๙ ไดรับโล่ผู้นำดีเด่นของชุมชนไทยในนครลอสแองเจลิส จากสมาชิกสภานครลอสแองเจลิส เขต ๑๓

พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นผู้นำดีเด่นด้านการสร้างสรรค์ชุมชนไทยและวัดไทยลอสแองเจลิส จากประธานกรรมการอำนวยการ

พระธรรมราชานุวัตร มรณภาพ เมื่อ วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๕ ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร ด้วยโรคติดเชื้อในกระแสโลหิตและโรคแทรกซ้อนกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือด สิริอายุได้ ๗๘ ปี ๓ เดือน ๒๖ วัน พรรษา ๕๗

นายยุทธ โตอติเทพย์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสือโกวิทานุสรณ์ พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล ในงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิโท ป.ธ.๖) ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ที่ ๑๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๔๖.

หนังสือที่ระลึกงานฉลองรางวัลเสาเสมาธรรมจักร และทำบุญเจริญอายุครบ ๗๖ ปี พระครูพิพัฒน์สาธุกิจ (ยิ้ม อิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดลาดปลาเค้า เจ้าคณะอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒.

สูจิบัตรงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชานุวัตร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร ๑๘ - ๒๐ มกราคม ๒๕๔๖.

โรงเรียนสหศึกษาบาลีองค์พระปฐมเจดีย์

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทรปญฺโญ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๔ และเจ้าอาวาสวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม ได้กล่าวถึงความเป็นมาของโรงเรียนสหศึกษาบาลี ซึ่งตั้งอยู่ในพระวิหารคตระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ไว้ในหนังสือ ๔๖ ปี โรงเรียนสหศึกษาบาลี ความตอนหนึ่งว่า

"ในปี ๒๔๙๔ หลังจากสอบประโยค ๖ ที่วัดไตรมิตรวิทยารามแล้ว ท่านเจ้าคุณพระธรรมราชานุวัตร ซึ่งขณะนั้นเป็นพระครูปลัดธรรมจริยวัฒน์ และเป็นเลขานุการเจ้าคณะตรวจการ ภาค ๗ ได้นำบาลี ประโยค ๓ -๔ -๕ มาเปิดสอบที่วัดเสนหา อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ขณะนั้นคณะมหานิกาย และธรรมยุติกนิกายยังปกครองร่วมกัน และในวันที่ ๒ ของการสอบ ได้มีการนัดประชุมพระเถระผู้ใหญ่ระดับเจ้าอาวาสขึ้นไปในเขตอำเภอเมืองฯ ที่พระอุโบสถวัดพระงาม พระครูปลัดธรรมจริยวัฒน์เป็นประธาน ได้กล่าวชี้แจงการเปิดโรงเรียนบาลี ที่องค์พระปฐมเจดีย์โดยรวมนักเรียนบาลีของแต่ละวัดในคณะมหานิกายให้มาเรียนรวมกัน เพราะหากเปิดเรียนเฉพาะสำนักจะอยู่ได้ไม่เกิน ๑๐ ปีเป็นอย่างช้า ดังที่วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดพระงาม วัดกลางบางแก้ว เคยเปิดเรียนมาแล้ว ก็ต้องเลิกไปในระยะไม่นาน และองค์พระปฐมเจดีย์ถือว่าเป็นสถานที่สำคัญ เป็นที่ตั้งของการศึกษาของพระพุทธศาสนาแห่งแรกของประเทศไทย น่าจะใช้เป็นสถานที่ฟื้นฟูการเรียนการศึกษาของจังหวัดนครปฐม"

การแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย

ภาค ๑ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัดสมุทรปราการ

ภาค ๒ มี ๓ จังหวัด ได้แก่ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสระบุรี

ภาค ๓ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดอุทัยธานี

ภาค ๔ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดพิจิตร จังหวัดเพชรบูรณ์

ภาค ๕ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดอุตรดิตถ์ จังหวัดตาก

ภาค ๖ มี ๕ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน

ภาค ๗ มี ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาค ๘ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดหนองคาย จังหวัดเลย จังหวัดสกลนคร

ภาค ๙ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาค ๑๐ มี ๖ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดนครพนม จังหวัดยโสธร จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดอำนาจเจริญ

ภาค ๑๑ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดสุรินทร์

ภาค ๑๒ มี ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครนายก จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาค ๑๓ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราด

ภาค ๑๔ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดสมุทรสาคร

ภาค ๑๕ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ภาค ๑๖ มี ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาค ๑๗ มี ๕ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดภูเก็ต จังหวัดตรัง จังหวัดกระบี่ จังหวัดพังงา จังหวัดระนอง

ภาค ๑๘ มี ๖ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง จังหวัดสตูล จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส

การแบ่งเขตปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต

ภาค ๑-๒-๓ และ ๑๒-๑๓ มี ๑๗ จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร-สมุทรปราการ จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัดอ่างทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดลพบุรี-สระบุรี จังหวัดสิงห์บุรี-อุทัยธานี จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดชลบุรี จังหวัดนครนายก-ฉะเชิงเทรา จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราด

ภาค ๔-๕-๖-๗ มี ๑๖ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์-ชัยนาท จังหวัดตาก-อุตรดิตถ์-กำแพงเพชร-พิษณุโลก-พิจิตร จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน-แม่ฮ่องสอน จังหวัดลำปาง-พะเยา-เชียงราย-แพร่-น่าน

ภาค ๘ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดเลย จังหวัดหนองคาย จังหวัดสกลนคร

ภาค ๙ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาค ๑๐ มี ๕ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดยโสธร จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดนครพนม จังหวัดมุกดาหาร

ภาค ๑๑ มี ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์

ภาค ๑๔-๑๕ มี ๘ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครปฐม-กาญจนบุรี-สุพรรณบุรี จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ภาค ๑๖-๑๗-๑๘ มี ๑๒ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดชุมพร จังหวัดภูเก็ต-พังงา-กระบี่ จังหวัดสงขลา-สตูล จังหวัดพัทลุง จังหวัดปัตตานี-ยะลา-นราธิวาส

นายเปลี่ยน อุปริวงศ์

พ.ศ. ๒๔๖๗ - ๒๕๔๕

นายเปลี่ยน อุปริวงศ์

พ.ศ. ๒๔๖๗ - ๒๕๔๕

นายเปลี่ยน อุปริวงศ์ เกิดเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ที่บ้านโนนโพธิ์ ตำบลนาจิก อำเภอบุ่ง จังหวัดอุบลราชธานี (ต่อมาอำเภอบุ่งแยกมาขึ้นกับจังหวัดอำนาจเจริญซึ่งตั้งขึ้นใหม่) เป็นบุตรของนายแท่ง นางทอง อุปริวงศ์ มีพี่ ๖ คน คือ นายสุบิน นางคำพงษ์ วรพันธ์ นายนัท นางคำปุน กาญจนกัณฑ์ นายขาล และนายบุญเลิศ กับมีน้อง ๑ คน คือ นางคำเพียร คูณค้ำ ซึ่งพี่น้องทุกคนถึงแก่กรรมหมดแล้ว เหลือแต่ นางคำพงษ์ เพียงคนเดียว

เมื่อเยาว์วัย ได้เข้าเรียนในชั้นมูลที่โรงเรียนวัดบ้านโนนโพธิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ นายเปลี่ยนเป็นนักเรียนที่มีความขยันและสนใจในการศึกษาเล่าเรียนมาก ผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีมากโดยสม่ำเสมอ จึงได้รับการพิจารณาให้เลื่อนชั้นกลางปีถึง ๒ ครั้ง ทำให้สามารถเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๔๗๙ แล้วไปศึกษาต่อชั้นมัธยมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนประจำจังหวัดอุบลราชธานี "เบญจะมะมหาราช" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐[๑] จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ (มัธยมปีที่ ๖ สมัยนั้น คือ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในปัจจุบัน) ในระหว่างศึกษาอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้ นายเปลี่ยนได้รับคัดเลือกให้เป็นนักกีฬาประเภทฟุตบอลและนักกรีฑาของโรงเรียนมาโดยตลอด ได้เล่นกีฬาหลายอย่างช่วยสร้างชื่อเสียงด้านกีฬาให้แก่โรงเรียนเป็นอันมาก

พ.ศ. ๒๔๘๖ เข้ารับการบรรจุเป็นครูประชาบาล ได้เงินเดือนครั้งแรก ๑๖ บาท แต่เป็นอยู่ได้ปีเดียวก็ลาออกไปสมัครเป็นครูโรงเรียนมัธยมอำนาจเจริญซึ่งเป็นโรงเรียนราษฎร์ระดับมัธยมของอำเภออำนาจเจริญนั่นเอง ในช่วงนั้นผู้ประกอบวิชาชีพครูส่วนใหญ่ต่างขวนขวายหาวุฒิทางครูด้วยการศึกษาเพิ่มเติม แล้วสมัครเข้าสอบวิชาชุดต่างๆ ด้วยตนเอง นายเปลี่ยนสามารถสอบวิชาชุดครูพิเศษประถม (พ.ป.) และครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) ได้ภายในเวลาไม่นานนัก

---

[๑]พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นปีที่รัฐบาลเริ่มใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๙ ซึ่งเริ่มด้วยชั้นมูลอายุระหว่าง ๕-๗ ปี ชั้นประถมศึกษา ๔ ปี อายุระหว่าง ๘-๑๑ ปี ชั้นมัธยมศึกษา ๖ ปี แบ่งเป็นมัธยมต้น ๑-๒-๓ กับมัธยมปลาย ๔-๕-๖ กับเตรียมอุดมศึกษาอีก ๒ ปี แล้วจนถึงระดับอุดมศึกษา

พ.ศ. ๒๔๙๓ สมัครรับราชการเป็นครูประชาบาลอีกครั้งหนึ่ง แต่เนื่องจากนายเปลี่ยนมีวุฒิทางครู ราชการจึงส่งไปช่วยสอนอยู่ที่โรงเรียนฝึกหัดครูอุบลราชธานี (สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ปัจจุบัน)

พ.ศ. ๒๔๙๔ กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งโรงเรียนอำนาจเจริญ ซึ่งเป็น **โรงเรียนมัธยมสามัญศึกษา (ม. ๑-๓)** สังกัดกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา (เดิมคือกรมประชาศึกษา) ในขณะนั้น ซึ่ง**ได้กำหนดให้สอนวิชาสามัญควบคู่ไปกับวิชาอาชีพ** ภายหลังประชาชนไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร จึงได้โอนโรงเรียนส่วนหนึ่งไปขึ้นกับกรมวิสามัญศึกษา ซึ่งรวมทั้งโรงเรียนอำนาจเจริญด้วย เมื่อโรงเรียนอำนาจเจริญตั้งขึ้นครั้งแรกนั้น ทางราชการเห็นว่านายเปลี่ยนมีความเหมาะสมเป็นผู้บริหาร จึงแต่งตั้งให้มารักษาการในตำแหน่งครูใหญ่ ครั้นโรงเรียนโอนไปขึ้นสังกัดกรมวิสามัญศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ นายเปลี่ยนจึงได้โอนตามไปด้วย แต่โอนมาในตำแหน่งครูผู้สอนไม่ใช่ในตำแหน่งผู้บริหาร

พ.ศ. ๒๕๑๔ ย้ายไปรักษาการในตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนเลิงนกทา ซึ่งก่อตั้งใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๖ ย้ายกลับมาดำรงตำแหน่งหัวหน้าหมวดวิชาคณิตศาสตร์ โรงเรียนอำนาจเจริญและอยู่ในตำแหน่งนี้จนเกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ ในระหว่างที่เป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียนอำนาจเจริญนี่เอง นายเปลี่ยนได้สมัครเป็นนักศึกษาภาคสมทบของวิทยาลัยครูอุบลราชธานี วิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไป จนสำเร็จวุฒิปริญญาตรีครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) ในเวลาต่อมา

นายเปลี่ยนสอนประจำในวิชาคณิตศาสตร์ เพราะเป็นวิชาที่นายเปลี่ยนชื่นชอบมาก ทั้งวิชาเลขคณิต พีชคณิต และเรขาคณิต นายเปลี่ยนสอนอย่างตั้งใจ นักเรียนคนใดไม่สนใจเรียนหรือไม่ทำการบ้าน นายเปลี่ยนจะไม่ปล่อยไป หรือทำเป็นไม่สนใจ จะต้องให้นักเรียนเหล่านั้นเรียนด้วยความสนใจให้ได้ และจะต้องให้ทำการบ้านส่งในวันต่อไป ไม่เช่นนั้นก็คาดโทษไว้ กล่าวกันว่านายเปลี่ยนเป็นครูคณิตศาสตร์ที่ดุ นักเรียนมีความเกรงกลัวมาก แต่เนื่องจากนายเปลี่ยนเป็นครูที่มีคุณธรรมสูงนักเรียนที่ผ่านไปแต่ละรุ่นต่างก็มีความศรัทธาต่อครูคนนี้อย่างสูงส่ง แม้จะดุแต่สอนอย่างจริงใจ ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ไม่ต้องรอให้ถึงเวลาจึงจะสอน เรื่องนี้นายสุพัฒน์ ไชยกุล ผู้อำนวยการวิทยาลัยการอาชีพเลิงนกทา ผู้เป็นศิษย์คนหนึ่ง ได้เขียนถึงนายเปลี่ยนไว้ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อเปลี่ยน อุปริวงศ์ ความตอนหนึ่งว่า

"...ท่านทำหน้าที่เป็นผู้บริหาร และสอนวิชาคณิตศาสตร์ พีชคณิต เรขาคณิต ตั้งแต่โรงเรียนยังตั้งอยู่ที่วัดเขมไชยาราม (วัดใต้)...ในเรื่องการสอน...พวกศิษย์เก่ารุ่นที่ ๑ และรุ่นที่ ๒...มีความประทับใจมาก อาจารย์นั่งรถ...มาจากอำนาจตั้งแต่เช้า แต่มาถึงโรงเรียนก่อน ๐๘.๐๐ น. มาถึงท่านก็จะสอนพวกเราที่มาเช้าๆ แล้วค่อยไปเข้าแถว...ท่านสอนอย่างตั้งใจด้วยวิธีสอนที่แยบยล..."

นอกจากวิชาคณิตศาสตร์ นายเปลี่ยนยังต้องสอนวิชาเคมีอีกด้วย โดยปกติวิชาเคมีจะเป็นวิชาที่นักเรียนเรียนด้วยความไม่เข้าใจ แต่นายเปลี่ยนมีเทคนิคแปลกๆ ใหม่ๆ ที่สามารถทำให้นักเรียนเข้าใจได้ เรื่องนี้ นายรังสิต โกสีหเดช ศิษย์คนหนึ่งได้เขียนไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันว่า

"...อาจารย์ไม่ใช่ครูที่จบปริญญาสูงๆ แต่อาจารย์มีความรู้แตกฉาน และเป็นพหูสูตในทุกเรื่องและทุกวิชา แต่สิ่งสำคัญที่สุด อาจารย์มีวิญญาณความเป็นครูอย่างเต็มเปี่ยม และสามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ได้ทุกคน ไม่ว่าศิษย์นั้นจะมี IQ แตกต่างกันอย่างไร ท่านจะมีวิธีสอน และสื่อให้ศิษย์ได้เข้าใจโดยเฉพาะในวิชาเคมี อาจารย์จะเขียนเป็นคำคล้องจองให้จำง่ายๆ หรือวิชาคณิตศาสตร์ ท่านจะมีสูตรของท่านเอง..."

จากคำอ้างของศิษย์คนนี้ที่ว่า "แต่อาจารย์ก็มีความรู้แตกฉานและเป็นพหูสูตในทุกเรื่องและทุกวิชา..." นี้ ผู้ที่ใช้นามว่า "ลูกศิษย์ ๑๒" ศิษย์คนหนึ่งที่ปัจจุบันรับราชการเป็นนายแพทย์ ได้เขียนถึงนายเปลี่ยนด้วยความชื่นชมไว้ในหนังสือเล่มดังกล่าวว่า

"อาจารย์สอนทั้งวิชาเลข วิชาวิทยาศาสตร์และแม้แต่ภาษาอังกฤษ อาจารย์ทุ่มเทสอนทั้งในเวลาและนอกเวลา อาจารย์ตรวจการบ้านให้ผู้ปกครองเซ็น ก่อนเรียน หลังเรียน อาจารย์ให้ท่องสูตรต่างๆ อาจารย์เข้มงวด ใครไปดูหนัง ไม่ทำการบ้าน ถูกทำโทษ ถูกตี พวกเราเกรงอาจารย์ เคารพอาจารย์ กลัวอาจารย์..."

นายเปลี่ยนเป็นครูที่ทำให้โรงเรียนอำนาจเจริญมีสัญลักษณ์ "ครูเปลี่ยน" เป็นสัญลักษณ์ในทางสร้างสรรค์ที่ศิษย์รุ่นใหม่ๆ ทุกคนจะต้องรู้จัก ซึ่งศิษย์ที่ใช้นามว่า "ศิษย์ อ.จ. รุ่น ๑๖" ได้เขียนถึงนายเปลี่ยน พูดถึงสัญลักษณ์ "ครูเปลี่ยน" ไว้ดังนี้

"เริ่มแรกที่ได้เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนอำนาจเจริญ เมื่อได้ยินชื่อเสียงคำล่ำลือ "ครูเปลี่ยน" ทำให้ศิษย์อยากทราบอยากเรียนด้วย ชั่วโมงแรกที่ได้

เรียนกับพ่อครู นักเรียนเงียบ ตื่นเต้น เกรงกลัว แต่เมื่อได้ยินน้ำเสียงพ่อครู ลูกศิษย์ลดความเกรงกลัวลงได้บ้าง เมื่อลูกศิษย์เรียนกับพ่อครูนานเข้า ทำให้ลูกศิษย์ชอบเทคนิคการสอนของพ่อครู พ่อครูสอนเรื่องยากให้เป็นง่าย สอนด้วยเพลงบทกลอน ทำให้ลูกศิษย์สนุกกับการเรียน ชอบเรียนวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คำกลอนที่พ่อใช้ประกอบการสอน...ทุกสิ่งที่พ่อครูสอน ทั้งวิชาการ คุณธรรม จริยธรรม ความรักสถาบันบ้านเกิด ลูกศิษย์ยังจำได้เสมอ..."

นายเปลี่ยน อุปริวงศ์ นับเป็นบุคคลตัวอย่างในการทำงานและการดำรงตนในการประกอบวิชาชีพครู เป็นผู้เสียสละและอุทิศตนเพื่อการศึกษาอย่างแท้จริง เรื่องนี้นายสมพงษ์ โลมะรัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนเบญจะมะมหาราช ซึ่งเคยเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนอำนาจเจริญขณะนายเปลี่ยนยังไม่เกษียณอายุราชการ ได้กล่าวถึงนายเปลี่ยนความตอนหนึ่งว่า

"คุณพ่อเปลี่ยน....เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม อันสูงยิ่ง ยึดหลักประชาธิปไตยทั้งในครอบครัวในสถาบันการศึกษาและในชุมชน มีความสม่ำเสมอในจริยปฏิบัติ ดำรงตนแบบสมถะ เรียบง่าย มีความพอเพียงเป็นแบบอย่างที่ดีที่สุดสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมไทย ผลงานของพ่อเปลี่ยนมีอยู่มากมายทั้งด้านการศึกษา การศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี เป็นเอนกอนันต์ เป็นคุณูปการแก่เยาวชน ลูกหลาน ชุมชนสังคม เป็นอย่างยิ่ง...เป็นบุคคลตัวอย่างแห่งความดีงามของชาวอำนาจเจริญ"

งานสังคมที่นายเปลี่ยนมีส่วนช่วยเหลือมีมากมาย อาทิเช่น เป็นผู้ก่อตั้งมูลนิธิศิษย์เก่าอำนาจเจริญ พ.ศ. ๒๕๓๓ (ต่อมา พ.ศ. ๒๕๔๒ เปลี่ยนชื่อเป็นมูลนิธิครูเปลี่ยนและศิษย์เก่าโรงเรียนอำนาจเจริญ) ผู้ริเริ่มก่อตั้งพุทธสมาคมอำนาจเจริญ ๒๕๓๓ (ครั้งแรกนายเปลี่ยนเป็นเลขานุการ ต่อมาพ.ศ. ๒๕๔๒ ได้เป็นอุปนายก ฝ่ายวิชาการ) เป็นต้น

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก และยังได้รับเกียรติบัตรยกย่องต่าง ๆ อีก เช่น เกียรติบัตรผู้บริหารดีเด่นโรงเรียนเลิงนกทาใน พ.ศ. ๒๕๓๔ ผู้บำเพ็ญประโยชน์และสร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดอำนาจเจริญ โดยยกย่องให้เป็นคนดีศรีอำนาจเจริญ และพ่อตัวอย่างประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ เป็นต้น

นายเปลี่ยนสมรสกับนางสาวแววรัตน์ มุทุจิตถ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ มีบุตร ๕ คน คือ นางศศิธร จันทรเสนา นางสาวศุลีมาศ นายปณต นางสาวน้ำทิพย์ และนางฐปณ ไตรพันธ์

โดยปกติ นายเปลี่ยนเป็นคนแข็งแรง เพราะได้ออกกำลังกายโดยสม่ำเสมอ นอกจากเป็นนักกีฬา นักกรีฑา และถีบจักรยานมาปฏิบัติงานเป็นประจำแล้ว นายเปลี่ยนยังเป็นคนมีอารมณ์ดีไม่เครียดและมีจิตใจแจ่มใสตลอดเวลา นายเปลี่ยนเริ่มเจ็บป่วยด้วยอาการโรคหัวใจเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ภายหลังมีโรคมะเร็งแทรกซ้อน ได้รับการรักษาทั้งที่จังหวัดอำนาจเจริญ และในกรุงเทพมหานคร จนกระทั่งถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาลอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๗๗ ปี ๖ เดือน ๑๓ วัน

นางสาวศุลีมาศ อุปริวงศ์, นางอุทัยวรรณ นันทจักร
นายอดิศักดิ์ ทองสืบสาย, นางสาวสำเร็จ อาจธะขันธ์ ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายจันทร์ ชุ่มเมืองปัก ผู้เรียบเรียง

นายปรีชา ศรีสำราญ

พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๕๔๖

นายปรีชา ศรีสำราญ เดิมชื่อนายทองเลี่ยน เป็นบุตรคนแรกของนายแพงกับนางเล ศรีสำราญ เกิดเมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ที่ตำบลวาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร มีน้อง ๗ คน คือ นายทองเชี่ยน (ถึงแก่กรรม) เด็กชายคำลี (ถึงแก่กรรม) นายคำสิงห์ เด็กหญิงคำเล็ง (ถึงแก่กรรม) นายอุทัย เด็กหญิงคำใส (ถึงแก่กรรม) และนายสุรพงษ์ ศรีสำราญ

เมื่ออายุได้เพียง ๓ ขวบ บิดามารดาได้พานายปรีชาไปมอบให้เป็นศิษย์วัดที่วัดเหนือ (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) อยู่กับพระภิกษุเข็ม อัคนิจ ซึ่งเป็นน้องมารดา จึงมีโอกาสได้ฝึกอ่านเขียนก่อนเข้าเรียน เมื่อพ่อแม่เห็นว่าอ่านออกเขียนได้แล้ว จึงพาไปปรึกษาครูเพื่อขอเข้าโรงเรียนที่โรงเรียนประชาบาล ตำบลวาริภูมิ ๑ ครูที่สอนเห็นว่าอ่านออกเขียนได้จริงจึงรับเข้าเรียนโดยวิธีเพิ่มอายุให้นายปรีชาอีก ๑ ปี เพื่อให้เหมือนเพื่อนร่วมรุ่น ดังนั้น วันเกิดของนายปรีชาที่ปรากฏหลักฐานทางทะเบียนจึงเป็นวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ตั้งแต่นั้นมา

การจัดการศึกษาที่โรงเรียนประชาบาลวาริชภูมิ ๑ ในสมัยนั้น เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ ๑ - ๖ โดยบังคับเรียนในชั้นประถมปีที่ ๑ - ๔ เรียกว่าการศึกษาภาคบังคับ ส่วนชั้นประถมปีที่ ๕ - ๖ ซึ่งเรียกว่าชั้นประถมกสิกรรม จัดสอนเป็นหลักสูตรพิเศษสำหรับผู้ไม่เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ในทางปฏิบัติ ชั้นประถมกสิกรรมก็ใช้หลักสูตรและแบบเรียนเช่นเดียวกันกับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จะแตกต่างกันก็ตรงที่ชั้นประถมกสิกรรมไม่สอนภาษาอังกฤษ

นายปรีชาเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ เนื่องจากมีการยกเลิกหลักสูตรดังกล่าวจึงทำให้นายปรีชาต้องไปเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนวาริชภูมิ ซึ่งเป็นโรงเรียนราษฎร์ที่เริ่มตั้งขึ้นใหม่ ดังจะเห็นว่านายปรีชาได้เลขประจำตัวหมายเลข ๒ แต่เนื่องจากนายปรีชาไม่ได้เรียนภาษาอังกฤษมาก่อนโรงเรียนจึงไม่เทียบชั้นให้ ทำให้นายปรีชาต้องเริ่มเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๑ ใหม่ และเนื่องด้วยวิชาที่เรียน (ยกเว้นวิชาภาษาอังกฤษ) มีเนื้อหาซ้ำกับที่เคยเรียนมา ทำให้นายปรีชาสอบได้ที่ ๑

นายปรีชา ศรีสำราญ

พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๕๔๖

ค่าเล่าเรียนในการเรียนโรงเรียนราษฎร์สมัยนั้น ปีละ ๑๐ บาท ซึ่งถือว่าแพงมาก พ่อแม่ต้องขายข้าวจำนวน ๑๐๐ หมื่น (หนึ่งหมื่นเท่ากับ ๑๒ กิโลกรัม) จึงจะได้เงินจ่ายค่าเล่าเรียน กระนั้นก็ตามก็ไม่มีผู้ใดย่อท้อด้วยเห็นว่านายปรีชามีความตั้งใจและขยันขันแข็ง มานะอดทนในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างมาก นายปรีชาเองก็ต้องช่วยพ่อแม่ทำนาหนักขึ้นกว่าเดิมแม้จะเป็นเด็กอยู่มาก

การเรียนที่โรงเรียนราษฎร์ในชั้นมัธยมปีที่ ๑ โรงเรียนสามารถทำการสอบเองแต่เมื่อขึ้นชั้นมัธยมปีที่ ๒ โรงเรียนต้องนำนักเรียนไปสอบสมทบที่โรงเรียนสกลราช-วิทยานุกูลซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัด ใช้เวลาเดินทางโดยเกวียน ๓ วัน ๓ คืน และผู้ปกครองต้องนำสัมภาระทุกอย่างแม้กระทั่งข้าวสาร เตาไฟ หรือไก่ไปด้วย ต้องค้างคืนหุงหาอาหารให้บุตรหลานตลอดการเดินทางไปสอบซึ่งใช้เวลา ๔ วัน จึงเดินทางกลับ

หลังจากเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ นายปรีชาได้สมัครเป็นครูและได้บรรจุครั้งแรกที่โรงเรียนบ้านปลาโหล โดยได้รับเงินเดือนขั้น ๑๐ บาท จากนั้นจึงศึกษาเล่าเรียนด้วยตนเองจนสอบได้วุฒิ พ.ป. และ พ.ม. ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ ตามลำดับ (นายปรีชาสอบ พ.ม. ได้เป็นคนที่ ๔ ของอำเภอวาริชภูมิ)

ต่อมาได้รับคำสั่งให้ไปปฏิบัติหน้าที่เป็นครูใหญ่ที่โรงเรียนหนองเบญจ และย้ายกลับมาสอนที่โรงเรียนบ้านปลาโหลอีกครั้งหนึ่ง ตอนนั้นโรงเรียนนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนบ้านปลาโหล (ศิริราษฎร์วิทยาคาร) หรือโรงเรียนบ้านไฮ่ปลาโหลในปัจจุบัน จากนั้นได้เลื่อนเป็นครูโทและย้ายไปปฏิบัติงานที่โรงเรียนบ้านพังโคน (จำปาสามัคคี) และได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ที่โรงเรียนบ้านหนองบัว อำเภอพังโคน ปฏิบัติราชการในฐานะผู้บริหารโรงเรียนที่นั่นจนเกษียณอายุราชการ

อาชีพครูตั้งแต่สมัยก่อนจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ นั้น มิได้พิจารณาความดีความชอบประจำปีเช่นในปัจจุบัน กล่าวคือ ผู้ที่จะได้เลื่อนเงินเดือนต้องรอให้มีอัตราว่างโดยเกษียณอายุราชการ ตายหรือลาออกเสียก่อน ศึกษาธิการอำเภอจะคัดเลือกผู้ที่เหมาะสมมาดำรงตำแหน่งแทน บังเอิญปีนั้นมีอัตราเงินเดือนว่างอยู่จำนวน ๒ อัตราคือ อัตราขั้น ๑๒ บาท และขั้น ๑๔ บาท ศึกษาธิการอำเภอจึงได้จัดให้มีการสอบคัดเลือกผู้ที่จะเลื่อนเงินเดือน คนที่ได้ที่ ๑ จะได้รับเงินเดือน ๑๔ บาท คนที่ได้ที่ ๒ จะได้ ๑๒ บาท ปรากฏว่านายปรีชาสอบได้ที่ ๑ จึงได้รับเงินเดือน ๑๔ บาท ทำให้นายปรีชา

ได้ขึ้นเงินเดือนทันที ๔ บาท ทั้งที่เริ่มสอนมาได้เพียงปีเดียว เป็นที่เลื่องลือกันทั่วทั้งอำเภอ

การสอบวิชาชุดครูสมัยนั้นได้เปิดโอกาสให้ครูศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตามแต่ผู้เรียนจะพึงทำได้ บ้างก็รวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆ และหาผู้ที่สอบวิชาชุดครูได้แล้วมาช่วยอบรมให้ บ้างก็เรียนจากการหาตำรามาศึกษาเองที่บ้านหรือที่โรงเรียน สำหรับนายปรีชาต้องใช้วิธีอ่านหนังสืออย่างเดียว นายปรีชาเห็นว่าถ้าทำเช่นนั้นคงจะใช้เวลาหลายปีจึงจะสอบ พ.ม. ได้ จึงตัดสินใจซื้อวิทยุมาฟังบทความทางการศึกษาใหม่ ๆ จากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยและสถานีวิทยุศึกษา ซึ่งบางปีข้อสอบจะอ้างอิงบทความในวิทยุด้วย

สมัยนั้น การคมนาคมไม่สะดวก สถานีวิทยุก็ไม่มีมากมายเช่นทุกวันนี้ ผู้ที่จะสอบวิชาชุดครู พ.ม. ที่ต้องพึ่งพารายการวิทยุเพื่อศึกษาหาความรู้เช่นเดียวกับนายปรีชาจึงต้องตัดสินใจอย่างรอบคอบ เพราะเหตุว่าราคาวิทยุสมัยนั้นแพงมากและถือเป็นของฟุ่มเฟือยที่ครูประชาบาลมีเงินเดือนน้อยอย่างนายปรีชาจะต้องระมัดระวังเป็นอย่างมาก แต่นายปรีชาได้ตัดสินใจแล้ว จึงเดินทางไปซื้อวิทยุที่ตัวเมืองอุดรธานี ในราคา ๑,๓๐๐ บาท เป็นวิทยุแบบหลอด ๕ หลอด ยี่ห้อฟิลลิปส์ ใช้กับถ่านไฟฉายจำนวน ๗ โหล (๘๔ ก้อน) กล่องถ่านจะมีสองส่วนคือหม้อเล็ก ๒๐ ก้อน และหม้อใหญ่ ๖๔ ก้อน ใช้ปลั๊ก ๔ ขา เพื่อรับไฟฟ้าจากทั้งสองหม้อ มีสายอากาศเป็นลวดยาวประมาณ ๕๐ เมตร ขึงกับไม้ไผ่ ๒ ลำ หันไปทางทิศที่ตั้งของสถานีส่งกระจายเสียง วิทยุนี้มี ๔ แบนด์ รับได้ทั้ง AM., FM., และคลื่นสั้นอีก ๒ แบนด์ คือ SM1 และ SM2 ตอนกลางคืนสามารถรับคลื่นได้รอบโลก

ชีวิตครูประชาบาลในชนบทสมัยนั้น จะต้องทำหน้าที่นอกเหนือจากการสอนอีกหลายหน้าที่ เกือบจะเรียกได้ว่าเป็นทั้งตัวแทนของกระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ทำให้นายปรีชา ผู้ซึ่งเป็นคนขอบใฝ่เรียนใฝ่รู้เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมมากขึ้นในสรรพวิชาเพื่อที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาสอนเด็กและช่วยเหลือชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่รวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียงด้วย ประกอบกับรายได้ในอาชีพครูน้อยมาก จึงมีความจำเป็นต้องใช้เวลาว่างหาอาชีพเสริม ในที่สุดนายปรีชา

ได้กลายเป็นชาวประมง พ่อค้า นักดนตรี หมอพื้นบ้าน และนักวิชาการเกษตร เป็นตัวอย่างที่ดีของศิษย์และประชาชนในชุมชนที่นายปรีชาปฏิบัติงานอยู่

ในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ มีเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดมาก่อน ขณะที่นายปรีชาเป็นครูที่โรงเรียนบ้านปลาโหล ได้รับคำสั่งให้ไปอบรมที่จังหวัด โดยให้ไปรายงานตัวที่อำเภอวาริชภูมิก่อน ที่นั่นนายปรีชาพบว่าครูหนุ่มหลายคนต่างก็ได้รับคำสั่งไปอบรมเช่นเดียวกัน ผู้นำการเดินทางไปสกลนครแจ้งว่าต้องเดินเท้าไปทางลัดโดยไปทางบ้านธาตุ ตัดเข้าบ้านหนองเบญจ บ้านหนองปลิง และขึ้นภูพาน ไปสิ้นสุดที่บ้านหนองผือ ซึ่งเป็นที่ชุมนุมของข้าราชการครู หลังจากได้รับการชี้แจงเบื้องต้นแล้ว ประธาน คือ นายเตียง ศิริขันธ์ ได้ประกาศต่อที่ชุมนุมแห่งนั้นว่าทุกคนเป็น "เสรีไทย" เป็น "ครูอีสานกู้ชาติ" แล้วให้ฝึกด้านวัตถุระเบิด ฝึกอยู่หลายเดือนจึงย้ายไปประจำที่ค่ายบ้านตาดภูวงซึ่งเป็นค่ายฝึกอาวุธปืน ในค่ายนี้มีศึกษาธิการจังหวัดสกลนครเป็นประธานค่าย มีฝรั่งต่างชาติอยู่ ๑ คนด้วย ซึ่งนายค่ายเรียกว่า มิสเตอร์ฮอลลิเดย์ ได้อยู่ประจำค่ายนี้จนยุติสงครามมหาเอเชียบูรพา

หลังสงคราม เกิดข้าวยากหมากแพง เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ครูเป็นจำนวนมากลาออกจากราชการเพราะทนอยู่กับเงินเดือนเพียง ๑๐ บาทไม่ได้ แต่ด้วยความรักอาชีพครู นายปรีชาจึงไม่ยอมลาออก แต่หาวิธีเสริมรายได้ด้วยการเปิดร้านขายของชำ ขายทั้งเงินสดและเงินผ่อน อยู่ได้ไม่นานคนติดหนี้มาก ในที่สุดจึงประกาศยุบร้านพร้อมยกเลิกหนี้สินนั้นเสียด้วยเพื่อไม่ให้มิตรภาพที่ดีต่อกันสูญสิ้นไป

เมื่อย้ายไปเป็นครูใหญ่ที่โรงเรียนบ้านหนองเบญจ มีครู ๒ คน เปิดสอนชั้นประถมปีที่ ๑ - ๔ โรงเรียนอาศัยศาลาวัดเป็นที่เรียน หมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านเล็กมาก มีราษฎรเพียง ๔๐ หลังคาเรือน ประกอบอาชีพหลักคือ ประมงน้ำจืดโดยมีเครื่องมือเพียงแหและเบ็ดเท่านั้น นายปรีชาเห็นว่าที่นั่นมีน้ำอุดมสมบูรณ์ นอกจากมีหนองเบญจซึ่งเป็นพื้นน้ำกว้างใหญ่ ยังมีหนองอ้อ หนองไชยวาน หนองหวาย และหนองกลางทุ่งอีก ๔ หนอง รวมเป็น ๕ หนอง ชาวบ้านจึงนิยมเรียกชื่อบ้านหนองเบญจว่า "บ้านห้าหนอง" จึงคิดหาวิธีที่จะช่วยชาวบ้านให้มีรายได้จากการประมงมากขึ้น โดยลงทุนไปซื้อด้ายมาสานอวนขนาดใหญ่ ๒๘ ตอน ย้อมด้วยลูกตะโกเป็นสีดำเพื่อให้เกิดความคงทนมากขึ้น ถ้าปลาติดอวนมากขายไม่ทันก็จะเลือกตัวที่ไม่บอบช้ำนำไปเก็บไว้ในลอบ และแช่ไว้ใน

หนอง นอกจากนี้นายปรีชายังฟังข่าวจากสถานีวิทยุเมื่อใดมีพายุดีเปรสชั่น ก็จะบอกชาวบ้านให้รีบไปวางอวนดักหน้าไว้ก่อน พอฝนตกปลาจะติดอวนมากกว่าทุกวัน

นายปรีชาสอนศิษย์และชาวบ้านด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ใครสนใจมากก็จะได้ความรู้มาก ไม่มีการบังคับ แม้แต่ความรู้เรื่องยาแผนปัจจุบันที่นายปรีชาเพียรศึกษาและนำมาใช้แทนยารากไม้และยากระดูกซึ่งฝนจากกระดูกสัตว์ต่างๆ นายปรีชาก็ประสบความสำเร็จมาก หรือแม้แต่ยาแก้ท้องร่วง นายปรีชาก็ได้คิดค้นตัวยาขึ้นจากการนำยาเขียวตราใบโพธิ์มาผสมดีน้ำตาล โดยใช้น้ำซาวข้าวเป็นกระสาย สามารถแก้โรคท้องร่วงได้ การเป็น "หมอพื้นบ้าน" ของนายปรีชาได้ช่วยชีวิตคนเป็นจำนวนมาก

จากการที่นายปรีชาเป็นคนชอบสังเกตและศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา แต่ก่อนยังไม่มีคนเพาะพันธุ์หวายเพราะมีความเชื่อว่าหวายเป็นพืชที่เพาะยาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จะหาหวายจากป่า นายปรีชาได้พบพันธุ์หวายต้นเล็กที่อยู่ใต้ต้นมะม่วงในสวน ซึ่งเกิดจากนกที่กินเมล็ดหวายถ่ายมูลออกมา เมื่อขุดมาปลูกในถุงดำก็สามารถขึ้นเป็นต้นได้ดีทั้งในที่ร่มและกลางแดด เมื่อพบเช่นนี้แล้ว นายปรีชาก็นำเมล็ดหวายมาทดลองเพาะในที่สุดก็สามารถเพาะได้ ทำให้นายปรีชามีสวนหวายตัดไปจำหน่ายมีรายได้ดีมาก

พ.ศ. ๒๕๓๗ สมเด็จพระบรมราชินีนาถมีพระราชเสาวนีย์ว่า หวายซึ่งเป็นวัตถุดิบสำหรับใช้ในศูนย์ศิลปาชีพกำลังจะหมดจากป่า มีรับสั่งให้อธิบดีกรมป่าไม้หาทางเพาะพันธุ์หวาย เมื่ออธิบดีแจ้งสำรวจไปทั่วประเทศว่ามีผู้ใดเพาะพันธุ์หวายอยู่แล้วบ้าง พนักงานป่าไม้อำเภอวาริชภูมิได้รายงานว่า นายปรีชา ศรีสำราญเพาะพันธุ์หวายขายเป็นเวลานานแล้ว อธิบดีกรมป่าไม้จึงนำนักวิชาการเกษตรและสื่อมวลชนมาศึกษาดูงานของนายปรีชา และเชิญไปออกรายการโทรทัศน์หลายช่อง กลายเป็นคนมีชื่อเสียงโด่งดังที่ชาวสกลนครภูมิใจมาก ต่อมามหาวิทยาลัยขอนแก่นได้ส่งนักวิชาการมาวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์หวายที่บ้านนายปรีชา

จากผลงานนี้ทำให้นายปรีชาได้รับโล่บุคคลดีเด่นจากสมาคมวิทยาศาสตร์-การเกษตรแห่งประเทศไทย ในวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๑ ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล โดยมีนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นประธาน คำสดุดีที่เขียนถึงผลงานของนายปรีชาปรากฏในหนังสือที่ระลึกของงานในวันนั้น ความตอนหนึ่งว่า

"...เป็นผู้นำชุมชนที่เพาะพันธุ์หวายจนกลายเป็นอาชีพ ทำให้ชาวบ้านบริโภคหวายที่ปลูกเองแทนการบุกรุกป่าสงวนเพื่อไปหาหวายในป่า คุณพ่อปรีชา ศรีสำราญ จึงเป็นบุคคลดีเด่นในด้านการป้องกันป่าสงวนแห่งชาติ"

ผลงานเดียวกันนี้ สภาสถาบันราชภัฏสกลนครได้มอบปริญญา วิทยาศาสตร-บัณฑิต (กิตติมศักดิ์) สาขาพฤกษศาสตร์ ในฐานะผู้ศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ผลงานจนเป็นที่ยอมรับระดับประเทศ แก่นายปรีชา ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๑ นับเป็นเกียรติอย่างสูงยิ่งที่ครูบ้านนอกอย่างนายปรีชาจะได้รับ

จากบทความของนายปรีชาที่เขียนขึ้นหลังเกษียณอายุราชการใน พ.ศ. ๒๔๓๘ ตอนหนึ่งความว่า

*"...จากคำขวัญของอำเภอวาริชภูมิที่ว่า **ดินแดนแห่งข้าวสารขาว ลูกสาวสวย แกงหวายแซบ** ซึ่งคำขวัญนี้ก็มีส่วนถูกบ้าง...แต่คำว่า 'หวายแซบ' อีกหน่อยก็จะถูกลบออกไป เนื่องจากพี่น้องเกษตรกรไถบุกเบิกที่ดินปลูกพืชอย่างอื่น ทุกวันนี้หวายจึงเหลือน้อยเหลือเกิน ถ้าไม่หาวิธีเพาะและขยายพันธุ์ไว้ คงจะไม่มีหวายเหลืออยู่อีกเลย"*

คุณูปการที่นายปรีชาสร้างไว้แก่วงการศึกษาที่กล่าวถึงโดยย่อมานี้ แสดงถึงความมุ่งมั่นและศรัทธาในวิชาชีพครูของนายปรีชาและพิสูจน์ให้ครูรุ่นต่อมาเห็นว่าการสอนให้ศิษย์ **คิดเป็นคิดชอบ ทำเป็นทำชอบ และแก้ปัญหาเป็นแก้ปัญหาชอบ** นั้น อยู่ที่การปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ผู้เรียน ซึ่งครูจะต้องทำให้ได้ มิใช่เพียงแต่สอนด้วยคำพูดเท่านั้น

หลังจากเกษียณอายุราชการใน พ.ศ. ๒๕๒๘ แล้ว นายปรีชาได้อุทิศชีวิตส่วนใหญ่ให้แก่พระพุทธศาสนา เข้าวัดปฏิบัติธรรมและทำบุญตามแต่โอกาส และครั้งสุดท้ายก่อนเสียชีวิตเพียง ๕ วัน นายปรีชาได้ทำบุญเป็นครั้งสุดท้ายก่อนถึงแก่กรรมด้วยการสร้างห้องน้ำพระสงฆ์ ที่วัดรามวิทยาลัย บ้านหนองปลาโหล จำนวน ๖ ห้อง เป็นเงิน ๘๐,๐๐๐ บาท

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ ตริตาภรณ์ช้างเผือกและตริตาภรณ์มงกุฎไทย

นายปรีชาสมรสกับนางสาวแว่น ฉายศรี มีบุตร ๔ คน คือ นางพูนทรัพย์ ไชยบุปผา นายไพศาล นายสมศักดิ์ นายธวัชชัย ต่อมาเมื่อนางแว่นได้ถึงแก่กรรมแล้ว

๒ ปี จึงสมรสกับนางสาววิลาส ฉายศรี มีบุตร ๒ คน คือ นายชวลิต และนางสาวจุฑาทิพย์ ศรีสำราญ

นายปรีชาถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจล้มเหลวเมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๖ สิริอายุได้ ๗๗ ปี ๙ เดือน ๑๑ วัน

นายไพศาล ศรีสำราญ ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายยุทธชัย อุตมา ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

"ชีวิตและผลงาน" **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ อาจารย์ปรีชา ศรีสำราญ** ต.ช. ณ เมรุวัดป่ารัตนโสภณ บ้านปลาโหล อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ๓๐ มกราคม ๒๕๔๖.

นายเทพ สุนทรศารทูล

พ.ศ. ๒๔๖๙ - ๒๕๔๕

นายเทพ สุนทรศารทูล
พ.ศ. ๒๔๖๙ - ๒๕๔๕

นายเทพ สุนทรศารทูล เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ที่ตำบลตาก้อง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เป็นบุตรของนายโอ้ และนางถม สุนทรศารทูล มีพี่ ๑ คน คือ นางละเอียด โพธิวงศ์ (ถึงแก่กรรม) มีน้อง ๒ คน คือ นางทองอยู่ มณีรัตน์ และนางฟูศรี วาสบุญมา (ถึงแก่กรรม)

นายเทพเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม และจบปริญญาการศึกษาบัณฑิต จากวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร

นายเทพเข้าเป็นครูประชาบาล ที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จากนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ นายเทพได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอเมืองสมุทรสงคราม พ.ศ. ๒๕๐๑ ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม พ.ศ. ๒๕๑๗ โอนไปดำรงตำแหน่งหัวหน้าส่วนการศึกษา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม พ.ศ. ๒๕๒๓ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม พ.ศ. ๒๕๒๕ ย้ายไปดำรงตำแหน่งเดียวกันที่จังหวัดนนทบุรี พ.ศ. ๒๕๒๗ จังหวัดเพชรบุรี และ พ.ศ. ๒๕๒๘ ลาออกจากราชการก่อนเกษียณอายุราชการ ๑ ปี

นายเทพเป็นผู้มีความอ่อนโยน นิ่มนวล และเป็นคนมีเมตตาธรรมเป็นพื้นฐาน ดังนั้นเมื่อไปปฏิบัติราชการอยู่ ณ ที่แห่งใด จะสนใจเรื่องใหญ่ๆ ๒ เรื่องคือ สถานที่เรียนสำหรับเด็กและการบูรณะส่งเสริมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และพุทธศาสนา

นายเทพได้ชื่อว่าเป็นนักสร้างโรงเรียน โดยเฉพาะที่จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ร่วมกับผู้นำท้องถิ่น และผู้นำศาสนาสร้างโรงเรียนไว้มาก โดยริเริ่มและแสงหางบประมาณทั้งของราชการและเอกชนมาเป็นทุนในการดำเนินการ เช่น สร้างโรงเรียนบ้านฉู่ฉี่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม โรงเรียนบ้านตะวันจาก โรงเรียนบ้านคลองเขิน โรงเรียนบ้านลาดใหญ่ โรงเรียนบ้านโรงกุ้ง โรงเรียนบ้านบางแก้ว (ไทยรัฐวิทยา) โรงเรียนจตุวัฏมหาราชานุสรณ์ โดยนายเทพเป็นผู้ตั้งชื่อโรงเรียนนี้ด้วยตนเอง โรงเรียนวัดอินทาราม โรงเรียนบ้านยายแพง อำเภอบางคนที เป็นต้น

นายเทพได้ฟื้นฟูพุทธสมาคมจังหวัดสมุทรสงครามที่เลิกล้มไปแล้วขึ้นใหม่ และได้รับเลือกให้เป็นนายกพุทธสมาคมแห่งนี้เป็นคนที่ ๒ สมัยที่ ๒ ก่อตั้งสโมสรลูกเสือสมุทรสงคราม และเป็นเลขานุการสโมสรลูกเสือ ก่อตั้งสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ลูกเสือชาวบ้านสมุทรสงคราม และเป็นประธานสมาคมนี้ ๒ สมัย ก่อตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ครูสมุทรสงครามเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ด้วยเงินทุนเพียง ๖๘๐ บาท จนกิจการนี้ได้เจริญก้าวหน้าเป็นที่พึ่งทางการเงินของครูสมุทรสงครามตลอดมา พร้อมกันนั้นได้จัดตั้งร้านค้าสหกรณ์สมุทรสงคราม ทั้งนี้เพื่อเป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนต่างๆ ซึ่งต่อมาร้านค้าสหกรณ์ได้แพร่หลายไปยังโรงเรียน จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๕๒๐ โรงเรียนประชาบาลในจังหวัดสมุทรสงครามมีร้านค้าสหกรณ์ครบทุกโรงเรียน เป็นต้นแบบให้แก่จังหวัดต่าง ๆ ในเวลาต่อมา ไม่เพียงแต่เท่านั้น เมื่อนายเทพย้ายไปปฏิบัติราชการที่จังหวัดนนทบุรีและจังหวัดเพชรบุรี ก็ได้ริเริ่มให้มีการจัดตั้งร้านค้าสหกรณ์ขึ้นอีกเช่นกัน

นายเทพได้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมศิษย์เก่าประสานมิตร จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจดทะเบียนสมาคมอย่างถูกต้อง ทำให้สมาคมมีกิจกรรมทางการศึกษาแพร่หลายออกสู่ต่างจังหวัดมากขึ้น เป็นตัวอย่างที่ดีแก่จังหวัดต่าง ๆ ที่มีศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร หันมาก่อตั้งสมาคมเพื่อเผยแพร่เกียรติคุณให้กับสถาบันของตนและช่วยเหลือสังคมด้านการศึกษาได้เป็นอย่างมาก

นอกจากนายเทพจะมีผลงานในการสร้างโรงเรียนมากมายแล้ว นายเทพยังพิจารณาเห็นว่าสำนักงานที่เป็นหน่วยบริการทางการศึกษาเช่นสำนักงานศึกษาธิการอำเภอหรือสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ควรมีสำนักงานที่เป็นศูนย์รวมน้ำใจของครูให้สวยงามเหมาะสมด้วย ดังนั้น เมื่อนายเทพไปปฏิบัติงานที่ใด ก็จะร่วมกันคิดร่วมกันสร้างกับข้าราชการและประชาชนที่นั่น ดังปรากฏผลงานในการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารกองอาสารักษาดินแดนที่ทรุดโทรมเพื่อใช้เป็นสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ของบประมาณสร้างสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรีขึ้นในที่ดินของเอกชนที่ยกให้ทางราชการ สร้างเป็นตึก ๒ ชั้น เป็นต้น

นายเทพมีความผูกพันกับค่ายบางกุ้งซึ่งเป็นที่วัดร้าง และเคยเป็นที่ตั้งค่ายของหน่วยรบที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดให้ตั้งขึ้นเพื่อรบกับพม่าจนได้ชัยชนะที่แห่งนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาก แต่ไม่มีผู้ใดสนใจและเห็นความสำคัญ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ นายเทพและคณะครูจังหวัดสมุทรสงครามได้ค้นคว้าศึกษาประวัติความเป็นมาโดยละเอียด พร้อมทั้งช่วยกันหาหลักฐานอ้างอิงที่แน่ชัด และออกสำรวจอย่างจริงจังจนในที่สุดต่างเห็นว่าต้องบูรณะขึ้นใหม่และควรสร้างอนุสาวรีย์หรืออนุสรณ์อย่างหนึ่งอย่างใด เมื่อนำมาหารือกับผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงคราม และรายงานให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (นายอภัย จันทวิมล) ในขณะนั้นทราบ ซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก จนปลัดกระทรวงได้ไปดูสถานที่แห่งนั้นด้วยตนเอง ต่อมาได้บูรณะค่ายบางกุ้งให้เป็นค่ายลูกเสือที่สวยงาม ถูกต้องตามลักษณะของค่ายลูกเสือสากล และได้สร้างศาล "พระเจ้าตากสินเผด็จศึก" เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยนายเทพได้สร้างเหรียญพระเจ้าตากสินเผด็จศึก ค่ายบางกุ้ง จำหน่ายเพื่อนำเงินเข้าร่วมดำเนินการตามโครงการจนสำเร็จพร้อมกับได้เขียนประวัติค่ายบางกุ้งเพื่อเผยแพร่อีกด้วย

ผลงานสำคัญของนายเทพอีกเรื่องหนึ่ง คือการเขียนประวัติศาสตร์เมืองสมุทรสงครามขึ้นเผยแพร่ให้รู้ว่า สมเด็จพระอมรินทรามาตย์ (นาค) พระราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ ประสูติที่อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม สรุปเชิญชวนให้คิดสร้างพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยขึ้นที่วัดอัมพวันเจติยารามอันเป็นสถานที่ประสูติ โดยเขียนประวัติวัดอัมพวันเจติยารามแจกในงานวันทอดกฐินพระราชทาน พ.ศ. ๒๕๐๖ เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยารามจึงใช้หนังสือเล่มนี้เป็นหลักฐานทำหนังสือกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตสร้างพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเททองที่กองหัตถศิลป กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๙

ใน พ.ศ. ๒๕๑๑ มีงานฉลองวันพระราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ที่วัดอัมพวันเจติยาราม กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรเสด็จไปเป็นประธานประดิษฐานพระบรมรูป และได้สร้างพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยขึ้นในปีนั้น นายเทพได้เขียนประวัติราชินิกูลบางช้างขึ้นเผยแพร่ในงาน และเป็นผู้อำนวยการจัดแสดงละครนอก ๖ เรื่อง ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่ายังไม่มีใครที่ไหนจัดแสดงละครนอกได้ ๖ เรื่องในงานเดียวกันเหมือนที่จังหวัดสมุทรสงคราม

ต่อมาศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้สร้างอุทยานรัชกาลที่ ๒ ไว้ในเนื้อที่ของวัดอัมพวันเจติยาราม นางสมหมาย กสิวัฒน์ และนางลักขณา สุคนธมาน ได้บริจาคที่ดินเพิ่มเติม ทำให้อุทยานรัชกาลที่ ๒ มีเนื้อที่ ๒๘ ไร่ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสมุทรสงครามมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับผลงานที่นายเทพได้สร้างคุณูปการไว้แก่พระพุทธศาสนามีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะด้านการบูรณะปฏิสังขรและก่อสร้างวัดในท้องที่ห่างไกล เช่น วัดเจริญสุนทราราม วัดศรีศรัทธาธรรม วัดธรรมประสิทธิ์ วัดทุ่งพิชัย วัดบางแก้ว วัดสว่างชาติ เป็นต้น

นอกจากนั้น นายเทพได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นความรู้และมรดกของชาติ เรียบเรียงและจัดพิมพ์เผยแพร่จนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป นายเทพเป็นผู้มีความปราดเปรื่องทางวรรณศิลป์ ผลงานของนายเทพเกือบทุกประเภท ทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรองล้วนมีค่า สามารถนำชั้นเชิงทางวรรณศิลป์มาประยุกต์ใช้ถ่ายทอดความรู้และศิลปวิทยาการด้านการศึกษา ประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรม อำนวยประโยชน์ในทางสร้างสรรค์แก่วงการศึกษาและสังคม ดำรงรักษาคุณค่าของผลงานด้านวรรณศิลป์ไว้เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติไทยได้เป็นอย่างดียิ่ง

ผลงานของนายเทพซึ่งรวบรวมไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายเทพ สุนทรศารทูล ดังนี้

โคลง ๕ เล่ม กาพย์ ๒ เล่ม เพลงยาว ๔ เล่ม คำกลอน ๘ เล่ม วรรณคดีวิจัย ๔ เล่ม สารคดี ๒๕ เล่ม การศาสนา ๑๓ เล่ม และนวนิยาย ๗ เล่ม นอกจากนี้ยังมีบทความซึ่งนายเทพเขียนลงในวารสารต่างๆ เช่น หนังสือศิลปวัฒนธรรม ๖ เรื่อง หนังสือวชิราวุธานุสรณ์สาร ๒๑ เรื่อง หนังสือมานวสารรายเดือน ๓๙ เรื่อง หนังสือพิมพ์วัฏจักร ๓๘ เรื่อง

ผลงานทั้งหมดตีพิมพ์ในวารสารและหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ แบ่งเป็นประเภทบทกวี ๔๐ เรื่อง ประเภทวิชาการ ๑๔ เรื่อง ประเภทวรรณคดีวิจัย ๒๘ เรื่อง นอกนั้นเป็นบทความทั่วไป

นายนิจ หิญชีระนันทน์ ผู้เคยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการผังเมือง กล่าวถึงนายเทพไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายเทพ สุนทรศารทูล ยืนยันถึงความอัจฉริยะทางวรรณศิลป์ของนายเทพตอนหนึ่งว่า

*"...**อาจารย์เทพเป็นทนายแก้ต่างให้สุนทรภู่**...นอกจากวงศาคณาญาติและศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แล้ว ผู้ที่อาจารย์เทพรักและเคารพที่สุดเห็นจะได้แก่ สุนทรภู่ บรรดาข้อติฉินและคำกล่าวในทางลบที่มีต่อสุนทรภู่ อาจารย์เทพอุทิศตนเป็นทนายแก้ต่างให้ทุกกระทงโดยระบุว่า มหากวีท่านล่วงลับไปแล้ว มิอาจจะลุกขึ้นมาชี้แจงอะไรได้ ตัวอย่างเช่น...**สุนทรภู่ขี้เหล้าเมายา** แก้ว่าไม่ปรากฏหลักฐานจากที่ใดเลย นอกจากดวงชะตาที่กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงผูกขึ้น แล้วทรงเขียนว่า 'อาลักษณ์ขี้เมา' ไว้ใต้ดวงชะตานั้น...**สุนทรภู่ถูกริบบ้าน** แก้ว่าบ้านหลวงมีไว้พระราชทานให้ข้าราชการอยู่ เมื่อสุนทรภู่ออกจากราชการไปบวชแล้ว พระยาราชมนตรีศรีบริรักษ์ (ภู่ ภมรมนตรี) จึงได้รับพระราชทานให้เข้าอยู่แทน...หนังสือชีวประวัติพระสุนทรโวหาร (ภู่ ภู่เรือหงส์) โดยเทพ สุนทรศารทูล ซึ่งมีความหนา ๒๒๕ หน้า และพิมพ์ออกเผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ นับว่าเป็นชีวประวัติที่สมบูรณ์และมีประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง..."*

แม้นายเทพจะลาออกจากข้าราชการแล้ว แต่ยังใช้เวลาว่างร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมอยู่เสมอ นอกจากนั้นนายเทพยังคงศึกษาค้นคว้าสร้างสรรค์งานวรรณกรรมด้วยใจรักตลอดมา การทำประโยชน์ให้สังคมส่วนรวมก็เช่นกัน นายเทพทำด้วยใจรักหวงแหน ตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

จากประวัติชีวิตและผลงานของนายเทพดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้ นายเทพ สุนทรศารทูล เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขามนุษยศาสตร์ (การส่งเสริมและพัฒนา)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย และทวีติยาภรณ์ช้างเผือก

นายเทพสมรสกับนางสาวสุภรณ์ มั่นสกุล เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ มีบุตร ๔ คน คือ นางสาวสุธัญญา นางสาวสุภาณี นางสุภัสรา ครูซ และนางสุจิตรา กาลวันตวานิช และมีบุตรต่างมารดาอีก ๒ คน คือ นางสาวเตือนใจ และนายพงศ์พันธ์ สุนทรศารทูล

นายเทพป่วยด้วยโรคเบาหวานมาตั้งแต่อายุ ๔๐ ปี ได้รับการรักษามาตลอด ภายหลังมีภาวะทางหัวใจแทรก และถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๗๖ ปี ๔ เดือน ๒ วัน

นายยุทธชัย อุตมา ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายเทพ สุนทรศารทูล ป.ม., ท.ช. ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขามนุษยศาสตร์ (การส่งเสริมและพัฒนา) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๖.

รองศาสตราจารย์ ดอกเตอร์จำเรียง ภาวิจิตร

พ.ศ. ๒๔๖๙ - ๒๕๔๖

รองศาสตราจารย์ ดอกเตอร์จำเรียง ภาวิจิตร

พ.ศ. ๒๔๖๙ - ๒๕๔๖

รองศาสตราจารย์ ดอกเตอร์จำเรียง ภาวิจิตร เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๙ ณ บ้านเลขที่ ๒๐๖ ตรอกพุทธ ถนนบรรทัดทอง ตำบลสวนหลวง อำเภอปทุมวัน จังหวัดพระนคร เป็นบุตรนายฮวดกับนางบุญนิตย์ ภาวิจิตร มีพี่หนึ่งคน คือ นายสมพงษ์ มีน้องเจ็ดคน คือ นางสมพร นายสมพจน์ นางวลัยลักษณ์ สินไชย นายสมพูล นางจารุ กู้สวัสดิ์ นายสมพล และนายสมโภชน์ ภาวิจิตร

พ.ศ. ๒๔๗๖ รองศาสตราจารย์จำเรียงเข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนสวนหลวง เรียนจบระดับประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๘๐ จากนั้นเข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม จบประโยคเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๔๘๖ แล้วเข้าศึกษาต่อในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (อ.บ.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ และได้รับอนุปริญญาครุศาสตรบัณฑิต พ.ศ. ๒๔๙๓

รองศาสตราจารย์จำเรียงได้ไปศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่ University of The Philippines ได้รับปริญญา M.A. (Sociology) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ต่อมาได้ไปศึกษาต่อที่ Washington State University ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับปริญญา M.Ex. (Agricultural Extension) ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ จากนั้นได้ไปศึกษาต่อที่ Indiana University ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับปริญญา M.A. (Anthropology) ใน พ.ศ. ๒๕๐๕

พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับปริญญาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาสังคมวิทยา) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. ๒๔๙๐ รองศาสตราจารย์จำเรียงเข้าเป็นอาจารย์โรงเรียนเซ็นต์โยเซฟ คอนแวนต์ พ.ศ. ๒๔๙๔ รับราชการเป็นอาจารย์ตรี โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นอาจารย์โทวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นอาจารย์เอกวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) พ.ศ. ๒๕๐๘ โอนมารับราชการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ดำรงตำแหน่งต่างๆ และปฏิบัติงานอันเป็นคุณประโยชน์ต่อการศึกษาของชาติบ้านเมืองยิ่ง ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๑๓ รองศาสตราจารย์จำเรียงได้ริเริ่มก่อตั้งโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ต่อมาโครงการนี้ได้รับการยกฐานะเป็นสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร และได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการโครงการนี้เป็นคนแรก

พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๒๙ รองศาสตราจารย์จำเรียงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการผลักดันให้มีสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในคณะสังคมศาสตร์ เนื่องจากระยะนั้นอาจารย์ที่สำเร็จการศึกษาด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีน้อย รองศาสตราจารย์จำเรียงต้องรับภาระงานสอนหนักเกินกว่าปกติมาก บางครั้งต้องรับภาระด้านบริหารอีกด้วย และด้วยความรู้ความสามารถทั้งการทุ่มเทเวลาทำงานด้วยความเสียสละ รองศาสตราจารย์จำเรียงจึงได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ต่อมาภาควิชานี้ได้เติบโตขึ้นเป็นแผนกอิสระ รองศาสตราจารย์จำเรียงได้เป็นหัวหน้าแผนก (เทียบเท่าคณบดี) สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

นายสุเมธ วิริโยภาส ศิษย์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รุ่นที่ ๙ ได้กล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ รองศาสตราจารย์จำเรียง ความตอนหนึ่งดังนี้

"...ตลอดเวลา ๔ ปี ที่อาจารย์จำเรียงเป็นที่ปรึกษา คณะของเรายังเป็นแผนกหนึ่งในคณะสังคมศาสตร์... อาจารย์พยายามต่อสู้ผลักดันแผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในคณะสังคมศาสตร์ให้เป็นแผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จนเป็นผลสำเร็จด้วยความภาคภูมิใจ... อาจารย์จำเรียงทุ่มเทการทำงานให้คณะของเราเป็นอย่างมาก... อาจารย์เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงขอสถานที่เรียนให้นักศึกษา ขออุปกรณ์การเรียน... ร่างหลักสูตร เน้นการลงสนามภาควิจัย... ผลักดันต่อสู้ยกฐานะจากแผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา..."

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๗ ขณะที่ริเริ่มให้มีการแยกคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาออกจากคณะสังคมศาสตร์อยู่นั้น รองศาสตราจารย์จำเรียงก็ได้บุกเบิกงานใหม่อีกโครงการหนึ่งคือ โครงการเสริมศึกษา ซึ่งเป็นโครงการที่ริเริ่มให้การศึกษาแก่ประชาชนภายนอกที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ให้มีโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ รองศาสตราจารย์จำเรียงเริ่มงานนี้ จาก "ศูนย์" ไม่มีทั้งเงิน ไม่มีทั้งเจ้าหน้าที่ ไม่มีทั้งสำนักงานและอุปกรณ์ใดๆ แต่ก็หาได้ย่อท้อไม่ ด้วยความตั้งใจอัน

แน่วแน่ ด้วยจิตใจอันแข็งแกร่งและความร่วมมือของบุคลากรจำนวนหนึ่ง ก็สามารถฟันฝ่าอุปสรรคนานัปการ จนภารกิจต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปได้เป็นอย่างดี รองศาสตราจารย์จำเรียงเป็นผู้มีความสำคัญยิ่งในการวางรากฐานอันมั่นคงให้แก่งานนี้ ซึ่งต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม รองศาสตราจารย์จำเรียงก็ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการสำนักแห่งนี้เป็นคนแรก และยังได้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมเสริมศึกษาสัมพันธ์ธรรมศาสตร์ เป็นสายใยระหว่างศิษย์เก่าของสำนักกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่แน่นแฟ้นไม่เสื่อมคลายจนถึงปัจจุบัน รองศาสตราจารย์จำเรียงเป็นผู้อำนวยการสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคมจนเกษียณอายุราชการ ใน พ.ศ. ๒๕๓๐

นายวรากรณ์ สามโกเศศ สุทธิพิทักษ์ศาสตราภิชาน[๑] มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ผู้เคยเป็นผู้อำนวยการสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคมคนถัดมา เมื่อรองศาสตราจารย์จำเรียงเกษียณอายุราชการแล้ว ได้เขียนไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันความตอนหนึ่งว่า

"...สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีชื่อเสียงโด่งดังอยู่ในแนวหน้าของหน่วยงานการศึกษาต่อเนื่องของสถาบันอุดมศึกษากว่า ๓๐๐ แห่งของไทยในปัจจุบัน สมกับที่เป็นผู้บุกเบิกในด้านนี้ของสถาบันอุดมศึกษาไทย เมื่อกว่า ๓๐ ปี มาแล้ว

การที่สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคมมีชื่อเสียงเช่นนี้ได้นั้น ส่วนหนึ่งที่สำคัญมาจากการปูพื้นฐานไว้แต่เบื้องแรก นับตั้งแต่การคัดเลือกทรัพยากรบุคคลที่เป็นคนดี มีอุดมการณ์ มีความรู้และมีความสามารถมาทำงานร่วมกัน การสร้างบรรยากาศของความเอาจริงเอาจังในงาน การสื่อมิตรภาพและความเป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้เข้าอบรม และวัฒนธรรมขององค์กรที่น่าพึงปรารถนา... ท่านอาจารย์ได้สร้างฐานสำคัญที่ทำให้งานของสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งจนถึงปัจจุบัน ผมในฐานะผู้อำนวยการสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม คนถัดจากท่านอาจารย์ และผู้อำนวยการคนต่อ ๆ มาสามารถยืนยันความจริงข้อนี้ได้เป็นอย่างดี..."

---

[๑] ตำแหน่งศาสตราจารย์กิตติมศักดิ์ของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

รองศาสตราจารย์จำเรียงได้ไปศึกษาดูงานและร่วมประชุมต่าง ๆ ดังนี้ เข้ารับการฝึกอบรมด้านมนุษยสัมพันธ์ที่มหาวิทยาลัยยอร์ชวอชิงตัน วอชิงตัน ดี. ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา, ประชุมสัมมนาประชากร ครั้งที่ ๔ ที่อิสต์เวสต์เซ็นเตอร์ ฮาวาย ประเทศสหรัฐอเมริกา, ประชุมคณะผู้เชี่ยวชาญวิจัยด้านสังคมวิทยาที่ธนาคารพัฒนาเอเชีย ประเทศฟิลิปปินส์ โดยเป็นผู้แทนจากประเทศไทย, ดูงานด้านประชากรและวางแผนครอบครัว ที่ประเทศอินเดีย สิงคโปร์ และเกาหลีใต้, ดูงานด้านการศึกษาและสังคมศาสตร์ที่สาธารณรัฐเกาหลีใต้ ญี่ปุ่น สาธารณรัฐประชาชนจีน รัสเซีย โปแลนด์ ฮังการี, และสัมมนาที่ประเทศมาเลเซียเกี่ยวกับทิศทางของการศึกษานอกระบบ

รองศาสตราจารย์จำเรียงได้เขียนบทความที่มีคุณค่าทางด้านสังคมวิทยามนุษยสัมพันธ์ จิตวิทยาและอื่น ๆ หลายเรื่อง เช่น บทบาทของนักสังคมวิทยาขนบทในครึ่งหลังศตวรรษที่ ๒๐ การฝึกและพัฒนาการเป็นผู้นำ เสริมศึกษาภาษาไทย กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในชีวิต ฯลฯ

หลังเกษียณอายุราชการแล้ว รองศาสตราจารย์จำเรียงยังคงปฏิบัติงานสำคัญ ๆ อยู่อีกเช่น เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนเพื่อประเมินผลเลื่อนระดับ ๖ - ๙ ของข้าราชการ, อนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยของคณะกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ผู้บรรยายสัญจรของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง สันติภาพและสิทธิมนุษยชาติ, กรรมการสภาวิจัยแห่งชาติสาขาสังคมวิทยา, กรรมการจัดแปลหนังสือของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ประธานสาขาสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย, กรรมการสมาคมคลังปัญญาอาวุโสแห่งประเทศไทย ฯลฯ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ มหาวชิรมงกุฎ ประถมาภรณ์ช้างเผือก

ข้อความตอนหนึ่งของคำประกาศสดุดีเกียรติคุณ รองศาสตราจารย์จำเรียง ภาวิจิตร สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาวิชาสังคมวิทยา) ของสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า

"...*รองศาสตราจารย์จำเรียง ภาวิจิตร ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่อุทิศตน เสียสละทั้งกำลังกาย และกำลังใจในการปฏิบัติงานตลอดมา โดยมิได้คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อย ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม เป็นผู้เสียสละโดยแท้จริง ดังจะเห็น*

ได้จากผลงานที่ท่านทำไว้ให้เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาคมธรรมศาสตร์ และได้รับการสานต่อจากคนรุ่นต่อมา... เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงานเพื่อแยกแผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาออกจากคณะสังคมศาสตร์... และยังได้บุกเบิกให้มีการเปิดสอนปริญญาโทสาขาสังคมวิทยา ริเริ่มจัดทำวารสารทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ริเริ่มก่อตั้งสำนักเสริมศึกษา...บริการให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป โดยไม่แบ่งชั้นว่าจะเป็นคนชนบทหรือคนในเมือง คนจบปริญญาตรีหรือจบ ป.๔

...รองศาสตราจารย์จำเรียง ภาวิจิตร เป็นผู้ทรงเกียรติคุณได้รับการยอมรับจากผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนประชาชนทั่วไป...ด้วยว่าท่านเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรมสูง..."

รองศาสตราจารย์จำเรียง เป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงมาโดยตลอด แม้จะมีเวลาพักผ่อนน้อยก็ตาม ได้เริ่มป่วยด้วยอาการท้องเสียเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕ และอาการก็หายเป็นปกติในเวลาไม่ช้า ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้หกล้ม จึงเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาล แพทย์ตรวจพบว่าเป็นมะเร็งลำไส้ใหญ่ และถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ สิริอายุได้ ๗๖ ปี ๓ เดือน ๑๒ วัน

"...จำจากแล้ว 'จำเรียง' หมดเคียงข้าง
มืดอ้างว้างแผ่นดินสิ้นแสงโสม
รวมดวงจิตหลายดวง ดุจดวงโคม
ส่องประโลม สู่สวรรค์อันเพริดพราย"

ดร.สุทิติ ขัตติยะ ศิษย์เก่า ม.ธ. ๑๕

นางรัชนี ศรีไพรวรรณ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ รองศาสตราจารย์จำเรียง ภาวิจิตร ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร.

นายสมพล ภาวิจิตร, สัมภาษณ์, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๖.

ศาสตราจารย์ พันโทเสื่อม สัธธนันท์

พ.ศ. ๒๔๗๐ - ๒๕๓๖

ศาสตราจารย์ พันโทเสื่อม สัธธนันท์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ที่ตำบลบางเชือกหนัง อำเภอตลิ่งชัน จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรคนที่ ๕ ในจำนวนบุตร ๑๒ คน ของนายเรือง นางนารี สัธธนันท์ มีพี่ ๔ คน คือ นางอนงค์ กิจนิธี ซิสเตอร์แอนนา นายจำลอง นาวาเอก (พิเศษ) เล็ก มีน้อง ๗ คน คือ Dr. Lee Lattimer แพทย์หญิง บุญหลง ศิวะสมบูรณ์ นางสาวบุญสัธธ์ พันตำรวจตรี นายแพทย์อนันต์ นายเอนก นายวณิช และนายชูศักดิ์ สัธธนันท์

เนื่องจากบิดาทำงานรถไฟ เมื่อเยาว์วัยจึงต้องติดตามบิดาไปตามจังหวัดต่างๆ ได้เข้ารับการศึกษาดังนี้ ชั้นประถมปีที่ ๑-๓ ที่โรงเรียนสะอาดเผดิมพิทยา จังหวัดชุมพร ชั้นประถมปีที่ ๔-ชั้นมัธยมปีที่ ๒ เป็นนักเรียนประจำที่โรงเรียนสารสิทธิ์วิทยาลัย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ชั้นมัธยมปีที่ ๓-๖ ที่โรงเรียนประจำจังหวัดนครสวรรค์ สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ สอบได้เป็นที่ ๒ ของโรงเรียนและของจังหวัด จึงได้รับทุนการศึกษาของจังหวัดนครสวรรค์มาเรียนต่อชั้นประโยคครูประถม (ป.ป.) ที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จังหวัดธนบุรี (ปัจจุบันคือ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา) แต่ขณะนั้นเป็นภาวะสงครามมหาเอเชียบูรพา กระทรวงศึกษาธิการจึงส่งไปเรียนที่โรงเรียนฝึกหัดครูพิบูลสงคราม จังหวัดลพบุรี ซึ่งตั้งขึ้นใหม่ สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ และสอบได้เป็นที่ ๑ จึงได้รับทุนเรียนต่อชั้นประโยคครูมัธยม (ป.ม.) ที่โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมซึ่งตั้งอยู่หลังกระทรวงศึกษาธิการ สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐

เมื่อรับราชการเป็นครูแล้ว ศาสตราจารย์ พันโทเสื่อม ได้ศึกษาต่อดังนี้ พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (อ.บ.) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นนิสิตภาคนอกเวลาเพียงคนเดียวของปีนั้นที่สามารถสอบผ่านสำเร็จ พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับพระราชทานปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้รับปริญญาโททางการศึกษา (M.Ed.) วิชาเอกการศึกษา วิชาโทคณิตศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยออเรกอน ประเทศสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ยังได้เข้ารับการอบรมทางวิชาการได้รับประกาศนียบัตรต่าง ๆ ดังนี้ พ.ศ. ๒๔๙๗

ศาสตราจารย์ พันโทเสือม สัธธนันท์

พ.ศ. ๒๔๗๐ - ๒๕๓๖

ประกาศนียบัตรวิชาสถิติชั้นสูงของสำนักงานสถิติกลาง พ.ศ. ๒๕๐๖ ประกาศนียบัตรวิชาการคำนวณด้วยเครื่องจักรอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. ๒๕๐๘ ประกาศนียบัตรฟอร์แทรนโปรแกรมของบริษัท ไอ.บี.เอ็ม. พ.ศ. ๒๕๑๑ ประกาศนียบัตรการอบรมจาก Bureau of the Census ประเทศสหรัฐอเมริกา ในเรื่อง Demography และ Household Sample Surveys Atlantida Directors Workshop ส่วนด้านการศึกษาดูงาน พ.ศ. ๒๕๑๔ ศึกษาดูงานประเมินผลการวางแผนครอบครัว ณ สาธารณรัฐเกาหลีใต้และไต้หวัน พ.ศ. ๒๕๑๖ ศึกษาและดูงานทะเบียนกลางและคอมพิวเตอร์ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๒๐ สัมมนาคอมพิวเตอร์และดูงานที่มหาวิทยาลัยนานยาง ประเทศสิงคโปร์ พ.ศ. ๒๕๒๗ สัมมนาคอมพิวเตอร์ที่ฮ่องกง เป็นต้น

พ.ศ. ๒๔๙๑ ศาสตราจารย์ พันโท เลื่อม เข้ารับราชการเป็นครูตรี โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา พ.ศ. ๒๔๙๕ ลาออกจากราชการมาบรรจุเป็นอาจารย์แผนกวิชาคณิตศาสตร์ กองการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฯ ยศว่าที่ร้อยตรี ได้เลื่อนยศตามลำดับจนได้รับยศพันโท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ครั้น พ.ศ. ๒๕๐๗ โอนมารับราชการพลเรือนในตำแหน่งอาจารย์เอก แผนกวิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๒ ดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ พ.ศ. ๒๕๑๖ ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ พ.ศ. ๒๕๒๑ โอนมารับราชการที่กรมการฝึกหัดครู ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ ภาควิชาคณิตศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา พ.ศ. ๒๕๒๒ ย้ายไปวิทยาลัยครูนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๕๒๓ ย้ายไปวิทยาลัยครูเทพสตรี จังหวัดลพบุรี พ.ศ. ๒๕๒๔ ย้ายกลับมาวิทยาลัยครูสวนสุนันทา และไปช่วยราชการที่กรมการฝึกหัดครู จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๐

เมื่อแรกรับราชการเป็นครูที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยานั้น ศาสตราจารย์พันโทเลื่อม สอนวิชาคณิตศาสตร์และวิชาเรียงความ โดยมีวิธีสอนที่แยบคายสามารถทำให้นักเรียนเข้าใจได้อย่างถ่องแท้ ซึ่งเรื่องนี้รองศาสตราจารย์ไพฑูรย์ ธรรมแสง ผู้เป็นศิษย์คนหนึ่งได้กล่าวไว้ในหนังสือชีวประวัติของศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม ลัธธนันท์ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบเกษียณอายุราชการ ความตอนหนึ่งว่า

"ท่านสอนตรีโกณมิติโดยไม่ใช้หนังสือ สามารถจำตัวอย่างมาสอนให้นักเรียนทำหลาย ๆ วิธี แล้วแต่ใครจะเลือกเอา บางวิธีอาจสั้นบางวิธีอาจยาว คือให้

เรียนด้วยความเข้าใจโดยไม่จำเป็นต้องท่องสูตร ถ้าจะอ้างสูตรใดให้เขียนสูตรนั้นลงไปด้วย เมื่อให้ทำแบบฝึกหัดมาก ๆ สูตรต่าง ๆ ก็จะใช้คล่องเอง ดังนั้น ในการเตรียมตัวสอบก็ศึกษาเฉพาะบางตอนที่ยุ่งยากซับซ้อนเท่านั้นเอง ในการแสดงตัวอย่างให้ดูท่านให้นักเรียนช่วยคิดเสนอแนะไว้ด้วย ซึ่งทำให้ได้วิธีต่าง ๆ หลายวิธี เป็นการแยกแยะให้เข้าใจได้ละเอียดขึ้น วิชาตรีโกณมิติที่ท่านสอนนั้น ลูกศิษย์หลายคนบอกว่าระหว่างเรียนต่อ ป.ม. หรือประสานมิตร เข้าใจได้ดีมาก

ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ต้องสอนเรียงความ ท่านจัดมุมหนังสือโดยนำหนังสือส่วนตัวมาให้นักเรียนใช้ และให้นักเรียนคนหนึ่งรับผิดชอบดูแลการยืมหนังสือ ซึ่งเป็นประโยชน์ที่นักเรียนได้มีหนังสืออ่านหาความรู้เพิ่มเติม อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ช่วยให้นักเรียนสอบเทียบ[๑] ม.๘ ได้จำนวนมาก"

เมื่อไปสอนที่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฯ ศาสตราจารย์ พันโท เลื่อม ก็ได้ฝากฝีมือในการสอนคณิตศาสตร์ไว้เป็นที่ยอมรับของบรรดาศิษย์ ซึ่งเรื่องนี้พลเอก สมพร เติมทองไชย จปร. รุ่น ๕ ผู้เป็นศิษย์คนหนึ่งได้กล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ความตอนหนึ่งว่า

"...หนึ่งในบรรดาอาจารย์หลายท่านที่สอนพวกผม ก็มีท่านอาจารย์เลื่อม สัธธนันท์ อาจารย์สอนวิชาคณิตศาสตร์ ลูกศิษย์ นร.หนุ่มๆ ทั้งหลายประทับใจในความเก่งทางวิชาคณิตศาสตร์ที่หาตัวจับยากของท่านอาจารย์ ซึ่งอาจารย์เลื่อมฯได้ถ่ายทอดความรู้ให้พวกผมอย่างดีเยี่ยม... อาจารย์เลื่อมฯ ค่อนข้างดุ เป็นคนพูดไม่มาก พูดเพราะไม่เป็น ปากว่ามือถึง ทั้งเป็นผู้มีนิสัยรักระเบียบวินัยอีกด้วย อุปนิสัยเช่นนี้แหละที่ผมเห็นว่าเหมาะสมที่จะสอนที่โรงเรียน จ.ป.ร. มากที่สุด..."

ระหว่างสอนอยู่ที่โรงเรียนนายร้อยฯ ศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม ได้รับเชิญให้ไปสอนที่โรงเรียนเรียนลัดวัดสุทัศน์ในเวลานอกราชการ การเรียนลัดไม่ใช่การเรียนกวดวิชาแต่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนในเวลาปรกติมาเรียน โดยเรียนปีละ ๑ ระดับ คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมปีที่ ๑ - ๓) หรือระดับมัธยมศึกษา

---

[๑] สอบเทียบ ม.๘ เป็นภาษาที่ใช้กันทั่วไป หมายถึง การสอบประโยคเตรียมอุดมศึกษา สำหรับบุคคลภายนอกของกระทรวงศึกษาธิการ

ตอนปลาย (ชั้นมัธยมปีที่ ๔ - ๖) หรือระดับประโยคเตรียมอุดมศึกษา (ชั้นมัธยมปีที่ ๗ - ๘) แล้วสมัครสอบเทียบความรู้จากกระทรวงศึกษาธิการ ศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม มีความสามารถเป็นอย่างยิ่งในการสอนเนื้อหาวิชาที่ต้องเรียนในเวลา ๓ ปี ให้นักเรียนสามารถเข้าใจได้ภายในเวลาเพียงปีเดียว ซึ่งเรื่องนี้รองศาสตราจารย์ราตรี หนูบรรจง วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน ความตอนหนึ่งว่า

"...อาจารย์เลื่อมท่านเป็นผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์ของโรงเรียนเรียนลัดวัดสุทัศน์ ซึ่งมีอาจารย์เพทาย อมาตยกุล เป็นผู้จัดดำเนินการ เทคนิคการสอนคณิตศาสตร์ของท่านนั้นเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในกลุ่มนักศึกษาเรียนลัดว่ามีความสามารถพิเศษในการอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย มีหลักเกณฑ์ มีการย่อและสรุปที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจกระจ่างชัด ติดตา ตรึงใจ และไม่ลืม และอยากเรียนวิชานี้ยิ่งขึ้น ท่านผู้อ่านคงทราบกันดีแล้วว่าคณิตศาสตร์นั้นเป็นวิชาที่เข้าใจยาก มองไม่เห็นภาพ วิเคราะห์โจทย์ไม่ออก ใคร ๆ ต่างก็พากันเรียกว่า 'ยาขม' เป็นวิชาที่นักเรียนหนีเรียนและสอบตกกันมากที่สุด แต่ท่านอาจารย์เลื่อมสามารถทำให้ 'ยาขมเป็นขนมหวาน' ไปได้อย่างน่าทึ่ง จนกระทั่งมีผู้สนใจมาสมัครเรียนกันเป็นจำนวนมาก ทางโรงเรียนวัดสุทัศน์จึงเปิดสาขาเพิ่มขึ้นอีกสาขาหนึ่งที่โรงเรียนพิทยศึกษา และด้วยความสามารถของท่านท่านจึงได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ของสถานศึกษาแห่งนี้ด้วย เทคนิคการสอนอันยอดเยี่ยมของท่านนี้ แม้ว่าท่านจะสอนคณิตศาสตร์ทั้งที่โรงเรียนวัดสุทัศน์และโรงเรียนพิทยศึกษา และเป็นอาจารย์ใหญ่ด้วยแล้วก็ตาม เมื่อทางโรงเรียนได้เปิดสาขาเพิ่มเติมอีก คือที่โรงเรียนตะละภัฏศึกษา ถนนแพ่งนรา โรงเรียนวัดราชนัดดา ถนนราชดำเนิน และโรงเรียนอมาตยศึกษา ถนนบ้านหม้อ ท่านก็ต้องหมุนเวียนไปช่วยสอนเพื่อให้ผู้เรียนทุกแห่งได้รับการถ่ายทอดเทคนิคในการคิดแก้ปัญหาโจทย์ทางคณิตศาสตร์โดยทั่วถึงกัน"

พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เชิญมาเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาแคลคูลัส ปีต่อมามีการอบรมคอมพิวเตอร์ภาษาฟอร์แทรนแก่บุคคลภายนอก ศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม สมัครเข้ารับการอบรมและสอบได้คะแนนสูงสุดของประกาศนียบัตรวิชาการคำนวณด้วยเครื่องจักรอิเล็กทรอนิกส์ ขณะนั้นที่แผนกวิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มีเครื่อง

คอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการคำนวณเป็นเครื่องแรกในสถาบันการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงขอโอนมาเป็นอาจารย์ประจำที่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม นอกจากจะสอนวิชาคอมพิวเตอร์ให้แก่นิสิตของคณะฯ แล้ว ยังได้เปิดโครงการสอนคอมพิวเตอร์ให้แก่บุคคลภายนอกด้วย นับเป็นการเผยแพร่ความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ในระยะต้น ๆ และเป็นการวางรากฐานให้มีการใช้คอมพิวเตอร์ในวงราชการ ธุรกิจ และธนาคาร นอกจากนี้ ยังได้รับเชิญไปเป็นอาจารย์สอนและอาจารย์ที่ปรึกษา นิสิตปริญญาโทคอมพิวเตอร์ สถาบันประชากรศาสตร์ เป็นอาจารย์พิเศษสอนภาษาฟอร์แทรนที่วิทยาลัยหอการค้า (ต่อมาเลื่อนฐานะเป็นมหาวิทยาลัย) และเป็นวิทยากรบรรยายวิชาภาษาโคบอลท์ให้แก่เจ้าหน้าที่ศูนย์สถิติการพาณิชย์ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ด้วย

นอกจากงานสอนแล้ว ศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม ยังได้ร่วมบุกเบิกวางรากฐานงานด้านคอมพิวเตอร์ให้แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกหลายประการ กล่าวคือ งานทะเบียนกลางในการจัดลงทะเบียนวิชาเรียนและการจัดทำตารางสอนรวมของทุกคณะโดยใช้คอมพิวเตอร์ พัฒนาระบบการคิดคะแนนของนิสิตคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการตัดเกรดและหาค่าระดับคะแนนเฉลี่ยเพื่อประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการ ซึ่งในระยะแรกๆ ศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม ต้องเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ขึ้นใช้เองสำหรับคิดคะแนนของนิสิตทั้ง ๔ ปี เป็นอนุกรรมการจัดทำคะแนนผลการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยของสภาการศึกษา โดยเป็นแม่งานในการใช้คอมพิวเตอร์เป็นครั้งแรกในการดำเนินงานจัดทำผลการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเรื่องนี้ต่อมาในปีการศึกษา ๒๕๐๙ สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งได้แยกการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อ มาจัดทำเองไม่รวมกันดังที่เคยปฏิบัติมา ผู้เข้าสอบสามารถสอบติดได้หลายคณะและหลายสถาบันอุดมศึกษา ทำให้เกิดความยุ่งยากในการเรียกผู้ที่สอบได้ในลำดับรองลงไปมาเพิ่มเติม เพราะผู้ที่สอบได้ในลำดับต้น ๆ สละสิทธิ แต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็สามารถผ่านปัญหายุ่งยากนี้มาได้เพราะการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการจัดทำคะแนนดังกล่าว ทำให้ศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม ได้รับการชมเชยจากประธานคณะกรรมการสอบคัดเลือกในที่ประชุมคณบดี

พ.ศ. ๒๕๒๑ ศาสตราจารย์ พันโทเสื่อม ได้โอนมารับราชการที่กรมการฝึกหัดครู โดยดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ ภาควิชาคณิตศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา เนื่องจากศาสตราจารย์ พันโทเสื่อม เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจผลงานของอาจารย์มหาวิทยาลัย สาขาคณิตศาสตร์มาก่อน จึงมาปฏิบัติงานพัฒนาอาจารย์วิทยาลัยครูในด้านตำแหน่งทางวิชาการได้เป็นอย่างดียิ่ง รองศาสตราจารย์สมบุญ ภู่นวล ผู้เป็นศิษย์คนหนึ่ง ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในหนังสืออนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ความตอนหนึ่งว่า

"...เนื่องจากตำแหน่งทางวิชาการเป็นที่ต้องการมากของคณาจารย์วิทยาลัยครู ๓๖ แห่ง ศ.พ.ท.เสื่อม 'จึงถูกดึงตัว' ไปประจำที่วิทยาลัยครูหลายแห่งๆ ละ ๑ ปี เช่นที่วิทยาลัยครูนครสวรรค์ วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี เป็นต้น ท่านได้มองภาพรวมของวิทยาลัยครูทั้งหมด ๓๖ แห่ง จะไม่อาจช่วยอาจารย์วิทยาลัยครูทั่วประเทศได้ จึงกลับมาประจำที่กรมการฝึกหัดครู และให้วิทยาลัยครูทั่วประเทศเชิญไปเป็นวิทยากรครั้งละ ๓ - ๕ วัน... จึงทำให้อาจารย์วิทยาลัยครูดำรงตำแหน่งเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ถือว่าท่าน ศ.พ.ท.เสื่อม เป็นนักพัฒนาตำแหน่งทางวิชาการที่ประเสริฐเลิศยอดยิ่งของกรมการฝึกหัดครู ท่านไม่ปฏิเสธ หรือบ่นว่าร้อนหรือหนาว เมื่อวิทยาลัยครูซึ่งตั้งอยู่ในภูมิภาคที่ร้อนที่สุดหรือหนาวที่สุดในประเทศไทยเชิญท่านไปในฤดูนั้น ๆ ท่านถือว่าเป็นหน้าที่จะต้องไปช่วยพัฒนาด้วยความเต็มใจ ยินดี และอย่างจริงใจ..."

นอกจากการปฏิบัติงานประจำแล้ว ศาสตราจารย์ พันโทเสื่อม ยังใช้เวลาว่างเขียนบทความทางวิชาการเป็นประจำ โดยส่งไปลงในวารสารคณิตศาสตร์บ้าง วารสารคอมพิวเตอร์ไดเจสท์บ้าง เช่นเรื่องการสอนฟังก์ชั่นลอการิทึมโดยตรง ภาษาฟอร์แทรน เรียนภาษาเบสิคจากพื้นความรู้ภาษาฟอร์แทรน เป็นต้น

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ มหาวชิรมงกุฎ ประถมาภรณ์ช้างเผือก และเหรียญจักรพรรดิมาลา

ศาสตราจารย์ พันโทเสื่อม สมรสกับนางสาวจรัสศรี เทียนน้ำเงิน เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ มีบุตร ๔ คน คือ นางสาวทัศนียา นายเขมทัต นางรัตนาภรณ์ ศิริมังคลา และนางสาวกรกนก ลัธธนันท์

ตามปรกติ ศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม เป็นผู้มีสุขภาพดีร่างกายแข็งแรง ถึงแม้จะมีอาการของโรคเบาหวานมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ ก็ตาม แต่ก็รักษาสุขภาพดีมาก หลังเกษียณอายุราชการแล้วก็ยังร่วมกิจกรรมกับชมรมและสมาคมต่างๆ อยู่เสมอ สิ่งที่ปฏิบัติเป็นประจำคือศึกษาธรรมะและดูแลรักษาต้นไม้โดยเฉพาะมะม่วงเป็นต้นไม้ที่ชอบมาก ต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เริ่มมีอาการเป็นหวัดพูดเสียงแหบ เมื่อไปรับการตรวจรักษาปรากฏว่าเป็นมะเร็งในกล่องเสียง จึงเข้ารับการผ่าตัดและอาการก็ดีขึ้นเกือบปรกติ แต่พูดไม่ได้ต้องใช้การเขียนแทน เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ตรวจพบว่ามีการแพร่กระจายของมะเร็งต้องรักษาด้วยการฉายรังสีตามที่แพทย์กำหนด ครั้งสุดท้ายเข้ารับการรักษาและถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๖ สิริอายุได้ ๖๕ ปี ๙ เดือน ๒๓ วัน

นายสดุภณ จังกาจิตต์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

ชีวประวัติ ของ ศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม ลัธธนันท์ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบเกษียณอายุราชการ ๓๐ กันยายน ๒๕๓๐.

อนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ พันโทเลื่อม ลัธธนันท์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๓๖.

นายบรรจง ชูสกุลชาติ

พ.ศ. ๒๔๗๓ - ๒๕๔๕

นายบรรจง ชูสกุลชาติ

พ.ศ. ๒๔๗๓ - ๒๕๔๕

"...ข้าพเจ้าเป็นเพียงปลัดเก่า
แต่ก็เอาใจใส่ในตัวท่าน
เห็นท่านเด่นยิ่งใหญ่ในการงาน
ก็สราญเริงใจไม่น้อยเลย..."

หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล

(จากหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายบรรจง ชูสกุลชาติ)

นายบรรจง ชูสกุลชาติ เกิดวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ที่ตำบลท่าแค อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง เป็นบุตรคนโตของนายบัญจบกับนางหนูเล็ก ชูสกุลชาติ มีน้องสาว ๔ คน คือ นางสมภาค เพชรย้อย นางสาวเอกจิตรา นางประไพบูลย์ ประชาชาติ และนางจรูญลักษณ์ ท้ายก่งพันธ์ บิดารับราชการเป็นครูประชาบาลที่โรงเรียนตำบลท่าแค ทำนาและค้าขายเป็นอาชีพรอง

พ.ศ. ๒๔๘๐ นายบรรจงได้เข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนประชาบาลตำบลท่าแค ที่บิดาสอนอยู่ เรียนจบชั้นประถมปีที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๘๓ แล้วเข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนมัธยมพัทลุง จบชั้นมัธยมปีที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๘๙ เมื่อเรียนจบแล้วนายบรรจงได้ช่วยมารดาทำนาและค้าขายอยู่จน พ.ศ. ๒๔๙๑ บิดาจึงพาไปเรียนต่อที่กรุงเทพมหานคร โดยพักอยู่บ้านนายถัด พรหมาณพ ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพัทลุง นายบรรจงได้เข้าเรียนทางด้านภาษาที่ตนเองชอบที่โรงเรียนมัธยมวัดบพิตรพิมุข เรียนอยู่ ๗ วัน นายถัดก็สนับสนุนให้ได้รับทุนการศึกษาของส่วนกลางเข้าศึกษาที่โรงเรียนฝึกหัดครูพระนคร (ปัจจุบันคือ สถาบันราชภัฏพระนคร) โดยเป็นนักเรียนประจำ เรียนสำเร็จได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) พ.ศ. ๒๔๙๔ จากนั้นนายบรรจงได้ศึกษาต่อที่โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม (ปัจจุบันคือ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม) ได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (ป.ม.) พ.ศ. ๒๔๙๖ แล้วเข้ารับราชการอยู่ระยะหนึ่งจึงเข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) ได้รับปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) สาขาบริหารการศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๘

ต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้ไปฝึกอบรมที่กรุงนิวเดลลี ประเทศอินเดีย ได้รับประกาศนียบัตรการวางแผนและการบริหารการศึกษาจาก UNESCO Institute of Training for Education Planner and Administrator พ.ศ. ๒๕๐๙ นายบรรจงได้ศึกษาต่อที่ Michigan State University ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับปริญญาโท ทางการศึกษา (M.A.) พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๑๙ พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยเคนซิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา

นายบรรจงเข้ารับราชการครั้งแรกเมื่อเรียนสำเร็จจากโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมใน พ.ศ. ๒๔๙๖ โดยเป็นครูตรีที่โรงเรียนวัดนวลนรดิศ สังกัดกรมวิสามัญศึกษา (ปัจจุบันคือ กรมสามัญศึกษา) กระทรวงศึกษาธิการ เป็นระยะเวลาไม่นาน ก็ได้ไปศึกษาต่อที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว นายบรรจงได้เข้ารับราชการสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ ในตำแหน่งต่างๆ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๙ - ๒๕๑๕ ดังนี้ เป็นศึกษาธิการอำเภอ กิ่งอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดเชียงราย แล้วย้ายมาเป็นศึกษาธิการอำเภอพะเยา จากนั้นได้เป็นผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย ต่อมาเป็นศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ แล้วย้ายไปเป็นศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในเวลาต่อมา

พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๑๘ นายบรรจงได้ย้ายมาเป็นผู้อำนวยการ กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นรองปลัดกระทรวง พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นผู้ตรวจราชการกระทรวง (ชั้น ๑) พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นอธิบดีคนแรกของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในปีเดียวกันนี้เองได้ย้ายกลับมาเป็น ผู้ตรวจราชการกระทรวง (ชั้น ๑) อีก พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นรองปลัดกระทรวง พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นอธิบดีกรมอาชีวศึกษา ใน พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการจนเกษียณอายุราชการใน พ.ศ. ๒๕๓๓

ระหว่างที่ยังรับราชการอยู่และเกษียณอายุราชการแล้ว นายบรรจงได้ปฏิบัติงานพิเศษหลายอย่าง เช่น

- ผู้บรรยายวิชาการบริหารการศึกษาระดับปริญญาโท และปริญญาเอกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ -๒๕๓๙

- อาจารย์พิเศษของบัณฑิตวิทยาลัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๓๙

- ผู้บรรยายและอภิปรายเรื่อง การปฏิรูปการศึกษา การบริหารการศึกษา ตลอดจนเรื่องการศึกษาทั่วไปในมหาวิทยาลัย วิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๓๙ ฯลฯ

นอกจากนี้ยังเป็นประธานกรรมการ และกรรมการของงานต่างๆ อีกมากมาย เช่น

- ประธานกรรมการมูลนิธิครูไทย สมาคมครู ผู้ปกครอง แห่งประเทศไทย
- ประธานกรรมการมูลนิธิในกรมการศึกษานอกโรงเรียน
- ประธานมูลนิธิตาเฮอร์ - สยามวาลา เพื่อการศึกษา
- ประธานกรรมการแห่งชาติว่าด้วยสภาการพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ
- ประธานกรรมการฝ่ายการศึกษาของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาประชาชาติ
- นายกสภาการฝึกหัดครู
- กรรมการพิจารณาปรับปรุงและพัฒนาการบริหารการปกครองแห่งชาติ ฯลฯ

ผลงานด้านการเขียน นายบรรจงมีผลงานด้านการเขียนที่เป็นบทความ ด้านการศึกษา ประมาณ ๑๐๐ เรื่อง และเป็นหนังสือที่ได้รับการตีพิมพ์อีกหลายเล่ม เช่น

- หนังสือวิชาการ ๒ เล่ม คือ ปฏิรูปอุดมศึกษา และจักรวาลการศึกษา
- หนังสือสารคดี ๖ เล่ม คือ ท่องเที่ยวไปในโลกกว้าง จากพะเยาถึงเจ้าพระยา ในโลกแคบ จอดป้ายจันทรเกษม ครบวงจรจันทรเกษม และชีวิตมนุษย์เป็นหนังสือเล่มใหญ่
- หนังสือแปลและเรียบเรียง คือ การศึกษาเพื่อชีวิต (แปลจากรายงานของ UNESCO เรื่อง learning to be และวิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา (แปลจากรายงานของ UNESCO ชื่อ Science for Development)

งานเขียนของนายบรรจงนั้น ชวนอ่าน เพราะใช้ภาษาเรียบง่าย มีปรัชญาและคติธรรมแฝงอยู่ทุกเรื่อง บางเรื่องเป็นประสบการณ์ชีวิต ประสบการณ์ในการทำงาน ข้อวิพากย์วิจารณ์ และโลกทัศน์ของผู้เขียน

เกียรติคุณที่ได้รับ ได้แก่ พ่อตัวอย่าง พ.ศ. ๒๕๒๖ รางวัลกิตติคุณสัมพันธ์-สังข์เงิน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ประกาศเกียรติคุณเป็นศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒดีเด่น ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๓๔ ศิษย์เก่าดีเด่นของสถาบันราชภัฏจันทรเกษม และสถาบันราชภัฏพระนคร

นายบรรจงเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กล้าคิด กล้าทำ มีความกระตือรือร้นและเอาจริงเอาจังในการทำงาน เป็นผู้บริหารนักพัฒนาที่มีฝีมือยอดเยี่ยมและมนุษยสัมพันธ์อันดี จึงมีผลงานมากมายที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของชาติยิ่ง ดังนี้

เมื่อเป็นศึกษาธิการอำเภอ ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด และศึกษาธิการจังหวัดในภาคเหนือ คือ จังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่ นายบรรจงได้พัฒนางานทั้งด้านอาคารสถานที่ทำงาน ด้านการบริหาร ด้านวิชาการและด้านบุคลากร ได้ปรับปรุงอาคารสถานที่ทำงานให้กว้างขวาง สะดวกสบายในการทำงาน ได้สร้างสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดที่จังหวัดเชียงรายโดยไม่ได้ใช้งบประมาณของทางราชการเลย จัดหาเครื่องใช้ในสำนักงาน ให้พอเพียงและสมบูรณ์ ทำให้สามารถบริหารงานได้อย่างคล่องตัว ด้านการบริหารได้วางแนวทางในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน เที่ยงธรรม ด้านวิชาการนายบรรจงได้เอาใจใส่ปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนของครูในสถานศึกษาทุกระดับ นายบรรจงได้วางหลักปฏิบัติสำหรับครูผู้สอนระดับประถมศึกษา ให้สอนทุกวิชาในชั้นที่ตนสอน เพื่อให้ครูได้รู้จักเด็กและพัฒนาการเด็ก สามารถช่วยเหลือเด็กได้ถูกต้อง จัดทำคู่มือเป็นแนวทางในการดำเนินการเรียนการสอนให้แก่ครู โดยเริ่มที่จังหวัดเชียงรายเป็นแห่งแรกแล้วขยายไปยังจังหวัดอื่น คู่มือดังกล่าวนี้ ต่อมาองค์การค้าของคุรุสภาได้จัดพิมพ์จำหน่ายเผยแพร่ไปทั่วประเทศ ด้านบุคลากร นายบรรจงได้พัฒนาบุคลากร และคำนึงถึงสวัสดิการด้านต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องค่ารักษาพยาบาล และเรื่องค่าเล่าเรียนบุตร ได้ดำเนินการให้ข้าราชการและลูกจ้างประจำไม่ต้องใช้เงินทดรองจ่าย ให้สถานพยาบาลและสถานศึกษาเรียกเก็บเงินโดยตรงจากสำนักงาน ส่วนราชการของผู้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือ หลักการและวิธีการดังกล่าวนี้ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวง ทบวงกรมต่างๆ ได้นำมาปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน

เมื่อมาเป็นผู้บริหารการศึกษาในส่วนกลาง ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๒๓ นายบรรจงมีผลงานที่เด่นชัดหลายอย่าง เช่น ได้วางแนวทางการบริหารการศึกษา โดยริเริ่มใช้หลักการตัดสินใจร่วมกัน นอกจากนี้ยังได้ร่วมเป็นกรรมการที่มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา และพิจารณาแก้ปัญหาความเสมอภาคและความเป็นธรรมทางการศึกษา หาแนวทางที่จะพัฒนาการศึกษาประชาบาลซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ และเป็นการศึกษาที่รัฐบาลได้ให้โอกาสและสิทธิแก่ประชาชนได้เจริญก้าวหน้าเพื่อประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง เป็นผลให้มีการโอนการศึกษาประชาบาลจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดกลับมากระทรวงศึกษาธิการ[๑] ใน พ.ศ. ๒๕๒๓

เมื่อนายบรรจงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน (เดิมคือกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา) คนแรก ใน พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้พัฒนาแนวความคิดเรื่องหลักการและกระบวนการของการศึกษานอกโรงเรียนที่ว่างานการศึกษานอกโรงเรียนมีหลายมิติ ด้วยหลักการและการบริหารงานที่กว้างไกลครบทุกมิติของนายบรรจงนี้เอง จึงทำให้งานการศึกษานอกโรงเรียนที่เพิ่งเริ่มต้น มีแนวทางที่ชัดเจนมั่นคง เป็นพื้นฐานของการพัฒนางานในปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๒๘ - ๒๕๓๐ นายบรรจงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมอาชีวศึกษา ได้ทำงานการอาชีวศึกษาในช่วงนั้นเจริญก้าวหน้าสู่อาชีวศึกษายุคใหม่อย่างที่เรียกว่า "ดังระเบิด" ทีเดียว และเป็นการบริหารงานที่นายบรรจงภูมิใจมากที่สุด เพราะสามารถทำให้งานที่ตั้งเป้าประสงค์ไว้สำเร็จลุล่วงอย่างงดงามทุกประการ เป็นที่ยกย่องชื่นชม ในวงการศึกษา และสังคมเป็นอันมาก เช่น

โครงการอาชีวศึกษาแบบครบวงจร เป็นโครงการที่พัฒนาทั้งหลักสูตรและผู้สอนอย่างเป็นระบบ โดยส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายในรูปสหกรณ์และร้านค้าของสถานศึกษา เพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษาอย่างครบวงจร ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบัน

---

[๑] พ.ศ. ๒๕๐๙ รัฐบาลมีนโยบายกระจายอำนาจการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา จากกระทรวงศึกษาธิการไปยังท้องถิ่น โดยโอนงานการศึกษาประชาบาลไปให้ท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนกระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่ดูแลงานด้านวิชาการ คุรุสภามีหน้าที่ส่งเสริมและช่วยเหลือครู

อาชีวศึกษาเป็นผู้มีฝีมือ มีทักษะ มีความสามารถในการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคและจัดจำหน่าย สามารถแข่งขันด้านคุณภาพและมาตรฐานของตลาดได้ สถาบันอาชีวศึกษาทั่วประเทศได้นำผลผลิตและผลิตภัณฑ์ต่างๆของนักศึกษาออกจำหน่ายและจัดนิทรรศการในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการจัดขึ้นทุกปี เป็นที่นิยมชมชอบของประชาชนเป็นอันมาก จนในระยะหลัง กระทรวงศึกษาธิการได้เปลี่ยนชื่อจากงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนเป็นงานศิลปหัตถกรรมและอาชีวศึกษา มีการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพส่งไปจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ นักเรียนนักศึกษาของกรมอาชีวศึกษาได้พัฒนาฝีมือจนมีคุณภาพมาตรฐานสามารถชนะเลิศการแข่งขันฝีมืองานช่างของกรมแรงงานเกือบทุกประเภท จนเป็นที่ยอมรับ มีบริษัทห้างร้านจองตัวไปทำงานทุกคน นับว่าโครงการอาชีวศึกษาแบบครบวงจร ได้รับความสำเร็จอย่างดียิ่ง

โครงการพัฒนาคุณภาพด้วยกิจกรรม คิว.ซี.ซี. (Q.C. Circle) เป็นกิจกรรมที่นายบรรจงได้นำมาใช้พัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของงาน ตลอดจนพัฒนาบุคลากรของกรมอาชีวศึกษาอย่างจริงจัง ผลของการนำกิจกรรมนี้มาใช้ทำให้คุณภาพของบุคลากรพัฒนาขึ้นโดยเฉพาะด้านคุณภาพและจริยธรรมในการทำงาน ส่งผลให้งานของกรมอาชีวศึกษาก้าวหน้า

โครงการคัดเลือกสถานศึกษาดีเด่น ทำให้สถานศึกษาตื่นตัว มีความกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงและพัฒนาตนเองเข้าสู่เกณฑ์มาตรฐานสถานศึกษาที่กรมอาชีวศึกษากำหนดไว้ โดยให้สถานศึกษามีโอกาสแข่งขันกันและกรมอาชีวศึกษาได้มอบรางวัลให้สถานศึกษาที่ได้รับคัดเลือกเป็นสถานศึกษาดีเด่นมีคุณภาพและได้มาตรฐานทุกปี

โครงการร่วมมือระหว่างกรมอาชีวศึกษากับสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เพื่อพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมในสาขาที่ขาดแคลน ทำให้ครูช่างอุตสาหกรรมพัฒนาทั้งด้านคุณวุฒิและความสามารถในการสอน

โครงการองค์การเกษตรกรในอนาคตแห่งประเทศไทย (อ.ก.ท.) ทำให้นักศึกษาวิชาเกษตรได้ฝึกฝนและปฏิบัติจริงในด้านเกษตรกรรม เพื่อให้เกิดความชำนาญพร้อมที่จะประกอบอาชีพได้ และฝึกลักษณะการเป็นผู้นำ (Leadership Training) เพื่อพัฒนาสังคมชนบท และเป็นบุคลากรทางด้านอาชีพเกษตรกรรมที่มีประสิทธิภาพของชาติ

โครงการส่งเสริมจริยธรรมข้าราชการในกรมอาชีวศึกษา ได้มีการจัดสัมมนาเป็นระยะๆ เพื่อให้บุคลากรของกรมได้รับความรู้และฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ นายบรรจงเป็นผู้ที่ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม จึงพยายามชักจูงและโน้มน้าวให้ข้าราชการในกรมประพฤติตามและได้สร้างพระพุทธรูปประจำกรมขึ้นไว้เคารพสักการะและเตือนสติด้วย ทั้งเน้นในเรื่องความรักสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นายบรรจงได้กำหนดให้ข้าราชการใช้เสื้อสีแดงเลือดหมูปักตราประจำกรมที่กระเป๋าบนด้านซ้ายเป็นเอกลักษณ์ของกรมทั้งหญิงและชาย ตราประจำกรมนี้นายบรรจงได้ปรับปรุงใหม่จากตราของเดิมซึ่งมีเฉพาะอักษรย่อ ทุ. ส. นิ. ม. (ย่อจากทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) โดยเพิ่มเครื่องหมายเสมาธรรมจักรอยู่เหนืออักษรย่อ และมีคำขวัญประจำกรมว่า **ทักษะเยี่ยม เปี่ยมคุณธรรม ล้ำเลิศวิชา ใช้เวลาให้เป็นคุณ** ทำให้ข้าราชการกรมอาชีวศึกษาพอใจและภูมิใจเป็นอันมาก

นายบรรจงได้บันทึกความประทับใจในการทำงานที่กรมอาชีวศึกษา เรื่อง "สามปีที่กรมอาชีวศึกษา" ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ "เสี้ยวหนึ่งของชีวิตและผลงานของปลัดบรรจง ชูสกุลชาติ" ว่า

"...สามปีที่กรมอาชีวศึกษา ผมมีความภาคภูมิใจในความสัมพันธ์กับชาวอาชีวศึกษา และมีความภาคภูมิใจที่ได้ทำงานร่วมกับชาวอาชีวศึกษา จนมีผลงานปรากฏทั้งในรูปธรรมและนามธรรม ผมมีความภาคภูมิใจในอาชีพการบริหารการศึกษาในกรมอาชีวศึกษาเป็นอย่างยิ่ง... เพราะว่า ตนเองมีความศรัทธาในการจัดการศึกษาเพื่อการอาชีพ ศรัทธาในการทำงานและศรัทธาในปรัชญาที่ว่า ***ชีวิตคืองานและงานก็คือชีวิต*** *ศรัทธาในสุภาษิตที่ว่า* ***ค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน*** *นอกจากนั้นยังมีศรัทธาต่อการทำงานหนัก... และศรัทธาต่อการศึกษาอบรมเพื่อการทำงานที่สุจริตและอิสระ ศรัทธาในศักยภาพแห่งมือมนุษย์เท่าๆ กับศรัทธาในสมองของมนุษย์ เท่า ๆ กับศรัทธาในความคิดจิตใจอันบริสุทธิ์ของมนุษย์... ศรัทธาดังกล่าวเหล่านี้บันดาลให้มีพลังในการคิด การพูด และการทำการบริหาร การอาชีวศึกษา..."*

เมื่อนายบรรจงดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ คนที่ ๒๓ และเป็นปลัดกระทรวงคนแรกที่เคยเป็นศึกษาธิการจังหวัดมาก่อน จึงรู้ปัญหาของงานการศึกษาเป็นอย่างดี นายบรรจงได้ประกาศ เป้าหมายหลักในการบริหารการศึกษา

๔ ประการ คือ **ส่งเสริมสวัสดิการ เสริมสร้างสมานฉันท์ เสกสรรคุณภาพ และศิโรราบคุณธรรม** พร้อมทั้งกลยุทธ ๗ ประการ ในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ เร่งรัด รุดหน้า รวดเร็ว เรียบร้อย ราบรื่น สำเร็จ และประหยัด ทำให้งานการศึกษาพัฒนาขึ้นอย่างเด่นชัด คือ

ส่งเสริมสวัสดิการ นายบรรจงได้บริหารงานให้กรม กองต่างๆ ปฏิบัติงานสนองหลักการนี้หลายโครงการที่เป็นการให้สวัสดิการแก่ข้าราชการและประชาชนที่เด่นชัด คือ

- การสร้างอาคารสถานที่ทำงาน นายบรรจงได้ดำเนินการให้สร้างอาคารสถานที่ทำงานเพื่อให้ข้าราชการมีสถานที่ทำงานเป็นสัดส่วน เช่น การสร้างอาคารสมานฉันท์ ทำให้สหกรณ์ออมทรัพย์ทั้งของกรมสามัญศึกษาและของกระทรวงศึกษาธิการมีที่ทำงานที่สะดวก สบาย ทำงานได้คล่องตัวขึ้น ในอาคารนี้ยังมีที่ทำงานของธนาคารและการไปรษณีย์มาเปิดสาขาให้บริการแก่หน่วยงาน ข้าราชการและประชาชนอีกด้วย การสร้างอาคารรัชมังคลาภิเษกสามารถแก้ปัญหาสถานที่ปฏิบัติงานคับแคบ กรม กองต่างๆ มีที่ทำงานกว้างขวางขึ้น อาคารหลังนี้เป็นตึก ๑๐ ชั้น สูงเด่นเป็นศรีสง่าแก่กระทรวงศึกษาธิการยิ่งนัก นายบรรจงยังได้จัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนขึ้นเพื่อสงเคราะห์ข้าราชการที่มีภาระต้องดูแลลูกเล็กให้ได้รับความสะดวกที่จะนำบุตรมาฝากไว้ที่ศูนย์ระหว่างที่ตนปฏิบัติงานอยู่ที่ทำงาน นับเป็นการให้สวัสดิการที่ดียิ่งแก่ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ
- การทดลองขยายการศึกษาภาคบังคับถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในส่วนภูมิภาค เน้นด้านวิชาชีพซึ่งเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้ปกครองสนใจส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนต่อ ได้ทดลองโครงการนี้ในโรงเรียนทั่วประเทศ ๑๑๙ โรง ได้รับผลดี
- การขยายการจัดการศึกษาให้แก่เด็กพิการเรียนร่วมกับเด็กปกติไปยังโรงเรียนทั่วประเทศ มีการอบรมครู อบรมผู้บริหารโรงเรียน และผู้ช่วยครู มีการวิจัยหารูปแบบในการจัดทำคู่มือการเรียนร่วม และการจัดทำสื่อรูปแบบต่างๆ ด้วย
- จัดตั้งโรงเรียนกีฬา ให้เด็กที่สนใจและมีความสามารถพิเศษทางการกีฬาได้ศึกษาต่อ เพื่อให้มีความเป็นเลิศในทางกีฬา โดยดำเนินการที่จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นแห่งแรก

เสริมสร้างสมานฉันท์ มีงานต่างๆ สนองหลักการนี้อีกมาก เช่น

- การก่อสร้างอาคารสำนักงานการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมจังหวัด[๑] เพื่อให้มีสำนักงานเป็นศูนย์กลางของหน่วยงานที่จัดการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมจังหวัด จะได้มีสถานที่ปฏิบัติงานและประชุมเป็นสัดส่วน นายบรรจงได้ดำเนินการของบประมาณและก่อสร้างเสร็จไปแล้วหลายจังหวัด

- โครงการโรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง ทำให้เกิดความร่วมมือทั้งทางด้านการบริหาร ด้านวิชาการ และอื่นๆ ระหว่างโรงเรียนมัธยมขนาดใหญ่กับโรงเรียนมัธยมขนาดเล็กที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน หรือห่างกันแต่อยู่ในเขตเดียวกัน ทำให้โรงเรียนเข้าใจปัญหาของกันและกัน และร่วมมือช่วยเหลือกันมีความสมานฉันท์ยอย่างดียิ่ง

- โครงการร่วมมือระหว่างอาชีวศึกษากับโรงงานอุตสาหกรรม เป็นการทดลองจัดอาชีวศึกษาเพื่อพัฒนาระบบโรงเรียนกับโรงงาน มีการจัดตั้งศูนย์ฝึกงานขึ้นโดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลเยอรมัน ทั้งงบประมาณและผู้เชี่ยวชาญ การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี

- โครงการอนุรักษ์ภาพยนตร์และภาพถ่ายประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ได้ส่งเสริมให้รับความร่วมมือจากเอกชนที่เป็นเจ้าของภาพยนตร์และภาพถ่าย ทำให้ได้รวบรวมและเก็บรักษาภาพยนตร์ตลอดจนภาพถ่ายที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพิ่มพูนขึ้น

เสกสรรคุณภาพ มีผลงานที่สนองหลักการนี้เป็นจำนวนมาก เช่น

- โครงการรณรงค์ส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน มีการส่งเสริมด้วยการจัดประกวดการอ่านของนักเรียนระดับต่างๆ เพื่อรับพระราชทานรางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จัดสัมมนาและประชุมปฏิบัติการระดับชาติเพื่อเผยแพร่แนวความคิดของโครงการ

- โครงการอาชีวศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบท (อศ.กช.) โดยวิทยาลัยเกษตรกรรมให้บริการแก่ผู้ที่เรียนจบระดับประถมศึกษาและสำเร็จการศึกษาผู้ใหญ่ ระดับ ๔ ที่มีประสบการณ์ทางการเกษตรได้ศึกษาวิชาการเกษตรเพิ่มเติม

---

[๑] คือ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่จะมีสำนักงานอยู่ที่ศาลากลางจังหวัดและอยู่รวมกับหน่วยงานอื่นๆ หลังจากนายบรรจงเกษียณอายุราชการแล้ว งานจัดสร้างสำนักงานการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมจังหวัดก็ยุติลง

การดำเนินงานได้ผลดี ผู้สำเร็จการศึกษาสามารถประกอบอาชีพด้านการเกษตรทั้งการปลูกไม้ผล พืชผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์ และกิจกรรมการเกษตรอื่นๆ ได้รับความสำเร็จมีรายได้ดี

- โครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่างสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทบวงมหาวิทยาลัย และกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน คัดเลือกนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีให้ได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้น โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ยังได้จัดทุนการศึกษาให้แก่ นักเรียน นิสิต นักศึกษา แต่ละระดับที่มีผลการเรียนดีอีกด้วย

- โครงการส่งเยาวชนไปแข่งขันคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โอลิมปิกระหว่างประเทศ เป็นการสนับสนุนนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และแลกเปลี่ยนข้อมูล หลักสูตร และวิธีการสอนวิชาทั้งสองในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ได้เริ่มส่งเยาวชนไปแข่งขันเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นต้นมา

ศิโรราบคุณธรรม มีผลงานเป็นจำนวนมากสนองหลักการนี้ เช่น

- จัดตั้งสำนักพัฒนาคุณธรรม เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ของข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจนนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป มีโครงการสู่อาราม โครงการคุณธรรมในชีวิตประจำวันและสนับสนุนชมรมพุทธศาสน์วังจันทร์เกษม จัดกิจกรรมฟังธรรมและฝึกสมาธิระหว่างเวลาพักกลางวันในวันอังคารและวันพฤหัสบดี ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการและข้าราชการสังกัดอื่นที่มีที่ทำงานอยู่ใกล้กระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจนประชาชนทั่วไปสนใจมาฟังธรรมและนั่งสมาธิเป็นจำนวนมาก งานนี้ได้รับความนิยมและดำเนินการจนถึงปัจจุบัน

- โครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยคัดเลือกวัดพัฒนาที่เหมาะสมเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง พร้อมทั้งส่งเสริมให้วัดจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน และเป็นศูนย์กลางส่งเสริมศีลธรรมด้วย มีการเผยแพร่ผลงานของวัดพัฒนาด้วยการจัดนิทรรศการและจัดทำวารสาร เพื่อเป็นตัวอย่างแก่วัดอื่นๆ ด้วย

- โครงการศิลปินแห่งชาติและผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยมีคณะกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติและผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมเพื่อประกาศเกียรติคุณและรับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทั้งรวบรวมชีวประวัติและผลงานของศิลปินสาขาต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อใช้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

- งานอนุรักษ์ ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ได้จัดตั้งและพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ทั่วประเทศ และอนุรักษ์ศิลปโบราณวัตถุไม่ให้เสื่อมสภาพ ชำรุดเสียหาย ปฏิสังขรณ์โบราณสถานที่สำคัญของชาติ สำรวจแหล่งโบราณคดี เพื่อศึกษาค้นคว้าวิจัยศิลปกรรมไทย จัดสร้างศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เพื่อเป็นศูนย์บริการการศึกษาและให้ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนจารีตประเพณีของไทย

นายบรรจงยังได้สร้างพระพุทธรูปประจำกระทรวงชื่อ พระพุทธบารมีศักดิ์สิทธิ์สยามิศรจักรี สัฏฐีอนุสรณ์ศึกษาทรรังสรรค์ เพื่อให้ข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการ และผู้ที่เข้ามาในกระทรวงได้เคารพสักการะ และเตือนสติให้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและคุณธรรมอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้นายบรรจงยังได้ชักชวนข้าราชการและประชาชนร่วมกันสร้างพระพุทธรูปทองคำหนัก ๖๙ บาท นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ในวโรกาสพระชนมายุ ๖๐ พรรษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ ด้วย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก มหาวชิรมงกุฎ เหรียญจักรพรรดิมาลา และเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นสิริยิ่งรามกีรติลูกเสือสดุดีชั้นพิเศษ

นายบรรจงสมรสกับนางสาวเฉลิมศรี จันทนูเดช เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ มีบุตร ๔ คน คือ นาวาเอก จิรศักดิ์ ชูสกุลชาติ (ร.น.) นายแพทย์จักรกฤษณ์ นายฤทธิรงค์ และนางนงนิภา ตุลยานนท์

นายบรรจงเป็นบุคคลที่ผู้ใหญ่ในวงการศึกษาขณะนั้นยอมรับว่า เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีคุณธรรมเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะดำรงตำแหน่งใด ก็วางตัวได้อย่าง

เหมาะสมและปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ นายอภัย จันทวิมล อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๑๑ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๖ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "นานาทัศนะต่อบรรจง ชูสกุลชาติ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๓" ซึ่งเป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการจัดทำขึ้นในงานเกษียณอายุราชการของนายบรรจงว่า

"...นอกจากจะเป็นผู้คงแก่เรียนแล้ว คุณบรรจง ชูสกุลชาติ ยังเป็นผู้มีนิสัยดี เชื่อถือได้ ซื่อสัตย์ สุจริตเอาใจใส่ในการปฏิบัติงานอย่างดียิ่ง และสามารถเข้ากับผู้อื่นได้ดี เป็นที่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชา และเป็นที่เคารพนับถือของข้าราชการชั้นผู้น้อยทั่วไป..."

นายก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๒๒ และ พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๕ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ว่า

"...คุณบรรจงก้าวมาจากการทำงานในจังหวัดห่างไกล ก้าวมาตามจังหวะอันเหมาะสมและมั่นคง ก้าวสูงสุดที่คุณบรรจงบรรลุก็คือ ตำแหน่งสูงสุดในกระทรวงศึกษาธิการ ถ้าจะนับความก้าวหน้าตามขั้นตอน ก็ต้องยอมรับและสรรเสริญว่า คุณบรรจงก้าวไกลเอาการ สมควรที่คนในระบบการศึกษาจะยึดถือเป็นแบบอย่าง...ไม่ว่าจะดูด้านไหนเราต้องยอมรับว่า คุณบรรจงมีศักดิ์ศรีสมตำแหน่งและผลงานที่ท่านทำไว้..."

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) วัดชลประทานรังสฤษดิ์ จังหวัดนนทบุรี ได้เขียนคำไว้อาลัยในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ฯ ความตอนหนึ่งว่า

"...ท่านปลัดบรรจง ชูสกุลชาติ ได้ดำรงตนมาด้วยดีโดยธรรม ไม่ประมาทในการทำงาน จึงเจริญด้วยยศ บริวาร มีตำแหน่งสูงสุดฝ่ายพลเรือน ควรเป็นตัวอย่างแก่ผู้เดินทางข้างหลังได้"

เมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว นายบรรจงยังได้ทำงานด้านการศึกษา งานมูลนิธิต่างๆ และช่วยเหลือสังคมอยู่ตลอดเวลา ใช้เวลาว่างพาครอบครัวไปพักผ่อนที่จังหวัดทางภาคเหนือที่เคยรับราชการอยู่ และเยี่ยมเยียนบ้านที่ตำบลท่าแค จังหวัดพัทลุง เดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศบ้าง อ่านหนังสือ และเขียนหนังสืออย่างเป็นสุขอยู่ที่บ้านที่กรุงเทพมหานคร

ปกตินายบรรจงเป็นผู้มีสุขภาพดี หมั่นออกกำลังกายด้วยการวิ่งเป็นประจำ ได้รับอุบัติเหตุล้มจนแขนหัก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ ทำให้ร่างกายอ่อนแอ ต้องเข้าออกโรงพยาบาลอยู่เสมอ และเริ่มป่วยด้วยโรคมะเร็งในลำไส้ เมื่อปลาย พ.ศ. ๒๕๔๔ และได้ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๗๒ ปี ๑๑ เดือน ๒๖ วัน

นางรัชนี ศรีไพรวรรณ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ, **นานาทัศนะต่อนายบรรจง ชูสกุลชาติ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๓** จัดพิมพ์ในวาระเกษียณอายุราชการของนายบรรจง ชูสกุลชาติ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๐.

หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายบรรจง ชูสกุลชาติ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๕.

นางเฉลิมศรี ชูสกุลชาติ. ผู้เคยดำรงตำแหน่งอาจารย์ ๓ ระดับ ๘ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย, สัมภาษณ์, มิถุนายน ๒๕๔๖.

นางศรีนวล โกมลวนิช. ผู้เคยดำรงตำแหน่งผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ, สัมภาษณ์, มิถุนายน ๒๕๔๖.

นายชนิด จำปาแดง

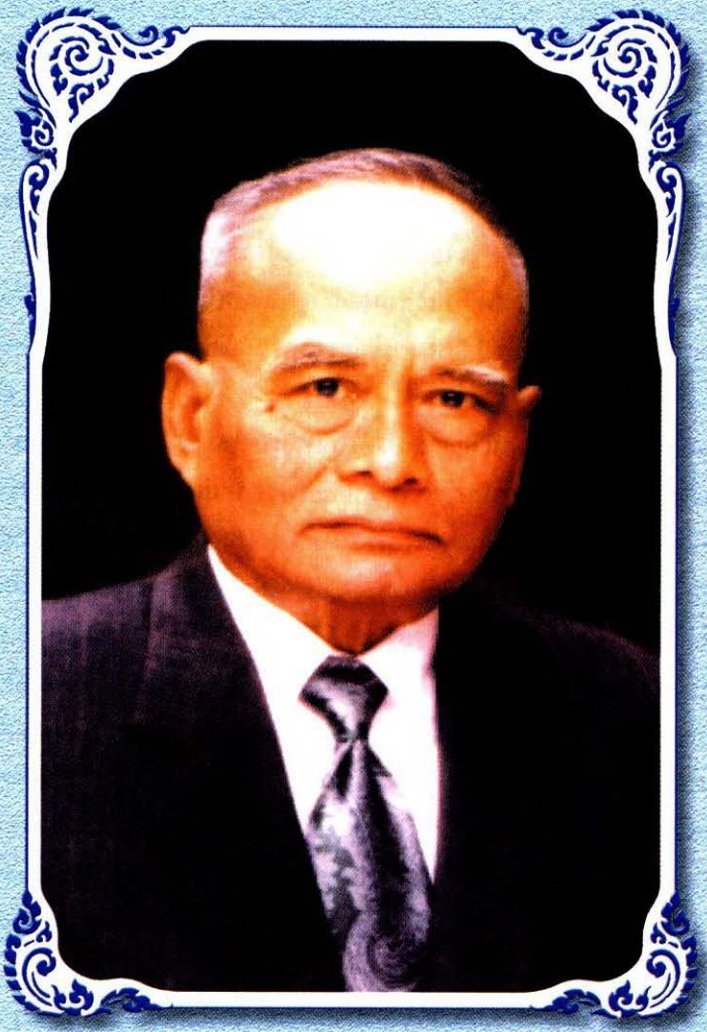
พ.ศ. ๒๔๗๓ - ๒๕๔๕

นายชนิด จำปาแดง เกิดวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ที่บ้านริมคลองวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เป็นบุตรคนโตของนายเยื้อน นางช้อย จำปาแดง มีน้อง ๒ คน คือ นางสาวสมสุข (ถึงแก่กรรม) และนางสาวบุญรักษา มีน้องบุญธรรมอีก ๒ คน คือ นางกรรณิการ์ บุญพร้อม และนางสาวกิ่งแก้ว จำปาแดง

เนื่องจากครอบครัวมีอาชีพทำบาตรขายและทำงานช่างต่าง ๆ นายชนิดเป็นบุตรชายคนโตและคนเดียวของครอบครัว จึงต้องช่วยบิดามารดาทำบาตรและรับจ้างทำงานด้านช่างหารายได้เลี้ยงครอบครัวด้วย เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับวัดสระเกศ นายชนิดจึงมีความสามารถในการจัดพิธีกรรมทางศาสนา ชอบทำบุญและสงเคราะห์บุคคลทั่วไป ผู้ที่นายชนิดมีความสนิทสนมใกล้ชิดเป็นพิเศษ คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อปเสโณ) เจ้าอาวาสนั่นเอง

นายชนิดได้รับการศึกษาจนจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ จากโรงเรียนมัธยมวัดสระเกศ ใน พ.ศ. ๒๔๙๑ แล้วไปสอบเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ในขณะที่เรียนโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาได้เป็นนักกีฬารักบี้ฟุตบอลของโรงเรียน เมื่อจบชั้นเตรียมอุดมศึกษา ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ ก็สอบเข้าศึกษาในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ แต่เรียนได้ไม่นานก็ลาออก เนื่องจากปัญหาทางครอบครัวเพราะนายชนิดจำเป็นต้องหารายได้มาเลี้ยงบิดามารดาและน้องๆ

นายชนิดได้สมัครเป็นครูที่โรงเรียนอำนวยศิลป์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๔ ซึ่งในขณะนั้นโรงเรียนอำนวยศิลป์พระนครเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงติดอันดับหนึ่งใน ๑๐ ของประเทศ มีนักเรียนประมาณ ๗,๐๐๐ คน ต้องเปิดสอนถึงสองรอบ จึงต้องการครูที่มีความสามารถสูงทั้งวิชาการและการปกครองนักเรียน คุณสมบัติของนายชนิดจึงเป็นที่ต้องการ โรงเรียนจึงรับเข้าทำงานทันที โดยมอบงานการสอนวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และทำหน้าที่อาจารย์ฝ่ายปกครอง ต้องดูแลนักเรียนเข้าออกประตูโรงเรียนตั้งแต่ ๖ โมงเช้าถึง ๖ โมงเย็น

นายชนิด จำปาแดง

พ.ศ. ๒๔๗๓ - ๒๕๔๕

การดูแลอบรมนักเรียนวัยรุ่นคือ นักเรียนชั้นมัธยมปลายหรืออาชีวศึกษาตอนต้นนั้นเป็นงานที่ยากมาก และมีปัญหาทั่วทุกแห่งในโลก นักเรียนเหล่านี้อยู่ในวัยคะนอง ชอบต่อสู้เป็นกลุ่ม บางครั้งทำร้ายร่างกายกันถึงขั้นบาดเจ็บล้มตายก็มี ครูที่ดูแลจะต้องมีความอดทนเป็นพิเศษ ต้องใจเย็นและเข้าใจเด็กอย่างลึกซึ้ง ซึ่งนายชนิดเป็นครูคนหนึ่งที่มีความสามารถในด้านนี้ พันตำรวจเอกวีรรัตน์ จิรบวร ได้กล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพครูชนิด จำปาแดง ความตอนหนึ่งว่า

"...ครูเปรียบเสมือนพ่อแม่คนที่สองของเรา ชีวิตของพวกเราผ่านครูมาหลายคนกว่าจะเรียนจบแต่จะมีครูบางคนเท่านั้นที่พวกเรารักเคารพ ประทับใจ มีความผูกพันกันต่อเนื่องหลังจากเรียนจบแล้ว และหนึ่งในจำนวนนั้นก็คือคุณครูชนิด จำปาแดง

ช่วงชีวิตในโรงเรียนอำนวยศิลป์ เป็นช่วงชีวิตหนึ่งที่มีรสชาติเข้มข้นหลากหลายทุกรูปแบบของลูกผู้ชาย การแข่งขันกีฬา การหนีโรงเรียน การยกพวกชกต่อยกับโรงเรียนอื่น ดูจะเป็นเรื่องสนุกสนานสำหรับพวกเรา แต่ก่อนที่พวกเราหลายๆ คนจะใช้ชีวิตที่เหลวไหลไร้สาระมากไปนี้ ก็มีครูคนหนึ่งที่มีความรักความห่วงใยคอยดูแลคอยเฝ้ายนตีเวลาพวกเราหนีเรียน คอยไล่ต้อนไม่ให้พวกเรายกพวกไปตีกับโรงเรียนอื่นบางครั้งต้องไปประกันพวกเราออกจากโรงพัก เพื่อให้กลับมาเรียนหนังสือต่อจนจบ คุณครูที่พวกเราเคยเกรงกลัวสมัยเรียนหนังสือ แต่รักและเคารพหลังจากเรียนจบและได้ทำงานเจริญก้าวหน้ากันในปัจจุบันก็คือ คุณครูชนิด จำปาแดง คนนี้นั่นเอง

พระคุณของคุณครู รสชาติของไม้เรียวที่ปั้นชีวิตของพวกเราให้ได้ดี มีความมั่นคงในอาชีพการงานตราบจนทุกวันนี้ ได้จารึกอยู่ในหัวใจของพวกเราทุกคนไม่มีวันลืมเลือน..."

การเป็นครูผู้ปกครองเด็กนักเรียนวัยรุ่นนั้น ความเป็นนักกีฬามีความสำคัญมาก เพราะเด็กในวัยนี้ชอบแสดงออกทางกำลังกายจึงนิยมนักกีฬา โรงเรียนมัธยมมักจะตั้งให้ครูพลศึกษาเป็นครูผู้ปกครองด้วย แต่นายชนิดมีความพิเศษกว่า คือ เป็นทั้งครูที่เก่งทางวิชาการและนักกีฬาด้วย ดังที่พลเอกธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันความตอนหนึ่งว่า

"...ผมได้เป็นลูกศิษย์ครูชนิด จำปาแดง พร้อมกับเพื่อนๆ อำนวยศิลป์ พระนคร รุ่นปากคลอง-กองดับเพลิง ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๗ นับเป็นศิษย์รุ่นต้นๆ ของครู พื้นฐานครูเชี่ยวชาญวิชาคำนวณทุกประเภท แต่สำหรับผมและเพื่อนๆ ในทีม ได้รับการฝึกสอนวิชารักบี้ฟุตบอลจากครูเป็นพิเศษ เพราะครูของผมเป็นนักกีฬารักบี้ชนะเลิศประเภทเตรียมอุดมมาก่อน จึงได้รับความเห็นชอบจากทางโรงเรียนอำนวยศิลป์ให้เป็นผู้ฝึกสอน นับเป็นปรมาจารย์ทางวิชารักบี้ท่านแรกของผมก่อนที่จะสู่รั้ว จปร...."

วิธีการดูแลนักเรียนที่มีปัญหาและไม่สนใจการเรียนนั้น ครูจะต้องศึกษาปัญหาของเด็กแต่ละคนและใกล้ชิดกับเด็กให้มากขึ้น นอกจากจะได้ใช้วิธีนี้ปฏิบัติจนเป็นผลสำเร็จแล้ว นายชนิดยังแนะนำครูใหม่ให้ใช้วิธีนี้ด้วย ดังที่รองศาสตราจารย์เกื้อกูล คุปรัตน์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันตอนหนึ่งว่า

"...ระหว่างการเป็นครู เมื่อผมมีปัญหาก็จะปรึกษาอาจารย์ชนิดเสมอ เท่าที่จำได้คือ ปัญหานักเรียนไม่ค่อยสนใจสิ่งที่ผมสอนโดยเฉพาะวิชาหลักภาษาไทย... อาจารย์ชนิดให้ข้อแนะนำผมว่า ให้ใกล้ชิดกับเด็กนักเรียนให้มากขึ้น ตอนเช้า กลางวัน และเย็นก็อยู่กับเด็ก ผมทำได้เฉพาะห้องที่เป็นครูประจำชั้น ก็ดูดีขึ้น แต่ก็คงไม่สามารถทำได้ในทุก ๆ ห้องที่สอน ท่านก็ปลอบใจว่า เอ็งมาเป็นครูสอนปีแรก เอ็งยังคุมห้องให้เด็กเอาใจใส่การเรียนได้ดีกว่าครูที่เขาสอนมาเป็นสิบปีแล้ว ให้พยายามต่อไป..."

นอกจากการเข้าใจในปัญหาและดูแลเด็กโดยใกล้ชิดทุกคนแล้ว นายชนิดยังเป็นครูที่เปี่ยมเมตตาธรรม และเสียสละแม้แต่ทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อให้การศึกษาแก่ศิษย์อีกด้วย ดังที่พลเอกธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันอีกตอนหนึ่งว่า

"...ครูชนิดไม่เคยใช้ความเป็นครูต่อลูกศิษย์ทุกคนนอกโรงเรียน บ้านของครูจึงเนืองแน่นไปด้วยลูกศิษย์หลากหลายรุ่น เดินเข้า-ออก กิน-นอน อยู่บ้านครูเป็นประจำ ครูมีเงินเดือนน้อย ครูรับสอนกวดวิชาได้เงินมาหาข้าวปลาอาหารไว้ให้ลูกศิษย์ได้มีกินกันอย่างสุขสำราญ

ครูจะคอยดูแลลูกศิษย์ที่ไม่ค่อยจะเข้าใจในวิชาที่สอน จะนัดให้มาเรียนกันที่บ้านครูโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด ลูกศิษย์ทุกคนของครูยืนยันได้...”

นายนัทธี พุคยาภรณ์ เจ้าของโรงเรียนเทคโนโลยีภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์ ก็เป็นนักเรียนอีกรุ่นหนึ่งที่มีความซาบซึ้งในความเมตตาของนายชนิด ได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันตอนหนึ่งว่า

“...นักเรียนเก่าอำนวยศิลป์จะรู้จักมักคุ้นกับครูชนิด จำปาแดง ซึ่งเรามักจะเรียกชื่อเล่นของท่านว่า ครูหลอ ท่านเป็นผู้ที่มีความเมตตากรุณาต่อพวกเรามาก ตัวผมเองยังจำได้เสมอเมื่อก่อนจะสอบ ม.๘ ในปีการศึกษา ๒๕๐๑ นั้น พวกเราจำนวนมากจะไปพักบ้านครูหลอที่ข้างวัดสระเกศ ท่านจะต่อวิชาต่าง ๆ ให้แก่เราโดยไม่คิดเงินแม้แต่บาทเดียว ยังไม่พอท่านยังเลี้ยงข้าวเราด้วย มีคืนหนึ่งผมกับเพื่อนขึ้นรถรางที่หน้าวัดสระเกศไปซื้อโจ๊กให้ท่านที่สี่แยกวรจักร เงินท่านนะครับ เพราะพวกเราไม่ค่อยมีเงินกันแถมยังให้ซื้อขนมมาเลี้ยงพวกเราอีก แล้วในปีนั้นเราก็สอบ ม.๘ ได้ถึง ๔๖๓ คน นับว่าเราเป็นหนี้พระคุณของครูชนิด จำปาแดงอย่างล้นเหลือ ผมไม่มีลืมได้เลย ภาพครูหลอเดินถือไม้เรียวยังจำติดตา ท่านเห็นเราทำผิด ท่านก็จะทักทายด้วยไม้เรียว พวกเราไม่เคยโกรธท่านเลย...”

ในขณะที่เป็นครูโรงเรียนอำนวยศิลป์ นายชนิดก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพช่วยเหลือนายพา ไชยเดช อาจารย์ใหญ่ผู้เป็นปูชนียบุคคลของโรงเรียนนี้ได้เป็นอันมาก เป็นที่รักใคร่นับถือและยกย่องจากเพื่อนครู ด้วยบทความของเพื่อนครู อาวุโสอำนวยศิลป์ ในหนังสืออนุสรณ์เล่มนั้นตอนหนึ่งว่า

“...การที่เคยช่วยทำงานด้วยกันมานาน ๒๕ ปีเศษ ทำให้รู้ว่าครูชนิด จำปาแดง เป็นคนเอาจริงจังกับการทำงานมาก เอาใจใส่ดูแลลูกศิษย์อย่างใกล้ชิด เข้มงวดกวดขันหวังให้ลูกศิษย์เรียนจบ นอกจากการเอาใจใส่เรื่องการเรียนแล้ว ยังควบคุมดูแลพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่ให้ออกนอกลู่นอกทาง เมื่อมองเห็นว่าคนไหนจะไปไม่รอดแน่ก็จะชวนให้มาอยู่ที่บ้านด้วย มาดูหนังสือและติวเข้มก่อนสอบ ลูกศิษย์หลาย ๆ คนปรารภว่า ถ้าไม่มีครูชนิดผมก็คงไม่มีวันนี้...

สำหรับในด้านเพื่อนฝูง มิตรสหาย ครูชนิดได้ชื่อว่าเป็นคนรักพวกพ้องเพื่อนฝูงคนหนึ่ง เมื่อรู้ว่าเพื่อนคนใดเดือดร้อน ต้องการความช่วยเหลือก็ยินดีช่วยเต็มความ

สามารถโดยไม่รีรอ น้ำใจของครูชนิดนั้นมีให้กับทุกคนอย่างเหลือเฟือ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนฝูงหรือลูกศิษย์..."

ความเป็นอยู่ในครอบครัวของนายชนิด ถึงแม้จะอบอุ่นอยู่กับบิดามารดาและน้อง ๆ ได้ทำบุญอยู่ใกล้ชิดกับวัดตลอดมา แต่ก็มีปัญหาเรื่องรายได้ เพราะนายชนิดต้องเป็นหลักของครอบครัวจึงต้องครองตัวเป็นโสดมาตลอด นอกจากนั้นยังต้องอุปการะบรรดาศิษย์ที่มาเรียนและพึ่งพาอาศัยที่บ้านด้วย เมื่อบิดาถึงแก่กรรมประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๐ จึงย้ายบ้านไปอยู่ที่แขวงบางจาก เขตพระโขนง ดัดแปลงบ้านเป็นหอพักและให้พวกน้อง ๆ เลี้ยงปลาสวยงาม เพาะเห็ด ปลูกดอกไม้ ขายเพื่อหารายได้ นายชนิดได้ลาออกจากการเป็นครูโรงเรียนอำนวยศิลป์ ใน พ.ศ. ๒๕๑๙ เพื่อไปทำธุรกิจและได้เข้าทำงานที่บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์แห่งหนึ่งซึ่งศิษย์เก่าของตนเป็นเจ้าของ ต่อมาก็ได้ทำธุรกิจอีกหลายอย่าง เช่น ธุรกิจน้ำอัดลม ธุรกิจหอพัก ปลูกอาคารพาณิชย์ขาย ฯลฯ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จอย่างจริงจังเพียงแต่พอดำเนินไปได้เท่านั้น

เนื่องจากนายชนิดเป็นคนสู้ชีวิต ถึงแม้จะดำเนินธุรกิจอย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่ประสบความสำเร็จแต่นายชนิดก็ไม่เคยขาดไปจากแวดวงโรงเรียนอำนวยศิลป์ จะไปร่วมงานที่ระลึกต่าง ๆ ของโรงเรียนมิได้ขาด พาเพื่อนครูอาวุโสไปทัศนศึกษาเยี่ยมเยียนศิษย์เก่าของตนทั่วประเทศ

นายชนิด จำปาแดง จึงเป็นอนุสรณ์ของครูปูชนียบุคคลที่ใช้ไม้เรียว[๑] ปลูกปั้นเด็กนักเรียนอำนวยศิลป์ตลอดระยะเวลา ๒๕ ปี ให้เป็นบุคคลชั้นนำของประเทศทั้งทางธุรกิจ การเมือง ทหาร ตำรวจ และข้าราชการพลเรือน เป็นอันมาก คุณลักษณะของครูที่จะทำเช่นนี้ได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีทั้งความรู้ดี เป็นนักกีฬา สนใจและเข้าใจในปัญหาของศิษย์เป็นรายบุคคล มีความเมตตาและเสียสละเป็นอย่างสูง จึงกล่าวได้ว่านายชนิด

---

[๑] กระทรวงศึกษาธิการมีระเบียบเกี่ยวกับการลงโทษนักเรียนด้วยไม้เรียว ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการลงโทษนักเรียนหรือนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและขนาดของไม้เรียวที่จะนำมาลงโทษนักเรียนโดยยึดหลักที่ให้นักเรียนได้รู้สึกสำนึกตนว่าเมื่อกระทำผิดต้องได้รับโทษ แต่ต่อมาในปัจจุบันมีครูลงโทษนักเรียนอย่างไม่เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการและเป็นการลงโทษด้วยการบันดาลโทสะเป็นอันมาก ทำให้นักเรียนและผู้ปกครองไม่พอใจ นอกจากนั้นนักการศึกษาสมัยใหม่ก็เห็นว่า การลงโทษนักเรียนด้วยการเฆี่ยนตีเพื่อตัดนิสัย ขัดกับหลักปรัชญาและจิตวิทยาการศึกษาที่ยึดถือกันอยู่ในปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการจึงออกคำสั่งยกเลิกระเบียบการลงโทษนักเรียนตามระเบียบนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕

เป็นครูผู้มีมาตรฐานวิชาชีพสูง เพียบพร้อมคุณธรรมและจริยธรรมแห่งวิชาชีพอันควรได้รับการยกย่อง

นายชนิดเริ่มป่วยตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ คณะศิษย์ได้นำไปรักษาที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕ เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลวิภาวดี และถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็งที่ไต เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๗๒ ปี ๘ เดือน ๑๔ วัน

นายจรูญ มิลินทร์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) ครูชนิด จำปาแดง ณ ฌาปนสถานวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๖.

นายบุญเรือง แม่นยำ

พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๕๔๕

นายบุญเรือง แม่นยำ เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ที่บ้านพระหลวง ตำบลดอนมูล อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ เป็นบุตรคนแรกของนายอินทร์ นางยวง แม่นยำ มีน้อง ๘ คน คือ นางเสวียน ปารมาลย์ นางถนอมศรี แสนไชย นายจำนงค์ นายยรรยง นางสุภิญ จุลกาพ นางมาลัย เทพศุภร นางวัฒนา จุลกาพ และนางวิลาวัลย์ ทองคำ

นายบุญเรืองจบการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๔ ที่โรงเรียนประชาบาลตำบลดอนมูล (ประชาดอนมูล) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ จากนั้นได้เข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสูงเม่นอำนวยศิลป์ จบชั้นมัธยมปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ และเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนประจำจังหวัดแพร่ "พิริยาลัย" จบชั้นมัธยมปีที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ เนื่องจากจังหวัดแพร่ยังไม่ได้เปิดสอนชั้นประโยคเตรียมอุดมศึกษา นายบุญเรืองจึงไปสมัครเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย จังหวัดลำปาง และสำเร็จการศึกษาชั้นประโยคเตรียมอุดมศึกษา (แผนกวิทยาศาสตร์) และได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) ในเวลาเดียวกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ และเมื่อเข้ารับราชการเป็นครูแล้วได้ศึกษาด้วยตนเองจนสอบได้ประกาศนียบัตรประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) ใน พ.ศ. ๒๔๙๙ โดยสอบได้ทุกวิชาในปีเดียว

นายบุญเรืองได้ไปศึกษาต่อที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร จนสำเร็จและได้รับปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) สาขาบริหารการศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ และ พ.ศ. ๒๕๑๓ สำเร็จปริญญาโทด้านบริหารการศึกษาจากวิทยาลัยครูรัฐแคนซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา

นายบุญเรืองมีความวิริยะอุตสาหะในการศึกษาจนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์และผู้ใต้บังคับบัญชา นอกจากนั้นยังสนใจวิชาลูกเสือและยุวกาชาดเป็นพิเศษ ได้เข้าอบรมผู้บังคับบัญชาลูกเสือหรือผู้นำยุวกาชาดหลักสูตรต่างๆ โดยเริ่มตั้งแต่หลักสูตรชั้นต้นหรือ P.T.C. (Preliminary Training Course) จนกระทั่งครั้งสุดท้าย พ.ศ. ๒๕๒๒ นายบุญเรืองได้รับเครื่องหมายวูดแบดจ์ (๔ ท่อน) ตามหลักสูตรชั้นสูงพิเศษสำหรับผู้บังคับบัญชาลูกเสือ หรือ L.T. (Leader Trainer)

นายบุญเรือง แม่นยำ

พ.ศ. ๒๔๙๗ - ๒๕๔๕

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

นายบุญเรืองเข้ารับราชการในตำแหน่งครูจัตวาที่โรงเรียนประจำจังหวัดแพร่ "พิริยาลัย" (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น โรงเรียนพิริยาลัยจังหวัดแพร่) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ สอนวิชาคณิตศาสตร์ โดยเฉพาะวิชาพีชคณิตชั้นมัธยมปีที่ ๕ และมัธยมปีที่ ๖ การสอนของนายบุญเรืองเป็นที่ประทับใจของศิษย์เป็นอย่างมาก เนื่องจากนายบุญเรืองมีเทคนิควิธีการสอนเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ผู้เรียนเข้าใจได้เร็วและไม่ลืมง่าย เป็นเหตุให้นักเรียนของโรงเรียนประจำจังหวัดแพร่ "พิริยาลัย" สอบเข้าศึกษาต่อชั้นสูงได้มากจนเป็นที่เลื่องลือในหมู่โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือว่า เป็นโรงเรียนที่มีความเป็นเลิศทางคณิตศาสตร์ นับว่าการสอนของนายบุญเรืองมีส่วนผลักดันให้โรงเรียนมีชื่อเสียงดังได้กล่าวมาข้างต้น

นายยุทธชัย อุตมา ผู้เคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการคุรุสภา และศิษย์คนหนึ่งกล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายบุญเรือง แม่นยำ ตอนหนึ่งว่า

"...วิชาพีชคณิต สำหรับพวกเราถือว่าเป็นเรื่องสมมุติด้วยสัญลักษณ์ ไม่เหมือนวิชาเลขคณิต ที่เห็นเป็นรูปธรรมมากกว่า แต่คุณครูก็สอนเราให้เข้าใจได้ง่าย ๆ ท่านทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ผมจึงเข้าใจจนสามารถทำคะแนนวิชานี้ได้เต็ม ต่อมาผมไปเรียน ป.กศ. ที่โรงเรียนฝึกหัดครูอุตรดิตถ์ แล้วไปสอบเรียนต่อที่ มศว. ประสานมิตร ปรากฏว่านักเรียน ป.กศ. บ้านนอกอย่างผมสอบติด ได้เข้าเรียน รำพันกับตัวเองว่าเราก็ไม่เก่งเท่าไร ทำไมสอบได้ ก็ปรากฏว่าที่สอบได้เพราะข้อสอบปีนั้นออกพีชคณิตมาก ผมก็เลยสอบได้ด้วยประการฉะนี้..."

เมื่อนายบุญเรืองจบการศึกษาระดับปริญญาตรีแล้ว ได้ย้ายไปเป็นครูที่โรงเรียนบ้านทรายมูล อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ สอนที่นั่นเพียงปีเดียวก็ไปปฏิบัติงานที่สำนักงานศึกษาธิการอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๕๐๖ ในตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอ พ.ศ. ๒๕๐๗ ย้ายไปเป็นศึกษาธิการ อำเภอเชียงคำ และอำเภอเมืองเชียงราย ตามลำดับ จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดสุโขทัย ต่อจากนั้นสอบคัดเลือกเป็นศึกษาธิการจังหวัดได้ และเมื่อ

พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดระนอง พ.ศ. ๒๕๑๘ ย้ายไปจังหวัดแพร่ พ.ศ. ๒๕๒๓ จังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๕๒๘ จังหวัดพิษณุโลก และ พ.ศ. ๒๕๓๑ จังหวัดพะเยา ในตำแหน่งเดิมตามลำดับ ตำแหน่งสุดท้ายก่อนเกษียณอายุราชการ คือ ศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา ๗ จังหวัดพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ และเกษียณอายุราชการใน พ.ศ. ๒๕๓๗

นายบุญเรืองสนใจวิชาลูกเสือและยุวกาชาดเป็นพิเศษ เมื่อไปปฏิบัติงานในอำเภอหรือจังหวัดใดจะเป็นผู้นำในการฟื้นฟูค่ายลูกเสืออำเภอหรือค่ายลูกเสือจังหวัดเป็นประจำตลอดมา มีเหตุการณ์ประทับใจที่เล่าขานกันในหมู่ผู้ที่รู้จักกับนายบุญเรืองแสดงให้เห็นถึงความเอาจริงเอาจังในงานลูกเสือและยุวกาชาด ดังนี้

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ขณะดำรงตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย (ปัจจุบันสังกัดจังหวัดพะเยา) ได้เปิดอบรมหลักสูตรผู้บังคับบัญชาลูกเสือชั้นต้นให้แก่คณะครูประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อให้กองลูกเสือของอำเภอเชียงคำเป็นรูปธรรมและ เข้มแข็ง เป็นการปลูกฝังกฎ ระเบียบ วินัย และข้อบังคับของลูกเสือให้เป็นพื้นฐานการศึกษาของเด็ก นอกจากนั้นนายบุญเรืองยังได้ริเริ่มให้บรรจุวิชาสุขศาสตร์และคหวิทยา เพิ่มเข้าไปในหลักสูตรยุวกาชาดอีก ๒ วิชา เนื่องจากได้พิจารณาเห็นว่า การเรียนเฉพาะวิชาปฐมพยาบาลเบื้องต้นเพียงวิชาเดียว ไม่เพียงพอในการนำไปช่วยเหลือตนเองและเพื่อนมนุษย์ตามอุดมการณ์ของยุวกาชาดได้

จากผลงานนี้ทำให้นายบุญเรืองได้รับเครื่องหมายประกาศเกียรติคุณเหรียญกาชาดสมนาคุณชั้น ๑ และได้รับเกียรติจากกองยุวกาชาดให้เป็นยุวกาชาดดีเด่นประเภทผู้ให้การสนับสนุนระดับผู้บริหาร ในเวลาต่อมา

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ กิจกรรมลูกเสือชาวบ้านกำลังเป็นที่สนใจโดยทั่วไป นายบุญเรืองได้ริเริ่มการฝึกอบรมผู้บังคับบัญชาลูกเสือขั้นวูดแบดจ์ให้แก่ผู้ใหญ่ในจังหวัดแพร่ ผู้นำชุมชน และข้าราชการชั้นสูง ณ ค่ายลูกเสือจังหวัดแพร่ โดยเชิญวิทยากรจากส่วนกลางไปเป็นวิทยากรหลักซึ่งมี นายสุมน สมสังข์ เป็นผู้อำนวยการฝึก ทำให้กิจกรรม

ลูกเสือชาวบ้านและลูกเสือในสถานศึกษาของจังหวัด ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากผลงานนี้ ทำให้นายบุญเรืองได้รับเกียรติบัตรเป็นผู้บริหารดีเด่นจากมูลนิธิลูกเสือชาวบ้านแห่งประเทศไทย กระทรวงมหาดไทย ใน พ.ศ. ๒๕๓๓

นายบุญเรืองมีความเชื่อว่า การให้การศึกษาอบรมแก่เยาวชน มีความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริงด้วยตนเอง และถ้ายิ่งเป็นวิชาที่ต้องปลูกฝังนิสัยยั่งยืนแก่ผู้เรียนแล้ว ยิ่งจำเป็นต้องปลูกฝังในเชิง *"การอบรมบ่มนิสัย"* จึงจะบังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง ดังนั้นการให้ความรู้ในกระบวนการลูกเสือแก่ครูผู้สอนพร้อมกับการกำชับให้ครูต้องปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กด้วย จึงเป็นวิธีที่ถูกต้องที่สุดในความคิดของนายบุญเรืองผู้มี *"วิญญาณครู"* ตลอดเวลา

พระมหาโพธิวงศาจารย์ รองเจ้าคณะภาค ๖ ได้กล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายบุญเรือง แม่นยำ ตอนหนึ่งว่า

"...ท่านเป็นบุรุษตัวอย่างให้แก่อนุชนรุ่นลูกรุ่นหลานบ้านพระหลวง ท่านเป็นเด็กตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จความปรารถนาที่ได้ตั้งใจไว้ นับเป็นตัวอย่างที่ดี ทำให้ลูกหลานที่อยู่ข้างหลังได้ถือเอาเป็นแบบฉบับสร้างฐานะให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น..."

นายพยุงศักดิ์ จันทรสุรินทร์ ผู้เคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และศิษย์คนหนึ่งของนายบุญเรือง กล่าวสรรเสริญไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันตอนหนึ่งว่า

"ครูบุญเรือง แม่นยำ หนึ่งในผู้นับได้ว่าเป็น "ครู"
ครูผู้ให้การวิเคราะห์จำแนก และรังสรรค์สังเคราะห์
อันเป็นปัญญาเลิศในชีวิต ของความเป็นมนุษย์...
ครูผู้ประสาทปัญญา"

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก เหรียญลูกเสือสดุดี ชั้น ๑ และเหรียญพิทักษ์เสรีชน

นายบุญเรืองสมรสกับนางสาวสมสมัย มงคล เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ มีบุตร ๑ คน คือ นางนภาวรรณ เจียรพีรพงศ์

ปกตินายบุญเรืองเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรง เนื่องจากออกกำลังกายเป็นประจำตลอดมา แม้จะเกษียณอายุราชการแล้วก็ยังออกกำลังกายสม่ำเสมอ แต่นายบุญเรืองก็ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคมะเร็ง เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๖๗ ปี ๑๐ เดือน ๓ วัน

นายกฤตยา คุณาคำ, นางสมสมัย แม่นยำ ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายยุทธชัย อุตมา ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญเรือง แม่นยำ (ป.ม.) ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๕.

นายสะอาด โพธิ์ปาน

พ.ศ. ๒๔๗๙ - ๒๕๔๖

นายสะอาด โพธิ์ปาน

พ.ศ. ๒๔๗๙ - ๒๕๔๖

นายสะอาด โพธิ์ปาน เกิดเมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๙ ที่บ้านมะขามสูง ตำบลมะขามสูง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เป็นบุตรคนที่ ๒ ในจำนวนบุตร ๕ คนของนายเทียบ นางเจือ โพธิ์ปาน ซึ่งมีอาชีพทำนา มีพี่ ๑ คน คือ นางละเอียด สร้อยใจงาม มีน้อง ๓ คน คือ นายประจบ นายอุดมและนางรัตนาภรณ์ เพียรพิจารณ์

พ.ศ. ๒๔๘๕ เข้าเรียนชั้นเตรียมมูล ก ที่โรงเรียนประชาบาลบ้านมะขามสูงจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ แล้วช่วยบิดามารดาทำนาอยู่ระยะหนึ่ง ต้นเดือนมิถุนายนปีนั้น บิดาได้พาไปเข้าเรียนที่โรงเรียนนวลนรผลพิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนราษฎร์ตั้งอยู่ในตัวเมืองพิษณุโลก โดยพักอยู่ที่วัดนางพญา เรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๓ แล้วสอบเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ จากนั้นสอบเข้าเรียนต่อชั้นเตรียมอุดมศึกษา แผนกวิทยาศาสตร์ ที่โรงเรียนเดิมซึ่งเป็นโรงเรียนเดียวที่เปิดสอนชั้นเตรียมอุดมศึกษาในภาคเหนือตอนล่าง เรียนสำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ แล้วจึงเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

นายสะอาดสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อได้ ๒ แห่ง คือ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นายสะอาดเลือกเรียนที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เพราะค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายไม่แพงเกินฐานะที่ทางบ้านจะส่งให้ได้ ทั้งมีหอพักสำหรับนิสิตด้วย ในปีแรกนายสะอาดต้องหารายได้เสริมด้วยการรับจ้างทำงานในฟาร์มเลี้ยงไก่ จนปลายปีกระทรวงศึกษาธิการให้ทุนการศึกษาแก่นิสิตเกษตรศาสตร์ จำนวน ๑๐ ทุน โดยมีเงื่อนไขว่าเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจะต้องเป็นครูสอนวิชาเกษตรในโรงเรียนมัธยมศึกษา หรือโรงเรียนฝึกหัดครู หรือโรงเรียนอาชีวศึกษา นายสะอาดสอบชิงทุนได้ นอกจากการเรียนแล้วนายสะอาดยังเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น นักกีฬารักบี้ฟุตบอล ประธานชมรมเพาะกาย รองประธานฝ่ายปกครองนิสิต อุปนายกสโมสรพืชสวน เป็นต้น

เมื่อศึกษาถึงชั้นปีที่ ๔ ได้ทำงานเป็นนิสิตประจำห้องปฏิบัติการเคมี เมื่อขึ้นชั้นปีที่ ๕ สถานีทดลองข้าว บางเขน ต้องการผู้ช่วยนักวิจัย นายสะอาดจึงไปสมัครและ

ได้เข้าทำงานโดยได้รับมอบหมายให้ทำงานทดลองข้าวเกี่ยวกับการคัดเลือกสายพันธุ์และการผสมพันธุ์ข้าว พร้อมกับควบคุมดูแลการทำงานของคนงานในสถานีทดลองข้าว

การศึกษาที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นั้น นิสิตจะต้องเขียนวิทยานิพนธ์ด้วย นายสะอาดได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง "การผลิตเมล็ดพันธุ์ผักกาดขาวปลีในประเทศไทยโดยใช้ระยะปลูกต่างๆ กัน" เป็นการทดลองนำเมล็ดพันธุ์ผักกาดขาวปลีซึ่งต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศมาทดลองปลูกในฤดูหนาว แล้วนำเมล็ดพันธุ์ที่ได้มาเพาะเพื่อทดสอบการงอกเป็นระยะๆ ปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจทั้งปริมาณการผลิตต่อไร่และความสมบูรณ์ในการเจริญงอกงาม อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์นำผลการทดลองวิจัยนี้ไปเสนอขอทุนอุดหนุนจากต่างประเทศ เพื่อทำการวิจัยการผลิตเมล็ดพันธุ์ผักเชิงการค้าที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมาในปีต่อมา และสถานที่นี้ได้กลายมาเป็นสถานที่ฝึกงานของนิสิตเกษตรศาสตร์ ที่อำเภอปากช่องจนถึงปัจจุบัน นายสะอาดสำเร็จการศึกษาได้รับพระราชทานปริญญากสิกรรมและสัตวบาลบัณฑิต (กส.บ.) เกียรตินิยมอันดับ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔

เมื่อรับราชการเป็นครูแล้ว นายสะอาดได้สอบชิงทุนทบวงพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (Agency for International Development : AID) ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา สำเร็จปริญญาโททางครุศาสตร์เกษตร-การจัดการฟาร์ม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ นอกจากนี้ ยังได้รับประกาศนียบัตรจากการเข้าศึกษาอบรมหรือเข้าร่วมประชุมสัมมนา และไปศึกษาดูงานตามประเทศต่างๆ ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๑๙ ประชุมสัมมนาการศึกษาผู้ใหญ่ที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๕๒๕ ประชุมสัมมนาวิธีการสอนด้านการเกษตรเพื่อเป็นผู้ฝึกอบรมหรือผู้เชี่ยวชาญที่ประเทศฟิลิปปินส์ พ.ศ. ๒๕๒๖ ศึกษาดูงานด้านบริหารการศึกษาการเกษตรที่ประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๕๒๗ ศึกษาที่สถาบันจิตวิทยาเพื่อความมั่นคงและดูงานด้านการเมืองการทหารที่ประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ พ.ศ. ๒๕๒๙ ศึกษาดูงานด้านการเกษตรที่ประเทศสหพันธรัฐเยอรมันตะวันตก พ.ศ. ๒๕๓๓ ประชุมสัมมนาเรื่องข้าวสาลีที่ประเทศเม็กซิโก พ.ศ. ๒๕๓๕ ศึกษาดูงานด้านวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ที่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน พ.ศ. ๒๕๓๖ ศึกษาดูงานด้านการเกษตรที่ประเทศเนเธอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๕๓๗ ศึกษาดูงานด้านการเกษตรและด้านวิศวกรรมที่ประเทศเกาหลี ฮ่องกง และมาเก๊า พ.ศ. ๒๕๓๘ ศึกษาดูงานด้านการผลิตอุปกรณ์การศึกษา

และการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองที่ประเทศอิสราเอล และศึกษาดูงานด้านการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมและการอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมที่ไต้หวัน พ.ศ. ๒๕๓๙ ศึกษาดูงานด้านกิจการนักศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศส สเปน สวิสเซอร์แลนด์ และเยอรมนี ศึกษาดูงานด้านการเกษตรและการอบรมวิชาชีพการเกษตร ที่ประเทศเกาหลี ศึกษาดูงานบริหารการศึกษาที่ประเทศนิวซีแลนด์และประเทศญี่ปุ่น

นายสะอาดเข้ารับราชการเป็นครูตรีที่โรงเรียนเกษตรกรรมอยุธยา (ปัจจุบันคือ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา หันตรา) เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้เลื่อนเป็นครูโทในเดือนตุลาคมปีนั้น พ.ศ. ๒๕๐๙ ย้ายไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนเกษตรกรรมบุรีรัมย์ (ปัจจุบันคือวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีบุรีรัมย์) ได้เลื่อนเป็นอาจารย์ใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ - พ.ศ. ๒๕๑๗ ย้ายไปดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่วิทยาลัยเกษตรกรรมพิษณุโลก (ปัจจุบันคือ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพิษณุโลก) ได้เลื่อนเป็นผู้อำนวยการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๒๔ ย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตเกษตรสุรินทร์ (ปัจจุบันคือ สถาบันเทคโนโลยี ราชมงคลวิทยาเขตสุรินทร์)

พ.ศ. ๒๕๒๗ ย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตเกษตรพระนครศรีอยุธยา (ปัจจุบันคือ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา หันตรา) พ.ศ. ๒๕๓๑ ย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปาง พ.ศ. ๒๕๓๓ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตลำปาง อีกตำแหน่งหนึ่ง พ.ศ. ๒๕๓๖ ย้ายเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักกิจการพิเศษ และดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิการบดี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล อีกตำแหน่งหนึ่ง พ.ศ. ๒๕๓๗ ดำรงตำแหน่งคณบดี คณะศิลปศาสตร์และยังดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิการบดี พ.ศ. ๒๕๓๘ ดำรงตำแหน่งคณบดี คณะวิศวกรรมและเทคโนโลยีการเกษตร และในปลายปีนั้นขึ้นดำรงตำแหน่งรองอธิการบดี ฝ่ายบริหารและดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักกิจการพิเศษอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย พ.ศ. ๒๕๓๙ ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา จนกระทั่งเกษียณอายุราชการเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๐

เมื่อแรกเป็นครูที่โรงเรียนเกษตรกรรมอยุธยานั้น นายสะอาดได้รับมอบหมายให้สอนวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การจัดการดิน และวิชาการผลิตข้าว พร้อมทั้งควบคุมนักเรียนปฏิบัติงานฟาร์มพืช ตอนเย็นหลังจากปฏิบัติงานฟาร์มแล้ว

นายสะอาดจะสอนการเล่นรักบี้ฟุตบอลแก่นักเรียนที่สนใจ ตอนค่ำก็จะทบทวนวิชาเช่น วิชาคณิตศาสตร์ เป็นต้น แก่นักเรียนที่สนใจเรียนเพิ่มเติมโดยเป็นการสอนให้เปล่า นายสะอาดปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำจึงเป็นที่เคารพนับถือในหมู่นักเรียนและครูอาจารย์ผู้ร่วมงานว่า นายสะอาดเก่งทั้งวิชาการและเก่งทั้งกีฬา

นายสะอาดเป็นคนใจเย็น หนักแน่น สุขุม รอบคอบ อารมณ์ดี ยิ้มง่าย ดังนั้นหลังจากเป็นครูได้เพียง ๔ ปี นายสะอาดก็ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนเกษตรกรรมบุรีรัมย์ นายสะอาดได้บริหารโรงเรียนโดยใช้เมตตาธรรม ใช้การกีฬาสร้างความสามัคคีปรองดอง ใช้ความเป็นกันเองกับผู้ใต้บังคับบัญชาและนักเรียนจนเกิดความรักความเข้าใจกัน ทำให้โรงเรียนพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วและปัญหาต่าง ๆ ก็เบาบาง ผู้บริหารระดับสูงเห็นความสามารถ นายสะอาดจึงได้รับการแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารหน่วยงานต่างๆ อีกหลายแห่งดังกล่าวมาแล้ว

พ.ศ. ๒๕๑๗ อันเป็นระยะที่นักเรียนนักศึกษาเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตย จนเกิดเหตุการณ์ไม่สงบเรียบร้อย นายสะอาดได้รับแต่งตั้งให้มาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาลัยเกษตรกรรมพิษณุโลกซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านกร่างและมักจะมีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ทั้งการชุมนุมของนักศึกษา การรับน้องใหม่และปัญหาระหว่างนักศึกษากับชาวบ้าน นายสะอาดใช้มนุษยสัมพันธ์ที่ดีระงับความรุนแรงลงได้ การชุมนุมของนักศึกษาก็เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

นอกจากนั้นยังส่งเสริมให้นักศึกษา ครู อาจารย์ ภารโรง คนงาน เข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน เช่น ร่วมกันพัฒนาถนนทางเข้าชุมชนบ้านกร่างและวิทยาลัย จัดการแข่งขันกีฬาระหว่างชาวบ้านกับนักศึกษา เป็นต้น นายสะอาดยกเลิกหอพักนักศึกษา เพื่อปรับปรุงหอพักเป็นอาคารเรียน และให้นักศึกษาไปเช่าบ้านชาวบ้านอยู่อาศัยแทน เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวบ้าน

นายสะอาดได้ปรับปรุงอาคารเรียน บ้านพัก ให้อยู่ในสภาพที่ดียิ่งขึ้น ปรับปรุงโรงฝึกงานฟาร์มพืช ฟาร์มสัตว์ สนามกีฬา ให้ได้มาตรฐานเพื่อให้การใช้งานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบวิทยาลัยให้งดงาม ในเวลาว่างเกือบทุกวัน นายสะอาดจะเดินบ้าง ขี่จักรยานบ้างไปรอบ ๆ วิทยาลัยเพื่อดูการฝึกงานของนักศึกษาตามงานฟาร์มต่าง ๆ และเป็นการให้กำลังใจแก่อาจารย์ผู้ควบคุม

ในวันเสาร์อาทิตย์นายสะอาดจะไปเยี่ยมเยียนตามบ้านพักครู อาจารย์ ภารโรง คนงาน เพื่อไต่ถามทุกข์สุข ในขณะเดียวกันก็ได้รับทราบปัญหาและข้อขัดข้องต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลในการตัดสินใจในการบริหารงาน เมื่อนักศึกษาหรือผู้ใต้บังคับบัญชาทำผิด นายสะอาดจะเชิญมาชี้แจงถึงผลดีผลเสียของการกระทำเป็นการส่วนตัว พร้อมทั้งให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและแก้ไขข้อผิดพลาดบกพร่องของตนเอง นายสะอาดจึงสามารถครองใจคนได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ นายสะอาดยังได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาพืชศาสาตร์และสัตวศาสตร์ เพิ่มขึ้น เปิดวิชาเลือกเสรีด้านพาณิชยกรรม เช่น วิชาศิลปะการขาย วิชาการส่งเสริมการตลาด วิชาพิมพ์ดีด เป็นต้น เป็นวิชาเลือกบังคับแก่นักศึกษา อันเป็นการปูพื้นฐานด้านธุรกิจให้แก่นักศึกษาในการออกไปประกอบอาชีพคู่กับวิชาด้านเกษตรกรรม ทำให้มีผู้สนใจมาสมัครเรียนเพิ่มขึ้นมาก ในขณะที่นายสะอาดเป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยเกษตรกรรมพิษณุโลกและได้เลื่อนฐานะเป็นวิทยาเขตเกษตรพิษณุโลกนั้น มีนักศึกษาถึง ๖๐๐ คน ซึ่งนับว่ามากที่สุดแห่งหนึ่งของสถานศึกษาสายเกษตรกรรม

เมื่อย้ายมาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตเกษตรสุรินทร์ ซึ่งขณะนั้นมีปัญหาด้านกิจกรรมนักศึกษามาก นายสะอาดใช้หลักเมตตาธรรมสรรค์สร้างความสามัคคี ปรองดองความร่วมมือกันให้เกิดขึ้น กิจกรรมการแข่งกีฬาของจังหวัดก็กลับคืนสู่ปรกติดังเดิม พร้อมทั้งให้นักศึกษาเล่นกีฬาอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ได้ปรับปรุงและจัดสร้างสนามกีฬาให้ได้มาตรฐาน นายสะอาดได้ริเริ่มและเป็นผู้นำอาจารย์และนักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมของยุวพุทธสมาคม จังหวัดสุรินทร์ บุคลากรของวิทยาเขตได้เข้าร่วมอย่างพร้อมเพรียง

นายสะอาดริเริ่มสนับสนุนให้นักศึกษาได้ร่วมแสดงผลงานในงานวันเก็บเกี่ยว อนุมัติให้นำผลผลิตบางส่วนของวิทยาเขตมาจัดเลี้ยงสังสรรให้นักศึกษาทุกคนได้ร่วมกิจกรรมสันทนาการกัน และงานนี้ได้ถือเป็นงานประเพณีของวิทยาเขตเกษตรสุรินทร์มาจนทุกวันนี้ นอกจากนี้ นายสะอาดยังได้สร้างระบบชลประทานแปลงนาทางบ้านละเอาะให้สมบูรณ์และได้เตรียมโครงการเปิดหลักสูตรระดับปริญญาตรี ได้ก่อสร้างอาคารปฏิบัติการพืชสวนเพื่อให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะเปิดสอนระดับปริญญาตรี

เมื่อย้ายมาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปาง นายสะอาดได้พัฒนาสถาบันให้เจริญก้าวหน้าสมกับเป็นสถาบันวิจัยและฝึกอบรมยิ่งขึ้นได้จัดตั้งศูนย์วิทยาศาสตร์และสร้างอาคารปฏิบัติการอุตสาหกรรมเกษตรที่มีเครื่องมืออุปกรณ์วิจัยอย่างพร้อมมูลได้พัฒนางานวิจัยสาขาพืชศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ได้สร้างอาคารปฏิบัติการไม้ผล โรงเรือน ลานตากเมล็ดพันธุ์ ระบบชลประทาน โรงเก็บเครื่องมือทางการเกษตร ปรับปรุงห้องเก็บเมล็ดพันธุ์ ให้ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และได้สร้างอาคารฝึกอบรมและศูนย์สารสนเทศเพื่อรองรับการเป็นแหล่งทำวิจัยและวิทยานิพนธ์ นอกจากนี้ นายสะอาดยังได้จัดระบบการบริหารงานภายในของสถาบันวิจัยและฝึกอบรมกรเกษตรลำปางให้เอื้อต่อการทำวิจัย ริเริ่มพัฒนางานวิจัยทางด้านการเกษตรในเชิงลึก เช่น สรีรวิทยาของพืชเทคโนโลยีชีวภาพ เป็นต้น เพื่อสร้างองค์ความรู้สำหรับพัฒนาการเกษตร และเป็นเนื้อหาในการเรียนการสอนสาขาวิชาวิทยาศาสตร์อาหาร เพื่อให้ได้เทคโนโลยีในการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรและให้บริการแก่ชุมชนท้องถิ่นด้วย

นายสะอาดผลักดันให้มีการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการไปสู่วงกว้าง ได้วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณประจำปีไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดผลงานวิชาการที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ถึงปีละ ๓๐ เรื่องและสามารถจัดฝึกอบรมฝึกงานให้แก่ภาครัฐและภาคเอกชนทั่วไปได้ตลอดปี ทำให้ชื่อเสียงของสถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปางเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะงานวิจัยและฝึกอบรมด้านธัญพืชเมืองหนาว

นายสะอาดได้ปรับปรุงภูมิทัศน์ของสถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปางให้สง่า สะอาดเรียบร้อย งดงาม เพื่อสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมกับการทำงานไปพร้อมกับการสร้างผลงานวิจัยและฝึกอบรมซึ่งได้รับคำชมจากผู้มาเยี่ยมเยือนตลอดมา

ด้านการปฏิบัติวิชาชีพ นายสะอาดจะกล่าวย้ำให้ตระหนักถึงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงเสียสละความสุขสบายส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์สุขและความอยู่ดีกินดีของเกษตรกร และกล่าวย้ำให้ปฏิบัติตนให้สมกับความเป็นครู

นายสะอาดสนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีโอกาสพัฒนาตนและพัฒนางานให้มากยิ่งขึ้น เช่น ส่งไปศึกษาดูงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ สนับสนุนให้ไปเสนอ

ผลงานและจัดสรรงบประมาณให้พัฒนางานต่อไป สนับสนุนให้นักบริหารรุ่นใหม่ขึ้นทำงานทดแทนรุ่นเก่า โดยพัฒนาทักษะการบริหารอย่างเป็นระบบ สนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาได้เข้าร่วมรับการฝึกอบรมในโครงการผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง

เมื่อย้ายเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้บริหารของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล นายสะอาดเป็นผู้หนึ่งที่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ได้ผลักดันให้จัดสร้างห้องโสตทัศนูปกรณ์ที่ทันสมัยและใช้ได้อย่างอเนกประสงค์ให้แก่สถาบันวิทยบริการ เป็นประโยชน์แก่อาจารย์และนักศึกษาเป็นอย่างมาก

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย และเหรียญจักรพรรดิมาลา

นายสะอาดสมรสกับนางสาววิจิตรา เวทยาวงศ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ มีบุตร ๔ คน คือ นางสาวสุมิตรา นางศรีสมมาศ ชาญพานิชกิจการ นางสาวกานต์ธีรา และนางสุจิตรา สืบนุการณ์

นายสะอาดเป็นผู้มีร่างกายสันทัด สุขภาพแข็งแรง เนื่องจากเป็นนักเพาะกายและเป็นนักกีฬา หลังเกษียณอายุราชการก็กลับไปอยู่กับครอบครัวที่จังหวัดพิษณุโลก ช่วยบุตรดูแลกิจการธุรกิจส่วนตัวบ้าง ปลูกต้นไม้บ้าง อ่านหนังสือบ้าง ปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ นายสะอาดเกิดอาการขาไม่มีแรง จึงเข้ารับการตรวจที่โรงพยาบาลพระพุทธชินราช แพทย์พบว่ากระดูกสันหลังทับเส้นประสาท จึงเข้ารับการรักษาด้วยการผ่าตัด และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๖ สิริอายุได้ ๖๖ ปี ๖ เดือน ๖ วัน

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพิษณุโลก, วิทยาเขตสุรินทร์
สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปาง
นางวิจิตรา โพธิ์ปาน ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายสดุภณ จังกาจิตต์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

สมุดทะเบียนประวัติข้าราชการ นายสะอาด โพธิ์ปาน.

นายประยูร ยศสุนทร
พ.ศ. ๒๔๙๑ - ๒๕๔๔

นายประยูร ยศสุนทร เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ที่บ้านไดโสน ตำบลห้วยเขน อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร เป็นบุตรคนโตของ นายทองอยู่ และนางหลี ยศสุนทร มีน้อง ๙ คน คือ นายไพฑูรย์ มณีธรรม นางสกุล กุลทนันท์ นายยงยุทธ นางปัทมากร บุญเรือง นายสมศักดิ์ นางสาววราพร นางสาวนวพร (ถึงแก่กรรม) นายพิทยา และนายมงคล ยศสุนทร

นายประยูรได้เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนใกล้บ้านและเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนบางมูลนาก "ภูมิวิทยาคม" อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก และสำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ.สูง) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ต่อจากนั้นได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) วิชาเอกวิทยาศาสตร์ ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษาพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก และสำเร็จการศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ หลังจากที่ได้เข้ารับราชการครูและดำรงตำแหน่งสายบริหารแล้วได้สอบเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาการบริหารการศึกษา ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก และสำเร็จการศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑

นายประยูรเข้ารับราชการเป็นครูตรีที่โรงเรียนตะพานหิน จังหวัดพิจิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยสอนวิชาวิทยาศาสตร์ ใน พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ โรงเรียนสากเหล็กวิทยา อำเภอสากเหล็ก จังหวัดพิจิตร พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ ณ โรงเรียนเดิม พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนฟากกว้านวิทยาคม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน พ.ศ. ๒๕๓๖ ย้ายไปเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนพานพิเศษพิทยา อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองเชียงราย อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนแม่สายประสิทธิ์ศาสตร์ อำเภอแม่สาย จังหวัด

นายประยูร ยศสุนทร

พ.ศ. ๒๔๙๑ - ๒๕๔๔

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

เชียงราย และใน พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัดพะเยา จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต

นายประยูรเป็นครูสอนวิชาวิทยาศาสตร์ที่มีความรู้ความสามารถดี และสอนอยู่ได้เพียง ๔ ปี ได้แสดงผลงานเป็นที่ประจักษ์จึงได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้บริหารโรงเรียนหลายแห่ง ซึ่งได้แสดงความสามารถในการบริหารและมีผลงานปรากฏมากมาย เช่น เมื่อเป็นผู้บริหารโรงเรียนสากเหล็กวิทยา ได้ส่งเสริมให้บุคลากรทำงานร่วมกันและทำงานอย่างมีระบบ โดยปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ให้ความเป็นกันเองและให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ร่วมงานทุกคน เมื่อมีกิจกรรมของโรงเรียนก็จะเป็นผู้นำและเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้ผู้ร่วมงานมีความรักใคร่กลมเกลียวกัน นอกจากนี้ยังเป็นผู้มีความสามารถในการประสานสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง จนทำให้โรงเรียนสากเหล็กวิทยาได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนดีเด่น และได้รับรางวัลพระราชทานระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ใน พ.ศ. ๒๕๒๖

เมื่อเป็นผู้บริหารโรงเรียนฟากกว้านวิทยาคม ได้เอาใจใส่ดูแลด้านการเรียนการสอน และการบริหารงานวิชาการเป็นอย่างดี ได้พัฒนาโรงเรียนให้มีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่น่าเรียนเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน เป็นผู้นำในการนิเทศภายใน พบปะสนทนากับครูในหมวดวิชาต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อรับทราบปัญหาและหาทางช่วยเหลือแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ นายประยูรได้จัดตั้งหมู่บ้านยุวเกษตรขึ้นในโรงเรียน โดยให้นักเรียนที่มีฐานะยากจนเข้ามาพักอาศัยและทำการเกษตรในพื้นที่ของโรงเรียนเพื่อหารายได้ระหว่างเรียนซึ่งเป็นโครงการที่ประสบผลสำเร็จอย่างดียิ่ง นอกจากความเป็นผู้นำด้านวิชาการแล้วยังมีความสามารถในการสอนงานบริหารให้แก่ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน ผลงานนี้มีส่วนสำคัญทำให้ผู้ช่วยผู้บริหารจำนวน ๕ คน ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้บริหารโรงเรียนในเวลาต่อมา งานเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นงานสำคัญที่ทำอย่างต่อเนื่องและได้รับความร่วมมือและความศรัทธาจากชุมชนอย่างมาก จนทำให้โรงเรียนฟากกว้านวิทยาคมเป็นที่ยอมรับของชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ทั่วไป

เมื่อเป็นผู้บริหารโรงเรียนพานพิเศษพิทยา ได้เปิดโอกาสให้เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการทำงานจนได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่ง แม้จะบริหารโรงเรียนนี้ไม่

นาน แต่ก็ได้ริเริ่มงานสำคัญเกิดขึ้นหลายอย่าง เช่น การส่งเสริมให้ผู้บริหารครูอาจารย์และนักเรียนมีการไหว้ทักทายกันในตอนเช้าแต่ละวัน การปรับปรุงบรรยากาศภายในโรงเรียนจนได้รับคำชมเชยจากชุมชน การจัดหาสื่อการสอน การจัดหาคอมพิวเตอร์และติดตั้งคอมพิวเตอร์ ระบบ LAN เพื่อการบริหารขึ้นในโรงเรียนเป็นครั้งแรก เป็นต้น

เมื่อเป็นผู้บริหารโรงเรียนเมืองเชียงราย ได้ก่อตั้งวงดุริยางค์ล้านนา[๑] ซึ่งเป็นวงดุริยางค์วงใหญ่วงแรกของจังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานดนตรีท้องถิ่นและส่งเสริมความสามารถของนักเรียนด้านดนตรีได้อย่างเต็มตามศักยภาพ ได้ดูแลปกครองนักเรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรมภายใต้กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเข้าค่ายอบรมจริยธรรม การบันทึกความดี การจัดตั้งชมรมเยาวชนอาสา เป็นต้น

เมื่อเป็นผู้บริหารโรงเรียนแม่สายประสิทธิ์ศาสตร์ ได้พัฒนาคุณภาพครูอาจารย์สู่การปฏิรูปการศึกษาโดยส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเอง เชิญวิทยากรมาอบรมสัมมนาให้ความรู้แก่ครูอาจารย์ จัดประชุมปฏิบัติการครูอาจารย์เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน พัฒนาการจัดทำผลงานทางวิชาการให้แก่ครูอาจารย์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่หลากหลายเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนด้วย

จากผลงานที่โดดเด่นในการเป็นผู้บริหารที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความตั้งใจในการปฏิบัติงานสูง และได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่างดีมาโดยตลอด จึงส่งผลให้ได้รับการพิจารณาให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัดพะเยา ดังที่คุณหญิงกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา ผู้เคยดำรงตำแหน่งอธิบดี กรมสามัญศึกษา ได้กล่าวไว้ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนายประยูร ยศสุนทร ความตอนหนึ่งว่า

"...ท่านเป็นผู้อำนวยการที่มีฝีมือดีเด่น เคยบริหารโรงเรียนจนสร้างชื่อเสียงมาแล้ว ถึง ๕ แห่ง ทั้งยังเป็นที่ยกย่องว่าเป็นผู้มีอัธยาศัย มีน้ำใจ ให้เกียรติผู้อื่นและมีมนุษยสัมพันธ์ดีเยี่ยม จนได้รับการคัดเลือกจากกรมสามัญศึกษาให้เป็นวิทยากรในการอบรมผู้บริหารหลายครั้ง และเมื่อผ่านการคัดเลือกเป็นผู้อำนวยการสามัญศึกษา

---

[๑] วงดุริยางค์ล้านนา เป็นวงสะล้อ ซอ ซึง ขลุ่ย และเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ เช่น กลอง เป็นต้น เป็นการบรรเลงในวงดุริยางค์ แทนที่จะนั่งบรรเลงเหมือนวงดนตรีทั่วไปแต่ใช้การเดินบรรเลงเหมือนวงดุริยางค์ เริ่มต้นครั้งแรกที่โรงเรียนเมืองเชียงราย

จังหวัดพะเยา ท่านเป็นแบบอย่างที่กรมสามัญศึกษาภาคภูมิใจเพราะเป็นที่ยอมรับศรัทธาของผู้บริหารและบริหารงานด้วยความเรียบร้อยทุกประการ..."

เครื่องราชอิสรยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย และเหรียญจักรพรรดิมาลา

นายประยูรสมรสกับนางสาวรัตนา มีบุตร ๓ คน คือ นายนินัย นางสาวปิยดา และนายวีรยุทธ ยศสุนทร

ระหว่างวันที่ ๒๐ สิงหาคม - ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ นายประยูรได้เข้ารับการอบรมหลักสูตรเจ้าหน้าที่บริหารการมัธยมศึกษา (ผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัด) ของกรมสามัญศึกษา ณ โรงแรมริเวอร์ไซด์ กรุงเทพมหานคร แล้วได้เดินทางไปศึกษาดูงานด้านการจัดการศึกษาที่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยออกเดินทางเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ และวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ นายประยูรได้ร่วมเดินทางไปศึกษาดูงานกับคณะตามกำหนดการ ณ เมืองซูโจว ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ขณะที่พักรับประทานอาหารกลางวัน นายประยูรได้ล้มฟุบลง ผู้ร่วมคณะเดินทางได้นำส่งเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลเมืองซูโจว ผลการตรวจปรากฏว่าเส้นโลหิตในสมองแตกและถึงแก่กรรมในวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ สิริอายุได้ ๕๓ ปี ๗ เดือน ๒๖ วัน

นางรัตนา ยศสุนทร ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายธเนศ ขำเกิด ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นายประยูร ยศสุนทร ท.ช. วันอาทิตย์ที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ณ สุสานเด่นห้า อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย.

นายเฉลิม จันเสน

พ.ศ. ๒๔๙๒ - ๒๕๔๓

นายเฉลิม จันเสน เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๒ ที่บ้านเก่า ตำบลปลักหนู (ปัจจุบันคือตำบลคลองกวาง) อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เป็นบุตรคนโตของนายเริ่ม และนางละม้าย จันเสน มีน้อง ๓ คน คือ นางเครือวัลย์ จันทร์น้อย นางละมัย ปลื้มใจ และนายสมคิด จันเสน

นายเฉลิมเข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนบ้านเก่า ซึ่งเป็นโรงเรียนที่บิดาเป็นครูและอยู่ใกล้บ้าน เป็นนักเรียนที่ตั้งใจเรียน สามารถสอบได้ที่ ๑ ทุกชั้น ตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ ๑ ถึงชั้นประถมปีที่ ๔ แล้วศึกษาต่อชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ที่โรงเรียนทวีประชานุกูล อำเภอนาทวี พ.ศ. ๒๕๐๖ จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ จากนั้นได้ศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ที่โรงเรียนเดิม พ.ศ. ๒๕๐๙ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่โรงเรียนสงเคราะห์ประชา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา พ.ศ. ๒๕๑๑ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ แล้วออกไปเป็นครูโรงเรียนธัญศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสงขลา เป็นครูได้ ๑ ปี ก็สอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาได้ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม คณะอักษรศาสตร์ วิชาเอกประวัติศาสตร์ โดยสมัครเข้ารับทุนการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ระหว่างศึกษาได้รับเลือกตั้งให้เป็นนายกองค์การนักศึกษา ได้เป็นผู้นำนักศึกษาทำกิจกรรมเพื่อสังคมและกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างต่อเนื่อง พ.ศ. ๒๕๑๖ จบการศึกษาได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (อ.บ.)

พ.ศ. ๒๕๑๖ เข้ารับราชการครูที่โรงเรียนมหาวชิราวุธ จังหวัดสงขลา ตามเงื่อนไขที่สมัครขอรับทุนการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้ขอย้ายไปสอนที่โรงเรียนนาทวีวิทยาคม อำเภอนาทวี ด้วยเหตุผลเพื่อกลับไปพัฒนาบ้านเกิด และเป็นครูที่โรงเรียนนี้จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

นายเฉลิมเป็นครูสอนวิชาสังคมศึกษา เมื่อย้ายมาอยู่ที่โรงเรียนนาทวีวิทยาคม ก็ได้รับมอบหมายให้ดูแลปกครองนักเรียนและงานพัฒนาโรงเรียนและชุมชนเป็นงานหลักอีกหน้าที่หนึ่ง ซึ่งเป็นงานที่นายเฉลิมตั้งใจอยากจะทำแต่แรก การเป็นครูผู้สอนวิชา

นายเฉลิม ยันเส

พ.ศ. ๒๔๙๒ - ๒๕๔๓

สังคมศึกษานั้น นายเฉลิมเป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีความเอาใจใส่ในการสอน ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์อย่างเสมอต้นเสมอปลาย มีเทคนิคการสอนที่ดีไม่ได้สอนเพียงแค่ความรู้ในเนื้อหาเท่านั้น แต่ได้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมไปพร้อมกับการสอนด้วย โดยกระทำให้ดูเป็นแบบอย่าง และให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริงจนเกิดเป็นนิสัย

ด้านเทคนิคการสอนของนายเฉลิมนั้น นายวัฒนา ถนอมศักดิ์ ศิษย์นายเฉลิมคนหนึ่งซึ่งภายหลังได้เป็นครูที่โรงเรียนนาทวีวิทยาคม ได้กล่าวไว้ในหนังสือที่ระลึกเนื่องในงานฌาปนกิจศพนายเฉลิม สรุปความได้ว่า ก่อนเริ่มสอนนายเฉลิมจะเดินเก็บขยะรอบๆ ห้องก่อนแล้วจึงเริ่มสอนโดยไม่พูดอะไร และทำอย่างนี้ทุกวันที่เข้าสอนจนปรากฏว่าไม่มีขยะให้เก็บเพราะนักเรียนจะชิงเก็บเสียก่อน สิ่งที่นายเฉลิมทำเป็นประจำอีกอย่างหนึ่งคือ การตรวจความสะอาดถุงเท้าของนักเรียนทุกคนในห้อง การกระทำเช่นนี้อย่างสม่ำเสมอมีผลทำให้นักเรียนเกิดนิสัยดูแลรักษาความสะอาดของห้องเรียน และความสะอาดของร่างกายไปด้วย ครั้งหนึ่งนายเฉลิมจัดกิจกรรมประกวดแข่งขันการปลูกข้าวของนักเรียน ปรากฏว่านักเรียนกลุ่มหนึ่งชนะเลิศการประกวด และนายเฉลิมได้มอบต้นอโศกให้เป็นรางวัลแก่นักเรียนกลุ่มนั้น ๔ ต้น ทำให้นักเรียนรู้สึกไม่พอใจในตอนแรก เพราะเห็นนักเรียนกลุ่มที่ได้รางวัลที่ ๒, ๓ และรางวัลชมเชย ได้ขนมรับประทานกันอย่างเอร็ดอร่อย แต่ผู้ได้รับรางวัลชนะเลิศนอกจากไม่ได้รับประทานขนมแล้ว ยังถูกนายเฉลิมใช้ให้ขุดหลุมปลูกต้นอโศกอีก และระหว่างที่นักเรียนกำลังปลูกต้นไม้อยู่นั้น นายเฉลิมได้พูดกับนักเรียนว่า **ขนมได้วันนี้ก็หมดวันนี้ แต่ต้นไม้จะอยู่ตลอดไป** จากคำพูดดังกล่าวมีผลทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและเกิดความรักผูกพันกับต้นไม้ที่ปลูกต่างแวะเวียนไปรดน้ำพรวนดินดูแลต้นไม้ของตนทุกวัน

งานด้านปกครองนักเรียน และงานพัฒนาโรงเรียนและชุมชนเป็นงานที่นายเฉลิมทุ่มเททำด้วยใจรัก ได้ร่วมกับทีมงานปกครองนักเรียนวางแผนงานปกครองอย่างเป็นระบบจนเกิดความคล่องตัว ได้จัดทำข้อมูลสารสนเทศที่เป็นปัจจุบัน โดยใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้ประสานให้ครูทุกคนเป็นครูปกครองโดยดูแลเอาใจใส่ด้านความประพฤติ และความเป็นอยู่ของนักเรียนในทุกด้านด้วยความรักความเมตตาอย่างใกล้ชิด ด้านการพัฒนาโรงเรียนและชุมชนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานดำเนินการเกี่ยวกับการยกระดับการพัฒนาของหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่บริการของโรงเรียน ได้ปฏิบัติงาน

ด้านนี้จนเห็นผลที่เป็นรูปธรรม มีโครงการที่ได้รับการยอมรับและชื่นชมจากชุมชนอย่างมาก ได้แก่ **โครงการกลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านนาปรัง และโครงการกลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านคลองไข่มุก**

นายเฉลิมได้นำระบบการออมทรัพย์ที่ทำกับชุมชนและได้ผลดีมาใช้ในโรงเรียน ในรูปแบบของสหกรณ์ออมทรัพย์ที่ยึดหลักการว่า จะมุ่งออมทรัพย์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่คณะ ผลการดำเนินงานสหกรณ์ออมทรัพย์ดังกล่าว มีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับจนเป็นที่ยอมรับของผู้บริหารและครูอาจารย์อย่างกว้างขวาง ต่อมาโรงเรียนได้ตั้งเป็นกองทุน เรียกว่า กองทุน นท.

นายเฉลิมเป็นตัวอย่างของข้าราชการที่สามารถประสานสัมพันธ์กับชุมชน ทำให้โรงเรียนไม่แปลกแยกจากชุมชน เป็นผู้นำที่ชุมชนยอมรับศรัทธาโดยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างกลมกลืนและสามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนจนประสบความสำเร็จ นายสมคิด มันทะติ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนนาทวีวิทยาคม ได้กล่าวถึงคุณความดีของนายเฉลิมไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน ๕ ประการ คือ

"...๑. เป็นผู้ทุ่มเทให้กับการทำงานอย่างยากจะหาคำบรรยาย ค่ำมืด ฝนตกแดดออก ลำบากยากเข็ญเพียงใด ไม่เคยบ่น....

๒. เป็นผู้ที่พูดตรงไปตรงมา มีความจริงใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวม หากจะติก็จะติเพื่อไม่ให้ร้ายใคร โดยคำนึงถึงประโยชน์โรงเรียนและชุมชนเป็นที่ตั้ง และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ

๓. เป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวาง ไม่นิ่งดูดาย งานใดที่พอช่วยได้จะอาสาช่วยทำทันที แต่ไม่ก้าวก่ายงานผู้อื่น หากมีใครขอความช่วยเหลือก็จะวางงานของตนเองเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นก่อน

๔. เป็นผู้ที่ทุ่มเทให้กับงานเพื่อชุมชน ไม่เคยทอดทิ้งชุมชน จะรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย ติดตาม และรายงานผลให้ชุมชนรับรู้ตลอดเวลา จนชุมชนยอมรับว่าเป็นเสาเอกของชุมชน...

๕. เป็นคนที่รักศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทย จะรณรงค์อนุรักษ์สิ่งที่ดีงามให้อยู่คู่สังคมไทยไว้ เป็นผู้ที่รักชีวิตท้องทุ่ง และดำรงชีวิตอยู่กับท้องทุ่งอย่างมีความสุข..."

นายเฉลิมเป็นผู้ที่ยึดหลักที่ว่า ***ทำหน้าที่ ไม่หวัง ไม่เป็น*** นับเป็นบุคคลที่เป็นกำลังสำคัญของโรงเรียน แม้จะถูกทาบทามให้เป็นผู้บริหารโรงเรียนหรือให้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น แต่นายเฉลิมจะปฏิเสธทุกครั้ง และยินดีเต็มใจที่จะทำหน้าที่ของตนด้วยใจรัก โดยไม่หวังตำแหน่งและยศศักดิ์ใดใด แต่อย่างไรก็ตามโรงเรียนก็ได้แต่งตั้งเป็นการภายในให้นายเฉลิมเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการคนที่ ๔ ดูแลงานปกครองนักเรียนและงานพัฒนาคุณภาพโรงเรียนและชุมชน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือกและทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย

นายเฉลิมสมรสกับนางสาวอาภรณ์ บุณยะมาน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ มีบุตร ๒ คน คือ นายชาติไท และนางสาวฉายแข จันเสน

เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในจังหวัดสงขลา โดยเฉพาะที่อำเภอนาทวี อำเภอหาดใหญ่ และอีกหลายอำเภอ นายเฉลิมได้เฝ้าระวังภาวะน้ำท่วมที่โรงเรียน โดยร่วมกับครูขนย้ายวัสดุอุปกรณ์ให้พ้นจากระดับน้ำจนมั่นใจว่าปลอดภัยแล้ว เวลาประมาณ ๑๖.๓๐ น. จึงเดินทางกลับบ้านพัก ซึ่งขณะนั้นระดับน้ำได้สูงมากขึ้น รถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงบ้านพักได้ นายเฉลิมจึงเดินลุยน้ำเข้าไป แต่ระหว่างทางได้เห็นน้ำกำลังท่วมบ้านพักของเพื่อนบ้านจึงเข้าช่วยเหลือ เมื่อเสร็จหลังหนึ่งก็ต่อไปอีกหลังหนึ่ง จนกระทั่งเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. จึงได้เดินทางกลับบ้านพัก โดยเดินฝ่ากระแสน้ำที่เชี่ยวกราก และในที่สุดได้ถูกกระแสน้ำพัดพาร่างลอยหายไป คณะผู้ที่ค้นหาได้พบนายเฉลิม เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓ ปรากฏว่าถึงแก่กรรมแล้ว สิริอายุได้ ๕๑ ปี ๒ เดือน ๓ วัน

นายธเนศ ขำเกิด ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานฌาปนกิจศพ อาจารย์เฉลิม จันเสน ณ เมรุวัดวังใต้ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓.

นายชารึก รัตนโอภาส

พ.ศ. ๒๔๙๓ - ๒๕๔๔

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

นายจารึก รัตนโอภาส

พ.ศ. ๒๔๙๓ - ๒๕๔๔

นายจารึก รัตนโอภาส เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ณ ตำบลระโนด อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นบุตรของนายวิน นางพลอย รัตนโอภาส มีพี่ ๕ คน คือ นางประไพ มีแก้ว (ถึงแก่กรรม) นางประจวบ ศรีทิพยราษฎร์ นายประวิทย์ นายประเวศ และนางสุนิตย์ บุญไทยสุข

นายจารึกเข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนราษฎร์บำรุง ซึ่งเป็นโรงเรียนอยู่ในถิ่นกำเนิด จบชั้นประถมปีที่ ๗ หลังจากนั้นจึงย้ายตามพี่สาวคือ นางประจวบ ศรีทิพยราษฎร์ ไปอยู่ที่จังหวัดนราธิวาสเนื่องจากบิดามารดาเสียชีวิต เข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนตันหยงมัส สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้เข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยครูยะลา (ปัจจุบันคือ สถาบันราชภัฏยะลา) สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ.สูง) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ เข้ารับราชการระยะหนึ่งจึงลาศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยทักษิณ) สำเร็จหลักสูตรการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) พ.ศ. ๒๕๑๙ และได้ลาศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยเดียวกัน จนสำเร็จหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.)

นายจารึกเริ่มเข้ารับราชการในตำแหน่งครูตรี โรงเรียนเวียงสุวรรณวิทยาคม อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ต่อมาได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งอาจารย์ ๑ ระดับ ๓ โรงเรียนพิมานพิทยาสรรค์ อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ ชีวิตราชการครูเจริญก้าวหน้าเป็นลำดับ จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๓ นับเป็นจุดเริ่มต้นในชีวิตครูสายงานนักบริหารการศึกษา ต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนเดิมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ และได้เป็นผู้บริหารสถานศึกษา เมื่อกรมสามัญศึกษาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ ระดับ ๕ โรงเรียนทุ่งหว้าวรวิทย์ อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙

โรงเรียนทุ่งหว้าวรวิทย์เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาอยู่ในชนบท ตัวโรงเรียนตั้งห่างจากจังหวัดสตูล ๗๗ กิโลเมตร มีจำนวนนักเรียนน้อยเนื่องจากผู้ปกครองนิยมส่ง

บุตรหลานเข้าไปเรียนที่โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ในตัวจังหวัด ทั้งนี้เพราะเห็นว่าโรงเรียนทุ่งหว้าวรวิทย์เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในชนบท ขาดความพร้อมหลายด้าน นับเป็นภาระหนักของผู้บริหารโรงเรียนที่ต้องพัฒนาให้ดีขึ้น

นายจารึกจึงมุ่งมั่นพัฒนาโรงเรียนโดยการเริ่มประสานสัมพันธ์กับชุมชน พยายามให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ การพัฒนาการศึกษา วางแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาโรงเรียนทั้งระยะสั้นและระยะยาว เร่งรัดของบประมาณจากทางราชการเพื่อขยายอาคารสถานที่ ปรับปรุงภูมิทัศน์ของโรงเรียนให้สวยงามมีบรรยากาศการเรียนรู้ที่เหมาะสม ดำเนินการพัฒนางานด้านวิชาการและการเรียนการสอนไปพร้อมๆ กัน ทำให้โรงเรียนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองตลอดทั้งชุมชน จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้น โรงเรียนขยายตัวจากขนาดเล็กเป็นขนาดกลาง ผลงานการบริหารโรงเรียนประสบความสำเร็จมาโดยตลอด ทำให้โรงเรียนทุ่งหว้าวรวิทย์เป็นสถานศึกษาที่ได้รับการคัดเลือกเข้ารับรางวัลพระราชทาน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ และ ๒๕๓๖ ตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาของนายจารึกมีความก้าวหน้าในทางราชการตามลำดับ จนกระทั่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ ระดับ ๘ พ.ศ. ๒๕๓๗ และย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยโรงเรียนพิมานพิทยาสรรค์ จังหวัดสตูล เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙

โรงเรียนพิมานพิทยาสรรค์ เป็นโรงเรียนที่นายจารึกเคยเป็นครูและผู้ช่วยผู้อำนวยการ จึงมีความรู้ความเข้าใจด้านข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาโรงเรียนเป็นอย่างดี ด้วยความที่เป็นผู้บริหารนักพัฒนา มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีความกระตือรือร้นในการทำงานตลอดทั้งมีภาวะผู้นำสูง ทำให้การบริหารโรงเรียนดำเนินไปอย่างราบรื่น โรงเรียนประสบผลสำเร็จเชิงคุณภาพหลายด้าน โดยเฉพาะความเป็นเลิศทางวิชาการ นักเรียนมีชื่อเสียงชนะการประกวดแข่งขันกิจกรรมด้านวิชาการต่าง ๆ มากมาย ทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของผู้คนทั่วไปกระทั่งกรมสามัญศึกษาได้เห็นความสามารถในการบริหารงานในฐานะผู้บริหารนักพัฒนา จึงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนสตูลวิทยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒

นายจารึกยึดถือหลักการในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน โดยได้เขียนบันทึกส่วนตัวไว้ในสมุดบันทึกนิเทศกรมสามัญศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ ความว่า **ความสำเร็จ ความก้าวหน้าในอาชีพการทำงาน ความรู้ ความสามารถไม่ใช่สิ่งสำคัญเพียง**

อย่างเดียว แต่ความสำเร็จความล้มเหลว ขึ้นอยู่กับการทำงานร่วมกับคนอื่นได้ดีเพียงใด ด้วยเหตุนี้เองหลักการบริหารการศึกษาของนายจารึกจึงเน้นในเรื่องการใช้ทักษะมนุษยสัมพันธ์มากกว่าความรู้ ความสามารถ และหลักการบริหาร ทำให้พบกับความสำเร็จในเชิงบริหารการศึกษามาตลอด โดยเฉพาะทั้งที่โรงเรียนทุ่งหว้าวรวิทย์และโรงเรียนพิมานพิทยาสรรค์

การเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่โรงเรียนสตูลวิทยา เป็นภาระสำคัญที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถและศักยภาพในการบริหารเป็นอย่างสูง เพราะโรงเรียนดังกล่าวเป็นโรงเรียนเก่าแก่มีอายุย่างเข้า ๙๐ ปีแล้ว นายจารึกได้ปรารภกับครูอาจารย์ในวันแรกที่มารับตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนว่า

"กระผมรับงานในตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนสตูลวิทยา เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๒ นับเป็นผู้บริหารโรงเรียนสตูลวิทยาคนที่ ๒๑ วันแรกที่กระผมมารายงานตัวก็รับทราบจากเพื่อนครูอาจารย์ว่า ปี ๒๕๔๓ โรงเรียนสตูลวิทยาจะมีอายุครบ ๙๐ ปี ก็บอกกับเพื่อนร่วมงานว่า ต้องเตรียมการฉลองโอกาสสำคัญของโรงเรียนอย่างแน่นอน โชคดีที่มีเวลาเตรียมตัวล่วงหน้า ไม่เป็นเรื่องฉุกละหุกกะทันหันจนเกินไป"

ด้วยความตั้งใจดังกล่าวทำให้นายจารึกวางแผนจัดการฉลองอายุครบ ๙๐ ปีของโรงเรียน โดยประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจนการจัดงานสำเร็จเรียบร้อยทุกประการ แล้วนายจารึกก็เริ่มงานบริหารโรงเรียน ได้แก่ งานปรับปรุงพัฒนาอาคารสถานที่ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดภูมิทัศน์ จัดแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนการสอน เช่น ปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียน ส่งเสริมครูอาจารย์และนักเรียนให้ใช้สื่อการเรียนการสอนอิเล็คทรอนิกส์ สร้างห้องศูนย์คอมพิวเตอร์ โดยความร่วมมือจากผู้ปกครองและประชาชน สร้างหอศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสตูลเป็นอาคารคอนกรีตใช้งบประมาณหนึ่งล้านห้าแสนบาท จากการบริจาคของประชาชน โดยใช้สถาปัตยกรรมตามรูปแบบอาคารบ้านตึกของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี้ ณ ระนอง) อดีตสมุหเทศาภิบาล มณฑลภูเก็ต ส่งเสริมพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ด้วยความเป็นนักบริหารการศึกษาที่มีประสบการณ์สูง ดังนั้นในการบริหารจัดการศึกษา จึงได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกคน เปิดโอกาส

ให้ครูอาจารย์ได้ใช้ความสามารถทุกด้านอย่างเต็มศักยภาพ ด้วยผลงานที่ปรากฏอย่างชัดเจนทำให้นายจารึกได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการระดับ ๙

เกียรติประวัติที่ได้รับการยกย่อง คือ เป็นผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่น ของสมาคมผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ ผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่นจากสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ และ พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับเครื่องหมายเชิดชูเกียรติคุรุสดุดี จากสำนักเลขาธิการคุรุสภาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒

นายมนูญ แสงเจริญ ผู้เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนสตูลวิทยา ได้กล่าวไว้ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนายจารึก รัตนโอภาส ความตอนหนึ่งว่า

"อาจารย์จารึก รัตนโอภาส เป็นคนดีที่มุ่งแต่ทำงาน จึงไม่ค่อยมีเวลาเอาใจใส่ต่อสุขภาพของตนเองเท่าที่ควร ถึงแม้จะมีอาจารย์สุภาพร ศรีภรรยาคอยติดตามดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี แต่การพักผ่อนก็เป็นสิ่งสำคัญ ปกติอาจารย์จารึกจะไปโรงเรียนตั้งแต่เช้าถึงเย็น ไม่มีวันหยุดราชการ และในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ท่านก็จบชีวิตที่บริเวณหน้าเสาธงโรงเรียนสตูลวิทยา ในตอนเย็นวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันหยุดที่ควรพักผ่อนแต่อาจารย์จารึกไม่ได้ทำเช่นนั้น อาจจะถือคติที่ว่าชีวิตของคนเรานี้สั้นนักเพื่อความไม่ประมาท หากมีโอกาสควรเร่งสร้างความดีไว้ ด้วยเหตุนี้ แม้บัดนี้อาจารย์จารึกจะจากพวกเราไปแล้ว แต่คุณงามความดี และผลงานของท่านที่ทำประโยชน์ให้กับสังคมได้อย่างอเนกอนันต์ จะยังคงปรากฏอยู่ในความทรงจำของพวกเราตลอดไป"

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย และเหรียญจักรพรรดิมาลา

นายจารึกสมรสกับนางสาวสุภาพร โป๊ะบุญชื่น เมื่อ วันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ มีบุตร ๒ คน คือ นายจิรวุฒิ และนายยุทธชัย รัตนโอภาส

นายจารึกถึงแก่กรรมด้วยโรคกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือดเฉียบพลัน ขณะปฏิบัติหน้าที่ราชการหน้าเสาธงโรงเรียนสตูลวิทยา เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ สิริอายุได้ ๕๑ ปี ๘ เดือน ๒๕ วัน

นางสุภาพร รัตนโอภาส, นายบุญเสริม ฤทธาภิรมย์
นายจรัญ ภักดีวานิช ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายยุทธ โตอดิเทพย์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ผอ. จารึก รัตนโอภาส ณ เมรุวัดสตูลสันตยาราม (ป่าช้าไทย) อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล วันจันทร์ที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๔๔.

หนังสือที่ระลึก สตูลวิทยา ๙๐ พ.ศ. ๒๕๔๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ที.พี. พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๓.

นายสมเกียรติ พันธ์หมุด

พ.ศ. ๒๔๙๘ - ๒๕๔๑

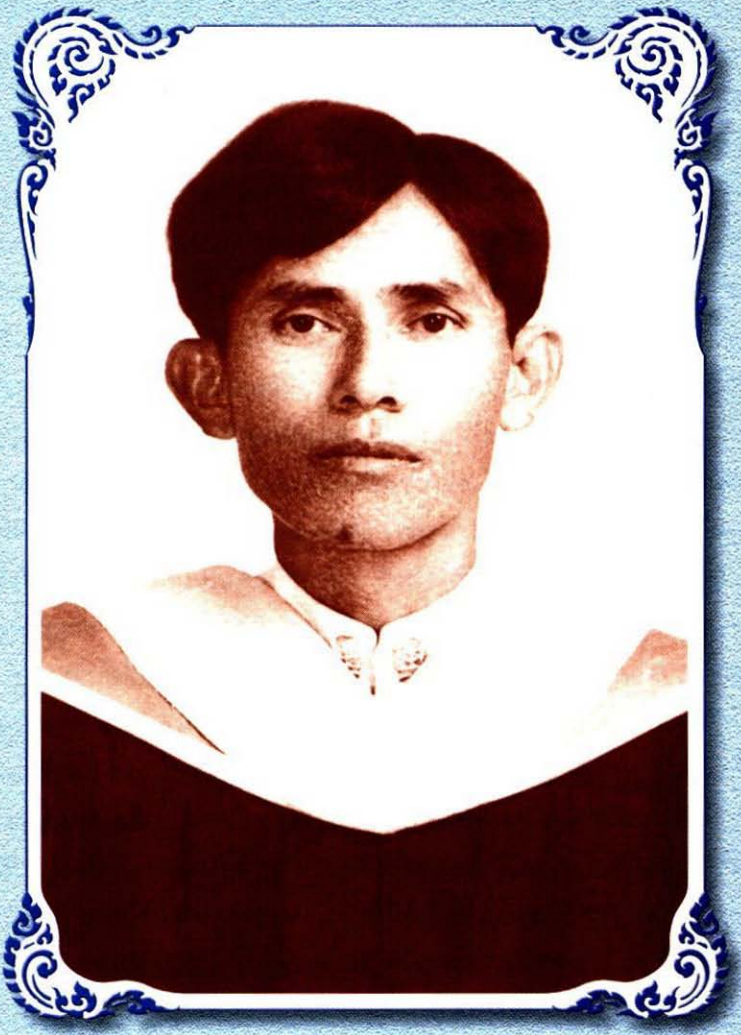
นายสมเกียรติ พันธ์หมุด เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ ณ บ้านดอน ตำบลบางทรายน้อย อำเภอมุกดาหาร[๑] จังหวัดนครพนม เป็นบุตรคนที่ ๓ ของนายวิจิตร กับ นางคำผ่อน พันธ์หมุด มีพี่ ๒ คน คือ นางแสงจันทร์ เหมะ และ นายขวัญชัย พันธ์หมุด

พ.ศ. ๒๕๐๕ เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ที่โรงเรียนบ้านขามป้อม ตำบลบางทรายน้อย จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ แล้วไปเรียนต่อชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ที่โรงเรียนมุกดาลัย อำเภอมุกดาหาร (ปัจจุบันคือ อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร) หลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ แล้ว ได้ไปเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนสันตยานันท์ อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.ศ. ๓) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ แล้วไปเรียนต่อระดับฝึกหัดครูที่วิทยาลัยครูอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี สอบได้ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ. สูง) วิชาเอกสังคมศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ ภายหลังจากเข้ารับราชการแล้วได้เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีที่วิทยาลัยครูสกลนคร สอบได้ปริญญาตรีสาขาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) วิชาเอกบริหารการศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕

พ.ศ. ๒๕๑๙ เข้ารับราชการตำแหน่งครู ๒ ที่โรงเรียนบ้านป่าไร่ กิ่งอำเภอดอนตาล จังหวัดนครพนม (ปัจจุบันคือ อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร) จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งครู ๒ ที่โรงเรียนบ้านขามป้อม ตำบลบางทรายน้อย กิ่งอำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดนครพนม (ปัจจุบันคือ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร) ได้เลื่อนวิทยฐานะสูงขึ้นที่โรงเรียนแห่งนี้เรื่อยมาจนกระทั่งเป็นอาจารย์ ๒ ระดับ ๗ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔

---

[๑] ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ปัจจุบันตำบลบางทรายน้อยอยู่ในท้องที่อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

นายสมเกียรติ พันธ์หมุด

พ.ศ. ๒๔๙๘ - ๒๕๔๑

นายสมเกียรติได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ นอกจากสอนนักเรียนแล้วก็ยังต้องสอนประชาชนและบริการชุมชนให้ครบตามหน้าที่ ๓ ประการของกระทรวงศึกษาธิการ[๑] อีกด้วย

การสอนนักเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ครบตามหลักสูตรนั้น นายสมเกียรติได้ยึดแนวการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง[๒] ซึ่งผู้สอนต้องมีความพร้อมครบ ๓ ประการ คือ ประการแรกได้แก่ **การเตรียมการ** ประกอบด้วยการเตรียมตนเอง การเตรียมแหล่งข้อมูล การเตรียมกิจกรรมการเรียน การเตรียมสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และการเตรียมการวัดผล ประเมินผล ประการที่ ๒ ได้แก่ **การดำเนินการ** ประกอบด้วย การคอยช่วยให้คำแนะนำปรึกษา การสนับสนุนและให้กำลังใจ การร่วมทำกิจกรรมกับผู้เรียน การติดตามและตรวจสอบ และการสร้างเสริมบรรยากาศที่อบอุ่นในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียน และประการที่ ๓ ได้แก่ **การประเมินผล** ประกอบด้วยเครื่องมือที่ครูจัดสร้างขึ้นมาใช้ปฏิบัติ นอกจากครูจะเป็นผู้วัดและประเมินผลเองแล้ว ผู้เรียนและสมาชิกในกลุ่มกิจกรรมต้องมีส่วนร่วมวัดและประเมินผลการเรียนด้วย การจัดการเรียนการสอนของนายสมเกียรติที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยังผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองครบตามหลักสูตร อันบูรณาการด้วยพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษพิสัย

การสอนให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ตามความต้องการจำเป็นนั้น นายสมเกียรติได้นำข้อมูลปัญหาของชาวบ้านในหมู่บ้านขามป้อมและใกล้เคียง เกี่ยวกับอาชีพการปลูกพืชเชิงเดี่ยวซึ่งไม่ประสบผลสำเร็จ มาร่วมกันวางแผนหาทางแก้ปัญหากับชาวบ้าน โดยเปลี่ยนจากอาชีพเดิมมาเป็นอาชีพการเกษตรแบบผสมผสาน ตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจแบบพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน นายสมเกียรติเป็นแกนนำให้การเรียนรู้แก่ชาวบ้านด้วยการสอน การอบรม ตามโครงการที่กำหนดขึ้น ซึ่งได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเป็นอย่างดี ในการนี้นายสมเกียรติได้ใช้ที่ดินของตนประมาณ ๓ ไร่ เป็นแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสาน

---

[๑] กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้สถานศึกษาในสังกัดทุกแห่งถือปฏิบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ สมัยนายก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นรัฐมนตรีว่าการ

[๒] กรมวิชาการได้นิยามไว้ว่า "การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึงการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน จนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง"

ใช้เวลาดำเนินงานเพียง ๒ ปี ก็ประสบผลสำเร็จตามจุดประสงค์ ยังผลให้ชาวบ้านนำกรณีตัวอย่างไปทำการเกษตรแบบผสมผสานในที่ดินของตนได้ถูกต้องตามหลักวิชา ทำให้ครอบครัวมีเศรษฐกิจแบบพอเพียง สามารถพึ่งตนเองได้ในเวลาต่อมา นายสมเกียรติยังได้ถ่ายทอดความรู้การเพาะเห็ดนางฟ้า และการปลูกหวายเป็นอาชีพเสริมให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย มีเกษตรกรจากท้องที่อื่นๆ มาศึกษาและดูงานการเกษตรแบบผสมผสานของชาวบ้านอยู่เสมอ

การบริการชุมชนทำให้เกิดความร่วมมือกันเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนานั้น นายสมเกียรติได้สืบทอดเจตนารมณ์จากบิดาซึ่งเห็นสภาพสังคมของชาวบ้านที่ด้อยคุณภาพมาก่อน อาศัยความใกล้ชิดกับผู้ปกครองนักเรียนและชาวบ้านทั่วไป ทำให้นายสมเกียรติทราบปัญหาของชุมชนหลายด้าน จึงได้นำสภาพปัญหามาศึกษาวางแผนแก้ไขร่วมกับชาวบ้าน ด้วยการเสียสละและสนับสนุนทั้งกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์อย่างเต็มความสามารถ การบริการที่ให้ด้วยตนเอง ได้แก่ การนำคนเจ็บป่วยส่งโรงพยาบาลในยามฉุกเฉิน การบริจาคเครื่องอุปโภค บริโภค ให้แก่ชาวบ้านที่ขัดสน การช่วยสอนหนังสือให้แก่ชาวบ้านที่ยังอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้จนสามารถอ่านออกเขียนได้ การบริการเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน ได้แก่ การให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่ขัดสน การบริจาคอุปกรณ์การเรียนการสอนให้แก่โรงเรียนในชุมชน การให้บริการในเชิงเป็นแกนนำชาวบ้านให้เกิดการรวมตัวกันเป็นองค์กรย่อยขึ้นมาในชุมชน ได้แก่ การจัดตั้งชมรมฌาปนกิจสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้ให้มีเงินจัดการศพ การจัดตั้งธนาคารในหมู่บ้านทำให้มีเงินหมุนเวียนมากกว่าหนึ่งล้านบาท การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านต่างๆ เป็นต้น นายสมเกียรติได้รับการยกย่องจากชาวบ้านให้เป็นผู้นำชุมชนด้านการประกอบอาชีพ

นายสมเกียรติเป็นครูที่มีภาวะผู้นำสูง เป็นที่ยอมรับของผู้บังคับบัญชาและวงการครูด้วยกัน ดังคำไว้อาลัยของนายวีระยศ เมืองโคตร ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านขามป้อม ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ วันที่ ๑๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑ ความตอนหนึ่งว่า

ในหน้าที่การงานท่านเป็นผู้นำได้ในทุกสถานการณ์ เพื่อนครูยอมรับนับถือด้วยใจบริสุทธิ์ ท่านได้ทุ่มเททุกอย่างเพื่อนักเรียน เยาวชนและมวลชนตลอดมา

ด้วยความเป็นครูอย่างแท้จริง นายสมเกียรติจึงได้รับเกียรติบัตรยกย่องหลายฉบับ ได้แก่ เกียรติบัตรปฏิบัติตนด้วยความอุตสาหะ มิได้ลาป่วย ลากิจ และมาสายในรอบ ๓ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๒) ครูดีเด่นระดับจังหวัด (พ.ศ. ๒๕๓๐) ครูผู้สอนดีเด่นระดับจังหวัด กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (พ.ศ. ๒๕๓๐) และเกียรติบัตรชนะการประกวดสื่อการสอน กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (พ.ศ. ๒๕๓๒) เป็นต้น

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ ตริตาภรณ์ช้างเผือก และ ตริตาภรณ์มงกุฎไทย

นายสมเกียรติสมรสกับนางสาวจุไรพร ทัศคร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ มีบุตร ๓ คน คือ นายกิตติศักดิ์ นางสาวจุไรรัตน์ และนายจักรพรรดิ์ พันธ์หมุด

นายสมเกียรติถึงแก่กรรมเนื่องจากประสบอุบัติเหตุ ขณะเดินทางกลับจากการไปราชการที่อำเภอหว้านใหญ่ โดยรถจักรยานยนต์ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ สิริอายุได้ ๔๒ ปี ๑๑ เดือน ๑๖ วัน

นางจุไรพร พันธ์หมุด ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น
นายวิศิษฏ์ ดวงสงค์ ผู้เรียบเรียง

บรรณานุกรม

จุไรพร พันธ์หมุด, นาง. **ประวัติและความสำเร็จของนายสมเกียรติ พันธ์หมุด.** มปป.
อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายสมเกียรติ พันธ์หมุด ณ เมรุบ้านดอน ตำบลบางทรายน้อย อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร. ๑๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑.

นามานุกรมครู (ที่พิมพ์ประวัติแล้ว)
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๔๗

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ก		
กมล กลิ่นพิกุล	นาย	๒๕๓๔
กมลา ไกรฤกษ์	คุณหญิง	๒๕๔๖
กรรณี หังสนาวิน	นางสาว	๒๕๔๗
กรองแก้ว ปทุมานนท์	คุณหญิง	๒๕๔๔
กรองทอง สุรัสวดี	คุณหญิง	๒๕๒๑
กระจ่าง แสงจันทร์	นาย	๒๕๔๔
กรี วรศะริน	นาย	๒๕๔๔
กรุณานุยุตต์	พระครู	๒๕๓๓
กฤษณ์ รัมยาภิวัฒน์กุล	นาย	๒๕๔๖
กล่อมวิชาสาสน์ (ปลอบ ประดิษฐานนท์)	ขุน	๒๕๑๓
กลับเพ็ชรศึกษากร (แหวน กลับเพ็ชร)	ขุน	๒๕๐๙
กวีจรรยาวิโรจน์ (กระวี อิศรภักดี)	หลวง	๒๕๑๔
ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์	นาย	๒๕๓๗
กอง พฤกษะวัน	นาย	๒๕๓๒
กอง วิสุทธารมณ์	นาย	๒๕๓๒
กัณหา เคียงศิริ	นาง	๒๕๔๔
กัณหา โทศรีแก้ว	นาย	๒๕๔๒
กานดา ณ ถลาง	นาง	๒๕๓๐
การัญสิกขาการ (ทุเรียน ทัพภะพยัคฆ์)	ขุน	๒๕๑๔
กำชัย ทองหล่อ	นาย	๒๕๔๓
กำธร สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	นาย	๒๕๔๖
กิจจำนง วัฒนจินดา	นาย	๒๕๒๓
กีฬา พรรธนะแพทย์	นาย	๒๕๑๗

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
กุล มฤคทัต	นาย	๒๕๔๖
กุศล กุสโล	พระอาจารย์	๒๕๑๑
กูล มณีกุล	นาย	๒๕๓๒
เกตุ ดวงพิกุล	นาย	๒๕๔๑
เกริก มังคละพฤกษ์	นาย	๒๕๒๓
เกรียง กีรติกร	นาย	๒๕๓๕
เกษม บุญศรี	นาย	๒๕๓๕
เกื้อม อิงคะวณิช	นาย	๒๕๒๓
แก้ว กสิภาร์	นาย	๒๕๓๘
โกมล คีมทอง	นาย	๒๕๑๕
โกวิท วรพิพัฒน์	นาย	๒๕๔๕
ไกร ศรีศักดา	นาย	๒๕๔๗

ข

ขจร สุขพานิช	นาย	๒๕๒๒
ขาว โกมลมิศร์	นาย	๒๕๑๙
ขุนทอง ภูผิวเดือน	นาย	๒๕๓๙
เข็บ พฤกษพิทักษ์	นาย	๒๕๔๔
เขียน มาลีลัย	นาย	๒๕๔๓

ค

คึกฤทธิ์ ปราโมช	พลตรี หม่อมราชวงศ์	๒๕๔๐
คงฤทธิศึกษากร (ปาน คงฤทธิศึกษากร)	ขุน	๒๕๑๔
ครอบ นรบาล	นาย	๒๕๔๔
คล้าย พงษ์เวช	นาย	๒๕๒๙
คลุ้ม วัชโรบล	นาย	๒๕๓๒

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
คำมี ผาคำ	นาย	๒๕๔๐
คำรพ นุชนิยม	นาย	๒๕๓๔
จ		
จงจัดนิสสัย (สนิท ศตะกูรมะ)	ขุน	๒๕๑๓
จรัญ โสตถิพันธุ์	นาย	๒๕๓๐
จรัลชวนะเพท (ชุ่ม จรัลชวนะเพท)	พระยา	๒๕๐๒
จรูญ ดวงพัตรา	นาย	๒๕๒๘
จรูญ วงศ์สายัณห์	นาย	๒๕๓๓
จรูญทัศน์ พุกกะมาน	นางสาว	๒๕๒๒
จเร วุฑฒยากร	นาย	๒๕๔๖
จ้อย นันทิวัชรินทร์	หม่อมหลวง	๒๕๔๖
จั่น กิติศรีวรพันธุ์	นาง	๒๕๔๕
จันทนา พิจิตรคุรุการ	นาง	๒๕๒๖
จันทบุรีนฤนาท	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ	๒๕๑๓
จันทรนิภา เทวกุล	หม่อมเจ้าหญิง	๒๕๐๒
จารึก รัตนโอภาส	นาย	๒๕๔๗
จารึก โสตถิพันธุ์	นาย	๒๕๓๒
จารุบุตร เรืองสุวรรณ	นาย	๒๕๓๔
จำนงพิทยประสาท	ขุน	๒๕๐๔
(เสนอ ฉลองวิทย์ จำนงพิทยประสาท)		
จำรูญรัตน์ ชมภูมิ่ง	นางสาว	๒๕๔๑
จำเริญ เสกธีระ	นาย	๒๕๔๓
จำเรียง ภาวิจิตร	รองศาสตราจารย์	๒๕๔๗
จำลอง เวศอุไร	นาย	๒๕๓๖
จิตร ทังสุบุตร	นาย	๒๕๒๙

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
จินต์ พลจันทร	นาย	๒๕๑๑
จินต์ รัตนสิน	นาย	๒๕๔๔
จินตนา ยศสุนทร	ศาสตราจารย์ คุณหญิง	๒๕๔๖
จิรา จงกล	นาง	๒๕๓๙
จุฑาธุชธราดิลก	กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย	๒๕๓๖
จูม สายสมุทร	นาย	๒๕๔๑
เจ.อี.เดวีส	นาย	๒๕๐๘
เจตต์ จุณณะปิยะ	นาย	๒๕๑๗
เจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร)	พระ	๒๕๑๖
เจริญ การุญ	นาย	๒๕๔๓
เจริญ จันทเวช	นาย	๒๕๔๐
เจริญ ไชยชนะ	นาย	๒๕๒๘
เจริญ วิชัย	นาย	๒๕๔๖
เจริญวิศวกรรม (เจริญ เชนะกุล)	พระ	๒๕๓๒
เจริญ แสงรัตนกุล	นาย	๒๕๔๑
เจียม รุธิระกุล	นาย	๒๕๓๔
เจือ ฉั่วประยูร	นาย	๒๕๑๐
เจือ สตะเวทิน	นาย	๒๕๒๓
แจ่มวิชาสอน (แจ่ม นิยมเหตุ)	หลวง	๒๕๑๐

ฉ

ฉันท์ ขำวิไล	นาย	๒๕๔๒
ฉันท์ สุวรรณะบุณย์	นาย	๒๕๔๕
ฉาย วิโรจน์ศิริ	นาย	๒๕๑๒
ฉ่ำ ทองคำวรรณ	นาย	๒๕๑๔
เฉลิม จันเสน	นาย	๒๕๔๗

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
เฉลิม บุญธรรมเจริญ	นาย	๒๕๔๑
เฉลิม สภานนท์	นาย	๒๕๒๖
เฉลิมวงศ์ โชติกุญชร	นาง	๒๕๔๖
แฉล้ม หลิมวาณิชย์	นางสาว	๒๕๓๐

ช

ชนิด จำปาแดง	นาย	๒๕๔๗
ชลพินทุ์ ถาวรเวช	นางสาว	๒๕๑๙
ชลิต รุ่งเรืองศิลป์	นาย	๒๕๔๖
ชลอ ปทุมานนท์	นาย	๒๕๒๓
ชวลิต ตันไชย	นาย	๒๕๓๑
ช่วงเกษตรศิลปการ (ช่วง โลจายะ)	พระ	๒๕๓๕
ชวน สนั่นเมือง	นาย	๒๕๒๘
ช่วย แสงสุชาติ	นาย	๒๕๑๕
ชวาล แพรัตกุล	นาย	๒๕๓๗
ชัย มุกตพันธุ์	นาย	๒๕๓๒
ชัย เรืองศิลป์	นาย	๒๕๒๐
ชัยนาทนเรนทร	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา	๒๕๐๕
ชัยวัฒน์ ยุกติรัตน	นาย	๒๕๒๒
ชัยวัฒน์ วรรณรัตน์	นาย	๒๕๔๖
ชาญ ธนพงศ์พิพัฒน์	นาย	๒๕๓๓
ชาญ พรหมพิทักษ์กุล	นาย	๒๕๑๗
ชาญชัย เนื่องโนราช	นาย	๒๕๓๗
ชาญดรุณวิทย์ (พริ้ง มนธาตุผลิน)	หลวง	๒๕๐๙
ชาญพิทยกิจ (เหมียน บูรณบุณย์)	หลวง	๒๕๑๓
ชารี นามศิริ	นาย	๒๕๒๔

ชำนาญอนุสาสน์ (ทองคำ โคปาลสุต)	พระ	๒๕๐๒
ชิดชม กาญจนโชติ	นางสาว	๒๕๓๙
ชิน อยู่ดี	นาย	๒๕๓๓
ชิ้น ศิลปบรรเลง	คุณหญิง	๒๕๓๔
ชื่น สิโรรส	เจ้า	๒๕๔๐
ชื่น นิวาศะบุตร	นาย	๒๕๓๓
ชื้น เรืองเวช	นาย	๒๕๔๔
ชุณห์ อรุณโรจน์	นาย	๒๕๐๙
ชุ่ม ณ บางช้าง	นาย	๒๕๓๘
เชษฐพลศิลป (หม่อมหลวงเล็ก อิศรางกูร)	หลวง	๒๕๐๖
เชาวน์ ประมูลผล	นาย	๒๕๔๐
เชิญ พิศลยบุตร	ท่านผู้หญิง	๒๕๔๒
เชี่ยวพิทยาการ (เชี่ยว เชี่ยวพิทยาการ)	ขุน	๒๕๐๙
เชื้อ สนั่นเมือง	นาย	๒๕๓๕
เชื่อม เจริญการ	นาย	๒๕๒๕
โชค สุคันธวณิช	นาย	๒๕๓๘
โชติ สุวรรณชิน	นาย	๒๕๑๗

ญ

ญาติ ไหวดี	นาย	๒๕๓๗

ฎ

แฎง สตารัตน์	นาย	๒๕๓๓

ณ

เณร (ปุ่ม รักตะสุวรรณ)	พระอาจารย์	๒๕๐๒

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ด		
ดรุณพยุหรักษ์ (บุญเย็น ธนโกเศศ)	พระ	๒๕๐๕
ดรุณกิจวิฑูร (ชด เมนะโพธิ์)	หลวง	๒๕๑๙
ดรุโณวาท (พิณ เจาฑะเกษตริน)	ขุน	๒๕๑๘
ดับบลิว.ยี.ยอนสัน	นาย	๒๕๐๐
ดำรง มัธยมนันทน์	นาย	๒๕๓๓
ดำรงราชานุภาพ	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา	๒๕๐๐
ดุษณี แก้วกำเนิด	นาง	๒๕๓๖
เดช เดชารัตนชาติ	นาย	๒๕๒๒
เด่น วงศ์ภาคำ	นาย	๒๕๓๒
แดง กาญจนารัณย์	นายแพทย์	๒๕๒๖
ต		
ตวงรัชฎ์ ศศะนาวิน	นางสาว	๒๕๔๖
ต่วน สุวรรณศาสน์	นาย	๒๕๒๖
ตาด ประทีปะเสน	นางสาว	๒๕๒๓
ตีรณสารวิศวกรรม (ตรี ตรีรณสาร)	พระ	๒๕๑๘
ตุ้ย ขุมสาย	ศาสตราจารย์ หม่อมหลวง	๒๕๔๑
ตูลลิเยร์ โดนาเซียง	ภราดา	๒๕๔๑
เติม จันทะขุม	รองศาสตราจารย์	๒๕๔๑
เติม เตียรทอง	นาย	๒๕๔๒
เติม บุญนาค	นาย	๒๕๒๘
เตี้ยม บุญยากร	นาย	๒๕๔๓
เตื้อง สนิทวงศ์	หม่อมราชวงศ์	๒๕๑๓

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ถ		
ถนอม นาควัชระ	นาย	๒๕๐๖
ถัด พรหมมาณพ	นาย	๒๕๑๑
ถาวร มิตรเปรียญ	นาย	๒๕๔๓
ถาวร ยุวรรณะ	นาย	๒๕๔๒
ถาวร สุบงกช	ว่าที่ร้อยตรี	๒๕๒๘
แถบ นีละนิธิ	นาย	๒๕๒๕
แถม ชอบฝึก	นาย	๒๕๓๐
แถม หงสกุล	นาย	๒๕๐๑
ท		
ทรงวรวิทย์ (แม้น ทรงวรวิทย์)	ขุน	๒๕๒๓
ทรงวิทยาศาสตร์ (ทรง ประนิช)	หลวง	๒๕๑๖
ทรงศักดิ์ สุทธปรีดา	นาย	๒๕๑๒
ทรัพย์ ประกอบสุข	นาย	๒๕๓๗
ท้วม ประสิทธิกุล	นาง	๒๕๓๗
ทวิช สุวรรณกุล	นาย	๒๕๒๓
ทวี (ทองใบ) แตงน้อย	นาย	๒๕๓๒
ทวี ท่อแก้ว	นาย	๒๕๒๒
ทวี บุญยเกตุ	นาย	๒๕๑๖
ทอง เอกบุศย์	นาย	๒๕๒๕
ทองคูณ หงส์พันธุ์	รองศาสตราจารย์	๒๕๔๕
ทองเครือ เกษมสุวรรณ	นาง	๒๕๒๑
ทองเติม นิลโมจน์	นาย	๒๕๒๙
ทองทียายุ ทองใหญ่	พลตรี หม่อมเจ้า	๒๕๐๕
ทองเย็น เลขยานนท์	นางสาว	๒๕๑๙

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ทองศรี เปรมรัศมี	นาง	๒๕๒๘
ทองสุข ทองหลิม	นาย	๒๕๔๓
ทิม กาญจนโอวาท	นาง	๒๕๐๑
ทิม อติเปรมานนท์	นาย	๒๕๑๒
ทีฆ์ ทุมแต้ม	นาย	๒๕๔๗
เทพ สุนทรศารทูล	นาย	๒๕๔๗
เทพศาสตร์สถิตย์ (โห้ กาหดิษย์)	พระยา	๒๕๐๓
เทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล	นาย	๒๕๑๘
เทิ่ง คงปัญโญ (เทิ่ง ขุมาประโคน)	พระอธิการ	๒๕๐๓
เทียบ คงลายทอง	นาย	๒๕๒๖
เทียบจุฑา ฤกษะสาร	นางสาว	๒๕๑๕
เทือก กุสุมา ณ อยุธยา	นาย	๒๕๑๘

ธ

ธงชัย แจ้งกระจ่าง	นาย	๒๕๔๑
ธนิน ญาณพิทักษ์	นาย	๒๕๒๕
ธนู แสวงศักดิ์	นาย	๒๕๓๓
ธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส)	พระ	๒๕๓๗
ธรรมทาส พานิช	นาย	๒๕๔๕
ธรรมนิเทศทวยหาญ (อยู่ อุดมศิลป์)	พระ	๒๕๔๒
ธรรมนูญ สิงคเสลิต	นาย	๒๕๒๒
ธรรมนูญ อัคคพาณิช	นาย	๒๕๓๔
ธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิโท)	พระ	๒๕๔๗
ธรรมราชานุวัตร (แก้ว กนฺโตภาโส)	พระ	๒๕๔๗
ธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)	เจ้าพระยา	๒๕๐๑
ธรรมาภิมนต์ (ถึก จิตรกถึก)	หลวง	๒๕๐๒

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
น		
นคร ศรีวิจารณ์	นาย	๒๕๔๕
นนทพรรคพลานุสิษฐ์ (ช่วน เอกะโรหิต)	พระ	๒๕๓๖
นนทพิทยพิลาส (เสงี่ยม โรจนะสมิต)	นาง	๒๕๒๑
นพ เจริญวุฒิ	นาย	๒๕๒๐
นพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา	นาย	๒๕๔๓
นพคุณ ทองใหญ่ ณ อยุธยา	ท่านผู้หญิง	๒๕๓๘
นราธิปพงศ์ประพันธ์ (หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ)	พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น	๒๕๒๑
น้อม วนะรมย์	นาย	๒๕๔๒
นอร์เมน ชัตตัน	นาย	๒๕๐๒
นอร์แมน ลัมลีย์ เซลลีย์	นาย	๒๕๐๔
นัฏกานุรักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต)	พระยา	๒๕๒๓
นัฏกานุรักษ์ (เทศ นัฏกานุรักษ์)	คุณหญิง	๒๕๓๔
นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา	นาย	๒๕๑๔
นารถ โพธิประสาท	นาย	๒๕๐๕
น้ำทิพย์ คำปันศักดิ์	นาง	๒๕๓๑
นิตย์ นพคุณ	นาย	๒๕๒๖
นิพิฐนิติสาส์น (เชย สิงหเสนี)	พระ	๒๕๑๕
นิภา อภัยวงศ์	นาง	๒๕๔๔
นิมิต ภูมิถาวร	นาย	๒๕๒๖
นิรันดร พรหมจรรย์	นาย	๒๕๔๖
นิรันตร์ นวมารค	นาย	๒๕๔๓
นิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาส์น	นาง	๒๕๐๖
เนย วงศ์อุทุม	นาย	๒๕๔๑

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
บ		
บรมบาทบำรุง (พิณ ศรีวรรธนะ)	พระยา	๒๕๐๓
บรรจง ชูสกุลชาติ	นาย	๒๕๔๗
บรรจบ พันธุเมธา	คุณ	๒๕๓๖
บรรเจิดวิชาชาญ (ชม บุณยาคม)	พระ	๒๕๐๙
บรรณา ชโนดม	นาย	๒๕๒๒
บรรเลง มหาเทพกษัตรสมุห	นาง	๒๕๔๗
บรรสบวิชาฉาน (เจน นิยมวิภาต)	หลวง	๒๕๒๑
บรรหารศุภวาท (พลาย บรรหารศุภวาท)	พันตรี หลวง	๒๕๑๗
บริหารสิกขกิจ (จินดา สินธวานนท์)	นาง	๒๕๒๕
บริหารสิกขกิจ (สกล สินธวานนท์)	หลวง	๒๕๓๘
บัญญัติ สูญสิ้นภัย	นาย	๒๕๓๗
บัณฑิต บุณยาคม	นาย	๒๕๔๖
บัวเขียว รังคสิริ	คุณหญิง	๒๕๓๓
บัวเรศ คำทอง	ศาสตราจารย์	๒๕๔๖
บำนาญวรวัจน์ (ตาบ ผลาชีวะ)	พระ	๒๕๐๒
บำบัดสรรพโรค (แอนซ์ อดัมเซ็น)	พระ	๒๕๐๕
บำรุงจิตรเจริญ (ธูป สาตรวิลัย)	หลวง	๒๕๒๓
บำรุงสุข สีหอำไพ	ศาสตราจารย์	๒๕๔๔
บุญ อ่องลออ	นาย	๒๕๐๕
บุญเกลื้อ กรลักษณ์	นางสาว	๒๕๐๘
บุญเกิด ปาจิณพยัคฆ์	นาง	๒๕๑๕
บุญฉวี พรหโมปกรณ์กิจ	คุณหญิง	๒๕๒๑
บุญช่วย สมพงษ์	นาย	๒๕๓๐
บุญถิ่น อัตถากร	นาย	๒๕๓๘
บุญนาค นิตยสุทธิ์	นางสาว	๒๕๓๕

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
บุญปาลิตวิชชาสาสก์ (บุญเลี้ยง บุญปาลิต)	หลวง	๒๕๐๙
บุญเปรียบ สุนทรจันทร์	นาง	๒๕๔๒
บุญยงค์ เกตุคง	นาย	๒๕๔๒
บุญยัง ทรวดทรง	นาย	๒๕๒๔
บุญเรือง แม่นยำ	นาย	๒๕๔๗
บุญเหลือ เทพยสุวรรณ	หม่อมหลวง	๒๕๒๖
บุรินทร์ สิมพะลิก	นาย	๒๕๑๒
บูรณวาท (พร้อม ณ นคร)	ขุน	๒๕๑๓

ป

ปฐมรัตน์ ถิ่นธรณี	นาย	๒๕๔๖
ปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าวาสุกรี)	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ	๒๕๐๖
ประกาศวุฒิสาร (เท้ง ประกาศวุฒิสาร)	ขุน	๒๕๓๗
ประชุมพร ไกรฤกษ์	หม่อมหลวง	๒๕๐๖
ประดิษฐ์ไพเราะ (มี ดุริยางกูร)	พระ	๒๕๓๙
ประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)	หลวง	๒๕๐๕
ประทัตสุนทรสาร (เหล่ง บุณย์ษฐิล)	พระ	๒๕๓๖
ประเทือง โตแสง	นาง	๒๕๒๙
ประพัฒน์ วรรธนะสาร	นาย	๒๕๐๘
ประพันธ์เนติวุฒิ (ช้อย เอมะพรหม)	หลวง	๒๕๑๖
ประพิธ กุวานนท์	นางสาว	๒๕๒๙
ประภากร มาลากุล	หม่อมเจ้า	๒๕๑๕
ประภาศรี สุวัตถี	นางสาว	๒๕๒๔
ประมวลวิชาพูล (วงษ์ บุญหลวง)	พระยา	๒๕๑๙
ประมูลวิชาเพิ่ม (ชุ่ม ประมูลวิชาเพิ่ม)	พระ	๒๕๑๗

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ประโมทย์จรรยาวิภาช (ประโมทย์ จันทวิมล) หลวง		๒๕๑๗
ประยงค์ ถ่องดิกิจฉการ	คุณหญิง	๒๕๒๘
(ประยงค์ สุวรรณนาวิน)		
ประยุทธ สวัสดิสิงห์	นาย	๒๕๑๕
ประยูร ยศสุนทร	นาย	๒๕๔๗
ประยูร อุลุชาฏะ	นาย	๒๕๔๕
ประยูรวรรณ ศรีพงษ์	นาง	๒๕๒๙
ประวัติวรวิชชุการี	หลวง	๒๕๑๐
(หม่อมหลวงประวัติ อิศรางกูร)		
ประวิช ชุมสาย	หม่อมเจ้า	๒๕๔๔
ประเวช กุมุท	นาย	๒๕๔๔
ประเวศ จันทนยิ่งยง	นาย	๒๕๓๐
ประสงค์ พวงดอกไม้	นาย	๒๕๔๖
ประสงค์จรรยา (บุญโฮม บัวตอง)	ขุน	๒๕๓๕
ประสมคุรุการ (ชื้น เชษฐสุมน)	ขุน	๒๕๑๑
ประสาทคุรุกรม (แม้น วุฒิดา)	ขุน	๒๕๑๐
ประสาร ทองภักดี	พันโท	๒๕๔๕
ประสิทธิ์ ถาวร	นาย	๒๕๔๗
ประสิทธิ์ สุนทโรทก	นาย	๒๕๓๙
ประสิทธิ์ อินทะนิล	นาย	๒๕๓๖
ประเสริฐ กังสดาลย์	นายแพทย์	๒๕๒๖
ปรารมภ์ เจี่ยสกุล	นาย	๒๕๔๑
ปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์)	พระยา	๒๕๐๑
ปรีชา ศรีสำราญ	นาย	๒๕๔๗
ปรีชานุสาสน์ (เสริญ ปันยารชุน)	พระยา	๒๕๑๘
ปลอด นุยงค์ภักดิ์	นาย	๒๕๓๖

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ปลอด ภาณุรัตน์	นาย	๒๕๔๖
ปวโรหารวิทยา (ป๋อ เชิดชื่อ)	พระ	๒๕๐๓
ปัญญา กีพงษ์	นาย	๒๕๓๓
ปาจรีย์ บุษยกุล	นาง	๒๕๓๖
ปิ่น มาลากุล	หม่อมหลวง	๒๕๔๐
ปิ่น มุทุกันต์	พันเอก	๒๕๔๓
ปิยวิทยาการ (ปิยะ ปิยวิทยาการ)	หลวง	๒๕๒๐
เปรมบุรฉัตร	พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๒๕๒๖
เปรื่อง กุมุท	รองศาสตราจารย์	๒๕๔๖
เปรื่อง สุเสวี	นาย	๒๕๓๐
เปรื่อง อุ่นบุญเรือน	นาย	๒๕๒๔
เปลี่ยน อุปริวงศ์	นาย	๒๕๔๗
เปลื้อง ณ นคร	นาย	๒๕๔๓
แปลก บุณย์เพิ่ม	นาย	๒๕๒๔
แปลก ศิลปกรรมพิเศษ	นาย	๒๕๓๒
แปลก สนธิรักษ์	นาย	๒๕๔๐
โปร่ง ส่งแสงเติม	นาย	๒๕๒๙
ไปล่ สมิตเมฆ	นาย	๒๕๒๑

ผ

ผจงวาด วายวานนท์	นาง	๒๕๔๑
ผดุงวิทยาเสริม (กำจัด พลางกูร)	พระยา	๒๕๐๒
ผล ใจสว่าง	นาย	๒๕๔๕
ผ่องพรรณ สิงหะ	นาง	๒๕๒๐
ผะอบ โปษะกฤษณะ	ศาสตราจารย์ พันตรีหญิง คุณหญิง	๒๕๓๙
ผัด นะมาตร์	นาย	๒๕๒๕

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ผาด วัฒนพงษ์	นาย	๒๕๓๑
แผ้ว พัฒนวิบาก	นาย	๒๕๔๑
ไผท จินดาพล	นาย	๒๕๔๐
ฝ		
ฝน แสงสิงแก้ว	นายแพทย์	๒๕๒๖
พ		
พงศ์ศักดิ์ รัตนวงศา	นาย	๒๕๔๓
พงศ์ศักดิ์ วรสุนทรโรลถ	นาย	๒๕๒๔
พงศ์ศักดิ์ สุเมธากุล	นาย	๒๕๓๔
พงศ์อินทร์ ศุขขจร	นาย	๒๕๓๘
พจนสุนทร (เรือง อติเปรมานนท์)	พระยา	๒๕๐๔
พณิชยศาสตรวิธาน (อู๋ พรรธนะแพทย์)	พระยา	๒๕๐๙
พณิชยสารวิเทศ (ผาด มนธาตุผลิน)	พระ	๒๕๑๕
พเยาว์ ศรีหงส์	นางสาว	๒๕๔๔
พโยม เรืองวิทย์	นาย	๒๕๒๔
พร ทองพูนศักดิ์	นาย	๒๕๓๔
พรตพิทยพยัต (พรต เดชา)	หลวง	๒๕๐๒
พร้อมพิทยาคุณ (พร้อม เผือนพงศ์)	ขุน	๒๕๐๖
พระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล)	เจ้าพระยา	๒๕๐๐
พวง ดลประสิทธิ์	นาย	๒๕๓๙
พวงเพ็ชร เอี่ยมสกุล	นาง	๒๕๑๐
พ่วง บุษรารัตน์	นาย	๒๕๔๓
พ่วง รัชโตภาส	นาย	๒๕๓๘

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
พันธ์ พินิจพงศ์	นาย	๒๕๔๑
พัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร	ท่านผู้หญิง	๒๕๓๑
พา ไชยเดช	นาย	๒๕๔๐
พิจิตรจิราภา เทวกุล	หม่อมเจ้าหญิง	๒๕๐๑
พิชิต โสภณ ปาลบุตร	นาย	๒๕๐๘
พิทยลาภพฤฒิยากร (พระองค์เจ้าธานีนิวัติ)	พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น	๒๕๑๙
พิทยาลงกรณ (พระองค์เจ้ารัชนี แจ่มจรัส น.ม.ส.)	พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น	๒๕๓๙
พิทักษ์ รักษพลเดช	นาย	๒๕๓๕
พิบูลย์พิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา)	พระยา	๒๕๑๑
พิมพา นิติศักดิ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์	๒๕๔๕
พิมเสน ฉัตรกุล ณ อยุธยา	นาง	๒๕๐๕
พิมาน มูลประมุข	นาย	๒๕๔๐
พิรุฬห์พิทยาพรรณ (สวน พุกกะเวส)	พระยา	๒๕๐๒
พิลาศวรรณสาร (พร้อม ปัณฑวณิช)	หลวง	๒๕๑๖
พิศาล สุวีรานนท์	นาย	๒๕๓๓
พิสัณห์พิทยาภูน (โชติ ผลชีวิน)	พระ	๒๕๐๒
พิสิษฐ ศรีม่วง	นาย	๒๕๔๐
พิสุทธิ์วรวาท (อู่ เกตุสิริ)	ขุน	๒๕๑๒
พุฒาจารย์ (นวม พุทธสรมหาเถระ)	สมเด็จพระ	๒๕๐๐
พูน เกษจำรัส	ศาสตราจารย์	๒๕๔๒
พูน ปัณยาลักษณ	นาย	๒๕๔๒
พูนศรีเกษม เกษมศรี	หม่อมเจ้า	๒๕๐๙
เพทาย อมาตยกุล	นาย	๒๕๓๘
เพาะนิสัยชอบ (เชื้อ รัชตรัตน)	พระ	๒๕๐๔

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ไพฑูรย์ กิตติวรรณ	คุณหญิง	๒๕๔๒
ไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดูรยชีวิน)	หลวง	๒๕๒๔
ไพศาล คุณทรัพย์	นาย	๒๕๔๑
ไพศาล ปัญญาคำ	นาย	๒๕๒๓
ฟ		
ฟ.ฮีแลร์	บาทหลวง	๒๕๑๓
ฟอง สิทธิธรรม	นาย	๒๕๓๖
ฟุ้ง ศรีวิจารณ์	นาย	๒๕๓๖
ฟุ้งเฟื่อง เครือตราชู	ศาสตราจารย์	๒๕๔๗
ฟู คชพิมพ์	นาย	๒๕๑๑
เฟื้อ หริพิทักษ์	นาย	๒๕๔๐
เฟื่อง สัตย์สงวน	นาย	๒๕๒๘
เฟื่องฟุ้ง เครือตราชู	นางสาว	๒๕๑๖
ภ		
ภะรตราชา	พระยา	๒๕๒๑
(หม่อมหลวง ทศทิศ อิศรเสนา)		
ภักดิ์ ฉวีสุข	นาย	๒๕๓๓
ภักดีนฤเบศร์ (แก้ว สาลิคุปต)	พระยา	๒๕๐๔
ภาวาส บุนนาค	นาย	๒๕๔๖
ภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค)	เจ้าพระยา	๒๕๐๓
ภูมีเสวิน (จิตร จิตตเสวี)	พระยา	๒๕๓๘

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ม		
มณี พุ่มพฤกษ์	นาย	๒๕๔๖
มนตรี ตราโมท	นาย	๒๕๔๐
มนัส กาละดี	นาย	๒๕๔๐
มนู นาคามดี	นาย	๒๕๒๑
มโน กฤษณจินดา	นาย	๒๕๔๗
มยุรี สุขวิวัฒน์	นาง	๒๕๔๑
มหิตลาธิเบศร์อดุลยเดชวิกรม	สมเด็จพระบรมราชชนก	๒๕๑๐
มังกร พรหมโยธี	พลเอก	๒๕๑๔
มัลลิกา เภาพิจิตร	ศาสตราจารย์	๒๕๔๗
มัลลี คงประภัศร์	นาง	๒๕๒๑
มานิตย์นเรศร์	เสวกโท จมื่น	๒๕๔๕
มิลตัน โยเดอร์	นาง	๒๕๒๖
เมธาบดี (สาตร สุทธเสถียร)	พระยา	๒๕๐๑
เมธี ดวงสงค์	นาย	๒๕๓๘
ย		
ยง อิงคเวทย์	นาย	๒๕๓๒
ยอแสง ภักดีเทวา	นาย	๒๕๒๙
ยิ้ม ศรีหงส์	นาย	๒๕๐๔
ยุพานุสาสน์ (ตาด ดิสสะมาน)	ขุน	๒๕๐๘
เย็น สุนทร วิจารณ์	ศาสตราจารย์	๒๕๔๐
เยื้อ วิชัยดิษฐ์	นาย	๒๕๓๒
เยื้อน ภาณุทัต	นาง	๒๕๓๒

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ร		
รสคนธ์ อิศรเสนา	หม่อมหลวง	๒๕๒๕
รอง ศยามานนท์	นาย	๒๕๓๐
ระบิล สีตสุวรรณ	นาย	๒๕๓๗
รังสฤษดิ์ เชาวน์ศิริ	นาย	๒๕๓๔
รัชฎาภิเศก โสณกุล	หม่อมเจ้า	๒๕๐๒
รัตนธัชมุนี (ม่วง รัตนโช)	พระ	๒๕๒๕
รัตนวราจารย์ (รัตน์ กลัมพากร)	พระ	๒๕๐๐
ราชธรรมนิเทศ (เพียร ราชธรรมนิเทศ)	พระ	๒๕๓๕
ราชนุกูลวิบูลภักดีพิริยพาหะ (รื่น ศยามานนท์)	พระยา	๒๕๐๑
ราชโยธา (ทิพ เปรมกมล)	พระยา	๒๕๐๒
ราชสีมาจารย์ (กวย กนิษฐานนท์)	พระยา	๒๕๑๑
ราชอริยคุณาธาร (หลำ ยั่งยืน)	พระ	๒๕๑๑
ริน มหานิล	นาย	๒๕๔๓
เรวดี วงศ์พรหมเมฆ	ศาสตราจารย์	๒๕๔๕
เรี่ยมวิรัชชพากย์ (เรี่ยม ทรรทรานนท์)	พระ	๒๕๑๙
เรือง เจริญชัย	นาย	๒๕๔๓
โรเบอร์ มอแรนด์	เซอร์	๒๕๐๓
ล		
ลมุล ยมะคุปต์	นาง	๒๕๒๗
ลอย แสงภู่	นาย	๒๕๓๓
ละม่อม โพธิทัต	นางสาว	๒๕๓๐
ละออง โขมพัตร	นาย	๒๕๓๔
ละเอียด กุสินเกิด	นางสาว	๒๕๓๐

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ลักษณา ทิพยบุญทอง	นาง	๒๕๒๖
ลัดดา วงศ์สายัณห์	ศาสตราจารย์	๒๕๔๕
ลัยอาจ ภมะราภา	นาย	๒๕๒๘
ลาภ ศิริภิรมย์	นาย	๒๕๒๓
ลาวัลย์ ถนองจันทร์	คุณ	๒๕๔๔
ลำเพา สุขุมาลจันทร์	นาง	๒๕๑๖
เล็ก สมุทระประภูต	นาย	๒๕๑๓
เลย จันจักร	นาย	๒๕๓๑
เลียง ไชยกาล	นาย	๒๕๓๗
เลื่อม ลัธธนันท์	ศาสตราจารย์ พันโท	๒๕๔๗

ว

วงศ์ ธวัชชัย พุกประยูร	นาย	๒๕๑๕
วงศ์ทิพย์สุดา เทวกุล	หม่อมเจ้าหญิง	๒๕๑๓
วงษ์มหิป ชยางกูร	หม่อมเจ้า	๒๕๓๕
วชิรญาณวงศ์	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวง	๒๕๐๘
วชิรญาณวโรรส	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า	๒๕๐๖
(พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ)	กรมพระยา	
วรณี สุนทรเวช	นางสาว	๒๕๔๒
วรวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม)	พระยา	๒๕๐๔
วรวุฒิพิเศษ (บุญ เทวะผลิน)	พระ	๒๕๐๔
วรเวทย์พิสิฐ (วรเวทย์ ศิวะศริยานนท์)	พระ	๒๕๐๖
วรศาสนดรุณกิจ (ฝ้าย บุญเสี้ยง)	ขุน	๒๕๐๕
วรเสษฐดรุณวิทย์ (เนียน ศรียมก)	ขุน	๒๕๒๒
วลัย ลีลานุช	คุณหญิง	๒๕๓๘
วัชรพุกก์ศึกษากร (แปลก วัชรพุกก์)	ขุน	๒๕๑๑

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
วัลลภ เขียวสังข์	นาย	๒๕๔๒
วัลลภา ปรัชญานนท์	นาง	๒๕๔๕
วาจวิทยาวัฒน์ (วาด แย้มประยูร)	พันเอก หลวง	๒๕๒๑
วาณิชกศึกษากร (ชื่น วาณิชกะ)	ขุน	๒๕๑๑
วิจิตรธรรมปริวัตร (คำ พรหมกสิกร)	พระยา	๒๕๐๓
วิจิตรวรสาสน์ (พุ่ม อังศุกสิกร)	พระยา	๒๕๐๒
วิจิตรวาทการ (วิจิตร วิจิตรวาทการ)	พลตรี หลวง	๒๕๑๔
วิชัย ศรีสอ้าน	นาย	๒๕๔๖
วิชา การพิศิษฏ์	นาย	๒๕๓๑
วิชิตวงศ์วุฒิไกร (หม่อมราชวงศ์คลี่ สุทัศน์)	เจ้าพระยา	๒๕๑๕
วิเชียร โรจนุตมะ	นาย	๒๕๔๒
วิญญาต ปุตระเศรณี	นาย	๒๕๓๑
วิทย์ ศิวะศริยานนท์	ศาสตราจารย์	๒๕๔๑
วิทยการประเสริฐ (ประยูร โพธารามิก)	ขุน	๒๕๑๒
วิทยาปรีชามาตย์ (ศิริ เทพหัสดิน ณ อยุธยา)	พระยา	๒๕๐๖
วิทิตดรุณกูล (แช่ม สุคันธวณิช)	พระยา	๒๕๐๒
วิทูร ทิวทอง	นาย	๒๕๒๘
วิทูรดรุณกร (วารี ชิตวารี)	พระยา	๒๕๐๔
วิเทศดรุณการ (ชด มหาขันธ์)	ขุน	๒๕๒๓
วิธานดรุณกิจ (กิม อิงคะวณิช)	พระ	๒๕๐๖
วินัย (ย้วน) ทันนิเทศ	นาย	๒๕๓๓
วินิจวิทยาการ (กร อมาตยกุล)	พระยา	๒๕๐๕
วิบูลย์ มีชูทรัพย์	นาย	๒๕๓๕
วิบูลย์ศิลปากร (บุ้นเจี่ย ลียวณิช)	หลวง	๒๕๐๖
วิบูลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิกุล	หม่อมเจ้า	๒๕๐๓
วิพิธวิทยาสัณห์ (ฉาย โหตระไวศยะ)	พระ	๒๕๐๖

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
วิภัชน์วิทยาสาสน์ (ทัด วีรทัต)	พระยา	๒๕๑๐
วิภาชน์วิทยาสิทธิ์ (สังข์ พุกกะเวส)	พระ	๒๕๐๔
วิรัช กมุทมาศ	นาย	๒๕๓๕
วิรุฬห์ สุวรรณกิตติ	ศาสตราจารย์	๒๕๔๔
วิรุฬห์จรรยา (จันทร์ เงินมาก)	ขุน	๒๕๒๐
วิโรจน์ กมลพันธ์	นาย	๒๕๒๓
วิโรจน์ พงษ์สวัสดิ์	ว่าที่ร้อยตรี	๒๕๒๔
วิลาศปริวัตร	หลวง	๒๕๔๓
วิลาศวงงาม (หร่ำ อินทรนัฏ)	หลวง	๒๕๑๙
วิลเลี่ยม กู๊ดเดลแมคคลัวร์	นาย	๒๕๐๖
วิศาล ศิวารัตน์	นาย	๒๕๔๓
วิศาลดรุณกร (อัน สาริกบุตร)	หลวง	๒๕๐๕
วิศาลศิลปกรรม (เชื้อ ปัทมจินดา)	หลวง	๒๕๓๙
วิเศษดรุณกิจ (เรือง ปรีชานนท์)	ขุน	๒๕๑๓
วิเศษศุภวัตร์ (เทศสุนทร กาญจนะศัพท์)	พระยา	๒๕๐๒
วิษณุ ชัชวาลย์ปรีชา	นาย	๒๕๑๘
วิเสษฐ์ดรุณกิจ (บ้วนเฮง จารุวณิช)	พระ	๒๕๐๔
วิหารกิจจานุการ (กล่อม เกตุพันธุ์)	พระครู	๒๕๐๕
วีระ บำรุงรักษ์	นาย	๒๕๔๓
แวว นิลพยัคฆ์	นาย	๒๕๒๕
แวว ยอดพยุง	นาย	๒๕๒๗

ศ

ศรีบุษย์ กรรณสูตร	นาง	๒๕๑๑
ศรีภาษะเวทิน (สิริ ภาษะเวทิน)	หลวง	๒๕๑๐
ศรีภิษัช (เทียบ สุมสวัสดิ์)	ขุน	๒๕๒๘

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
ศรีโรจน์ ปวนะฤทธิ์	นาย	๒๕๓๑
ศรีวรวงศ์ (หม่อมราชวงศ์จิตร สุทัศน์)	พระยา	๒๕๐๕
ศรีวิทย์ มุตตารักษ์	นาย	๒๕๔๑
ศรีสมรรถวิชชากิจ (ศิริ หัพนานนท์)	หลวง	๒๕๓๑
ศรีสอาด บุนนาค	นางสาว	๒๕๓๐
ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)	พระยา	๒๕๐๐
ศักดิ์ วิทยารัก	นาย	๒๕๒๖
ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา	ศาสตราจารย์	๒๕๔๖
ศิริ ศุขกิจ	นาย	๒๕๔๔
ศิรี บัวศรี	นาง	๒๕๒๘
ศิลป พีระศรี	นาย	๒๕๐๘
ศิลปกิจจพิสัณห์ (ผัน ศุภอักษร)	ขุน	๒๕๒๑
ศิลปานุการกวี (บุญเหลือ นิงสานนท์)	หลวง	๒๕๑๐
ศึกษาสมบูรณ์ (หม่อมหลวงแหยม อินทรางกูร)	พระยา	๒๕๐๒
ศุภชลาศัย (บุง ศุภชลาศัย)	นาวาเอก หลวง	๒๕๑๖
ศุภลักษณ์ ภัทรนาวิก	นาง	๒๕๒๒

ส

สกล นิลวรรณ	นาย	๒๕๓๙
สกล สิงห์ไพศาล	นาย	๒๕๑๖
สงบ สวนศิริ	นาย	๒๕๔๒
สงวน เล็กสกุล	นาย	๒๕๐๘
สงัด สันตะพันธุ์	นาย	๒๕๔๒
สนอง ศุขสมาน	นาย	๒๕๒๒
สนั่น ปัทมะทิน	ศาสตราจารย์	๒๕๔๕

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
สนั่น พิชิตกุล	นาย	๒๕๔๒
สนั่น สุมิตร	นาย	๒๕๔๑
สนิท จุฑะรพ	นาย	๒๕๐๙
สนิท สุวรรณทัต	นาย	๒๕๔๐
สบสมัย บุราวาศ	นางสาว	๒๕๓๓
สมเกียรติ พันธ์หมุด	นาย	๒๕๔๗
สมคิด โชติกวณิชย์	นาย	๒๕๔๒
สมบูรณ์ จันทรปัญญา	นาย	๒๕๓๓
สมปรารถนา บุณยเกียรติ	นาย	๒๕๔๕
สมพงศ์ คหินทรพงศ์	นาย	๒๕๔๒
สมภพ ขำประเสริฐ	นาย	๒๕๔๕
สมร ตัณสถิตย์	นาง	๒๕๒๔
สมสนิท อยู่สุขสวัสดิ์	นาง	๒๕๑๒
สมัคร แพ่งนคร	นาย	๒๕๓๖
สมัย คำล้ำเลิศ	นาย	๒๕๔๒
สมัย ทิพย์ธารา	นาย	๒๕๓๑
สมัยสวาท พงศทัต	นาง	๒๕๒๕
สมาน จันทรมิตรี	นาย	๒๕๔๔
สมาน ธชาศรี	นาย	๒๕๒๗
สมาน แสงมลิ	นาย	๒๕๓๒
สยามปริยัติ (งิบ เกษโร)	พระอาจารย์	๒๕๐๐
สรร อินทุเวศ	นาย	๒๕๒๗
สละ หนูเงิน	นาย	๒๕๔๓
สวง กาญจนากร	นาย	๒๕๔๔
สวน พรหมประกาย	นาย	๒๕๑๘
สวัสดิ์ เกษสุวรรณ	นาย	๒๕๒๙

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
สวัสดิ์ ปิ่นสุวรรณ	นาย	๒๕๔๔
สวัสดิ์ ภูมิรัตน์	นาย	๒๕๒๐
สวัสดิวิธีสอน (สวัสดิ์ เศรษฐมณฑล)	พระ	๒๕๒๒
สวัสดิสารศาสตรพุทธิ (สวัสดิ์ สุมิตร)	หลวง	๒๕๑๗
สว่าง เครือรัตน์	นาย	๒๕๑๒
สว่าง วิจักขณะ	นาย	๒๕๒๑
สว่าง อุณาพรหม	นาย	๒๕๔๑
สอนถูกระบอบ (เรือง หิญชีระนันทน์)	พระ	๒๕๓๑
สอบถูกระบิล (เทียน เกตุนุติ)	หลวง	๒๕๒๔
สะอาด โพธิ์ปาน	นาย	๒๕๔๗
สะอาดศรี สวันตรัจฉ์	นาง	๒๕๔๒
สังวาลย์ พงษ์เวช	นาย	๒๕๑๖
สังวาล วุฒิโฆสิต	นาง	๒๕๒๕
สังเวียน พัฒนมงคล	นาง	๒๕๔๔
สัญญา ธรรมศักดิ์	นาย	๒๕๔๗
สันธานอักษรศาสตร์ (หรุ่ม บุณยะกาญจน)	หลวง	๒๕๑๐
สันธิวิทยาพัฒน์ (ไล่เฮียง สิริสิงห)	พระ	๒๕๐๓
สัมฤทธิ์ ขุนเมือง	นาย	๒๕๒๐
สาย ภาณุรัตน์	นาย	๒๕๓๑
สารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป)	พระ	๒๕๐๒
สารานุประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์)	พันเอก หลวง	๒๕๐๕
สาโรจรัตนนิมมานก์ (สาโรช ร.สุขยางค์)	พระ	๒๕๐๔
สาโรช บัวศรี	นาย	๒๕๓๗
สำเนียง ตีระวนิช	นาย	๒๕๑๔
สำเนียง พีรานนท์	นาย	๒๕๓๖
สำรวย ทรัพย์ภักดี	นาย	๒๕๔๒

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
สำรอง สุขโข	นาย	๒๕๒๗
สำเร็จ ประทีบ ณ ถลาง	นาย	๒๕๑๑
สำเร็จวรรณกิจ (บุญ เสขะนันท์)	หลวง	๒๕๑๖
สิกขกิจบริหาร (อยู่ มีนะกนิษฐ)	หลวง	๒๕๑๓
สิงฆะ วรรณสัย	นาย	๒๕๓๖
สิงหบุราจารย์ (ลบ ฐิตาโถ)	พระ	๒๕๑๒
สินธุ์ กมลนาวิน	พลเรือเอก	๒๕๒๑
สิบพันพารเสนอ โสณกุล	หม่อมเจ้าหญิง	๒๕๒๙
สีนวล เต็มสงสัย	นาย	๒๕๔๓
สุกิจ ธำรงวงศ์วิทย์	นาย	๒๕๔๐
สุกิจ นิมมานเหมินท์	นาย	๒๕๒๐
สุกรี ไกรเลิศ	นาย	๒๕๓๗
สุข พุคยาภรณ์	นาย	๒๕๓๘
สุคนธวิทศึกษากร (สุคนธ์ สุคนธวิท)	ขุน	๒๕๑๐
สุด แสงวิเชียร	ศาสตราจารย์ นายแพทย์	๒๕๔๑
สุดใจ เหล่าสุนทร	นาย	๒๕๒๖
สุต เหราบัตย์	นาย	๒๕๑๗
สุทธิ เพ็งปาน	นาย	๒๕๔๕
สุธีร์ ฉายาปัญจะ	นาย	๒๕๔๕
สุนทร คัยนันทน์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์	๒๕๔๕
สุนทร ทวีสิทธิ์	นาย	๒๕๑๒
สุนทร ปุณโณทก	รองศาสตราจารย์	๒๕๔๔
สุนทรภาษิต (ถนอม เกยานนท์)	ขุน	๒๕๐๓
สุนทรโวหาร (ภู่)	พระ	๒๕๐๓
สุชาติ สุประกอบ	นาย	๒๕๓๙
สุชีพ ปุญญานุภาพ	นาย	๒๕๔๕

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
สุเทพ โชคสกุล	นาย	๒๕๓๙
สุนันท์ สุครีวก	นาง	๒๕๓๔
สุบงกชศึกษากร (นาก สุบงกช)	ขุน	๒๕๒๗
สุบิน พิมพยะจันทร์	นาย	๒๕๑๙
สุพจน์ โสวภาค	นาย	๒๕๔๗
สุพัฒน์ มนัสไพบูลย์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์	๒๕๔๓
สุภรณ์ วีรวรรณ	นางสาว	๒๕๓๖
สุมนชาติ สวัสดิกุล	หม่อมราชวงศ์	๒๕๑๐
สุมิตร ประสิทธิศิลป์	นาย	๒๕๔๐
สุรชา เทวกุล	พันเอก หม่อมราชวงศ์	๒๕๔๖
สุรพล แย้มศรี	นาย	๒๕๔๐
สุรวิทย์ อาชีวศึกษาคม	นาย	๒๕๔๖
สุรินทร์ สรรพกิจ	นาย	๒๕๔๖
สุรินทร์ สรสิริ	นาย	๒๕๓๐
สุวรรณ วิภาชน์วิทยาสิทธิ์	นาง	๒๕๐๘
สุวรรณวาจกกสิกิจ (สุวรรณ เรศานนท์)	หลวง	๒๕๐๘
เสขสุนทร (พุ่ม ป๊อก)	หลวง	๒๕๐๓
เสน่ห์ ดีหนอ	นาย	๒๕๔๖
เสนาะ ธรรมครองอาตม์	นาย	๒๕๔๑
เสนาะจิตร สุวรรณโพธิ์ศรี	นาง	๒๕๓๙
เสงี่ยม เต็มสุข	นาย	๒๕๔๔
เสงี่ยม วัฒนธรรม	นาย	๒๕๒๐
เสน่ห์ หลักคำ	นาย	๒๕๒๒
เสร็จ สาริบุตร	นาย	๒๕๑๘
เสริม วรศรี	นาย	๒๕๔๗
เสริม สุพรรณกูล	นาย	๒๕๔๕

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
เสริมวิชาพูล (ไฝ หุตะโกวิท)	พระ	๒๕๐๔
เสริมศรี เกษมศรี	หม่อมราชวงศ์	๒๕๒๙
เสริมศิริ เมนะเศวต	นาง	๒๕๒๖
แสง มนวิทูร	ร้อยตำรวจโท	๒๕๒๑
แสงชัย สิงหวิบูลย์	นาย	๒๕๔๖
แสงโสม เกษมศรี	หม่อมราชวงศ์	๒๕๔๖
แสงอรุณ รัตกสิกร	นาย	๒๕๒๗
ไสว ชูติวัตร	นาย	๒๕๒๒
ไสว บรรณทอง	นาย	๒๕๓๕
ไสว หอรัตนชัย	นาย	๒๕๑๒
ไสววงศ์ ทองเจือ	คุณหญิง	๒๕๓๘

ห

หยัด ช้างทอง	นาย	๒๕๔๑
เหนี่ยว ดุริยพันธ์	นาย	๒๕๑๙
เหม เวชกร	นาย	๒๕๑๔
เหลือ คำวชิรพิทักษ์	นาย	๒๕๓๔
เหลือบ บุณยเกตุ	นางสาว	๒๕๑๒
โหราธิบดี	พระ	๒๕๐๐

อ

อนุกิจวิธูร (น้อย จุลวิธูร)	ขุน	๒๕๐๐
อนุกิจวิธูร (สันทัด เทพหัสดิน ณ อยุธยา)	พระยา	๒๕๐๓
อนุกูลวิธาร (ชม จันทรพิสมัย)	พระยา	๒๕๐๒
อนุมานราชธน (ยง อนุมานราชธน)	พระยา	๒๕๑๔
อนุสวัสดิ์ สุมน	นาย	๒๕๓๗

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
อนุสิษฐดรุณราช (สุวรรณ มุกดาประกร)	พระ	๒๕๐๕
อบ ไชยวสุ	นาย	๒๕๔๒
อภัย จันทวิมล	นาย	๒๕๓๗
อภิรักษ์จรรยา	ขุน	๒๕๔๐
อภิรัตจรรยา (เมศร จันทวิมล)	ขุน	๒๕๑๘
อรพินท์ ไชยกาล	นาง	๒๕๔๐
อรรจน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์	นาย	๒๕๒๒
อร่าม อินทรนัฏ	นาย	๒๕๒๗
อลิศ เจ. เอลอินวู้ด	นางสาว	๒๕๒๒
อวย เกตุสิงห์	ศาสตราจารย์ นายแพทย์	๒๕๔๑
อัน นิมมานเหมินท์	ศาสตราจารย์	๒๕๔๓
อัมพานนท์ศึกษากร	ขุน	๒๕๔๒
อาคม จันทสุนทร	นาย	๒๕๔๔
อาคม สายาคม	นาย	๒๕๒๗
อาจวิชชาสรร (ทอง ชัยปาณี)	หลวง	๒๕๒๐
อาจวิทยาคม (ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์)	พระ	๒๕๐๓
อารักษ์ดรุณพล (ม้วน บุรารักษ์)	หลวง	๒๕๐๔
อารี กุลตัณฑ์	คุณหญิง	๒๕๔๐
อารีย์ เสมประสาท	นาย	๒๕๔๔
อินทรี จันทรสถิตย์	นาย	๒๕๓๔
อิ่น สัมฤทธิ์	นาย	๒๕๓๓
อิ่ม รุกขชาติ	นาย	๒๕๔๐
อี. เจ. กอดเฟรย์	นาย	๒๕๐๘
อี. เอส. สมิธ	นาย	๒๕๐๑
อุดม ภักดี	นาย	๒๕๔๐
อุดมศักดิ์ จันทร์เจริญ	นาย	๒๕๔๒

ชื่อ		พ.ศ. ที่พิมพ์
อุทัย สิงหศักดิ์	นาย	๒๕๒๔
อุบล เรียงสุวรรณ	ศาสตราจารย์	๒๕๔๓
อุบล หุวะนันทน์	ศาสตราจารย์ คุณหญิง	๒๕๔๗
อุปการศิลปเสริฐ (สัมฤทธิ์ ลอยเพ็ชร)	ขุน	๒๕๑๓
อุปการศิลปเสริฐ (อั่น ชัชกุล)	พระยา	๒๕๐๖
อุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)	พระยา	๒๕๐๑
อุมา เปศลชีวิน (เปสตันยี)	นางสาว	๒๕๒๗
เอ. จี. เอลลิส	นาย	๒๕๐๔
เอ. ยี. โบมอนท์	นาย	๒๕๐๙
เอช. เอส. โอนีล	นาย	๒๕๑๗
เอ็ดนะ ซารา โคล์	นางสาว	๒๕๐๒
เอฟ. เอมิล กอลมเบท์	บาทหลวง	๒๕๐๓
โอบ ปักปิ่นเพชร	นาย	๒๕๔๑
โอวาทวรกิจ (แก่น โอวาทสาร)	พระยา	๒๕๐๐
โอวาทวรกิจ (เหม ผลพันธิน)	พระยา	๒๕๐๑
อำ วรโสพรรณ	นาย	๒๕๓๙

คำสั่งสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา

ที่ ๑๓/๒๕๔๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติครู

.....

ตามประกาศสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา ลงวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ เรื่อง โครงสร้างการบริหารในสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๔๕ คำสั่งสำนักงานเลขาธิการคุรุสภาที่ ๔๖/๒๕๔๕ ลงวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ และ ที่ ๕๐/๒๕๔๕ ลงวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ เรื่อง แต่งตั้งเจ้าหน้าที่คุรุสภา เป็นผลให้คณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติครูตามคำสั่งสำนักงานเลขาธิการคุรุสภาที่ ๑๗/๒๕๔๕ ลงวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๕ หมดวาระลง ดังนั้น เพื่อให้การจัดทำหนังสือประวัติครูดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จึงแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติครู ทำหน้าที่พิจารณาคัดเลือก และจัดทำต้นฉบับประวัติครูสำหรับพิมพ์เป็นอนุสรณ์เผยแพร่ในวันครู ดังมีรายนามต่อไปนี้

๑.	เลขาธิการคุรุสภา	ที่ปรึกษา
๒.	รองเลขาธิการคุรุสภา (นายบำเรอ ภานุวงศ์)	ที่ปรึกษา
๓.	นายจรูญ มิลินทร์	ประธานกรรมการ
๔.	นายจันทร์ ชุ่มเมืองปัก	รองประธานกรรมการ
๕.	นางรัชนี ศรีไพรวรรณ	กรรมการ
๖.	นายประภา สุขีนัย	กรรมการ
๗.	นายวิศิษฏ์ ดวงสงค์	กรรมการ
๘.	นายยุทธชัย อุตมา	กรรมการ

๙. นายธเนศ ขำเกิด กรรมการ

๑๐. นายสดุภณ จังกาจิตต์ กรรมการ

๑๑. นายยุทธ โตอดิเทพย์ กรรมการ

๑๒. ผู้อำนวยการสำนักวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา กรรมการ
(นางสาวดีกุล กิตติพงศ์พิสุทธิ์)

๑๓. หัวหน้าส่วนส่งเสริมและยกย่องผู้ประกอบวิชาชีพ กรรมการและ
(นางปรีชญาภรณ์ เหมวิมล) เลขานุการ

๑๔. นางรัชนี รุธิรวรรณวงศ์ กรรมการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ

๑๕. นางวนิดา พันเนตร์ กรรมการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ให้คณะกรรมการคณะนี้มีวาระ ๒ ปี นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

(นายจักรพรรดิ วะทา)
เลขาธิการคุรุสภา

ส 01373 ฉ.1

ศธ
48
1.4
371.1
2547

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.
ประวัติครู 16 มกราคม 2547.

สอนหนังสือคือทางสร้างความดี
ให้รักษาศีลธรรมก่อเป็นข้อใหญ่
มิใช่มุ่งบูรณะประเทศไทย
แทนที่ใจต่อมุ่งทำรุจตน

ชิน อภิปญฺโ